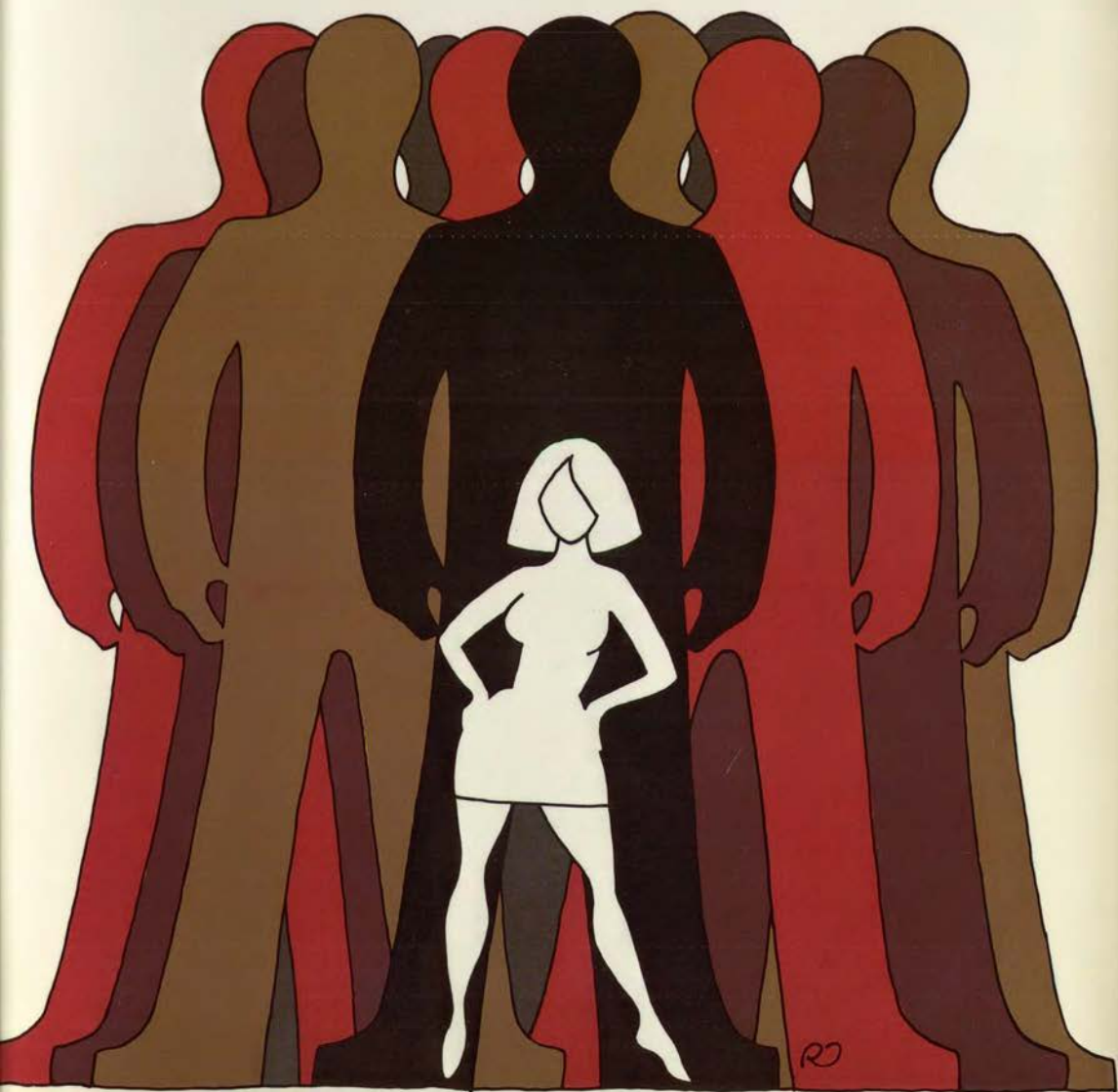

Prostitutionen i Sverige

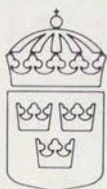
BAKGRUND OCH ÅTGÄRDER

SOU

1981:71

Statens offentliga utredningar

1981:71

Socialdepartementet

Prostitutionen i Sverige

Bakgrund och åtgärder

Betänkande av prostitutionsutredningen

Stockholm 1981

Omslag Jan Bohman
Jernström Offsettryck AB

ISBN 91-38-06399-9
ISSN 0375-250X

Gotab, Kungälv 1981

Innehåll

1	<i>Sammanfattning</i>	11
	<i>Introduction and summary</i>	19
2	<i>Inledning</i>	31
3	<i>Historisk översikt över prostitutionen</i>	35
3.1	Västerlandet utom Sverige	35
3.2	Sverige	36
3.2.1	Prostitutionen under 1800-talets första hälft	36
	Lagstiftning kring prostitutionen under perioden	36
3.2.2	Prostitutionen under perioden 1840–1918	37
	Lagstiftning kring prostitutionen under perioden	37
	Reglementeringssystemet	38
	Prostitutionstyp- och former	39
	Prostitutionens omfattning	40
	De prostituerade kvinnornas ålder, klassursprung och ursprungliga hemort	41
	Prostitutionen i vissa andra städer än Stockholm	42
3.2.3	Prostitutionen under perioden 1919–1960	43
	Lagstiftning kring prostitutionen under perioden	44
	Prostitutionstyper	45
	Heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som prostituerade	45
	Prostitutionsformer	45
	Prostitutionens omfattning	46
	De prostituerade kvinnornas åldersfördelning	48
	Homosexuell prostitution mellan män	48
4	<i>Gällande rätt</i>	51
4.1	Brottsbalken	51
4.2	Allmänna ordningsstadgan	53
4.3	Lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet	54
4.4	Barnavårdslagstiftningen	54
4.4.1	Gällande barnavårdslag	55
4.4.2	Lagen om tillfälligt omhändertagande (LTO)	55

4.5	Socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU	55
4.6	Lag om vård av missbrukare i vissa fall	56
4.7	Jordabalken (hyreslagstiftningen)	56
4.8	Utlänningslagen	57
5	<i>Nutida svensk prostitution</i>	59
5.1	Den heterosexuella prostitutionens struktur och omfattning	59
5.1.1	Prostitutionens former och regionella utbredning	59
5.1.2	Prostitutionspyramiden	61
5.1.3	Gatuprostitutionen; aktuell omfattning, utveckling under 70-talet	67
5.1.4	Prostitutionen på massageinstitut och poseringsateljéer; aktuell omfattning, utveckling under 70-talet	68
5.1.5	Prostitutionen på sexklubbarna; aktuell omfattning, utveckling under 70-talet	71
5.1.6	Hotell-, restaurang- och call-girlprostitutionen; aktuell omfattning, utveckling under 70-talet	72
5.1.7	Prostitutionens utveckling under 70-talet; sammanfattande slutsatser	72
5.1.8	Prostitutionens ekonomi	73
5.1.9	De inblandade personkretsarna; prostituerade, kunder och kopplare	74
	Gatuprostitution	76
	Barn- och ungdomsinslaget i gatuprostitutionen	77
	Missbrukssituationen bland de gatuprostituerade	78
	Massageinstitut och poseringsateljéer	80
	Sexklubbarna och lyxprostitutionen	80
	Kunderna	81
	Kopplarna kan huvudsakligen indelas i fem kategorier	82
5.2	Den homosexuella prostitutionen mellan män	85
5.2.1	Möjligheten att knyta kontakter	86
5.2.2	Träffpunkter	87
5.2.3	Veneriska sjukdomar	88
5.2.4	Prostitutionens former och omfattning	89
5.2.5	Prostitution på offentliga platser eller i offentliga lokaler	89
5.2.6	Annonsprostitution	90
5.2.7	De inblandade personkretsarna: prostituerade, kunder och kopplare	90
	Prostituerade	90
	Kunder	91
	Kopplare	91
	Fler prostituerade förr	92
5.2.8	Sammanfattning	92
5.3	Veneriska sjukdomar	92

6	<i>Prostitutionens orsaker</i>	95
6.1	Inledning	95
6.2	Samhälle, könsroller och sexualitet	95
6.2.1	Samhällsförändring och sexualitet	95
6.2.2	Den erotiska socialisationen	99
	Kvinnornas makt över barnen	99
	Könsidentitet och differentiering av föräldraroller	99
	Skuggan som faller över oss	102
6.2.3	Det erotiska kriget	103
6.2.4	Kollektiv köns makt och den enskilda mannens van- makt	104
6.2.5	Det splittrade sinnet	104
6.3	Andra orsakssammanhang	107
7	<i>Aktuella sociala projekt för att komma till rätta med gatupro- stitutionen</i>	111
7.1	Stockholm, Jourbyråns Citysektion	111
7.2	Malmöprojektet	113
7.3	Göteborg	118
7.4	Norrköping	119
8	<i>Något om prostitutionen i Danmark, Finland och Norge</i>	121
	Inledning	121
8.1	Danmark	121
8.1.1	Lagstiftning	121
	Prostitutionstyper och prostitutionsformer	122
8.1.2	Heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som säljare	122
	Gatuprostitution	123
	Massageinstitutsprostitution	123
	Bar/restaurangprostitution	123
	Call-girlverksamhet	123
	Prostitution vid lokaler där pornografisk film visas	124
	Andra prostitutionsformer	124
	Koppleri	124
8.1.3	Homosexuell prostitution mellan män	125
8.2	Finland	125
8.2.1	Lagstiftning	125
	Prostitutionstyper och prostitutionsformer	126
8.2.2	Heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som säljare	126
	Gatuprostitution	126
	Bar- eller restaurang- och nattklubbsprostitution	127
	Andra prostitutionsformer	127
	Koppleri	128
8.2.3	Homosexuell prostitution mellan män	128
8.3	Norge	128
8.3.1	Lagstiftning	128
	Prostitutionstyper och prostitutionsformer	129

8.3.2	Heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som säljare	130
	Gatuprostitution	130
	Bar- och restaurangprostitution	131
	Andra prostitutionsformer	131
	Koppleri	132
8.3.3	Homosexuell prostitution mellan män	132
	Gatu- eller parkprostitution	132
	Klubbprostitution	132
8.3.4	Övriga prostitutionstyper	132
8.3.5	Några intryck från Stavanger	132
9	<i>Mina överväganden</i>	135
10	<i>Mina förslag till åtgärder mot prostitutionen</i>	139
10.1	Uppfostran	139
10.2	Utbildning	141
10.3	Kriminalisering?	144
10.4	Lagar av betydelse i kampen mot prostitutionen	146
	10.4.1 Brottsbalksbrott	146
	10.4.2 Skattelagstiftningen	149
10.5	Sociala åtgärder	150
10.6	Information och upplysning	153
11	<i>Den offentliga pornografiska föreställningen och de s. k. sexklubbarna</i>	157
11.1	Inledning	157
11.2	Kort historisk bakgrund	158
	11.2.1 Synsätt och lagstiftning före år 1970	158
	11.2.2 Sexklubsverksamheten före år 1970	159
	11.2.3 Sexklubsverksamheten 1970-1/10 1973	160
	11.2.4 Brottskommissionens synpunkter och förslag	161
	11.2.5 Regeringens förslag och riksdagens beslut år 1973	162
	11.2.6 Riksdagsbeslut år 1976	163
11.3	Gällande bestämmelser	163
	11.3.1 Sammanfattning av allmänna ordningsstadgans regler för den offentliga pornografiska föreställningen	163
11.4	Sexklubsverksamheten	164
	11.4.1 Sexklubbarnas antal och spridning	164
	11.4.2 Sexklubsmiljön idag	165
	11.4.3 Ägare	167
	11.4.4 Anställda	167
	11.4.5 Publik	168
11.5	Förekomsten av prostitution, koppleri och annan kriminalitet vid sexklubbarna	168
11.6	Polismyndigheternas tillståndspraxis sedan 1/10 1973	169
	11.6.1 Viss statistik för tillståndsansökningarna	169
	11.6.2 Kort beskrivning och analys av den tillståndspraxis som vuxit fram	170

11.7	Polismyndigheternas kontrollpraxis sedan 1/10 1973	171
11.7.1	Kort beskrivning och analys av den kontrollpraxis som har vuxit fram	172
11.8	Den offentliga pornografiska föreställningen i andra nordiska länder	173
12	<i>Mina överväganden och förslag till åtgärder beträffande de s. k. sexklubbarna</i>	175
13	<i>Kostnader för utredningens förslag</i>	179
Bilaga 1	Föreskrifter	181
Bilaga 2	Måldokument för arbetsområdet Att vara två	185

The first part of the report
 is devoted to a description of
 the experimental apparatus
 and the method of observation.
 The second part contains
 the results of the experiments
 and a discussion of the
 theoretical aspects of the
 problem.

101

The third part of the report
 is devoted to a comparison
 of the experimental results
 with the theoretical predictions.
 The fourth part contains
 the conclusions of the
 study and some suggestions
 for further work.

102

The fifth part of the report
 is devoted to a summary of
 the main results of the
 study. The sixth part
 contains the references
 cited in the text.

103

The seventh part of the
 report is devoted to a
 discussion of the
 significance of the
 results. The eighth
 part contains the
 author's acknowledgments.
 The ninth part contains
 the author's address.

104

Till statsrådet och chefen för socialdepartementet

Regeringen bemyndigade genom beslut den 3 februari 1977 dåvarande statsrådet Gustavsson att tillkalla en särskild utredare för att göra en kartläggning av prostitutionen m. m. Med stöd av bemyndigandet tillkallade Gustavsson riksdagsmannen Inger Lindquist såsom särskild utredare.

Utredningen antog namnet prostitutionsutredningen.

Som sakkunniga att biträda utredaren förordnades socialdirektören Arne Borg, polisintendenten Folke Elwien, försäkringsrättsrådet Lars Grönwall, docenten Rita Liljeström, sociologen Sven-Axel Månsson, polisintendenten Anders Nelin, departementssekreteraren Tage Sjöberg samt kriminologen Leif G.W. Persson.

Till sekreterare förordnades byrådirektören i socialstyrelsen Hanna Olsson och till biträdande sekreterare fil.kand. Michael Frühling. Sedan Hanna Olsson och Michael Frühling entledigats från sina uppdrag som sekreterare förordnades hovrättsassessorn Ann-Christine Lindblom den 1 december 1980 till ny sekreterare. Leif Persson entledigades på egen begäran från sitt uppdrag den 1 oktober 1980. Övriga sakkunniga entledigades den 18 november 1980. De sakkunniga har – med undantag av Leif Persson – inte tagit del i utformandet av det betänkande som nu läggs fram.

Prostitutionsutredningen får härmed överlämna betänkandet "Prostitutionen i Sverige – bakgrund och åtgärder.

Stockholm i oktober 1981

Inger Lindquist

/Ann-Christine Lindblom

Für die Statistik der Arbeiter für Landwirtschaft

Die Statistik der Arbeiter für die Landwirtschaft ist eine wichtige Aufgabe der Statistik. Sie soll die Beschäftigten in der Landwirtschaft erheben und auswerten. Die Erhebung soll nach den verschiedenen Zweigen der Landwirtschaft, nach den verschiedenen Berufsgruppen und nach den verschiedenen Regionen durchgeführt werden.

Die Erhebung soll in der Regel jährlich durchgeführt werden. Die Ergebnisse sollen in Form von Tabellen und Diagrammen veröffentlicht werden. Die Ergebnisse sollen die Grundlage für die statistische Analyse der Landwirtschaft sein.

Die Erhebung soll in der Regel durch die statistischen Ämter durchgeführt werden. Die Ergebnisse sollen in Form von Tabellen und Diagrammen veröffentlicht werden. Die Ergebnisse sollen die Grundlage für die statistische Analyse der Landwirtschaft sein.

Die Erhebung soll in der Regel durch die statistischen Ämter durchgeführt werden. Die Ergebnisse sollen in Form von Tabellen und Diagrammen veröffentlicht werden. Die Ergebnisse sollen die Grundlage für die statistische Analyse der Landwirtschaft sein.

Statistikamt, Berlin, 1912

Verlag Leipzig

Statistikamt, Berlin, 1912

1 Sammanfattning

Prostitutionen bör inte heller i fortsättningen vara kriminaliserad men de män som köper sexuella tjänster av narkotikaberoende kvinnor bör straffas.

Det är ett par av de slutsatser som utredaren kommer fram till i sitt betänkande.

Prostitutionen har debatterats intensivt i Sverige under senare år. Ofta har då debatten varit känslomässigt laddad och kännetecknats av brist på sakligt underlag. Lösa påståenden och överdrifter har upphöjts till sanningar.

Det har därför varit angeläget att i enlighet med direktiven få till stånd en ingående kartläggning av problemets orsaker, omfattning och lokala utbredning. Självfallet har det inte varit någon lätt uppgift att kartlägga den i viss mån dolda företeelse som prostitutionen och de inblandade personerna utgör.

För att sätta in prostitutionen i sitt sammanhang inleds betänkandet med en historisk översikt. Det konstateras att prostitutionen är en uråldrig företeelse som funnits i skilda länder med olika kulturer och samhällsskick. För svenskt vidkommande läggs huvudvikten av den historiska redogörelsen på den tid under vilken prostitutionen var lagreglerad eller från omkring 1850 till 1918. Den s. k. reglementeringen, som innebar registrering av kvinnor med skyldighet för dem att regelbundet anmäla sig och låta sig läkarundersökas, var huvudsakligen inriktad på att minska spridningen av de veneriska sjukdomarna.

I det därpå följande kapitlet redogörs för de svenska rättsregler som kan vara tillämpliga i prostitutionssammanhang. Det finns redan stora lagliga möjligheter att angripa problemet såväl med hjälp av strafflagstiftning som med social lagstiftning.

I avsnittet "Nutida svensk prostitution" görs en genomgång av den heterosexuella prostitutionens struktur och omfattning och av den homosexuella prostitutionen mellan män. Av avgörande intresse är här att konstatera att prostitutionen minskat kraftigt under senare år. En jämförelse med förhållandena under mitten av 1970-talet mellan de fem olika typer av prostitution som vi har i Sverige visar att gatuprostitutionen minskat med 40 procent, prostitutionen på massageinstitut och poseringsateljéer med 60 procent och sexklubsprostitutionen med hela 80 procent. Också hotell- och restaurangprostitutionen och den s. k. call-girlverksamheten har gått ner. Förklaringen till nedgången är att söka i den uppmärksamhet som prostitutionen varit föremål för under de senaste åren – av massmedia, polis, domstolar, politiska instanser och sociala myndigheter.

En stor grupp människor berörs dock fortfarande av prostitutionen. Varje år

är omkring 100 000 män köpare, 2 000 kvinnor säljare och uppskattningsvis 2 000 är hallickar. Av kvinnorna är ungefär 1 000 gatuprostituerade, omkring 500 prostituerade på massageinstitut och ateljéer, runt hundratalet sexklubbsprostituerade och mer än 300 s. k. lyxprostituerade.

De ofta framförda påståendena om att många mycket unga flickor prostituerar sig och att prostitutionen går allt längre ner i åldrarna har inte blivit belagda. Andelen prostituerade under 18 år är mindre än fem procent av de kända gatuprostituerade och inom övriga prostitutionsformer förekommer i stort sett inte så unga prostituerade. Mindre än en procent av de gatuprostituerade är under femton år. Däremot har relativt många kvinnor någon gång prostituerat sig. Så har t. ex. ungefär två procent av de kvinnor som föddes i Stockholmsområdet under mitten av 1950-talet ägnat sig åt prostitution – låt vara många av dem ytterst kortvarigt.

Gatuprostitution förekommer som ett permanent inslag i stadsbilden i Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping. Tillfällig gatuprostitution förekommer då och då i ett tiotal av landets övriga större städer.

Massageinstitut – f. n. omkring 100 i landet med två till tre prostituerade vid varje verksamhet – finns i de större städerna i mellan- och sydsverige, med en koncentration i och omkring Stockholm och Göteborg.

Sexklubbar finns i Stockholm och Göteborg samt i ytterligare fyra städer i syd- och mellansverige, dock ej i Malmö. Prostitution förekommer vid klubbarna i landsorten, medan sådan verksamhet inte har iakttagits vid de klubbar som nu drivs i Stockholm och Göteborg. Hotell- och restaurangprostitution torde förekomma i de flesta större städer där lämpliga lokaler finns. Denna prostitutionstyp, liksom call-girlverksamheten, har varit svår att kartlägga närmare på grund av dess slutna karaktär och förtegenhet hos de inblandade.

De prostituerade kvinnorna kommer huvudsakligen från den grupp som har det svårast i samhället. Kriminalitet och narkotikamissbruk är många gånger vanligare än hos kvinnor i genomsnitt. Av de kända gatuprostituerade kvinnorna är ungefär hälften straffade, mot två till tre procent i den kvinnliga befolkningen i övrigt. Av de ateljé- och sexklubbsprostituerade är cirka 25 procent straffade. De vanligast förekommande brotten är enklare förmögensbrott och narkotikabrott. Andelen narkotikamissbrukare bland de gatuprostituerade varierar tämligen kraftigt mellan de olika orterna; i Malmö är så gott som samtliga kända gatuprostituerade narkotikamissbrukare, medan motsvarande andel i Stockholm kan beräknas till omkring 25 procent av gruppen kända gatuprostituerade.

Männen/köparna kan grovt delas in i två grupper. Den ena och helt dominerande gruppen utgörs av ett tvärsnitt av vanliga svenska män, ofta gifta eller sammanboende och med barn. Den andra gruppen består av män från den undre världen, ofta med inslag av gravt kriminaliserade män.

Bland hallickarna kan sinsemellan mycket olika grupper urskiljas. Där finns den numerärt största gruppen – husbehovshallickarna – och den avsevärt mindre gruppen professionella hallickar. Till hallickarna kan även vissa annonsörer, vissa hyresvärdar och sexklubbsinnehavare räknas.

En central fråga när man diskuterar prostitutionen är dess ekonomi. Bruttointäkten inom prostitutionen i Sverige under 1980 beräknas till 120 miljoner kronor därvid massage- och ateljéprostitutionen svarar för den

största andelen, cirka 65 miljoner kronor. Sedan utgifter av olika slag har erlagts kan man räkna med att ungefär 30 miljoner återstår att investera i kapitalvaror och sparande.

De sociala följderna för kvinnor som prostituerat sig regelbundet under en längre tid blir inte så sällan stora. Kvinnor isoleras ofta från släkt och vänner och förlorar kontakten med det etablerade samhället. Relationerna till män utanför prostitutionen blir svårbemästrade för många av dem. Likaså kan många känna ett sådant förakt och avståndstagande inför sin egen kropp och sexualitet att detta kan omöjliggöra fungerande relationer. Risken för en kvinna som prostituerar sig att utsättas för psykiskt eller fysiskt våld är stor, i synnerhet om hon lever i en hallickrelation. Likaså ökar risken för missbruk av alkohol eller narkotika, liksom risken att drabbas av könssjukdomar. En kvinna som prostituerat sig regelbundet och inte är missbrukare vänjer sig slutligen ofta vid relativt höga inkomster och tillägnar sig snabbt en livsstil där dessa inkomster blir en nödvändighet. I de fall kvinnan lämnar prostitutionen är hennes möjligheter att få en inkomst som närmar sig vad hon varit van vid oftast obefintliga. De ekonomiska problemen kan därför bli mycket betungande.

För de flesta män som någon enstaka gång varit köpare har prostitutionen troligen inga direkta följder. De män som däremot mer regelbundet besöker prostituerade tar sannolikt viss psykisk skada. Deras förmåga att upprätta normala relationer begränsas. Deras föreställning om kvinnan som en vara, som kan köpas för pengar spås på. Deras benägenhet att skilja ut sexualiteten och begränsa den till känslöslös utlösning ökas.

På ett övergripande plan slutligen bidrar prostitutionen och den mytbildning kring denna, som sprids genom herr- och pornografitidningarna till att upprätthålla de ojämlika könsrollerna och till att befästa synen på sexualiteten som en från andra mänskliga relationer frikopplad prestationsfunktion.

I avsnittet om homosexuell prostitution redogörs bl. a. för de kontaktmöjligheter som de homosexuella har. Deras sätt att söka nya partners påminner ofta om heterosexuella prostitutionskontakter. Detta har skapat den uppfattningen att prostitution är vanligt förekommande mellan homosexuella men så tycks inte vara fallet. Det torde i Stockholm och Göteborg röra sig om några tiotal yngre män eller pojkar som på vardera orten i varierande utsträckning ägnar sig åt prostitution.

I kapitlet "Prostitutionens orsaker" har försök gjorts att finna förklaringar till varför vissa kvinnor prostituerar sig eller varför vissa män söker prostitutionskontakter. Det är inte möjligt att ge någon enkel och entydig förklaring. I avsnittet "Samhälle, könsroller och sexualitet" framförs vissa sociologiska teorier som förklaring. Prostitutionen som social företeelse har naturligtvis åtskilligt att göra med kulturmönster och könsrolls fördelning. Mannen som initiativrik presterande, kvinnan som villig och tillmötesgående. Att sedan just den specielle mannen köper sexuella tjänster och att just den kvinnan prostituerar sig har ofta sin förklaring i individuella omständigheter.

Mycket har redan gjorts för att minska prostitutionen. Detta gäller framför allt i Stockholm och Malmö. I avsnittet "Aktuella sociala projekt för att komma till rätta med gatuprostitutionen" redogörs för myndigheternas

insatser och för socialarbetarnas sätt att arbeta. De har bedrivit en intensiv uppsökande verksamhet. De har med andra ord huvudsakligen arbetat på gatan och inte bakom skrivbord på socialbyråer.

Förhållandena i våra grannländer har översiktligt granskats både när det gäller aktuell lagstiftning och förekomsten av prostitution. I Danmark är prostitutionen tämligen utbredd och har kontinentala inslag som inte förekommer hos oss eller i de andra nordiska länderna. I Oslo finns viss ungdomsprostitution som låtit tala om sig men som tydligen visat sig inte vara av sådan alarmerande omfattning som det först gjorts gällande. Finland är det land där prostitution tycks förekomma i mycket ringa omfattning. Någon förklaring till denna skillnad har varit svårt att finna.

I de överväganden som kartläggningen föranlett understryks kraftigt att det är nödvändigt att veta prostitutionens omfattning och dess orsaker innan det är meningsfullt att diskutera olika lösningar. Prostitutionen som problem måste också sättas i relation till andra problem i vårt samhälle. Samtidigt som det är på sin plats att varna för en alltför känsloladdad debatt är det engagemang som inte minst kvinnoorganisationerna visat av stort värde när det gäller att komma till rätta med prostitutionen. Tyvärr har prostitutionen ofta behandlats som en utpräglad kvinno- och jämställdhetsfråga. Behandlar man emellertid prostitutionen enbart som en kvinnofråga och koncentrerar intresset till de inblandade kvinnorna bortser man från att tillgången på prostituerade helt är beroende på efterfrågan. Att det alltså i hög grad gäller männens sociala situation – deras krav, behov och attityder. Var de inte villiga att betala för de prostituerades tjänster hade vi inte någon prostitution. Om prostitutionen vidare inte var något annat än en jämställdhetsfråga skulle man i princip få en tillfredsställande lösning lika väl genom att uppmuntra manlig prostitution som genom att motarbeta kvinnlig – men alla inser ju att detta är en absurd tanke. Prostitutionen är ett mänskligt problem – inte ett mans- eller kvinnoproblem. Det är en fråga om mänskliga relationer, om ömsesidig hänsyn och respekt för varandra, om mänsklig värdighet. Det skulle vara en fördel om fler män engagerade sig för problemets lösning.

Ett skäl att godta prostitution sägs ibland vara att den är enda möjligheten för handikappade män att få sexuellt och känslomässigt umgänge. Det har dock visat sig att det är få handikappade män som söker prostitutionskontakter och att det rent känslomässiga utbytet i allmänhet är ringa. De handikappades problem – och det gäller då också kvinnornas – måste kunna lösas på annat sätt.

Ett annat påstående, nämligen att sexualbrottsligheten skulle minska genom att det finns tillgång till prostituerade, finns det inte tillräckliga vetenskapliga bevis för. Det finns också vetenskapliga undersökningar som pekar på motsatsen.

Ett svårt problem i samband med prostitutionen är de narkotikamissbrukande kvinnorna. Om narkotikamissbruket är en följd av prostitutionen eller tvärtom är svårt att säga. Det är däremot helt klart att det är så gott som omöjligt att få dessa kvinnor att sluta med prostitution. Fanns å andra sidan inte möjligheten att skaffa sig pengar genom prostitution skulle de flesta bli hänvisade till stölder, rån och liknande brottslighet liksom de missbrukande männen. I dessa fall är narkotikamissbruket och inte prostitutionen det primära problemet som det gäller att på allvar ta itu med.

Exemplet narkotika-prostitution visar på de uppenbara svårigheter som finns när det gäller att komma åt prostitutionen. Att tro att det helt går att utrota den förefaller inte realistiskt. Målet måste nog sättas vid att söka hålla prostitutionen på en så låg nivå som det någonsin är möjligt.

I själva åtgärdsförslaget tas först frågan upp om vad som kan göras för att förhindra att prostitution över huvud taget uppkommer. När det gäller prostitution liksom när det gäller brottslighet, missbruk och andra sociala missförhållanden borde vi satsa betydligt mer på förebyggande åtgärder och inte avvakta med insatser tills allting redan gått snett. Man borde alltid börja från grunden, dvs. med barnen. Vi måste ge dem en tryggare uppväxt och därigenom skapa möjlighet för dem att i fortsättningen få känna gemenskap med andra och uppleva sexualitet som ett uttryck för närhet och omtanke och inte som en handelsvara. Det är på sikt den säkraste vägen att förebygga prostitution.

Också skolans uppgift att förmedla kunskap i samlevnadsfrågor blir föremål för granskning. Enligt läroplanen skall alla skolelever efter genomgången årskurs åtta ha fått en allsidig och utförlig undervisning om sexual- och samlevnadsfrågor. Om läroplanen speglade verkligheten skulle allt vara gott och väl. Det finns emellertid anledning att sätta frågetecken för hur det förhåller sig därmed. Av en mindre undersökning utförd under våren 1981 vid pedagogiska institutionen, universitetet i Linköping om yngre tonåringars kunskaper om och inställning till sex framgår att dessa tonåringars kunskaper inte motsvarar skolans målsättning. Undervisningen upplevs ofta som känslolös och teknisk. Helklassundervisning kan försvåra för eleverna att ställa frågor i dessa för många känsliga ämnen. Däremot upplever många, särskilt flickor, kontakten med skolsköterska eller gynekolog vid ungdomsmottagning som positiv. Man bör mot bakgrund härav överväga om inte dessa kan utnyttjas mer systematiskt som undervisare beträffande stora delar av samlevnads- och sexualundervisningen. Undervisningen bör även i större utsträckning än vad nu sker ges i mindre grupper och möjligen komma tidigare än i åttonde klass.

När det gäller åtgärder att komma till rätta med den prostitution som redan existerar har frågan om kriminalisering av prostitutionen tilldragit sig störst intresse. Krav på kriminalisering kommer från många håll och av företrädare för vitt skilda åsikter i övrigt. Även en regeringsledamot har redan uttalat sig för straffbeläggning. Trots detta finns det all anledning att noga pröva skälen för och emot en kriminalisering. Ett förbud skulle självfallet avhålla många män från att ta prostitutionskontakter och också verka avskräckande på kvinnornas verksamhet. En kriminalisering reser emellertid allvarliga problem av skilda slag. Hur skulle det t. ex. bli möjligt att effektivt ingripa vid de 200 000 prostitutionstillfällen som varje år förekommer bara i Stockholm? Att åstadkomma förbud vars efterlevnad inte går att kontrollera, urholkar rättsmedvetandet och minskar respekten för andra regler och lagar. Motståndet mot nya förbud särskilt sådana som rör människors privatliv har också ökat. Vidare skulle en straffbestämmelse vara svår att utforma och möjligheterna att bevisa att en brottslig handling ägt rum måste bli ytterst begränsade. Dessa och ytterligare skäl som talar mot en straffbeläggning gör att prostitutionen i Sverige också i framtiden bör vara straffri.

Den nödvändiga uppstramningen får ske på annat sätt. En möjlighet

erbjuder nuvarande regler om frihetskränkande otukt som stadgar straff för den som övar könsligt umgänge med någon under otillbörligt utnyttjande av att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd. Om domstolarna anser sig inte kunna föra in otillbörligt utnyttjande av narkotikapåverkad prostituerad under stadgandet föreslås att det vidgas genom att "narkotikapåverkat tillstånd" tillförs brottsbeskrivningen. Att använda sig av narkotikapåverkade eller narkotikaberoende prostituerade framstår såsom särskilt hänsynslöst och straffvärt. Straff för den som köper sig tillfällig förbindelse med narkotikaberoende prostituerad bör därför införas. För att kvinnorna vid en sådan åtgärd inte skall drivas från prostitutionen in i brottslighet för att skaffa pengar till narkotika krävs att verksamma stödåtgärder är tillgängliga för dem.

Det borde vidare vara möjligt att få prostitutionen att minska genom att använda sig av straffbestämmelser för koppleri i vidare utsträckning än vad som nu sker.

Det krävs ett nytt straffansvar för hyresvärdar. Stadgandet skall – efter mönster av det nyligen införda medverkansansvaret vid dobbleri – avse fall då hyresvärderna först efter det att lägenheten uthyrt får kännedom om att denna utnyttjas i koppleriverksamhet och då underlåter att använda sin möjlighet att säga upp avtalet.

Denna och andra föreslagna skärpningar förutsätter att insatserna för att hjälpa de prostituerade ökar. Det får inte bli så att åtgärderna mot t. ex. hyresvärdarna har till följd att kvinnorna endast drivs ut på gatan med ökad risk för våldsövergrepp.

Genom ett flertal domstolsavgöranden är fastslaget att prostituerade är skyldiga att deklarerat sina inkomster och betala skatt på dem. Det är emellertid synnerligen ovanligt att så sker. Att kräva att gällande skattelagstiftning skall tillämpas konsekvent mot prostituerade är på flera sätt olustigt. Att inte ens söka tillämpa gällande skattelagstiftning är å andra sidan felaktigt. Samhället avhänder sig också därigenom ett verksamt medel då det gäller att förmå enskilda prostituerade att upphöra med verksamheten. Åtminstone för en del av de prostituerade kvinnorna är de förhållandevis stora inkomsterna den stora drivkraften. Det förefaller föga troligt att självdeklarationer skulle avlämnas i någon större omfattning men det borde vara praktiskt möjligt med sköntaxering av åtminstone de mer yrkesinriktade prostituerade som t. ex. bedriver sin verksamhet i ateljéer. De står för en stor del av prostitutionens arbetet och också för en stor del av intäkterna.

Utöver sådana åtgärder av mer juridisk karaktär föreslås att den typ av sociala insatser som gjorts i Stockholm och Malmö sätts in i de städer där gatuprostitution förekommer. Åtgärderna bör också syfta till hjälp och råd till de män som köper prostituerades tjänster. Det påpekas också vilken nytta kyrkan och ideella organisationer skulle kunna utträta genom praktiskt handlande men också genom debatter och upplysning i samlevnadsfrågor.

Ett särskilt kapitel ägnas i övrigt åt information och upplysning. Genom ungdomsmottagningar, mödravårdscentraler och liknande finns goda möjligheter att nå ut med erforderlig information. För att bättre nå männen borde tiden under värnpliktsutbildningen kunna utnyttjas. Också fackföreningar och en mängd andra organisationer och institutioner skulle kunna vara naturliga kanaler för att väcka debatt och sprida information. RFSU har

självfallet en stor uppgift att fylla i detta sammanhang.

I utredningens uppdrag har utöver kartläggning av prostitutionen också ingått att göra en utvärdering av 1973 års lagstiftning om offentlig pornografisk föreställning och en kartläggning av verksamheten vid sexklubbarna har också skett. Det har därvid konstaterats att sexklubbarnas antal minskat kraftigt sedan mitten av 1970-talet. Från att vi 1975 haft 91 klubbar i 35 polisdistrikt har vi i dag 15 klubbar spridda på fem polisdistrikt. Av klubbarna ligger fem i Stockholm och tre i Göteborg. I Malmö finns sedan våren 1977 inte någon sexklubb. På storstadsklubbarna förekommer inte såvitt kunnat utrönas någon prostitution medan sådan tidvis förekommer på de övriga klubbarna, som är belägna i södra och mellersta Sverige.

Minskningen av antalet klubbar beror till en del på det tillståndsvång av polismyndighet som 1973 infördes men framför allt på att allmänhetens intresse för sexklubbar avtagit.

När det gäller frågan om samhället skall ingripa med förbud för att göra slut på de återstående sexklubbarna eller inte framhålls att kriminella personer och kriminalitet förekommer i samband med sexklubbarna. Sexklubsprostitutionen har som tidigare anförts nedgått med 80 procent sedan mitten av 1970-talet men fortfarande prostituerar sig ett hundratal kvinnor på klubbar ute i landet, dock ej i Stockholm och Göteborg. För många som deltar i sexshowerna är steget till prostitution inte långt. De män som besöker klubbarna befästs i inställningen om kvinnan som ojämlig och sexualiteten som avskild från andra mänskliga relationer.

Sexklubbar är vidare en tämligen ung företeelse i vårt land och finns inte i de övriga nordiska länderna. De program som framförs kan inte sägas berika det svenska kulturlivet. I stället motverkar de samhällets strävan mot jämställdhet och verklig sexuell frihet byggd på samhörighet och gemenskap.

Som skäl för att inte förbjuda verksamheten talar bl. a. risken för illegala klubbar och motviljan mot nya förbud.

Till de skäl som redovisats för ett förbud kommer dock det avgörande argumentet att riksdagen år efter år uttalat sig mot verksamheten vid klubbarna.

Den offentliga pornografiska föreställningen bör därför förbudas. Förbudet bör intas i den allmänna ordningsstadgan. Att förbjuda varietéföreställningar vid vilka nakenframträdanden och strip-tease förekommer är däremot opåkallat. En avvägning av vad som i praktiken skall anses som pornografisk föreställning måste därför utformas med hänsyn härtill.

[The body of the document contains several paragraphs of text that are extremely faint and illegible. The text appears to be a formal document or report, possibly containing a list or table of contents, but the specific content cannot be discerned.]

Introduction and summary

Introduction

Terms of reference etc.

Questions concerning prostitution and the provisions of the Public Order Statute with regard to public pornographic performances, sex clubs, were debated during the 1976/77 session of the Riksdag in connection with private member's Bills on these subjects.

The following is an excerpt from the report (SoU 1976/77:7) of the Standing Committee of the Riksdag on Social Affairs concerning Bills on the subject of prostitution.

"There are various indications that prostitution has once again changed character recently. Police spokesman have stated in various contexts that prostitution is becoming increasingly organized and to a great extent now forms part of other commercial activities, often with elements of criminality. International organized crime has developed an increasingly powerful interest in organized brothel activities. The connection between prostitution and narcotic drugs has also become increasingly apparent. Young girls begin to abuse drugs and are then obliged to become prostitutes in order to finance their drug purchases. Conversely, many prostitutes abuse drugs as a means of coping with their activities. The boundary between professional prostitution and allied activities such as nude modelling and performances in sex clubs has become more flexible than it used to be, with the result that young girls coming into contact with commercialized sex are more likely to become involved in organized brothel activities. Girls are being recruited, moreover, at progressively lower ages.

"The Committee feels that a fundamental exploration of the problems connected with prostitution is now essential in order for society to undertake the necessary intervention. In the Committee's opinion, an inquiry of this kind should include both the scope and the underlying causes of prostitution."

These standpoints were endorsed by the Riksdag.

Accordingly, and with reference to the criticism levelled against the Sexual Offences Commission for proposing amendments to the law on procurement without any prior survey of prostitution, the Minister of Health and Social Affairs, Mr Gustavsson, proposed that an investigator be specially appointed to study problems relating to prostitution.

The terms of reference included the following instructions. "An exploration of the scope and character of child and youth prostitution is particularly vital.

One question to be considered here is the extent to which the number of prostitutes in the lowest age groups has tended to increase in recent years. The relationship between prostitute and procurers and the character of procurement should also be charted.

"A complex issue to be considered in this context concerns the causes of prostitution. Prostitution can definitely not be regarded as an isolated phenomenon in relation to other social problems. It has to be appraised with reference to the structure of society and the overall pattern of social development. In common, for example, with various problems of drug and alcohol abuse, prostitution can often be regarded as symptomatic of other social difficulties.

"As regards the causes of prostitution, consideration should be given not only to the problems of prostitutes but also to conditions relating to their clients.

"Prostitution is quite often associated with the abuse of spirits or narcotic drugs. There is reason to suppose that prostitution is not infrequently connected with the need to obtain money with which to purchase drugs. The connection between drug abuse and prostitution therefore needs to be elucidated. I intend within the very near future to request authority to appoint a Commission to chart the scope of drug abuse. Contact should be maintained with this Commission in the course of the inquiry.

"The investigator should elucidate the risks which prostitutes run of future social maladjustment and the measures which can be taken to reduce such developments. Measures of assistance and support in individual cases should be feasible within the framework of customary social therapy. More efficient field work by municipal social welfare authorities may be a possible means of lending assistance at the earliest possible stage. In the longer term, social policy measures of a more general preventive nature should be the principal means of counteracting prostitution.

"The investigator should be free to make the recommendations which the survey of prostitution may occasion.

"Any recommendations should be framed with due regard to the new social welfare legislation drafted by the Social Welfare Commission."

The following is an excerpt from the report (JuU 1976/77:5) presented by the Standing Committee of the Riksdag on the Administration of Justice with reference to private members' Bills for amendments to the provisions of the Public Order Statute concerning pornographic performances.

"It is evident, for example, from the report of the Sexual Offences Commission, "Sexual Assault" (SOU 1976:9), that the activities of sex clubs have in many cases developed into sheer brothel activities or have come to incorporate or provide cover for extensive criminal activity. It is also clear that these activities can involve young persons and others in an asocial way of life and that the manifestations of these activities are often supremely degrading to women. These trends may be partly due to a lack of resources on the part of the police, child welfare authorities and social welfare authorities, but it seems clear that the legislation passed in 1973 has afforded insufficient opportunities of intervention.

"The Standing Committee therefore agrees with the private members that measures are needed to deal with the worst forms of sex club activities, but it

doubts whether such a purpose can be achieved by extending the ban on depraving sexual or sadistic behaviour to include sexual intercourse in public. In the Committee's opinion, however, a ban of this kind should be capable of imposing some restraint on the activities concerned, and the question therefore deserves to be considered. A decision should, however be preceded by a systematic evaluation of the 1973 legislation and a survey of the activities of sex clubs. The Committee feels that these investigations – the aim of which should be to tighten up existing legislation – should be set in train by the Government as soon as possible."

The Standing Committee's views in this matter were endorsed by the Riksdag.

Referring to this statement by the Riksdag, the Minister of Health and Social Affairs said that, in addition to a general survey of prostitution with particular emphasis on street prostitution, the investigator should also be instructed to carry out a systematic evaluation of the 1973 legislation regarding the forms of public pornographic performance and an exploration of the activities of sex clubs.

The terms of reference also included the following instructions. "In this connection the need for amended legislation should be considered in consultation with the investigator whom the Minister of Local Government has been authorized to appoint to review the Public Order Statute.

"In the course of his work the investigator should make comparisons with experience gained in similar fields in the other Nordic countries. The legislation existing in those countries should also be taken into consideration.

"Finally I wish to point out that the assignment should not be taken as a calling into question of the franker and more positive attitude which has been developed in recent years concerning sexual matters. Instead that attitude must be regarded as one of the premises of the inquiry."

With reference to the observations made by the Standing Committee on the Administration of Justice in its report 1976/77:5, the Committee stated on 31st March 1981 in its report 1980/81:27 that it had no cause to dissent from the view expressed by the Riksdag in 1976 concerning the need for measures against the activities criticized in the private members' Bills.

The terms of reference call for a survey of prostitution, especially street prostitution. The concept of prostitution has varied somewhat from time to time, but usually the term has been reserved for the activities and behaviour of the female vendor. The Commission realized, however, at an early stage that the problem under consideration was not a "feminine" one and that a broader definition would have to be used than had been customary hitherto.

The Commission has chosen to define prostitution as follows.

Prostitution occurs when at least two persons respectively buy and sell sexual services, the consideration usually being of an economic nature and constituting a precondition of the sexual service.

It is customary in studies of prostitution to distinguish between the following four types:

1. Heterosexual prostitution, with women selling and men purchasing sexual services.

2. Homosexual prostitution, with men both selling and buying sexual services.
3. Hereosexual prostitution, with men selling and women buying sexual services.
4. Homosexual prostitution, with women both selling and buying sexual services.

The present report is confined to the first two types of prostitution mentioned above. The reason for this limitation is that the existence of prostitution as described in points 3 and 4 has not been established in Sweden at the present time or in previous periods.

The report includes a survey of prostitution in Sweden, its scope and causes, together with recommendations concerning measures to reduce it. The activities of sex clubs are examined, and it is proposed that the Public Order Statute be made to include a prohibition of public pornographic performances.

Two scientific studies have been undertaken on behalf of the Commission. In a study entitled "Whores, Ponces and Their Customers", the criminologist Leif G.W. Persson has charted prostitution in Stockholm while in a study entitled "Society, Sex Roles and Sexuality", the sociologist Rita Liljeström has attempted to explain the deviant pattern by describing the common and accepted pattern of sex roles and sexuality today and the historical background to the same.

Data from police districts throughout the country and from several local heads of social services concerning their knowledge of prostitution and sex clubs have been collected via the secretariat.

The investigator and secretaries have kept in touch with the City section of the Stockholm Emergency Social Services and with the Malmö Prostitution Project.

Field trips have been made to Copenhagen, Oslo and Helsinki.

Finally, viewpoints on the subject have been contributed by the general public and various interest organizations.

Consultations have been held with representatives of the Sexual Offences Committee (Ju 1977:03), the Public Order Statute Commission (Kn 1977:02), the Commission on the Extent of Drug Abuse (S 1977:03) and the Commission on the Social Situation of Homosexuals (S 1977:21).

The Commission has returned statements on the report of the Aliens Committee "A New Aliens Act", (SOU 1979:64) and on the interim report of the Sexual Offences Commission ("Rules concerning Prosecution for Assault", (Ds Ju 1981:8).

Summary

Prostitution should not be made a criminal offence, but there should be penalties for men purchasing sexual services from women who are addicted to narcotic drugs.

These are some of the conclusions arrived at in the investigator's report.

Prostitution has been a topic of intense debate in Sweden during the past few years. The debate has often been emotionally charged and has been characterized by a lack of empirical data. Unsubstantiated allegations and exaggerations have been elevated to the status of accepted truths.

This has made it essential, in keeping with the terms of reference, to carry out a detailed exploration of the causes, scope and local extent of the problems. Needless to say, it has been no easy task to chart the somewhat clandestine phenomenon presented by prostitution and the persons involved in it.

To place prostitution in its context, the report begins with a historical retrospect. Prostitution is an ancient phenomenon which has existed in various countries with various cultures and social systems. Concerning Sweden, this section of the report concentrates on the period, c. 1850-1918, when prostitution was regulated by statute. This arrangement, which involved the registration of the women concerned and obliged them to report regularly for medical examination, was principally aimed at curbing the spread of venereal disease.

The next chapter describes the statutory provisions which can be applied to prostitution in Sweden. Extensive legal facilities already exist for tackling the problem via both penal and social legislation.

The section headed "Prostitution in Sweden today" contains a review of the structure and scope of heterosexual prostitution and of homosexual prostitution between men. It is vital interesting here to note that prostitution has diminished a great deal in recent years. A comparison with conditions in the mid-seventies regarding the five types of prostitution existing in Sweden reveals that street prostitution has declined by 40 per cent, prostitution at massage institutes and nude modelling studios by 60 per cent and sex club prostitution by no less than 80 per cent. Hotel and restaurant prostitution and call girl activities have also declined. The reason for this diminution can be found in the attention which prostitution has come in for in recent years on the part of news media, the police, the courts, political bodies and social welfare authorities.

Large numbers of people, however, are still involved in prostitution. Every year about 100 000 men are active as clients, 2 000 women as vendors and an estimated 2 000 persons as procurers. About 1 000 of the women involved are street prostitutes, some 500 are prostitutes at massage institutes and studios, about 100 are sex club prostitutes and more than 300 are "high class" prostitutes.

The allegations frequently made that many young girls become prostitutes and that prostitution is affecting progressively lower age groups has proved groundless. Less than 5 per cent of known street prostitutes and practically no prostitutes of other categories are under 18. Less than 1 per cent of street prostitutes are under 15. On the other hand, the number of women who have

at one time or another been prostitutes is relatively large. For example, about 2 per cent of the women born in the Stockholm area in the mid-fifties have been prostitutes, though many of them have only done so for an extremely short period of time.

Street prostitution is a permanent feature of the urban scene in Stockholm, Gothenburg, Malmö and Norrköping. Casual street prostitution occurs occasionally in about ten other big towns and cities in Sweden.

Massage institutes – at present numbering about 100 in the country as a whole, with two or three prostitutes per institute – are to be found in the larger towns and cities of central and southern Sweden, and are especially numerous in and around Stockholm and Gothenburg.

Sex clubs exist in Stockholm and Gothenburg and in four other cities in central and southern Sweden, though not in Malmö. Prostitution occurs at sex clubs in the provinces, but no such activities have been observed at the clubs now operating in Stockholm and Gothenburg. Hotel and restaurant prostitution probably occurs in most of the major towns and cities where suitable facilities are available. This type of prostitution, like call girl activities, has been difficult to chart in detail because of its enclosed character and the reticence of those involved.

Most women prostitutes come from the group with the greatest social difficulties. Crime and drug abuse are many times more common among them than among women on average. About half the known women street prostitutes have criminal records, as against two or three per cent of the female population as a whole. About 25 per cent of studio and sex club prostitutes have previous convictions, the commonest offences being minor offences against property and drug offences. The proportion of drug abusers among women prostitutes varies quite considerably from one locality to another; in Malmö practically all known street prostitutes are drug abusers, while the corresponding figure in Stockholm can be put at roughly 25 per cent of the known street prostitutes.

The men/clients can be roughly divided into two groups. The overwhelmingly predominant group comprises a cross section of ordinary Swedish men, often married or living in a permanent relationship and with children. The other group comprises men from the underworld, many of them with serious criminal records.

The procurers can be divided into very different groups. The largest of these groups comprises domestic procurers, while a far smaller group is made up of professional procurers. Advertisers, landlords and sex club proprietors are also classifiable as procurers in many cases.

Finance is an important topic of discussion where prostitution is concerned. Gross prostitution earnings in Sweden during 1980 have been estimated at Skr 120 million, with massage and studio prostitution accounting for the largest share, about Skr 65m. After deduction has been made for overheads of various kind, an estimated Skr 30m. remains for investment in capital goods and saving.

Regular and prolonged prostitution quite often has far-reaching social consequences for the women concerned. They are frequently isolated from friends and relatives and lose touch with established society. Many of them

have difficulty in coping with relationships with men outside the context of prostitution. Similarly, many of them can feel such contempt for and remoteness from their own bodies and sexuality as to preclude viable relationships. A woman prostitute runs a great risk of meeting with mental or physical violence, especially if she has a relationship with a procurer. She also runs a great risk of drinking to excess or using drugs and of contracting venereal disease. A woman who regularly engages in prostitution and does not abuse drugs or alcohol often becomes accustomed to relatively high earnings and rapidly acquires a style of living for which these earnings are essential. If she gives up prostitution, her chances of earning an income anything like that which she has been accustomed to are practically nil, and she can therefore get into very serious financial difficulties.

Prostitution is unlikely to have any direct consequences for those men – the majority – who have been clients on isolated occasions. On the other hand, men who resort to prostitutes more regularly probably suffer some mental injury as a result. Their ability to establish normal relations is limited. Their idea of women as a product to be bought acquires further nourishment, and they become increasingly prone to segregate sexuality and confine it to an unfeeling outlet for instinct.

Finally, on a more general plane, prostitution and the myths which surround it and are diffused via pin-up magazines and pornography tend to perpetuate the unequal roles of the sexes and to consolidate the view of sexuality as a function and a type of performance divorced from other human relations.

The section on homosexual prostitution deals among other things with the opportunities of contact open to homosexuals. Their way of searching for new partners is often reminiscent of contacts in heterosexual prostitution. This has created the impression that prostitution is common among homosexuals, but this does not appear to be true. In Stockholm and Gothenburg there are probably a few dozen young men or boys in each city who go in for prostitution to a greater or lesser extent.

In the chapter headed "Causes of prostitution", an attempt has been made to explain why certain women become prostitutes or why certain men have recourse to prostitutes. No straightforward explanation is forthcoming. The section entitled "Society, sex roles and sexuality" presents certain sociological theories by way of explanation. As a social phenomenon, prostitution is of course bound up quite considerably with cultural patterns and the allocation of sex roles, with the man providing initiative and achievement and the woman showing willingness and acquiescence. The purchase of sexual services by a particular man and the involvement of a particular woman in prostitution are often a matter of individual circumstance.

A great deal has already been done to reduce prostitution, especially in Stockholm and Malmö. Efforts by public authorities and the methods employed by social workers are described in the section "Current social projects for counteracting street prostitution". Intensive outreach activities have been undertaken. In other words, social workers have been principally active on the streets, not behind their office desks.

A general review has been undertaken of current legislation and the prevalence of prostitution in our neighbouring countries. Prostitution in

Denmark is fairly widespread and has continental features which do not occur in Sweden or the other Scandinavian countries. In Oslo there is a certain amount of juvenile prostitution which has attracted publicity but has been clearly shown not to be of such alarming proportions as was initially supposed. Prostitution appears to be very uncommon in Finland. It has been hard to account for this difference.

In the deliberations occasioned by the survey, great emphasis has been placed on the necessity of ascertaining the scope and causes of prostitution before attempting a meaningful discussion of different solutions. Moreover, the problem of prostitution has to be viewed in relation to other problems in our society. At the same time as it is wise to counsel against an excessively emotional debate, the commitment displayed, not least, by women's organizations has proved extremely valuable in tackling prostitution. Regrettably, prostitution has often been treated as if it were pre-eminently a matter of women's status or sexual equality. If, however, it is treated solely as a women's question and interest is made to focus on the women involved, this is to overlook the fact that the supply of prostitutes hinges entirely on demand. In other words, the problem is very much one of the social situation of men, and of men's demands, needs and attitudes. If men were not prepared to pay for the services of prostitutes, there would be no prostitution. Furthermore, if prostitution were merely a question of sexual equality, a satisfactory solution would in principle be attainable through the encouragement of male prostitution instead of by counteracting the prostitution of women. This, of course, is manifestly absurd, and prostitution is in fact a human problem, not just a problem of men or women. The question is one of human relations, of mutual consideration and respect. It would help if more men were to become committed to solving the problem.

One reason sometimes giving for condoning prostitution is that it provides handicapped men with their only possible opportunity of sexual and emotional intercourse. It has transpired, however, that few handicapped men have recourse to prostitutes and that the purely emotional return on such contacts is usually slight. Other solutions must be found to the problems of the handicapped – both men and women.

There is insufficient scientific evidence forthcoming to support another claim, namely that sexual crime is reduced by availability of prostitutes.

Women drug addicts are a serious problem in connection with prostitution. It is hard to say whether drug abuse results from prostitution or vice versa, but is abundantly clear that it is practically impossible to induce these women to give up prostitution. If, on the other hand, it were not possible to earn money through prostitution, most of the women concerned would feel compelled to steal, rob and commit similar crimes, in the same way as male addicts. In cases of this kind drug abuse, not prostitution, is the main problem which needs to be tackled earnestly.

The example of drugs and prostitution points to the serious difficulties involved in tackling prostitution. It does not seem realistic to suppose that prostitution can be completely eradicated. Instead the aim must be to confine prostitution within the narrowest possible limits.

In the concrete proposals which are made, the first question to be considered concerns the measures which can be taken to prevent prostitution occurring in

the first place. With prostitution as with criminality, drug and alcohol abuse and other social problems, a great deal more effort should be put into preventive measures instead of waiting until something has actually gone wrong. All efforts should start from the beginning, i.e. childhood. Children must be given more secure conditions in which to grow up, so that in later life they will have an opportunity of feeling a sense of community with others and experiencing sexuality as an expression of intimacy and affection and not as a commercial commodity. In the long run this is the best way of preventing prostitution.

The task of schools in transmitting knowledge concerning interpersonal relations should also be reviewed. The curriculum states that, by the time they have completed grade 8 (age 14), all elementary school pupils must have received comprehensive and exhaustive instruction in sexual and interpersonal relations. This would be all well and good if the curriculum reflected the actual state of things, but there is cause for scepticism in this respect. A minor survey conducted in the spring of 1981 at the Department of Education in the University of Linköping concerning the sexual knowledge and attitudes of young teenagers shows that their knowledge falls short of the aims defined for schools. Pupils often find the instruction insensitive and technical. When the entire class is present, pupils can find it difficult to ask questions about what many of them regard as delicate issues. On the other hand many of them, girls especially, establish positive contacts with the school nurse or with the gynaecologist at the youth reception. The possibility should therefore be considered of making more systematic use of these personnel categories for instruction concerning large areas of interpersonal and sexual relations. In addition, more instruction should be provided in small groups, and possibly before grade 8.

As regards ways of dealing with existing prostitution, the main focus of interest has been on the question of whether prostitution should be made a criminal offence. Demands to this and have been raised in many quarters and by representatives of a wide variety of opinions. A member of the Government has also spoken in favour of penal sanctions. There is cause, however, for a careful investigation of the arguments for and against criminalization. A prohibition would certainly deter many men from having dealings with prostitutes and would also have a deterrent effect on the activities of the women involved. But the classification of prostitution as a criminal offence would pose a variety of serious problems. How, for example, would it be possible to take effective action against the 200 000 cases of prostitution occurring every year in Stockholm alone? Unenforceable prohibitions undermine legal awareness and bring other rules and legislation into disrepute. There has been a growth of opposition to new prohibitions, especially those affecting people's private lives, added to which a penal provision would be difficult to frame and the possibilities of proving that a criminal act had taken place would be extremely limited. For these and other reasons, prostitution in Sweden should remain unpenalized.

The necessary tightening up must be accomplished by other means. One such opportunity is afforded by the existing rules concerning sexual infringement of personal liberty, whereby penalties can be imposed for sexual intercourse involving the improper exploitation of person's unconsciousness

or helplessness. If the courts feel unable to include the improper exploitation of a prostitute under the influence of narcotic drugs within the purview of this provision, it is proposed that the purview be enlarged by adding "under the influence of narcotic drugs" to the description of the offence. The use of prostitutes who are addicted to or under the influence of narcotic drugs appears particularly ruthless and deserving of punishment, and a penalty should therefore be introduced for the purchase of a temporary relationship with a drugaddicted prostitute. Active measures will have to be taken to prevent women being forced by such a penal provision to change from prostitution to crime in order to obtain money for drugs.

It should also be possible to reduce prostitution by making more extensive use than at present of the penal provisions concerning procuring.

New penal sanctions for assistance to procuring are needed for landlords.

These and other proposed intensifications of the law presuppose an augmentation of measures designed to help prostitutes. For example, measures aimed at landlords must not be allowed to result merely in women being forced onto the streets, where they will run a greater risk of meeting with violence.

Several court decisions have established that prostitutes are bound to declare and pay income tax on their earnings, but there are very few cases in which this actually happens. It is in many ways obnoxious to demand that tax legislation be consistently applied vis à vis prostitutes, but on the other hand it is wrong for no effort to be made to apply tax legislation at all. In this way, moreover, society relinquishes an effective means of inducing individual prostitutes to discontinue their activities. The relatively high earnings are the principal incentive at least where some women prostitutes are concerned. There seems little prospect of income tax returns being filed on any considerable scale, but discretionary tax assessment should be feasible at least with regard to the more professional prostitutes, e.g. those whose business is carried on in studios. These prostitutes account for a great deal of prostitution and also for a large proportion of the earnings involved.

In addition to these measures of a more legal nature, it is recommended that the social measures undertaken in Stockholm and Malmö be extended to other towns and cities where there is street prostitution. The measures taken should also be aimed at advising and assisting the men who purchase the services of prostitutes. Reference is also made to the useful part which could be played by the Church and voluntary organizations both in a practical context and by means of debates and information concerning interpersonal relations.

A whole chapter is devoted to information and public education. Youth receptions, mother care centres and suchlike amenities provide good opportunities of getting through to people with necessary information. Compulsory military service should be taken as an opportunity of establishing better contact with men. Trade unions and a host of other organizations and institutions could provide natural channels for the encouragement of debate and the distribution of information. RFSU (the National Swedish Association for Sexual Information) naturally has an important part to play in this context.

In addition to a survey of prostitution, the terms of reference included an evaluation of the 1973 legislation concerning the forms of public pornograp-

hic performance, and a survey has been made of the activities of sex clubs. It transpires that the number of sex clubs has declines heavily since the mid-seventies, Whereas in 1975 there were 91 clubs in 35 police districts, there are now 15 clubs in 5 police districts. Five of these clubs are in Stockholm and three in Gothenburg. No sex club has existed in Malmö since the spring of 1977. As far as can be ascertained, no prostitution occurs at the city clubs, but it does occur intermittently at the other clubs, which are situated in central and southern Sweden.

The decline in the number of clubs has been partly due to the stipulation of police permits since 1973, but above all it has been due to a decline in public interest.

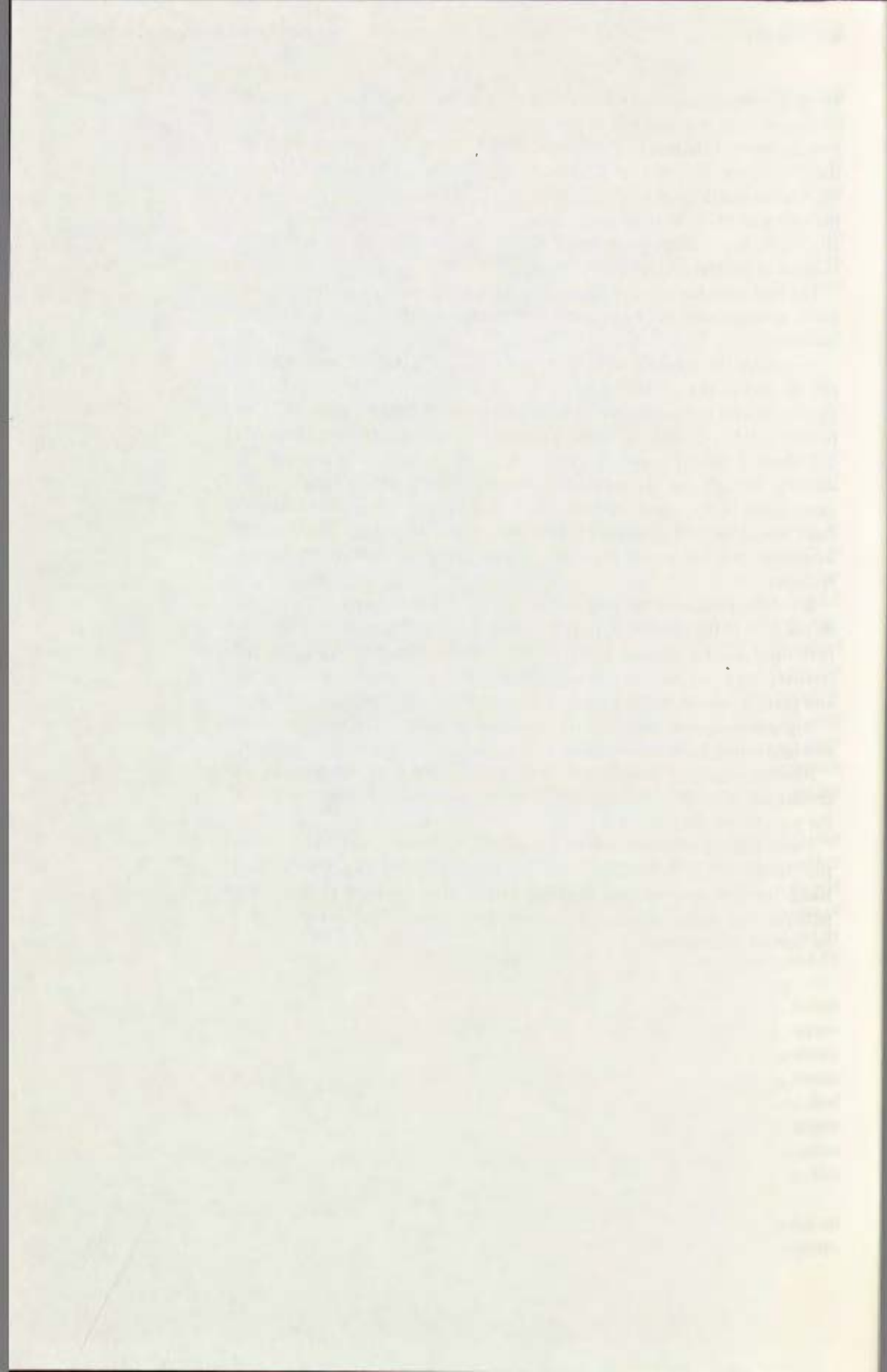
As regards the question of whether a prohibition should be introduced to put an end to the remaining sex clubs, it is observed that sex clubs are associated with criminals and criminal behaviour. As stated earlier, sex club prostitution has declined by 80 per cent since the mid-seventies, but there are still about a hundred women prostitutes at clubs in various parts of the country, though not in Stockholm and Gothenburg. Where many of the participants in live shows are concerned, the step into prostitution is only a short one. The men patronizing these clubs are confirmed in their view of women as inferior and of sexuality as something apart from other human relations.

Sex clubs, moreover, are a comparatively novel feature in our country and do not exist in the other Scandinavian countries. The Programmes which are performed cannot be said to enrich the cultural life of Sweden. On the contrary, they run counter to the efforts of society to achieve sexual equality and genuine sexual liberty based on mutual loyalty and comradeship.

Arguments against a ban on these activities include the risk of illegal clubs and opposition to new prohibitions.

Another argument presented in favour of a prohibition, however, is the crucial fact of the Riksdag, year after year, having expressed its disapproval of the activities of sex clubs.

Public pornographic performances ought therefore to be prohibited, and the prohibition should be incorporated in the Public Order Statute. On the other hand, there is no cause to prohibit variety shows which include nude performances and striptease. A definition of pornographic performances must be framed accordingly.

2 Inledning

Utredningsuppdraget m. m.

Frågorna om prostitution och om allmänna ordningsstadgans bestämmelser om offentliga pomografiska föreställningar, sexklubbar, behandlades i riksdagen i samband med motioner i frågorna under 1976/77 års riksmöte.

I sitt betänkande (SoU 1976/77:7) över motioner om prostitutionen anförde socialutskottet bl. a. följande.

”Åtskilliga omständigheter talar för att prostitutionen under senare år ånyo ändrat karaktär. Det har från polishåll i olika sammanhang framhållits att prostitutionen i allt större omfattning är organiserad och numera i stor utsträckning ingår som en del av annan kommersiell verksamhet, ofta med kriminella inslag. Den internationella organiserade brottsligheten har fått allt starkare intressen i den organiserade bordellverksamheten. Sambandet mellan prostitution och narkotika har också blivit alltmer påtagligt. Unga flickor börjar missbruka narkotika och måste sedan prostituera sig för att kunna betala för sina inköp av narkotika. Många prostituerade missbrukar också narkotika för att orka med sin verksamhet. Gränsen mellan yrkesprostitution och angränsande verksamhet, t. ex. posering och framträdande på sexklubbar, har blivit mer flytande än tidigare. Detta förhållande innebär att unga flickor som kommer i kontakt med sexbranschen lättare dras in i organiserad bordellverksamhet. Rekryteringen av flickor sker också i allt yngre åldrar.

Utskottet anser att det är oundgängligen nödvändigt att en grundläggande kartläggning av problemen kring prostitutionen nu kommer till stånd för att samhället skall kunna ingripa med erforderliga åtgärder. En sådan utredning bör enligt utskottets mening omfatta såväl utbredningen av prostitutionen som de bakomliggande orsakerna till denna”.

Riksdagen anslöt sig till utskottets ståndpunkt.

Chefen för socialdepartementet, statsrådet Gustavsson, förordade mot bakgrund av riksdagens uppfattning samt med hänsyn till den kritik som riktats mot sexualbrottsutredningens förslag till ändringar i kopplingparagrafen utan att en kartläggning av prostitutionen först kommit till stånd, att en särskild utredare skulle tillkallas för att göra en kartläggning av problemen kring prostitutionen.

I direktiven anfördes bl. a. följande.

”Särskilt angeläget är att få barn- och ungdomsprostitutionens omfattning och karaktär kartlagda. En fråga som därvid bör belysas är i vad mån antalet prostituerade i de lägsta åldrarna under senare år har tenderat att öka. Förhållandet mellan prostituerade och kopplare och koppleriets karaktär bör vidare klarläggas.

En komplicerad fråga som måste tas upp i detta sammanhang är prostitutionens

orsaker. Otivelaktigt kan prostitutionen inte betraktas som en isolerad företeelse vid sidan av andra sociala problem. Den måste bedömas i samband med samhällsstrukturen och samhällsutvecklingen i stort. I likhet med t. ex. olika missbruksproblem kan prostitutionen ofta betraktas som symptom på andra sociala svårigheter.

När det gäller prostitutionens orsaker bör belysas inte bara de prostituerades problem utan förhållanden som rör deras kunder.

Med prostitutionen hör ganska ofta samman missbruk av sprit eller narkotika. Det finns skäl att tro att bakom prostitution inte sällan ligger behovet att skaffa pengar till narkotika. Det är därför angeläget att få sambandet mellan narkotikamissbruk och prostitution utrett. Inom den närmaste framtiden ämnar jag begära bemyndigande att få tillsätta en utredning med uppgift att kartlägga narkotikamissbrukets omfattning. Kontakt bör under utredningsarbetet hållas med denna utredning.

Utredaren bör belysa de risker som de prostituerade löper för en framtida social missanpassning och vilka åtgärder som kan sättas in för att minska en sådan utveckling. Åtgärder till hjälp och stöd i enskilda fall torde få sökas inom ramen för sedvanligt socialt behandlingsarbete. Ett effektivare fältarbete av den kommunala socialvården kan vara en av möjligheterna att hjälpa så tidigt som möjligt. På längre sikt torde prostitutionen främst kunna motverkas med sociala insatser av mera allmänt förebyggande natur.

Utredaren bör vara oförhindrad att föreslå de åtgärder som kartläggningen av prostitutionen ger anledning till.

Eventuella förslag bör utformas med beaktande av socialutredningens förslag till ny sociallagstiftning."

Justitiekommittén uttalade i betänkandet (JuU 1976/77:5) med anledning av motioner om ändring i allmänna ordningsstadgans bestämmelser om pornografiska föreställningar, bl. a. följande.

"Av bl. a. sexualbrottsutredningens betänkande (SOU 1976:9) Sexuella övergrepp framgår att verksamheten vid sexklubbarna i många fall utvecklats till ren bordellverksamhet eller kommit att inrymma eller tjäna som täckmantel för en omfattande kriminalitet. Det står också klart att verksamheten kan dra in ungdomar och även andra i ett asocialt levnadssätt och att den ofta tar sig uttryck som är i hög grad förnedrande för kvinnorna. Delvis kan utvecklingen ha samband med bristande resurser hos polis, barnavård och socialvård. Klart synes emellertid vara att 1973 års lagstiftning inte har givit tillräckliga möjligheter att ingripa.

Mot denna bakgrund delar utskottet motionärernas uppfattning att åtgärder erfordras för att komma till rätta med avarterna av sexklubsverksamheten. Utskottet finner det emellertid tveksamt om en utsträckning av förbudet mot förråande sexuella eller sadistiska beteenden till att avse även offentliga samlag ensamt kan tjäna ett sådant syfte. Ett sådant förbud bör dock enligt utskottets mening kunna verka i vissa mån dämpande på verksamheten och det finns därför anledning att överväga frågan härom. Ställningstagandet bör dock föregås av en systematisk utvärdering av 1973 års lagstiftning och en kartläggning av verksamheten vid sexklubbarna. Arbetet härmed – som bör syfta till skärpt lagstiftning – bör enligt utskottets mening snarast komma till stånd genom regeringens försorg."

Riksdagen anslöt sig även i denna fråga till utskottets ståndpunkt.

Chefen för socialdepartementet föreslog med hänsyn till detta riksdagens uttalande, att utredaren vid sidan av en allmän kartläggning av prostitutionen, främst gatuprostitutionen, även skulle få i uppdrag att göra en systematisk utvärdering av 1973 års lagstiftning rörande formerna för offentliga pornografiska föreställningar och en kartläggning av verksamheten vid sexklubbar-na.

I direktiven anfördes vidare.

"I samband härmed bör frågan om behovet av ändrad lagstiftning övervägas. Samråd bör därvid ske med den utredare som chefen för kommundepartementet har fått bemyndigande att tillkalla för att göra en översyn av allmänna ordningsstadgan.

Utredaren bör under sitt arbete göra jämförelser med de erfarenheter som finns i de övriga nordiska länderna på motsvarande områden. Även den lagstiftning som finns i dessa länder bör beaktas.

Jag vill slutligen framhålla att uppdraget inte bör ses som ett ifrågasättande av den öppnare och mera positiva syn på sexualiteten som på senare år har utvecklats. Denna måste i stället ses som en förutsättning för utredningsarbetet."

Under hänvisning till vad justitieutskottet anförde i betänkandet 1976/77:5 har utskottet den 31 mars 1981 i betänkandet 1980/81:27 uttalat bl. a. att utskottet då saknade anledning att göra annan bedömning än den som riksdagen gjorde år 1976 av behovet av åtgärder mot den i motionerna kritiserade verksamheten.

I direktiven har utsagts att en kartläggning av prostitutionen – främst gatuprostitutionen – skall göras. Begreppet prostitution har genom tiderna haft en något olika innebörd, men vanligtvis har "prostitution" reserverats för den kvinnliga säljarens verksamhet och beteende. För utredningen har det emellertid på ett tidigt stadium stått klart att det undersökta problemet inte är någon "kvinnofråga" och att definitionen således måste vara vidare än vad som hittills varit vanligt.

Utredningen har valt att definiera prostitutionen på följande sätt.

Prostitution föreligger när minst två parter köper resp. säljer sexuella tjänster mot (vanligen) ekonomisk ersättning, som utgör en förutsättning för den sexuella tjänsten.

Vid studier av prostitution är det vanligt att särskilja fyra olika typer, nämligen:

1. heterosexuell prostitution med kvinnor som säljare av sexuella tjänster och män som köpare,
2. homosexuell prostitution med män som säljare av sexuella tjänster och män som köpare,
3. heterosexuell prostitution med män som säljare av sexuella tjänster och kvinnor som köpare,
4. homosexuell prostitution med kvinnor som säljare av sexuella tjänster och kvinnor som köpare.

I betänkandet behandlas enbart prostitution enligt punkterna ett och två. Skälet till den begränsningen är att prostitution enligt punkterna tre och fyra inte finns belagda i Sverige i dag eller tidigare i någon omfattning eller i former som påkallar allmänt intresse.

Betänkandet innehåller en kartläggning av prostitutionen i Sverige, dess omfattning och orsaker samt förslag till åtgärder för att minska den. Vidare granskas sexklubsverksamheten och lämnas förslag till förbud i allmänna ordningsstadgan mot offentliga pornografiska föreställningar.

Två vetenskapliga undersökningar har utförts för utredningen. Kriminologen Leif G.W. Persson har i studien "Horror, Hallickar och Torskar" kartlagt prostitutionen i Stockholm och sociologen Rita Liljeström har i studien "Samhälle, könsroller och sexualitet" genom att beskriva det vanliga och

accepterade mönstret för könsroller och sexualitet i dag samt ge den historiska bakgrunden till detta, försökt ge en förklaring till det avvikande mönstret.

Genom sekretariatet har uppgifter från landets polisdistrikt samt åtskilliga socialchefer angående deras vetenskap om prostitution och sexklubbar, samlats in.

Genom utredaren och sekreterarna har kontakt hållits med Jourbyråns citysektion i Stockholm samt med prostitutionsprojektet i Malmö.

Studiebesök har företagits till Köpenhamn, Oslo och Helsingfors.

Slutligen har allmänheten och skilda intresseorganisationer lämnat synpunkter i ämnet.

Samråd har förekommit med företrädare för sexualbrottskommittén (Ju 1977:03), ordningsstadgutredningen (Kn 1977:02), utredningen om narkotikamissbrukets omfattning (S 1977:04) samt utredningen om de homosexuellas situation i samhället (S 1977:21).

Utredningen har avgivit yttrande över utlänningskommitténs betänkande Ny utlämning (SOU 1979:64) och sexualbrottskommitténs delbetänkade Åtalsregler vid misshandel (Ds Ju 1981:8).

3 Historisk översikt över prostitution

3.1 Västerlandet utom Sverige

Man kan följa prostitutionens historia i den västerländska kulturen ca 5000 år bakåt i tiden. Prostitution förekom 3000 år f. Kr. i de mesopotamiska och egyptiska kulturerna.¹ I antikens Grekland förekom en sannolikt omfattande och ofta välreglerad prostitution. Tidvis var verksamheten garanterad av staten, som bl. a. uppbar skatt från dem. Såväl heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som säljare, som homosexuell prostitution mellan män förekom. De kvinnliga prostituerade kunde indelas i olika grupper med olika social status.² Högst aktade och ännu kända genom litteraturen från tiden, var hetärena.

En utpräglad social skiktning förelåg också bland romartidens kvinnliga prostituerade. Flertalet av dem var skyldiga att registrera sig och därefter betala skatt på sin verksamhet. Det fanns dock även ett högre skikt av prostituerade kvinnor, vilka inte behövde registrera sig. Förutom dessa grupper prostituerade kvinnor, vilka i sig innehöll flera olika typer, fanns även oregistrerade och därmed olagliga gatuprostituerade, vilka utgjorde den allra lägsta gruppen.³

I det medeltida europeiska samhället förekom prostitution. Mest utbredd var den heterosexuella prostitutionen med män som köpare och kvinnor som säljare, men även homosexuell prostitution förekom. Den vanligaste prostitutionensformen då det gäller den heterosexuella prostitutionen var bordellformen. I de flesta medeltida europeiska städer fanns åtminstone en bordell. Bordellprostitutionen erkändes och reglerades noga av myndigheterna.⁴ Förutom denna lagliga prostitution förekom även en utbredd olaglig prostitution, t. ex. prostitution på vissa näringsställen och allmänna inrättningar som badhus samt gatuprostitution.

Under den nyare tiden i Europa fram till början av 1700-talet minskade bordellprostitutionen i betydelse medan gatuprostitutionen ökade i omfattning. Samtliga fyra prostitutionstyper förekom under denna tid. Heterosexuell prostitution med kvinnor som köpare och män som säljare, liksom homosexuell prostitution mellan kvinnor var dock ytterligt ovanlig och förekom endast i den italienska överklassen och i Italiens och Frankrikes kurtisankretsar.⁵ Anledningen till bordellprostitutionens tillbakagång var bl. a. protestantismens genombrott. Den nya kyrkan accepterade inte prostitutionen och gick ut med krav att bordellerna skulle avskaffas. Denna linje vann under tiden fram till omkring år 1700 allt större gehör. Till detta religiösa motstånd kom

¹ Bl. a. Sanger: The history of Prostitution s. 40-42.

² a. a. s. 43-63
Bloch: Die Prostitution. Erster Band s. 274-310.

³ Bl. a. Sanger: The history of Prostitution s. 68-69.

⁴ Bloch: Die Prostitution. Erster Band s. 731-805.

⁵ Bloch: Die Prostitution. Zweiter Band s. 216-218.

under 1500-talet även ett hygieniskt, då könssjukdomen syfilis vid denna tid började förekomma.

Under 1700-talet ändrades åter attityden till prostitutionen. De lagar som tidigare stiftats mot prostitution tillämpades inte längre och polisen godkände ofta den heterosexuella prostitutionen med män som köpare och kvinnor som säljare, trots att den formellt var förbjuden på de flesta platser. Gatuprostitutionen fortsatte under denna tid att breda ut sig, men det var bordellformen som nu åter blev mest framträdande i städerna.

Mot slutet av 1700-talet och vid 1800-talets början uppträdde på grund av de veneriska sjukdomarnas utbredning förnyade statliga kontrollåtgärder mot prostitutionen. Reglementeringssystem med kontrollåtgärder riktade mot de prostituerade kvinnorna infördes runt om i Europa. Samtidigt växte en abolitionistisk rörelse fram, som ville avskaffa reglementeringen och motverka statens inblandning i och legitimering av prostitutionen.

3.2 Sverige

3.2.1 *Prostitutionen under 1800-talets första hälft*

I Sverige finns prostitution, huvudsakligen heterosexuell prostitution med kvinnor som säljare och män som köpare, dokumenterad sedan lång tid tillbaka.

Under 1800-talets första hälft förekom sålunda flera olika former av denna typ av prostitution. En för tiden framträdande form var krog- och värdshusprostitutionen. Denna kunde förekomma både i stad och på landsbygd. En annan form utgjorde den prostitution som förekom vid mer eller mindre tillfälliga marknadsplatser.¹ Den gästgiveriprostitution som förekom bidrog till att ett kungligt cirkulärbrev rörande veneriska sjukdomars bekämpande gavs ut år 1812. En del utskänkingsställen blev mer allmänt kända som ett slags förtäckta bordeller trots att svensk lag förbjöd hållande av bordell. I framför allt Stockholm utvecklades ytterligare en form, gatuprostitutionen.

Lagstiftning kring prostitutionen under perioden

1734 års lag präglades av uppfattningen att könsumgänge endast var tillåtet inom äktenskapet. Allt utomäktenskapligt könsumgänge var straffbart. Om parterna var ogifta straffades för lönskaläge eller lägersmål. Som särskilt kvalificerade fall av lönskaläge avsågs könsumgänge med kvinna "som dumbe är" eller när husbonde "lägrade" tjänstepiga, förmyndare den som stod under hans tillsyn eller läromästare den som han undervisade.

Att en eller bägge var gifta var en försvårande omständighet. Straff inträdde då för horsbrott. Straff stadgades för enfallt hor dvs. det fall att endast en var gift och för tvefallt hor, dvs. för könsumgänge mellan personer gifta var och en på sitt håll. Det fanns också bestämmelser om tvegift.

Ett kapitel om kvinnofrid behandlade åtskilliga sedlighetsbrott. Straff stadgades bl. a. för den man som tager "kvinna med våld och emot hennes vilja främjar sin onda lusta". Jämställt härmed var hävdande av (dvs. könsumgänge med) avvita (= sinnessjuk) kvinna och kvinna som ej fyllt 12 år. Vidare innehöll kapitlet straff för vissa enleveringsförfaranden. Ansvar stadgades

¹ Reglementeringskommitténs betänkande, Underdånigt betänkande angående Åtgärder för motarbetande av de smittosamma könssjukdomarnas spridning (Stockholm, 1910) s. 343-344 (Anges i fortsättningen endast som "Reglementeringskommitténs betänkande") samt Edvard Welander: Blad ur prostitutionsfrågans historia i Sverige s. 19-25.

sålunda för den som förde bort kvinna med våld. Allvarligast bedömdes brottet om det avsåg annan mans hustru eller trolovade. Straff drabbade även den som lockade eller bortförde kvinna från sin man eller dotter från sina föräldrar även om bortförandet inte skett mot kvinnans vilja.

I 1734 års lag fanns också bestämmelser om koppleri och skörlevnad. Den straffades, som höll "sådana hus och samkväm där otukt och lösaktighet drives", liksom de kvinnor "som i sådana hus låta sig till skörlevnad bruka".

3.2.2 Prostitutionen under perioden 1840-1918

Den angivna perioden är i stort den tid under vilken skilda former av besiktningsskontroll och s. k. reglementering av prostituerade kvinnor förekommit i Sverige i modern tid. Reglementering är ett uttryck för hur staten kan gripa sig an en social företeelse. Den abolitionistiska rörelsen, som skarpt attackerade reglementering, är ett annat uttryck för de samhälleliga processer som kännetecknade slutet av seklet.

Lagstiftning kring prostitutionen under perioden

Ett antal lagkomplex under denna period berörde mer eller mindre direkt prostitutionen. Bestämmelserna fanns upptagna i strafflag, lösdrivarlag och barnavårdslag. Vidare förekom de s. k. reglementeringsbestämmelserna.

De tidigare redovisade bestämmelserna i 1734 års lag ersattes av bestämmelser i 1864 års strafflag. I ett kapitel om sedlighetsbrott straffbelades bl. a. otukt med personer i vissa angivna beroendesituationer och med kvinna under 15 år. Straff stadgades vidare för bl. a. otukt med avvita kvinna och för lönskaläge i visst fall.

I allmänhet, men ej om barn blev följd, skulle dock könsumgänge mellan ogifta vara straffritt. Efter otuktsbrotten kom bestämmelser om koppleri och sårande av tukt och sedlighet. Ett särskilt kapitel "Om äktenskapsbrott" infördes. Straff stadgades för enkelt och dubbelt hor samt för olika former av tvegifte.

Lösdriverilagstiftningen ändrades flera gånger under 1800-talet. Lagstiftning mot arbetslösa och lösdrivare har funnits i Sverige sedan lång tid tillbaka. Så kunde t. ex. "landstrykare och annat löst folk" utsättas för tvångsåtgärder av olika slag.

Enligt 1846 och 1853 års försvarslöshetslagstiftning häktades årligen tusentals människor - mest män - för "försvarslöshet och olovligt kringstrykande". Hundratals dömdes till tvångsarbete. Prostitution var den vanligaste anledningen till att döma kvinnor till sådant arbete.

Lagen den 12 juni 1885 angående lösdrivares behandling, som ersatte försvarslöshetslagstiftningen hade till syfte att förebygga brottslighet och annan "asocialitet". Den var från början tillämplig på personer över 15 års ålder (höjdes till 18 år när 1924 års barnavårdslag tillkom).

Som lösdrivare behandlades enligt lagen dels den som sysslös strök omkring från ort till annan utan medel till sitt uppehälle om inte omständigheterna ådagalade att han sökte arbete, dels den som på annat sätt utan att ha medel till sitt uppehälle, "underlåter att efter förmåga söka årligen försörja sig

och tillika förer ett sådant levnadssätt, att våda därav uppstår för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet". Under lagen föll sålunda inte blott de s. k. luffarna utan även åtskilliga andra som betecknades som *asociala element de s. k. stationära lösdrivarna*. Till sistnämnda grupp kunde enligt praxis hänföras exempelvis spritlangare, "bondfångare", yrkesspelare, sutenörer och prostituerade av båda könen. Det stationära lösdriveriet var huvudsakligen en stadsföreteelse.

Enligt lösdrivarlagen kunde den som beträddes med lösdriveri anhållas av polisman och tilldelas varning av lands- och stadsfiskal. Vid sidan om s. k. offentlig varning förekom på de flesta håll också muntlig eller s. k. enskild varning som inte medförde rättsverkningar. Beträddes personen ifråga inom två år efter offentlig varning på nytt med lösdriveri kunde han eller hon häktas och av länsstyrelsen dömas till tvångsarbete.

Lagens syfte var preventivt. Den allmänna säkerheten skulle skyddas mot sådana som på grund av sitt levnadssätt kunde antas stå i begrepp att begå brott (främst tjuvnadsbrott). För att upprätthålla den allmänna ordningen kunde ingrepp dessutom ske mot ordnings- och sedlighetsstörande element – dit bl. a. de s. k. helyrkesprostituerade räknades. Ingridanden mot kvinnor enligt lösdrivarlagen skedde i praktiskt taget alla fall därför att vederbörande var prostituerad. Sådana ingripanden gällde endast vuxna prostituerade.

När det gällde barn och ungdom fanns möjligheter till omhändertagande enligt barnvårdslagen. Enligt 1902 års lag angående uppfostran åt vanartade och i sedligt avseende försummade barn kunde under vissa förutsättningar barn under 15 år, i vissa fall 16 år, skiljas från hemmet och beredas vård och uppfostran genom samhällets försorg i enskilt hem, barnhem eller skyddshem.

Uppfattningen att prostitutionen var ett slags nödvändigt ont, var utbredd. Samtidigt var uppmärksamheten koncentrerad på de prostituerade kvinnorna. Detta framgick inte minst av de kontrollåtgärder som växte fram i takt med utbredningen av de veneriska sjukdomarna. Åtgärderna riktade sig nära nog uteslutande mot den kvinnliga parten i prostitutionen. Mannen, den efterfrågande, berördes inte av de olika kontrollsystemen.

Reglementeringssystemet

Systemet med inskrivning och besiktning av prostituerade kvinnor infördes allmänt i Europa under 1800-talet. Så skedde också i Sverige. I början av 1800-talet började staten alltmer uppmärksamma spridningen av de veneriska sjukdomarna. Särskilt ansågs dessa sjukdomar vara ett problem bland garnissonssoldaterna i Stockholm. Mot slutet av 1830-talet gjorde bl. a. kommandanten för garnisonen i Stockholm en framställning till Kungl. Maj:t om att "lösa och liderliga kvinnor" borde besiktigas med avseende på veneriska sjukdomar. Detta ledde dock inte till ett regelrätt införande av reglementering. Överståthållarämbetet i Stockholm vidtog emellertid åtgärder för läkarbesiktning av de kvinnor som arbetade på vissa utskänkningsställen.¹

År 1846 bad ledningen för Stockholms stads och läns kurhus i en skrivelse till stadsnämnden att strängare kontrollåtgärder skulle införas mot "lösa" kvinnor som utan någon egentlig sysselsättning eller stadigvarande bostad

¹ Reglementeringskommitténs betänkande, del IV, Om de smittosamma könssjukdomarnas bekämpande i Sverige m. m. s. 345–346.

förde ett "sysslöst och kringdrifande lefnadssätt".¹ Det skulle också gälla kvinnor "som för själförvålad venerisk sjukdom blifvit, efter anmälan om kringspriidd smitta, af polisen remitterade till kurhuset". Samtliga dessa kvinnor skulle uppföras på särskilda listor samt åläggas att minst en gång i veckan undergå visitation.

Förslaget gick igenom och trädde i kraft år 1847. Därmed kan sägas att reglementeringssystemet var infört i Sverige. Det var inte genomfört till fullo eftersom möjligheterna till tvångsreglering var begränsade. Vidare fanns inga särskilda ordningsregler för de inskrivna.

Under 1850-talet begärde Svenska läkarsällskapet att tvånget skulle skärpas. Man önskade att en särskild avdelning inom polisen skulle svara för övervakningen. År 1859 beslutade överståthållarämbetet att en besiktningsbyrå skulle inrättas. Polis och läkare skulle samverka vid denna.

Ett särskilt prostitutionsreglemente tillkom. Om de prostituerade kvinnorna inte följde reglementets bestämmelser kunde de i enlighet med försvarslöshetsstadgan dömas till arbete på tukthus eller spinnhus. Kärnan i reglementet var tvånget att dels låta besiktiga sig en gång i veckan och dels följa vissa regler beträffande bostadsförhållanden, uppträdande på allmänna platser m. m.

Arbetet vid besiktningsbyrån var uppdelat på en medicinsk avdelning och en särskild polisavdelning, den s. k. sedepolisen. Sedepolisens viktigaste uppgifter var "att uppsåra och bringa under kontroll skörlevande kvinnor samt öfva uppsikt öfver att de redan inskrifna noggrannt ställde sig reglementets föreskrifter till efterrättelse".²

År 1875 genomfördes vissa ändringar i reglementeringsbestämmelserna i Stockholm. De benämndes därefter "Föreskrifter rörande uppsikten öfver prostituerade kvinnor i hufvudstaden". Motsvarande föreskrifter för Göteborg tillkom 1877. Föreskrifternas artikel 2 och 3 finns bifogade (se bilaga 1). De fångar i hög grad en del av den officiella synen vid denna tid.

År 1918 framlades i riksdagen två propositioner som en följd av den år 1903 tillsatta Reglementeringskommitténs betänkande. Den ena gällde vissa ändringar i strafflagen rörande koppleri m. m. Den andra gällde en lag angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar. I lagen föreskrevs uttryckligen att reglementeringssystemet helt skulle upphävas.

Förslagen antogs av riksdagen i juni 1918 och därmed var reglementeringssystemet fr. o. m. den 1 januari 1919 avslutat i vårt land.

Prostitutionstyp- och former

Den prostitutionstyp som finns dokumenterad under den aktuella perioden är den heterosexuella prostitutionen med kvinnor som säljare och män som köpare. Sådan prostitution förekom framför allt i Stockholm men tidvis under perioden även i en del andra städer.

Genom Reglementeringskommitténs betänkande finns god tillgång på uppgifter avseende förhållandena i Stockholm. Flera prostitutionsformer förekom där under denna tid. En av de mer framträdande formerna var gatuprostitutionen. Kontaktplatsen utgjorde här allmänna gator eller torg. Platsen för det könsliga umgänget kunde variera. I många fall gick köparen och den prostituerade till ett s. k. partihotell där man hyrde in sig för några

¹ Reglementeringskommitténs betänkande, del IV, s. 347.

² Reglementeringskommitténs betänkande, del IV. Om de smittosamma könssjukdomarnas bekämpande i Sverige m. m., s. 52-121.

timmar. I andra fall användes köparens bostad eller vissa undanskymda platser utomhus. En tredje möjlighet var att parterna gick till ett s. k. flickställe. Flickställena var en form av inackorderingshem för flickor där varje kvinna betalade en viss inackorderingsavgift till värdinnan.

Kafé- och restaurangsprostitutionen var en annan form. Efter kontaktknyttandet och avtalsuppgörelsen var det vanligt att parterna gick till ett partihotell, kvinnans "flickställe", köparens bostad osv. Prostitutionen kunde också förekomma i anslutning till tobaksbutiker m. m.

Bordellprostitution förekom också. I vissa fall kan både partihotellen och flickställena snarast ha varit renodlade bordeller med en kopplare eller kopplerska i ledningen. Det förekom också mer privata bordeller.

En ytterligare form utgjordes av vad som under denna tid kunde benämnas "annonsprostitution". Även hamnprostitution förekom.

Prostitutionens omfattning

Till följd av reglementeringssystemets fullständiga genomförande fr. o. m. 1859 är det möjligt att för tiden därefter siffermässigt belysa omfattningen av prostitutionen. Siffrorna gäller antalet inskrivna och därmed kända prostituerade kvinnor i Stockholm.

Tabell 1 Antal kända prostituerade kvinnor 1860-1904. Genomsnittssiffror för 5-årsperioder

År	Antal
1860-64	354
1865-69	475
1870-74	480
1875-79	527
1880-84	704
1885-89	754
1890-94	781
1895-99	865
1900-04	883

Källa: Reglementeringskommitténs betänkande, bilagan "Statistisk utredning angående reglementeringen i Stockholm 1859-1905", s. 12, tabell 4.

Tabellens siffror måste hanteras varsamt. De anger t. ex. endast ett slags absoluta minimala. Mycket litet är känt om den prostitution som inte var kontrollerad av besiktningsbyrån. Tabell 2 ger emellertid en antydning om minimiantalet prostituerade kvinnor per dag.

Tabell 2 Skattat antal aktiva prostituerade kvinnor under en dag – medeltal per dag för 5-årsperioder 1870–1904

År	Antalet potentiellt aktiva per dag
1870–74	304
1875–79	291
1880–84	375
1885–89	419
1890–94	405
1895–99	426
1900–04	398

Källa: Reglementeringskommitténs betänkande, bilagan "Statistisk utredning angående reglementeringen i Stockholm 1859–1905", s. 12, tabell 4.

Det är av intresse att jämföra siffrorna i tabellen 1 och 2 med vissa befolkningssiffror. Stockholms befolkning smängd ökade starkt under slutet av 1800-talet. År 1860 hade Stockholm 112 000 invånare. År 1900 var invånarantalet 300 000. Mellan år 1850–1900 var folkökningen i procent 223. Under hela perioden förelåg ett kvinnoöverskott liksom under första hälften av 1800-talet. År 1900 gick det t. ex. knappt 1 200 kvinnor på 1 000 män.

Tabell 3 Andelen inskrivna prostituerade kvinnor per 1 000 invånare i förhållande till Stockholms totala folkmängd (medeltal per 5 år) 1860–1904

År	‰
1860–64	3,09
1865–69	3,72
1870–74	3,49
1875–79	3,47
1880–84	3,92
1885–89	3,44
1890–94	3,14
1895–99	3,10
1900–04	2,89

Källa: Reglementeringskommitténs betänkande, bilagan "Statistisk utredning angående reglementeringen i Stockholm 1859–1905," s. 16, tabell 5.

De prostituerade kvinnornas ålder, klassursprung och ursprungliga hemort

Nedanstående tabell ger en viss uppfattning om åldern för de kvinnor som var inskrivna. Uppgifterna avser vilken ålder kvinnan hade vi den s. k. inskrivningen.

Tabell 4 Antal nyinskrivna prostituerade efter ålder åren 1859-1904

Period	Inskrivningsålder		
	18	18-20	20
1860-69	80	148	673
1870-79	89	177	686
1880-89	88	187	743
1890-99	148	217	728
1900-04	76	105	331
(Obs! 5-årsperiod)			

Källa: Reglementeringskommitténs betänkande, bilagan "Statistisk utredning angående reglementeringen i Stockholm 1859-1905", s. 63, tabell 24.

Tabell 4 visar bl. a. att kvinnor under 18 år tilläts agera som prostituerade i s. k. reglementerade former.

Av de inskrivna kvinnorna kom ungefär 1/3 av kvinnorna från Stockholm eller Stockholms närhet. Övriga 2/3 kom från i stort sett hela Sverige även om vissa län var överrepresenterade. Så kom t. ex. 13 % av kvinnorna från Kalmar län och 8 % från Östergötlands län. Kvinnor med ursprunglig hemort i utlandet utgjorde en mycket liten del, ca 1,5 %.

Med utgångspunkt från bl. a. föräldrarnas stånd och yrke gjorde Reglementeringskommittén en bedömning av klassursprunget för de inskrivna prostituerade kvinnorna. Kommitténs sammanställningar visar bl. a. att det största antalet inskrivna prostituerade kvinnor kom från arbetarfamiljer. Det näst största antalet kvinnor kom från jordbruksfamiljer. Antalet kvinnor från överklassen var litet.

Prostitutionen i vissa andra städer än Stockholm

Den heterosexuella prostitutionen med män som köpare och kvinnor som prostituerade förekom tidvis eller fortlöpande i ett antal andra städer än Stockholm. Vissa av dessa städer införde olika former av reglementering. För följande städer finns prostitution dokumenterad: Göteborg, Norrköping, Malmö, Helsingborg, Kristianstad, Sundsvall, Gävle, Falun, Uppsala, Eskilstuna, Karlstad och Landskrona.¹

Göteborg

Göteborg var en snabbt expanderande stad. Befolkningssiffrorna sköt i höjden, från 56 000 invånare år 1870 till 105 000 tjugo år senare för att år 1900 vara uppe i 130 000. År 1920 översteg antalet 200 000 invånare. Staden hade en utvecklad industri, livlig sjöfart och goda kommunikationer med utlandet.

Antalet av myndigheterna kända prostituerade pendlade under åren 1880-1908 mellan 200-300 per år.²

Före 1908 år var prostitutionen koncentrerad till en kombinerad gatu- och rumsprostitution i några sammanhängande kvarter. Tonvikten låg inte i gatuprostitutionen utan i det faktum att vissa hus var kända för att inrymma prostituerade som hyrde rum per dag. År 1908 avvisades de prostituerade från

¹ Reglementeringskommitténs betänkande, a. a., bilagan "Om de smittosamma könssjukdomarnas bekämpande i Sverige m. m.", s. 52-121.

2 A. a. s. 89.

dessa hus och därefter blev prostitutionsföreteelsen mer spridd geografiskt. De former som förekom liknade dem i Stockholm: viss gatuprostitution (större efter 1908), vissa renodlade bordeller och s. k. partihotell- och härbärgesprostitution. Även utländska kvinnor, särskilt från Danmark, ägnade sig åt prostitution.

År 1877 inrättades ett reglementerings- och kontrollsystem riktat mot de prostituerade kvinnorna. Systemet var i stort en kopia av det som fanns i Stockholm.¹ Männen som köpare påverkades inte heller här av kontrollsystemet.

Malmö

Malmös befolkning tredubblades från 1880 till 1920, då staden hade 114 000 invånare. År 1900 bodde drygt 60 000 människor i Sveriges tredje största stad.

Både gatuprostitution och ett slags lägenhetsprostitution förekom. Det fanns också bordeller.

Prostitutionens omfattning under perioden är svårare att ange. Det finns nämligen inte ett lika systematiskt material som för Stockholms eller Göteborgs del. Vid slutet av år 1904 fanns drygt 70 av myndigheterna kända prostituerade.²

Malmö hade också ett kontrollsystem av reglemeteringstyp som riktade sig mot de prostituerade kvinnorna. Men systemet var inte lika konsekvent genomfört som i Stockholm eller Göteborg. Det avskaffades år 1908.

Övriga städer

Norrköping dominerades av sina fabriker. Vid sekelskiftet var staden Sveriges fjärde vad gäller befolkningsstorlek med 41 000 invånare. Under åren 1900–1904 rörde sig antalet kända prostituerade om 5–25 kvinnor per år. Ett ofullständigt reglementeringssystem förekom.

Helsingborg, Kristianstad och Sundsvall hade år 1900 25 000, 10 000 respektive 15 000 invånare. Åren kring sekelskiftet torde antalet av myndigheterna kända prostituerade kvinnor i var och en av städerna aldrig ha överstigit 10. Samtliga tre städer hade skilda reglementeringssystem som dock aldrig var lika "fullständiga" som Stockholms.

Uppsala hade år 1890 23 000 invånare. Tjugo år senare var siffran 35 000. På 1880-talet förekom som mest omkring 30 kända prostituerade kvinnor i staden. Flera av dem var knutna till en bordell-liknande inrättning.³ Efter sekelskiftet förekom endast några få kända kvinnor som ägnade sig åt prostitution. Det system med inskrivning av prostituerade kvinnor som förekom på 1870-talet fanns ej kvar vid sekelskiftet, då polisen stängde den sista kända bordellen.

3.2.3 Prostitutionen under perioden 1919–1960

Under den ifrågavarande perioden skedde stora förändringar i det svenska samhället. Industrin ökade i betydelse i förhållande till jordbruket. Även handeln och samfärdseln ökade kraftigt. Inflyttningen till städer och tätorter tilltog.

¹ A. a., s. 74–89, se också Bilaga 2.

² A. a., s. 98.

³ A. a., s. 119 samt Germund Michanek: Studenter och hetärer. Kulturhistoriska bilder från gamla tiders Uppsala (Stockholm: Askild & Kärnekull, 1971), s. 107–124.

Lagstiftning kring prostitutionen under perioden

1864 års strafflag mildrades efter hand. Bestämmelsen om lönskaläge upphävdes år 1918. Vidare avkriminaliserade de s. k. horsbrotten år 1937. Homosexuell otukt mellan vuxna människor avkriminaliserades genom lag år 1944.

En viss anknytning till ändringarna av strafflagen hade upphävandet av den s. k. preventivlagen. Denna hade införts år 1910. Stadgandet riktade sig mot vissa förfaranden med föremål avsedda "för otuktigt bruk eller till att förebygga följder av könsumgänge". Dit räknades såväl preventivmedel som medel för avbrytande av havandeskap. Praktiskt taget all upplysning om preventivmedel och utbudande till försäljning av sådana var straffbar. Preventivlagen ersattes med en förordning (1938:567) om handel med preventivmedel och en förordning (1938:569) med vissa bestämmelser angående fosterfördrivande medel.

På förslag av den tidigare nämnda Reglementeringskommittén ändrades koppleribestämmelserna.¹ Det straffbara området utvidgades för att det skulle bli praktiskt möjligt att ingripa mot s. k. sutenörer och mot de former som den mer organiserade prostitutionen hade antagit. Kommittén ansåg att främjandet av otukt mellan andra lätt antog en vanemässig karaktär och ledde till att många personer fördes "in på avvägar". Det var viktigt att "bereda den enskilde ett nödigt värn mot förledande till otukt med annan ävensom att mot exploatering skydda dem, som bliva föremål för en dylik verksamhet". Det fanns inget "för den allmänna sedlighetskänslan mera upprörande än den hantering, som i ockrande på andras sedeslöshet söker en förvärvskälla".

Vid olika tillfällen riktades kritik mot 15-årsgränsen för heterosexuellt umgänge. En höjning av åldersgränsen ifrågasattes. Det straffbara området utvidgades år 1937 på så sätt att kvinnor, men inte män, i åldersgruppen mellan 15 och 18 år gavs ett relativt straffskydd. Straffansvaret drabbade den som förmådde kvinna till otukt genom grovt missbruk av överordnad ställning. Straffskyddet utsträcktes samtidigt till att avse även pojkar under 15 år vad gäller heterosexuella förbindelser.

Som ovan sagts ersattes reglementeringen av 1918 års lag angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar (1918:460). Enligt lagen var bl. a. var och en – alltså både kvinna och man – som var angripen av könssjukdom pliktig att underkasta sig erforderlig läkarbehandling, m. m.

När reglementeringen avskaffades kom också lagen år 1885 angående lösdrivares behandling att användas mot de prostituerade kvinnorna. Den var ursprungligen tillämplig på personer över 15 års ålder, men åldersgränsen höjdes till 18 år när 1924 års barnavårdslag tillkom och till 21 år när barnavårdslagen år 1934 utvidgades till att också avse unga personer mellan 18 och 21 år.

Förslag till ändringar i lösdrivarlagen framlades vid upprepade tillfällen alltifrån 1900-talets början. Inte minst de prostituerades situation diskuterades i samband med dessa reformförslag. Lagen kom dock med smärre ändringar att bestå ända fram till år 1965. Den ersattes då av asocialitetslagen. Antalet ingripanden enligt lösdrivarlagen minskade under en lång följd av år. Varningar och häktningar blev från början av 1950-talet sällsynta och tvåångsarbetsdomar förekom mycket sällan. Så sent som år 1959 anhölls dock

¹ SOU 1935:68, Prop. 1937:187, s. 82 f.

244 män och 193 kvinnor enligt lösdrivarlagen. Av dessa blev 43 män och 51 kvinnor offentligt varnade, medan 12 män och 16 kvinnor dömdes till tvångsarbete. Kvinnorna torde i praktiskt taget alla fall ha varit prostituerade.

Lösdrivarlagen tillämpades till en början också på barn- och ungdomsprotituerade. Från år 1924 förändrades detta. Men i fråga om barn och ungdom fanns också före år 1924 möjlighet till omhändertagande enligt barnavårdslagsstiftningen.

I lagen (1924:361) om samhällets barnavård gavs bestämmelser om bl. a. omhändertagande för skyddsuppfostran av barn under 18 år som befanns så vanartat att särskilda uppfostringsåtgärder krävdes för barnets tillrättaförande.

Genom en lag (1934:204) tillades som grund för åtgärd av barnavårdsnämnden – i sista hand omhändertagande för skyddsuppfostran – att person i åldern mellan 18 och 21 år befanns vara hemfallen åt ett oordentligt, lättjefullt eller lastbart levnadssätt och att särskilda åtgärder från samhällets sida krävdes. Efter en lagändring år 1944 hade barnavårdsnämnden att vidta åtgärder beträffande person i åldern mellan 18 och 21 år som befanns föra ett oordenligt, lättjefullt eller sedeslöst liv eller eljest visade svår oart och beträffande vilken särskilda åtgärder från samhällets sida var påkallade för hans tillrättaförande.

Den som hade omhändertagits kunde efter utskrivningen komma att stå under tillsyn ända tills vederbörande hade fyllt 24 år. (Ett förslag från 1948 års lösdriveriutredning om att vidga tillämpningsområdet ytterligare genomfördes inte. Enligt förslaget skulle omhändertagande enligt barnavårdslagen kunna ske av personer i åldern mellan 21 och 23 år, "som vanemässigt mot ersättning inlåter sig i tillfälliga sexuella förbindelser och beträffande vilka särskilda åtgärder uppenbarligen krävas för deras inpassning i samhället". Högsta åldern för vidtagande av någon vårdåtgärd skulle enligt förslaget bestämmas till 25 år.)¹

Prostitutionstyper

Kända förekommande prostitutionstyper under denna tid är för det första den heterosexuella typen med män som köpare och kvinnor som prostituerade och för det andra homosexuell prostitution mellan män.

Heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som prostituerade

Denna prostitutionstyp var den mest förekommande. De finns dock inte några samlade källor som ger tillräckligt underlag för en utförlig beskrivning av prostitutionens omfattning och olika typer av prostitution.

Prostitutionsformer

Det är dock känt att gatuprostitutionen har förekommit i varierande utsträckning under hela perioden och då främst i landets tre största städer. Successivt har den också något ändrat karaktär bl. a. till följd av det ökade

¹ SOU 1949:4.

antalet privatbilar. Platsen för könsumgänget – efter den första kontakten på gatan – har ofta blivit köparens bil eller mer avsides liggande platser till vilka prostitutionsparterna åkt i köparens bil.

Restaurangprostitution har också förekommit under hela perioden. Till denna form räknas också de kontakter som knutits i vissa hotellbarer, m. m. Utbredningen är svårare att uppskatta och mindre känd än gatuprostitutionen.

Hamnprostitutionen har förekommit i ett obekant antal av Sveriges hamnstäder. Det betyder att denna prostitutionsform också funnits i mindre städer till skillnad från gatuprostitutionen som huvudsakligen har förekommit i storstäderna.

S. k. call-girl prostitution har också förekommit. Olika slag av lägenhetsprostitution dvs. den prostituerade har haft en fast lägenhet dit köparna direkt har kommit (efter olika former av förmedling) har också funnits. Omfattningen av dessa senare två former är svår att uppskatta.

Prostitutionens omfattning

För den tid under vilken reglementeringssystemet var i kraft kunde grova minimisiffror för antalet prostituerade kvinnor anges medan antalet män som köpare inte alls kunde uppskattas.

För perioden efter år 1918 är det vanskligare att lämna säkra sifferuppgifter om prostitutionens omfattning. De siffror för antalet prostituerade kvinnor under olika år som anges i det följande kan möjligen ge viss uppfattning om ett känt minsta antal prostituerade. Siffrorna är dock betydligt osäkrare än för den föregående perioden. Statistiken är siffror från anhållanden, häktningar m. m. som skett efter år 1918 enligt lösdrivarlagen.

Från perioden 1928 är dessa uppgifter något mer tillförlitliga. För perioden 1919–1927 anger tabell 5 nedan antalet för lösdriveri häktade kvinnor. Det är dock inte troligt att samtliga häktade kvinnor var prostituerade.

Tabell 5 Antal kvinnor som häktats för lösdriveri åren 1919–1927

År	Antal
1919	375
1920	339
1921	351
1922	275
1923	313
1924	264
1925	276
1926	245
1927	241

Källa: SOU 1949:4, Bilaga 1, s. 5, tabell 1.

I tabell 6 kan antalet kända prostituerade under åren 1919–1927 avgränsas något bättre. Tabellen visar antalet till tvångsarbete dömda kvinnor. Inte heller beträffande dessa kan dock säkert sägas att alla var prostituerade.

Tabell 6 Antal kvinnor som dömdes till tvångsarbete åren 1919–1927

År	Antal
1919	246
1920	217
1921	230
1922	194
1923	191
1924	181
1925	172
1926	163
1927	176

Källa: SOU 1949:4, Bilaga 1, s. 7, tabell 2 b.

Tabell 7 innehåller en sammanställning av antalet varningar, häktningar eller tvångsarbetsdomar för kvinnor enligt lösdriverilagstiftningen under perioden 1928–1959. Siffrorna anger inte exakta antalet kvinnor eftersom vissa kvinnor under ett och samma år kan ha räknats mer än en gång.¹

Tabell 7 Antalet varningar, tvångsarbetsdomar eller häktningar för kvinnor enligt lösdriverilagstiftningen åren 1928–1959

År	Antal	År	Antal
1928	616	1944	440
1929	460	1945	223
1930	503	1946	168
1931	497	1947	153
1932	589	1948	194
1933	547	1949	207
1934	731	1950	105
1935	596	1951 ^a	36
1936	652	1952	83
1937	401	1953	55
1938	365	1954	112
1939	304	1955	118
1940	363	1956	105
1941	491	1957	109
1942	460	1958	79
1943	512	1959	80

^a Den drastiska minskningen detta år och de närmast följande beror av en promemoria från inrikesdepartementet år 1951, vari anfördes bl. a. att lösdrivarlagen borde tillämpas med urskiljning och restriktivitet, se SOU 1962:22, s. 21.

Källa: SOU 1949:4, Bilaga 1, s. 15, tabell 4 samt SOU 1962:22, Bilaga 1, s. 211, tabell 1.

Slutsatser av det statistiska materialet måste som nämnts dras med stor försiktighet. Av uppgifterna framgår emellertid att det kända minimiantalet kvinnor som ägnat sig åt prostitution har minskat under perioden.

Den av myndigheterna kända prostitutionens geografiska utbredning var starkt koncentrerad till Stockholm, Göteborg och Malmö att döma av statistiken. Med något osäkrare basmaterial² kan konstateras att mellan åren 1928–1944 ca 85 % av samtliga gripanden av kvinnor enligt lösdrivarlagen inträffade i de tre storstäderna.

¹ Enligt SOU 1962:22 har detta troligen inte förekommit i någon större utsträckning – men möjligheten finns. Se a. a., Bilaga 1, s. 201. Risken är alltså att siffrorna något överskattar förhållandena.

² Grundsiffrorna anger antalet anhållna kvinnor, se SOU 1949:4, Bilaga 1, tabell 5.

För perioden efter 1945 gäller samma klara och inte särskilt överraskande tendens. I städer med minst 50 000 invånare – med undantag av Stockholm, Göteborg och Malmö – gällde att antalet ingripanden mot kvinnor enligt lösdrivarlagen var mycket litet. Som mest rörde sig antalet anhållanden om 154 under ett år (1956 och 1958).¹ I städer med mindre än 50 000 invånare var antalet anhållanden som mest 3 (år 1950).²

De prostituerade kvinnornas åldersfördelning

De prostituerade kvinnornas åldersfördelning är mycket litet känd. Det finns spridda och fragmentariska uppgifter som möjligen kan vara av någon vägledning.

Mellan åren 1916–1924 var sammanlagt 936 kvinnor dömda till tvångsarbete på grund av prostitution.³ Av dessa var nästan 10 % mellan 16–20 år, dvs. 89 kvinnor under knappt 8 års tid. Det stora flertalet kvinnor var i åldern 20–30 år. Ca 100 var över 40 år.

Lösdrivarlagen ägde efter år 1924 endast tillämpning på personer över 18 år och från år 1934 endast på personer över 21 år.⁴ Lösdriveristatistiken kan därför inte ge någon vägledning vad gäller antalet ungdomsprostituerade för tiden efter år 1924.

Av socialläkaren John Takmans undersökningar i Stockholm på 1950-talet framgår följande om yngre prostituerade. Under perioden 1949–1961 undersökte Takman sammanlagt 94 kvinnor i åldern 12–21 år som själva uppgav att de hade prostituerat sig. För övriga undersökta kvinnor – det sammanlagda antalet var 802 fall – uppskattar Takman att omkring 100 kvinnor till hade erfarenhet av prostitution (men dessa hade ej själva bekräftat det).⁵ Materialet pekar följaktligen på dryga tioalet ungdomsprostituerade i genomsnitt per år under denna tid.

Homosexuell prostitution mellan män

Homosexuell otukt avkriminaliserades först 1944. Eftersom all homosexuell otukt fram till den tidpunkten var straffbar saknar vi i stort sett helt uppgifter om förekomsten och omfattningen av homosexuell prostitution mellan män. För tiden efter 1944 finns vissa uppgifter om den homosexuella prostitutionen. Uppgifterna stöder sig dock inte på säkra källor och hänsyn måste tas till den mycket inflammerade debatt, som tidvis fördes om homosexualitet under perioden.

Under 1940- och 50-talen fanns det relativt många prostituerade yngre män framför allt i Stockholm. Det rörde sig ofta om soldater som hade ekonomiska svårigheter eller socialt utslagna pojkar. En orsak till den tämligen omfattande prostitutionen var sannolikt den mycket negativa inställningen till homosexualitet, som orsakade en rädsla bland homosexuella att ta öppna och naturliga kontakter.

Av en mindre kartläggning av förhållandena i Stockholm, i början av 1950-talet (Pojkprostitutionen i Stockholm, Lars-Erik Ackemark, Sociala meddelanden 1954, nr 11) framgår bl. a. följande:

Under 18 månader under perioden 1951–53 greps 88 pojkar under 18 år och rapporterades till barnavårdsnämnden. Av dessa pojkar bedömdes 44 stycken som prostituerade.

¹ SOU 1962:22, Bilaga 1, tabell 11.

² A.a., tabell 13.

³ "Undersökning rörande kvinnliga tvångsarbetare i Sverige åren 1916–1924", Sociala Meddelanden, årgång 1925:3.

⁴ SOU 1962:22, s. 18.

⁵ John Takman: Socialmedicinsk vardag (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1966), s. 19–21.

Det visade sig att prostitutionen i de flesta fall varit ett led i pojkmarnas allmänna asociala livsföring. Snatterier, bilstölder, skolk etc. ingick i bilden av den unge prostituerade. Av de undersökta pojkarna hade 64 % anteckningar om annan asocialitet och 45 % hade visat asociala tendenser redan före den första kontakten med prostitutionen. De flesta av pojkarna hade saknat ett fullständigt hem.

Som nämndes är omfattningen av den totala prostitutionen svår att uppskatta. Den öppna prostitutionen bestod huvudsakligen av ungdomar i tonåren och av dessa rapporterades således under en 18-månadersperiod 88 stycken till barnavårdsnämnden. Antalet prostituerade i åldern 18-21 år var i stort sett okänt. Gruppen bestod huvudsakligen av socialt missanpassade stockholmspojkar, hemlösa landsortsungdomar, sjömän och värnpliktiga. Polisen uppskattade totala antalet manliga prostituerade i Stockholm till minst 500 under samma tid. Uppgiften har dock av olika skäl bedömts som mindre tillförlitlig.

The first part of the report deals with the general situation of the country, and the progress of the various branches of industry and commerce. It is found that the country is in a state of general prosperity, and that the various branches of industry and commerce are all making rapid progress. The report also mentions that the government has taken various measures to improve the condition of the country, and that these measures have been successful.

The second part of the report deals with the financial situation of the country, and the progress of the various branches of industry and commerce. It is found that the country is in a state of general prosperity, and that the various branches of industry and commerce are all making rapid progress. The report also mentions that the government has taken various measures to improve the condition of the country, and that these measures have been successful.

The third part of the report deals with the financial situation of the country, and the progress of the various branches of industry and commerce. It is found that the country is in a state of general prosperity, and that the various branches of industry and commerce are all making rapid progress. The report also mentions that the government has taken various measures to improve the condition of the country, and that these measures have been successful.

The fourth part of the report deals with the financial situation of the country, and the progress of the various branches of industry and commerce. It is found that the country is in a state of general prosperity, and that the various branches of industry and commerce are all making rapid progress. The report also mentions that the government has taken various measures to improve the condition of the country, and that these measures have been successful.

4 Gällande rätt

Bestämmelser som rör prostitutionen och dess verkningar i olika avseenden har funnits länge i den svenska lagstiftningen och tidigare berörs i den historiska översikten. I detta avsnitt ges en beskrivning av nu gällande regler samt av de regler som kommer att gälla efter socialtjänstlagens och lagens med särskilda bestämmelser om vård av unga ikraftträdande den 1 januari 1982.

4.1 Brottsbalken

Brottsbalken (Brb) innehåller bestämmelser "Om sedlighetsbrott" i kap. 6. Här finns bestämmelser om våldtäkt och våldförande (1 §) samt frihetskränkande otukt (2 §). Dessa riktar sig mot den som tilltvingar sig sexuellt umgänge genom våld, hot, olaga tvång eller grovt missbruk av beroendeställning eller den som har sexuellt umgänge med annan under otillbörligt utnyttjande av att denne befinner sig i hjälplöst tillstånd eller är sinnessjuk eller sinnesslö.

Bestämmelserna om otukt med barn (3 §) och otukt med ungdom (4 §) stadgar straff för sexuellt umgänge med underåriga. För otukt med barn straffas den som har sexuellt umgänge med barn som ej fyllt 15 år. 4 § riktar sig mot den som har sexuellt umgänge med någon som är under 18 år och som står under hans tillsyn vid skola, anstalt eller annan inrättning eller som eljest står under hans övervakning, vård eller lydnad eller om det i annat fall sker under utnyttjande av den underåriges beroende ställning. Stadgandena riktar sig sedan den 1 april 1978 mot både heterosexuella och homosexuella handlingar.

Incest är straffbart genom bestämmelserna om otukt med avkomling och otukt med helsyskon (5 §).

Blottande och annat sedlighetssårande handlande riktat mot annan person är straffbelagt som otuktigt beteende (6 §).

Brotten koppleri och främjande av otukt (7 §) samt förförelse av ungdom (8 §) har till syfte att motverka prostitution. För koppleri straffas den som vanemässigt eller i vinningssyfte främjar eller utnyttjar annans otuktiga levnadssätt samt den som förleder person under 20 år till sådant levnadssätt. För grovt brott gäller en strängare straffskala. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen har främjat otuktigt levnadssätt i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan. Främjande av otukt riktar sig mot personer som främjar en tillfällig könsförbindelse för att bereda sig särskild vinning.

För förförelse av ungdom straffas den som genom att utlova eller att giva ersättning skaffar sig eller söker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under 18 år. Stadgandet riktar sig både mot heterosexuella och homosexuella handlingar. Bestämmelsen förförelse av ungdom saknade helt motsvarighet i strafflagen. Den är avsedd att utgöra skydd mot att ungdom dras in i heterosexuell och homosexuell prostitution och riktar sig mot kunder till unga prostituerade.

Brottsbalken innehåller däremot inte någon bestämmelse enligt vilken den som prostituerar sig eller den som i normalfallet köper sexuella tjänster kan straffas.

I 9 § stadgas att ansvar, som i kapitlet är stadgat för gärning, som begås mot någon under viss ålder skall ådömas även den som icke insåg men hade skälig anledning antaga att den andre ej uppnått sådan ålder.

Stadgandet infördes i samband med brottsbalkens ikraftträdande. Tidigare var t. ex. otukt med barn ett uppsåtligt brott, vilket bl. a. innebar att gärningsmannen för att kunna fällas till ansvar skulle ha haft insikt om barnets ålder. I samband med införandet yttrade departementschefen bl. a.: "För rättsuppfattningen torde det emellertid framstå såsom rimligt att gärningar av den allvarliga beskaffenhet, varom här kan var fråga, föranleder ansvar även då gärningsmannen icke haft full insikt om åldern men haft anledning att räkna med möjligheten att barnets ålder ligger under den i lagen stadgade gränsen."

I 11 § slutligen fastslås bl. a. att våldtäkt och frihetskränkande otukt får åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Vidare stadgas att om vid otukt med barn eller otukt med ungdom det är ringa skillnad i ålder och utveckling mellan gärningsmannen och den mot vilken gärningen förövats, må åtal ej väckas av allmän åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Brottsbalken innebar för sedlighetsbrottens del förändringar på åtskilliga punkter. Ändringarna låg i allt väsentligt i linje med den utveckling som ägt rum under strafflagens tid.

I brottsbalken betraktas sedlighetsbrotten såsom brott mot person, alltså förövalde av en person, brottslingen, mot en annan person, offret. Huvudsyftet med beivrandet av sedlighetsbrotten är enligt straffrättskommittén att "bereda straffrättsligt skydd för barn och ungdom mot sexuella kränkningar samt att i övrigt värna individens integritet i sexuellt hänseende". I enlighet med denna uppfattning överfördes våldtäkt och liknande övergrepp från frihets- och fridsbrotten till sedlighetsbrotten. Brottet sårande av tukt och sedlighet hänfördes till brotten mot allmän ordning. Endast om sedlighetssårande handling är riktad mot annan person är den att bedöma som otuktigt beteende.

Helt konsekvent har grundtankarna inte genomförts. I fråga om koppleri-brott framhöll straffrättskommittén att främjande av sexuellt umgänge mellan andra egentligen inte innefattade något brott mot person utan närmast utgjorde ett brott mot allmän ordning och anständighet medan andra koppleri-brott såsom sutenörsskap närmast var att uppfatta som brott mot person. Med hänsyn till att de inbördes något olika gärningstyperna ansågs kunna sammanföras i en gemensam straffbestämmelse om koppleri och då denna bestämmelse till väsentlig del avsågs bereda skydd för enskild person

mot demoralisering och förförelse upptogs bestämmelsen bland sedlighetsbrotten.

Uttrycket otukt användes inte i brottsbeskrivningarna i brottsbalken. Som termer för det sexuella umgänget används i stället orden samlag och könsligt umgänge. Helt konsekvent har emellertid detta inte genomförts. För att ansvar för koppleri skall inträda krävs att annan persons otuktiga levnadssätt främjas eller utnyttjas. I detta sammanhang bör även nämnas att det negativt laddade uttrycket "sedlighetssårande beröring" används i brottsbeskrivningen för brottet otuktigt beteende.

I strafflagen gjordes i åtskilliga lagrum skillnad mellan könen på så sätt att straffbara handlingar endast kunde begås av män mot kvinnor. Dessa skillnader har praktiskt taget eliminerats i brottsbalken. De särskilda enlevningsbestämmelserna har upphävts.

Brottsbalken innehöll tidigare en straffbestämmelse för sårande av tukt och sedlighet som upptogs i kapitlet om brott mot allmän ordning. Bestämmelsen riktade sig mot dels den som sårade tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild eller genom att saluhålla, förevisa eller annorledes sprida skrift eller bild, dels den som på allmän plats eller eljest offentligen i ord eller handling sårade tukt och sedlighet. Exempel på det senare var könsumgänge i park som kunde iaktas av förbipasserande och inbjudan till könsumgänge på ett sätt som var störande och anstötligt för omgivningen.

Efter utredning (SOU 1969:38) upphävdes denna brottstyp år 1971 och ersattes med en straffbestämmelse om "otillåtet förfarande med pornografisk bild". Brottet (16 kap. 11 § BrB) riktar sig mot den som genom skyltning eller annat liknande förfarande förevisar pornografisk bild på eller vid allmän plats på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt eller den som tillställer annan pornografisk bild utan beställning. Till grund för lagändringen låg uppfattningen att den enskilde själv i vidast möjliga omfattning borde få bestämma vilka framställningar han skulle ta del av. En följd av lagändringen blev att pornografiska föreställningar på sexklubbar och varitéer inte längre bestraffades.

Någon motsvarighet till bestämmelsen om straff för otukt och sedlighets-sårande handling infördes inte på annat håll i lagstiftningen. Under remissbehandlingen av utredningsförslaget framhölls att den enskilde har tillräckligt skydd genom bestämmelsen om straff för otuktigt beteende (6 kap. 6 §) och att vissa av de gärningar som omfattades av den tidigare bestämmelsen kunde bestraffas som förgelseväckande beteende.

4.2 Allmänna ordningsstadgan

På förslag av den s. k. brottskommissionen (Ds JU 1973:5) infördes år 1973 i 12 § allmänna ordningsstadgan (1956:613) krav på tillstånd av polismyndighet för anordnande av pornografisk föreställning. Syftet var att myndigheterna skulle ges bättre möjlighet att kontrollera den pornografiska verksamheten. Hänsyn skulle kunna tas till sökandens person, tillställningens art, lokalens lämplighet ur hälso- och brandsynpunkt m. m. Vidare infördes förbud mot förråande sexuella eller sadistiska beteenden samt förbud för person under 18 år att medverka i pornografisk föreställning (21 § allmänna ordningsstadgan). För bestämmelserna och deras tillämpning redogörs utförligare i kap. 11.

4.3 Lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet

Sedan lång tid tillbaka har det i vårt land funnits särskild lagstiftning rörande arbetslösa och lösdrivare. Enligt lagen (1964:450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet (AsocL), som ännu gäller, får den intas i arbetsanstalt som har fyllt 20 år och underlåter att efter förmåga söka försörja sig hederligt samt för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning eller säkerhet. Om intagning förordnar domstol på talan av allmän åklagare. Lagen är subsidiär till straff- och vårdlagstiftningen. Bl. a. får förordnande om intagning inte ges när vederbörande behöver sluten psykiatrisk vård, vård på allmän anstalt för alkoholmissbrukare m. m. eller inom viss tid dessförinnan har dömts till vissa straff m. m.

När AsocL 1964 tillkom uttalade departementschefen beträffande lagens tillämpning på de prostituerade att en särslagstiftning som har till primärt syfte att skydda samhället mot ett farligt restklientel inte bör göras tillämplig på prostituerade, som endast till sitt eget skydd behöver bli föremål för någon åtgärd av samhället. I sådana fall borde barnavård, sjukvård, alkoholistvård och socialvård beredas. I samband med den utredning som ledde till den nya lagen hade det i fråga om prostitutionens samhällsfarlighet framhållits att prostitutionen, och särskilt då de grövre formerna av gatuprostitution, utgjorde en av de viktigaste orsakerna till våra dagars starkt styrda brottslighet och asocialitet. Speciellt den kvinnliga gatuprostitutionen hade "befunnits vara intimt förknippad med grav kriminalitet, främst av den anledning att flertalet prostituerade lierat sig med eller tvingats liera sutenörer, hämtade från kretsen av samhällets mest hänsynslösa förbrytare". Resonemanget mynnade ut i att vanemässig prostitution på allmän plats utgjorde en presumtion för samhällsfarlighet.

AsocL har i praktiken mycket sällan föranlett omhändertagande och lagen har uteslutande tillämpats beträffande kvinnor som har ägnat sig åt gatuprostitution. Lagen betraktas numera som föråldrad och obrukbar, obsolet.

Regeringen har i proposition 1979/80:1 "Om socialtjänsten" föreslagit att asocialitetslagen skall upphävas. Riksdagen har efter hemställan från socialutskottet (SoU 1980:15) beslutat i enlighet med förslaget. Lagen upphör att gälla vid utgången av 1981.

Många av dem som enligt AsocL skulle kunna ifrågakomma för omhändertagande bereds hjälp, stöd och behandling inom social- och sjukvård, främst i frivilliga former i öppen och sluten vård och i någon omfattning enligt tvångsbestämmelser.

4.4 Barnavårdslagstiftningen

De ingripanden mot prostituerade som har kunnat företas enligt lösdrivarlagstiftningen har endast gällt vuxna prostituerade. I fråga om barn och ungdom har det i stället funnits möjlighet till omhändertagande enligt barnavårdslagstiftningen.

4.4.1 Gällande barnavårdslag

Den nu gällande barnavårdslagen (1960:97) innehåller liksom tidigare barnavårdslagar föreskrifter om barnavårdsnämnds olika ingripanden. Åtgärder skall bl. a. vidtas (25 § b) BvL) om någon som ej fyllt 20 år (före den 1 juli 1969 var åldersgränsen 21 år) på grund av brottslig gärning, sedeslöst levnadssätt, underlåtenhet att efter förmåga ärligen försörja sig, missbruk av rusdrycker eller narkotiska medel eller av annan jämförlig anledning är i behov av särskilda tillrättaförande åtgärder från samhällets sida. Den unge kan i sista hand omhändertas för samhällsvård. Placering i enskilt hem, anstalt eller ungdomsvårdsskola kan då komma i fråga.

I förarbetena till BvL (prop. 1960:11) anfördes beträffande exemplen "sedeslöst levnadssätt" och "underlåtenhet att efter förmåga ärligen försörja sig" att de avsåg att omfatta hetero- och homosexuellt prostituerat levnadssätt men även sexuellt lösaktighet i övrigt, som ansågs ådagalägga bristande social anpassning eller utsätta den underåriges hälsa och utveckling för skada eller fara. Den senare förutsättningen torde, enligt förarbetena föreligga redan på ett tidigt stadium av ett i sexuellt avseende lössläppt levnadssätt. Barnavårdsnämnderna lär numera mycket sällan – i varje fall inte uttryckligen – åberopa sedeslöst levnadssätt och underlåtenhet att ärligen försörja sig som grund för ingripande.

Enligt 33 § BvL får polismyndighet i avbidan på barnavårdsnämnds beslut på lämpligt sätt ta den som är under 20 år i förvar, om den unges uppträdande eller levnadssätt innebär fara för allmän ordning eller säkerhet och det finns sannolika skäl för att ingripande med stöd av 25 § är påkallat.

4.4.2 Lagen om tillfälligt omhändertagande (LTO)

I anslutning till redovisningen av den gällande barnavårdslagstiftningen skall även nämnas 2 § lagen (1973:558) om tillfälligt omhändertagande (LTO). Anträffas någon, som kan antagas vara under 15 år, under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarlig risk för hans hälsa eller utveckling får han enligt lagrummet tas om hand av polisman för att genom dennes försorg skyndsamt överlämnas till föräldrar, annan vårdnadshavare eller barnavårdsnämnden.

4.5 Socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU

Den 1 januari 1982 träder socialtjänstlagen och LVU i kraft. I och med detta upphävs bl. a. barnavårdslagen och lagen om samhällsfarlig asocialitet.

Utmärkande för socialvården i framtiden kommer enligt socialtjänstlagen att vara en konsekvent tillämpad helhetssyn. Varje enskilt ärende skall behandlas i alla sina aspekter och med insats av alla de resurser som socialvården förfogar över. En ökad uppmärksamhet kommer att fästas vid de miljöfaktorer som spelar med i de sociala svårigheter som drabbar individen. Målen för socialtjänsten är: demokrati, jämlikhet och solidaritet, trygghet. Socialtjänstens medel kan sammanföras till tre huvudgrupper: strukturinriktade insatser, som syftar till en god samhällsmiljö, allmänt inriktade insatser,

varmed åsyftas generell utformade sociala tjänster inom exempelvis barnomsorgen och äldreomsorgen, individuellt inriktade insatser, som avser sociala tjänster direkt anpassade till den enskilde individens behov.

Möjligheter att ingripa mot vuxna prostituerade med andra medel än de beskrivna finns inte i socialtjänstlagen.

I 1 § LVU stadgas att underårig som inte kan ges behövlig vård på annat sätt under vissa förutsättningar skall beredas vård med stöd av lagen oberoende av den enskildes samtycke. Grund för ingripande med stöd av lagen (som skall beslutas av länsrätt efter ansökan av socialnämnd) är bl. a. att den unge utsätter sig för allvarlig fara när det gäller hälsa eller utveckling genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller annat därmed jämförbart beteende. Som exempel på det senare nämns i propositionen prostitution.

4.6 Lag om vård av missbrukare i vissa fall

Efter bemyndigande av regeringen tillkallades i slutet av maj 1980 en kommitté för översyn av bestämmelserna om vård oberoende av samtycke inom bl. a. socialtjänstlagstiftningen. Kommittén antog namnet socialberedningen. I januari 1981 föreslog socialberedningen en ny lag om vård av missbrukare i vissa fall (LVM), som är avsedd att komplettera socialtjänstlagen i de fall missbrukare av alkohol eller narkotika inte kan beredas nödvändig vård i frivilliga former.

För beslut om vård enligt LVM krävs alltid att den enskilde är i trängande behov av vård till följd av missbruk av alkohol eller narkotika och att det inte är möjligt att tillgodose hans vårdbehov genom insatser enligt socialtjänstlagen eller annan lag. Därutöver krävs att den enskilde till följd av missbruk utsätter sin hälsa för allvarlig fara eller kan befaras komma att skada sig själv eller någon närstående.

4.7 Jordabalken (hyreslagstiftningen)

Efter förslag av brottsförebyggande rådet infördes den 1 januari 1981 i 16 kap. brottsbalken bestämmelser som gör det möjligt att i vissa fall döma hyresvärd för medverkan till dobbleri som bedrivits i en uthyrd lägenhet, trots att hyresvärden vid upplåtelsen inte insåg att lägenheten skulle användas för sådan brottslig verksamhet. I anslutning härtill infördes även i 12 kap. 42 § jordabalken ett tillägg av innehåll att hyresrätten är förverkad och hyresvärden således berättigad att uppsäga avtalet om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande.

Som exempel på andra förfaranden än dobbleri, vilka kunde utgöra grund för förverkande av hyresrätten enligt denna nya punkt nämns i propositionen (1979/80:179) även situationer där hyresgästen upplåter lägenheten för prostitution, dvs. koppleri. Själva lägenheten utgör i detta och vissa andra nämnda fall – t. ex. då lägenheten används som spritklubb eller som laboratorium för framställning av narkotiska preparat – en typisk förutsättning eller ett medel för den brottsliga verksamheten.

(Om hyresvärden hyr ut en lägenhet direkt till en prostituerad med vetskap om att lägenheten skall användas i verksamheten, kan han dömas för koppleri.)

En prostituerad som hyrt en lägenhet som bostad och därefter använder den för prostitutionsverksamhet kan givetvis, om förutsättningarna för detta föreligger, få hyresrätten förverkad enligt de allmänna stadgandena i 42 § jordabalken.

Vad som i detta sammanhang framför allt kan vara aktuellt är lagrummets tredje och femte punkt. Hyresrätten är sålunda förverkad och hyresvärden berättigad att säga upp hyresavtalet *dels* om lägenheten används för annat ändamål än det avsedda och avvikelserna inte är utan betydelse för hyresvärden (42 § första stycket 3 jämförd med 23 §), *dels* om hyresgästen eller någon som härleder sin rätt från denne inte iakttar allt som fordras för att bevara sundhet, ordning och skick inom fastigheten (42 § första stycket 5 jämförd med 25 §). I båda de nu nämnda fallen fordras emellertid ytterligare att hyresgästen underlåtit att utan dröjsmål vidta rättelse efter tillsägelse i viss ordning av hyresvärden och dessutom att det som ligger hyresgästen till last inte är av ringa betydelse. Bestämmelsen i 42 § första stycket 5 hyreslagen tillämpas i praxis mestadels i sådana fall då hyresgästen uppträtt störande på fastigheten till men för andra hyresgäster.

Som exempel på tillämpningen av 42 § första stycket 3 må i detta sammanhang nämnas rättsfallen NJA 1906 s. 188, NJA 1970 C 144 samt SvJT 1972 rfs. 74. Hyresavtalen ansågs i rättsfallen förverkade då lägenheterna användes för annat ändamål än som var avsett, nämligen för bordellverksamhet resp. "porrbutik". I rättsfallen hade den otillåtna verksamheten pågått en längre tid och trots tillsägelse hade den inte upphört.

4.8 Utlänningslagen

I 43 § utlänningslagen den 5 juni 1980 stadgas, liksom tidigare i 1954 års utlänningslag att en utlänning får utvisas ur riket om utlänningen yrkesmässigt bedriver otukt eller i övrigt underlåter att ärligen försörja sig.

5 Nutida svensk prostitution

5.1 Den heterosexuella prostitutionens struktur och omfattning¹

5.1.1 *Prostitutionens former och regionella utbredning*

En vanlig indelningsgrund vid den typ av heterosexuell prostitution där kvinnor säljer sexuella tjänster till män är efter kontaktmönstret. Var eller hur den prostituerade erbjuder sina tjänster.

I Sverige förekommer sådan prostitution i (främst) fem olika former under 70-talet:

- a) "på gatan", s. k. gatuprostitution
- b) på s. k. massageinstitut eller poseringsateljéer
- c) på sexklubbar
- d) på hotell och restauranger
- e) som s. k. call-girlverksamhet.

Med gatuprostitution avses den prostitutionsform där den prostituerade uppehåller sig på gatan (eller andra platser dit allmänheten har tillträde) och där öppet erbjuder sina tjänster. Gatuprostitutionen i Sverige är en storstadsföreteelse. Kunderna är i regel bilburna. De platser där den förekommer utgörs vanligen av centralt belägna gator eller områden som är lätta att nå med bil men där genomströmningen av "vanliga människor" samtidigt inte är alltför stor.

Massageinstituten eller poseringsateljéerna kan bäst beskrivas som ett slags "småskaliga bordeller". I regel är det 2-3 prostituerade som delar på en mindre lägenhet eller någon ombyggd affärslokal. Lokalerna brukar ofta vara koncentrerade till äldre bostadsområden av saneringskaraktär. Omsättningen på lokaler är också hög. Verksamheten pågår normalt på dagtid och bedrivs

¹ I denna rapport har sammanfattats vissa resultat från ett antal undersökningar om prostitutionen som utförts av kriminologen Leif G. W. Persson under perioden 1974-1980 för bl. a. rikspolisstyrelsen, prostitutionsutredningens och Stockholms kommuns räkning. Studierna grundar sig huvudsakligen på uppgifter som hämtats ur polisiära register eller samlats in genom observationer på fältet. Av utrymmesskäl har här utelämnats bl. a. de avsnitt där de olika data och deras tillförlitlighet diskuterats. För en fullständig genomgång hänvisas i stället till Persson, Leif G. W., *Horor - hallickar och torskär - en bok om prostitutionen i Sverige* (Norstedts förlag, Stockholm. Publ mars 1981).

med hjälp av annonser i pressen. Såväl i dagspressen som i de s. k. sextidningarna. Under 1980 har dock denna annonsering minskat kraftigt. I sak är det f. ö. sällan någon större skillnad mellan ett massageinstitut och en poseringsateljé. I stället är det mest en fråga om att välja skylt för verksamheten. Det är således vanligt att en och samma verksamhet annonseras under olika rubrik beroende på var annonsen förs in; i Sex-Kontakten som "posering" och i Dagens Nyheter under "Hälso- och kroppsvård".

Prostitution förekommer även till och från på de s. k. sexklubbarna. Dvs. lokaler där man erhållit särskilt tillstånd att anordna pornografiska föreställningar dit allmänheten har tillträde. De senare tillstånden omfattar självfallet inte prostitution utan denna utgör en illegal del av verksamheten. Genom att besökarna på dessa klubbar lätt kan komma i kontakt med de kvinnor som arbetar där är det dock ganska enkelt att hålla på med prostitution på sådana ställen. Antingen i samma lokaler. Eller också på så sätt att kontakterna mellan den prostituerade – "sexklubsartisten" – och hennes kund knyts på klubben men att man därefter beger sig till en annan närbelägen lokal för själva prostitutionshandlingen.

Vissa hotell och restauranger, speciellt lite "finare" ställen med dans och inte alltför ungdomlig publik, utgör också naturliga kontaktpunkter för män som vill träffa prostituerade. Mycket talar för att denna prostitution ofta har en ganska tillfällig karaktär och alls icke behöver bedrivas med utgångspunkt från själva hotell- och restaurangrörelsen. Tvärtom finns det mycket som talar för att sådana arrangemang utgör rena undantag. Själva miljön, restaurang med dans, barer, ofta i bekväm anknytning till hotellrum i samma byggnad, gör det lätt för de prostituerade och deras kunder att komma samman. Och svårt från hotellets eller restaurangens sida att hindra att detta sker utom i de mest uppenbara fallen.

Slutligen den s. k. call-girlverksamheten. Denna har en mycket sluten karaktär. Kunder tar kontakt med den prostituerade på telefon (därav företeelsens namn). De prostituerades telefonnummer är svåra att få tag i och förbehållna kunder med kontakter och gott om pengar. För att den prostituerade skall ställa upp krävs ofta rekommendationer, någon gemensam bekant etc.

Sammanfattningsvis kan man säga att dessa fem prostitutionsformer så gott som fullständigt täcker in den prostitution som förekommer i Sverige under 70-talet. Övriga former utgör undantag. De har marginell betydelse för fenomenet som helhet.

Den regionella fördelningen av den prostitution som vi har i dag kan kortfattat beskrivas enligt följande:

- 1) Prostitutionen är koncentrerad till södra och mellersta Sverige och då särskilt till de tre storstadsregionerna.
- 2) I landets tre största städer Stockholm, Göteborg och Malmö förekommer prostitution i relativt stor omfattning och i flera former.
- 3) Prostitution förekommer (eller har förekommit under den senaste tvåårsperioden) i en eller flera former i flertalet av landets övriga större städer, bl. a. i Helsingborg, Lund, Jönköping-Husqvarna, Borås, Linköping, Norrköping, Södertälje, Karlstad, Örebro, Västerås, Uppsala, Gävle, Sundsvall, Östersund, Umeå och Luleå.

- 4) Prostitution förekommer relativt ofta i medelstora städer och då i regel i någon enstaka form. Under den senaste tvåårsperioden har prostitution bl. a. förekommit i Trelleborg, Kristianstad, Landskrona, Halmstad, Växjö, Skövde, Uddevalla, Motala, Nyköping, Eskilstuna, Falun, Borlänge, Hudiksvall och Boden.
- 5) Prostitution förekommer endast undantagsvis i mindre städer och på den rena landsbygden.

Hur är det då med utbredningen av de olika formerna?

Vad beträffar gatuprostitutionen förekommer sådan i dag, liksom under hela 70-talet, kontinuerligt och i relativt stor omfattning i Stockholm, Göteborg och Malmö samt relativt kontinuerligt men i ringa omfattning i Norrköping. I vissa andra större städer i södra och mellersta Sverige har gatuprostitution förekommit vid enstaka, kortvariga tillfällen och i mindre omfattning under 70-talet.

Även prostitutionen på massageinstitut och poseringsateljéer är starkt koncentrerad till Stockholm, Göteborg och Malmö.

Våren 1980 fanns ca 100 massageinstitut/poseringsateljéer i hela landet. Av dessa låg 50–60 i Stockholm, Göteborg och Malmö medan de resterande 40–50 verksamheterna återfanns i (företrädesvis) de större städerna på landsorten och då med en uttalad koncentration till södra och mellersta Sverige. Mycket talar för att förhållandena ett år senare (våren–sommaren 1981) torde vara ungefär likartade.

När det gäller prostitutionen på sexklubbarna är dock förhållandena något mer komplicerade. Våren 1980 fanns det totalt 20 sexklubbar i hela landet. Av dessa låg sju i Stockholm, tre i Göteborg, fyra i Örebro, två i Strömstad och en i vardera Eskilstuna, Karlstad, Köping och Skövde. Sedan dess har antalet minskat ytterligare. I juni 1981 finns således fem klubbar i Stockholm, tre i Göteborg, tre i Örebro och ytterligare fyra stycken på andra platser i syd- och mellansverige, totalt således 15 stycken. Sexklubsverksamheten är således koncentrerad till Stockholm och Göteborg. Samtidigt är det dock på det viset att det med största sannolikhet inte förekommer någon prostitution på dessa klubbar. Det gör det däremot på klubbarna utanför de två storstäderna. Här utgör prostitutionen ett reguljärt inslag i verksamheten.

De data som föreligger om hotell- och restaurangprostitutionen samt call-girlverksamheten är så pass osäkra att det är svårt att göra några bestämda uttalanden om utbredningen av denna prostitution i landet som helhet. De uppgifter som finns kommer så gott som uteslutande från polisen i Stockholm, Göteborg och Malmö. En sammanfattande bedömning talar dock för att hotell- och restaurangprostitutionen (sannolikt) är mer utbredd än så. Tillfälligt och i mindre omfattning torde sådan prostitution förekomma i de flesta större och medelstora städer i landet. Däremot torde call-girlverksamheten utanför de tre större städerna vara försumbar.

5.1.2 Prostitutionspyramiden

Det är förenat med avsevärda svårigheter att ge en *övergripande* beskrivning av prostitutionen som ett socialt fenomen; dess struktur, former, omfattning, kvalitativa innehåll etc. Det är många olika delar som skall belysas. Det

handlar om en verklighet som är långt mer heterogen och varierande än vad man populärt föreställer sig. Och det är en verklighet som är svårt att gripa med hjälp av kategoriseringar och siffror.

För att underlätta en sådan strukturell redovisning har prostitutionen liknats vid en pyramid, prostitutionspyramiden. Prostitutionspyramiden är självfallet grundad på empiriska realiteter. I väsentliga avseenden ser prostitutionen faktiskt ut som en pyramid. Samtidigt har den samma svaghet som alla generella, förenklade liknelser av den här typen. Den står eller faller med de undantag som måste göras, men undantagen i detta fall är inte alltför många och de låter sig redovisas. Och förståelsen av deras innebörd kan också underlättas om man utgår från prostitutionspyramiden.

När man försöker beskriva hur en befolkning fördelar sig med avseende på social status liknar man ofta den sociala fördelningen vid en pyramid. Enkelt nog av det skälet att i de länder där man gör redovisningar av den typen så brukar statusfördelningen ha det utseendet. Låt vara med en varierande grad av ungefärlighet.

Utgångspunkten för prostitutionspyramiden är densamma; en beskrivning av social status. Den lägsta statusen i botten på pyramiden och stigande status mot pyramidens topp. Och i det här fallet som ett genomsnitt för de prostitutionsformer, prostituerade och kunder som återfinns på olika nivåer i pyramiden. Observera den reservation som ligger i ordet genomsnitt. Den ger således utrymme för individuella undantag.

Om man utgår från den indelning av prostitutionen i fem olika former som tidigare gjorts får prostitutionspyramiden det utseende som framgår av figuren nedan för det fallet att vi rangordnar de olika prostitutionsformerna efter deras sociala status. Men den visar också andra saker som skall nämnas nedan.

För att sammanfatta kan man säga att pyramiden beskriver huvuddragen i prostitutionens faktiska utseende för landet som helhet. Och att den med smärre undantag också gäller som en beskrivning av situationen i landets tre största städer, Stockholm, Göteborg och Malmö, dvs. de områden där vi i dag har en prostitution av någorlunda omfattning och i flera former.

Vilka olika delar av fenomenet prostitution är det då som pyramiden beskriver? Ovan har nämnts den sociala statusen, dvs. själva verksamheternas, de prostituerades och kundernas sociala status. Dessutom uttrycker pyramiden de olika prostitutionsformernas åtkomlighet. En mycket viktig faktor.

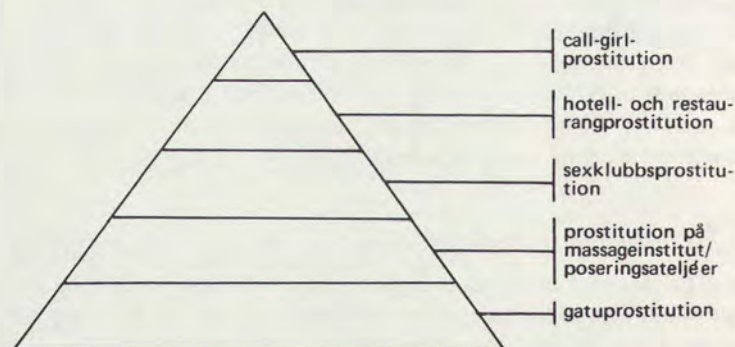

Fig. 1 Prostitutionspyramiden

Speciellt när man diskuterar åtgärder mot prostitutionen. Vidare mängden prostitutionsarbete (åtminstone på ett ungefär) inom olika prostitutionsformer. För det fjärde slutligen antalet prostituerade inom de olika formerna.

Först frågan om den sociala statusen; de prostituerade, kundernas och själva verksamheternas sociala status.

Lägst status har de gatuprostituerade. Det är i den gruppen vi återfinner majoriteten av de utslagna prostituerade. De som har alkohol- eller narkotikaproblem eller problem med bådadera. De som har andra personliga svårigheter som betingas av – och består i – dålig ekonomi, arbetslöshet, bostadslöshet och avsaknad av normala emotionella och sociala relationer till omvärlden. Det är också här som vi, så gott som alltid, träffar på de minderåriga prostituerade (se nedan avsnitt 5.1.3 och 9).

På nästa nivå, massageinstitut och poseringsateljéer, finns ett markant inslag av "egna företagare". Kvinnor som ofta varit prostituerade sedan mycket länge och som arbetat regelbundet på detta vis. Som dessutom bemödat sig om att hålla "en snygg fasad" utåt. I bakgrunden finns i många fall en tillvaro som, i vart fall vid en ytlig betraktelse och i en yttre bemärkelse, ter sig normal och vardaglig: Familj, egen bostad, något yrke som skylt. Det synliga inslaget av psykiska och sociala problem i denna grupp är inte påfallande (se nedan avsnitt 5.1.4 och 9).

Samma genomsnittliga bild – vad beträffar den sociala bakgrunden och förekomsten av olika sociala problem – framskymtar för de sexklubsprostituerade. I regel är de "proffs". Genomsnittligt också betydligt yngre än de prostituerade som man möter på massageinstituten (se nedan avsnitt 5.1.5 och 9).

Vad gäller de hotell- och resturangprostituerade samt "call-girlsen", är det ofta fråga om tillfällesprostituerade som har prostitutionen som "extraknäck" vid sidan av något borgerligt yrke på hel- eller deltid. Utåt sett välanpassade kvinnor. Åldersmässigt ligger genomsnittet kring trettio år (se nedan avsnitt 5.1.6 och 9).

Kundernas sociala statusfördelning följer även den prostitutionspyramiden förhållandevis väl. Genomsnittligt har kunderna högre social status än de prostituerade som de går till (bl. a. så är de ju inte "prostituerade"), men de relativa skillnaderna gäller även för dem. Helt naturligt f. ö. med tanke på att den struktur det handlar om är grundad på, uppbyggd och sammanhållen av pengar. Eftersom prostitutionsmarknaden samtidigt i hög grad är "köparens marknad" är dock kundernas status inom en viss prostitutionsform mer varierad än de prostituerade. Ta t. ex. de gatuprostituerades kunder som kan komma från de mest olika sociala förhållanden; så gott som alla pinnar på samhällsstegen. Av praktiska skäl har valts att behandla denna fråga närmare i det särskilda kapitlet om kunderna.

Det faktum att vissa prostituerade och vissa kunder hamnar inom en prostitutionsform och inte en annan beror i huvudsak på deras personliga utgångsläge. Verksamheterna har en varierande status som kommer till uttryck på många olika sätt, och inte får förväxlas med det följdfaktum att de i hög grad präglas av de personer som förekommer på de olika nivåerna i pyramiden. Det är ingen slump att just de hamnade just där.

Den prostituerade på gatan är tvungen att uppträda öppet och helt oskyddat. Hon är lovligt byte inte bara för sina kunder – som ofta kan granska

hennes lika ingående som vilken annan vara som helst som man står i begrepp att köpa – utan också för den välanpassade omgivningens blickar. Och så banala saker som kyla, regn och snålblåst. Eller polisen.

Den prostituerade på massageinstitutet har däremot en egen lokal som skydd mot omvärlden. Genom titthålet i dörren kan hon granska kunden i förväg. Passar han inte behöver hon inte öppna. I regel har hon också sällskap av någon väninna som arbetar på samma ställe.

På samma sätt är det med de övriga kategorierna mot pyramidens topp. Möjligheterna till skydd och anonymitet ökar. Möjligheterna att "välja själv", att i någon mån styra sin situation likaså. Även den yttre, fysiska miljön blir mer ombonad. Priset på tjänsterna kan sättas högre. Det som begärs, och det sätt på vilket kontakterna genomförs, blir allt mer likt vanliga emotionella och sexuella kontakter.

Lyxprostitutionen brukar i regel framställas som en fråga om just "lyx"; yttre flärd och inte minst "sexuellt raffinang". Av långt större betydelse är dock en annan omständighet, nämligen att få det hela att påminna om "ett helt vanligt möte mellan en man och en kvinna". Att skymma undan det faktum att den sexuella samvaron enkelt beror av att den är betald.

För det andra kan man också säga att prostitutionspyramiden uttrycker prostitutionens åtkomlighet. Ur den (presumptiva) prostituerades synvinkel handlar det om hur lätt eller svårt det är att bli prostituerad rent praktiskt. Tills vidare bortses från de psykologiska och sociala hindren. Gatuprostitutionen utgör ånyo ett bra exempel. För att debutera som gatuprostituerad krävs inga särskilda investeringar (hyra av lokal etc.), eller kontakter. Det är bara att gå ner och ställa sig på gatan. Vart man skall gå vet de flesta människor redan genom massmedia.

Sett ur kundens ögon är det en fråga om hur lätt eller svårt det är att få kontakt med en prostituerad.

De olika prostitutionsformernas åtkomlighet, deras öppenhet som sociala system, påverkar självfallet deras sociala status. När åtkomligheten minskar så ökar statusen (och vice versa). Men åtkomligheten är också intressant ur andra aspekter som har att göra med prostitutionens omfattning och variationer, kundernas och de prostituerades beteende etc. Inte minst viktig är den när man diskuterar åtgärder mot prostitutionen.

Mest åtkomlig är gatuprostitutionen. I stort sett kan man säga att den är öppen för varje (manlig) kund som har de nödvändiga kontanta medlen och inte uppträder alltför stökigt. Eller varje kvinna som kommit över de sociala och psykologiska hinder som sätter spärr mot att byta "kärlek" mot pengar.

På de följande högre nivåerna blir däremot prostitutionsstrukturen mer och mer slutet. Mot pyramidens topp, call-girlverksamheten, är t. ex. kretsen av kunder mycket begränsad. Här krävs det att kunderna har avsevärt större ekonomiska och sociala resurser än vid pyramidens bas. Och att de har speciella kontakter.

Det är lätt nog att inse att den "öppna" prostitutionen är mycket mer känslig för förändringar i omgivningen, t. ex. i form av olika sociala och polisiära åtgärder, än vad de mer slutna formerna är. Så länge en prostitutionsform har en slutet karaktär har man dels en garanti för att dess omfattning kommer att vara ringa (relativt få kvinnor och kunder), dels att den också kommer att vara stabil till sin omfattning.

De öppna formerna däremot – typ gatuprostitutionen – är väldigt beroende av de yttre omständigheterna. Även små förändringar i den yttre miljön kan få drastiska genomslag på verksamhetens omfattning.

För det tredje ger prostitutionspyramiden ett mått på mängden prostitutionsarbete som utförs inom de olika prostitutionsformerna i Stockholm och Malmö. Detta förutsatt att man tar bort sexklubbsprostitutionen som inte förekommer på dessa ställen. I landet som helhet, liksom i Göteborg där det heller inte finns någon prostitution på sexklubbarna, är det dock de prostituerade på massageinstituten och poseringsateljéerna som drar det tyngsta lasset. I huvudsak av det enkla skälet att gatuprostitutionen är koncentrerad till ett fåtal platser. Övriga landet är ointressant. Där saknas en utbyggd prostitutionsstruktur.

Ordet prostitutionsarbete kräver en förklaring. Med detta förstås helt enkelt mängden tjänster som de prostituerade utför åt sina kunder, dvs. samlag, "toppmassage" och andra former av sexuell service.

Mot pyramidens topp sjunker således mängden prostitutionsarbete. De yrkesprostituerade blir färre och man utövar sin verksamhet mer sporadiskt. Såväl hotell- och restaurangprostitutionen som call-girlverksamheten har en utpräglat tillfällig karaktär. Det är sällan fråga om att ordna mer än en kund under ett prostitutionstillfälle och dessa är också genomsnittligt sällsynta. En gång i veckan, en gång i månaden.

Den bristande tillförlitligheten hos de data som finns om lyxprostitutionen ger dock upphov till komplikationer i bl. a. detta sammanhang. Som påpekats antyder inte de polisiära data att det skulle finnas särskilt många prostituerade som arbetar på detta sätt. Samtidigt finns det mycket som talar för att dessa uppgifter är felaktiga och att antalet är betydligt större än vad man trott. Att det finns ett stort antal "dolda tillfällesprostituerade" inom hotell- och restaurangprostitutionen och call-girlverksamheten.

Oavsett om det nu förhåller sig på det viset – en stor andel dolda prostituerade – har det dock mindre betydelse när man talar i termer av prostitutionsarbete än t. ex. antal prostituerade. Detta beroende på den tillfälliga karaktären och att man ofta bara har en kund vid varje prostitutionsstillfälle. En prostituerad på gatan kan (visserligen i sällsynta fall) ha mer än tio kunder på en kväll. Normalt har hon kanske två, tre. För en tillfällesprostituerad i pyramidens topp motsvarar det första exemplet antalet kunder under flera månader.

För det fjärde slutligen ger sannolikt prostitutionspyramiden en bild av hur många kvinnor som prostituerar sig på de olika nivåerna; på antalet prostituerade. I vart fall om man ställer krav på någorlunda regelbundenhet i den prostituerades "yrkesutövning". Pyramidens uttrycker på ett ungefär antalet "yrkesprostituerade" på de olika nivåerna. Med de "tillfällesprostituerade" är det dock mer komplicerat.

Att man inte enkelt kan generalisera från mängden prostitutionsarbete till antalet prostituerade beror på flera olika skäl. Några av dem har jag redan berört. För det första svårigheterna att räkna prostituerade som bl. a. sammanhänger med hur man avgränsar gruppen prostituerade ("yrkesprostituerade", "tillfällesprostituerade" eller bådadera). För det andra ett närliggande faktum; att "arbetsfliten" kan variera högst väsentligt mellan prostituerade som är verksamma inom olika prostitutionsformer och mellan olika

kvinnor inom en och samma form. För det tredje problemet med den dolda prostitutionen. Det finns starka argument som talar för att den andelen är betydligt större mot toppen av pyramiden än mot dess bas. Vill man vända på det senare resonemanget kan man säga att prostitutionspyramiden förvisso visar tillgången på data om de olika prostitutionsformerna. För det fjärde slutligen, de komplikationer som beror på överlappningen mellan olika nivåer (prostitutionsformer). Med överlappning menas att en och samma kvinna kan "växla" mellan olika former; gatan, massageinstitut, krogen osv.

Självfallet är det inte så att det går "vattentäta skott" mellan de olika prostitutionsformerna. Det förekommer således att prostituerade alternerar mellan olika former under en och samma tidsperiod och det är inte ovanligt att man under en längre tidsrymd byter prostitutionsform. En kvinna som arbetat på ett massageinstitut övergår till att prostituera sig på gatan beroende på att hon blivit vräkt från den lokal hon använde. Eller för att hon inte fick tillräckligt med kunder. För att nu bara ta två skäl till ett otal möjliga och faktiskt förekommande byten.

Överlappning förekommer alltså. Speciellt vanlig är den säkert mellan de högre nivåerna i pyramiden, hotell- och restaurangprostitution samt call-girlverksamheten. Det är sannolikt inte meningsfullt när man räknar prostituerade att upprätthålla någon särskild distinktion mellan dessa båda former. Då är det bättre att sammanfatta gruppen under "lyxprostituerade" eller någon liknande beteckning. Dessutom är data om dessa grupper över huvud taget mindre tillförlitliga.

Samtidigt är det med stor sannolikhet så – om man ser till prostitutionen som helhet – att överlappningen mellan olika nivåer totalt sett är ringa. I synnerhet under en bestämd tidsperiod av den prostituerades verksamhet. I normalfallet håller man sig till en och samma verksamhetsform.

Uttryckt på annat sätt. De prostituerades rörlighet inom pyramiden är låg. När undantag förekommer tycks det i regel vara fråga om en nedåtriktad rörlighet mot pyramidens bas. Mer sällan motsatsen. Här skall dock varnas för "den klassiska bilden" av kvinnan som börjar som "lyxprostituerad" för att därefter snabbt gå ner sig och hamna i "träsket" på gatan. Förflyttningar av den typen torde vara utomordentligt sällsynta. I regel byter man till nivåer närmast (under). Vanligen är det också rationella skäl som ligger bakom mer än individuell utslagning, t. ex. orsaker av det slag som nämnts i exemplet ovan.

För att sammanfatta den punkt i resonemanget som rör antalet prostituerade: prostitutionspyramiden visar i stort sett antalet prostituerade inom de olika formerna. Detta om man talar om prostitutionen i Sverige som helhet och i Stockholm, Göteborg och Malmö. Och om man reserverar sig för den inbördes rangordningen i pyramidens topp.

De flesta prostituerade (totalt sett och i Stockholm, Göteborg och Malmö) finns på gatan. Ser vi till den aktuella situationen gäller detta både för gruppen "yrkesprostituerade" och för de "tillfällesprostituerade". Den näst största gruppen av "yrkesprostituerade" hittar vi på massageinstituten och poseringsateljerna. Däremot gäller detta ej för de "tillfällesprostituerade".

På de högre nivåerna i pyramiden blir förhållandena mer komplicerade. Data är mindre tillförlitliga. Det är svårt att hävda något med säkerhet. Andelen tillfällesprostituerade ökar och blir stor. Likaså överlappningen mellan de olika formerna.

Om vi först begränsar oss till gruppen yrkesprostituerade följer antalet sådana inom de olika formerna pyramidens utseende relativt väl. Tillfällesprostituerade gör det inte. De flesta tillfällesprostituerade totalt sett hittar vi säkert på gatan. Den näst största andelen inom någon prostitutionsform, finner vi däremot i pyramidens topp, hotell- och restaurangprostituerade samt call-girls.

5.1.3 Gatuprostitutionen; aktuell omfattning, utveckling under 70-talet

Som mått på gatuprostitutionens omfattning har använts dels antalet yrkesprostituerade, dels antalet tillfällesprostituerade under ett visst år. Med en yrkesprostituerad avses en kvinna som varit kontinuerligt verksam som prostituerad över hela året. Den tillfällesprostituerade däremot har endast gjort "kortare inbopp i branschen"; några månader, någon vecka, t. o. m. några enstaka tillfällen. Det bör understrykas att om man ser till företeelsen prostitution som helhet så är tillfällesprostitutionen betydligt vanligare än den yrkesmässiga varianten. Det skall också påpekas att de tal som redovisats nedan grundar sig på skattningar av varierande tillförlitlighet.

F. n. förekommer alltså gatuprostitution i fyra olika städer. Nämligen Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping. Mätt med antalet prostituerade har vi den mest omfattande gatuprostitutionen i Stockholm; drygt 50 procent av samtliga prostituerade. I Göteborg finns ca 30 procent av de gatuprostituerade, i Malmö ca 15 och i Norrköping de resterande ca fem procenten. Denna fördelning har f. ö. varit ungefär densamma under hela 70-talet.

Först den aktuella situationen, dvs. under 1980.

Tabell 1 Antalet yrkesprostituerade (yp) och antalet tillfällesprostituerade (tp) inom gatuprostitutionen i Sverige under 1980 (skattade årsgenomsnitt, cirkatal)

	Antal yp	Antal tp	Tp/yp	Totalt
Stockholm	100-150	300-500	> 3	550
Göteborg	50- 60	150-200	≈ 3	225
Malmö	30	60	≈ 2	100
Norrköping	10	20	≈ 2	30
Totalt	220	650	≈ 3	900

Några kommentarer till tabellen ovan.

Under 1980 var i runda tal 1 000 olika kvinnor verksamma som prostituerade på gatan i Sverige. Drygt 200 av dem kan karakteriseras som yrkesprostituerade medan den återstående majoriteten prostituerade sig mer tillfälligt. Antalet tillfällesprostituerade på varje yrkesprostituerad varierar på olika håll. Störst var det i Stockholm. Där gick mer än tre tillfällesprostituerade på varje yrkesprostituerad under 1980. I Göteborg är inslaget av tillfällesprostituerade något mindre samtidigt som det i stort sett är jämförbart. I Malmö och Norrköping slutligen har vi den lägsta andelen tillfällesprostituerade. Ungefär relationen två på en.

Det finns flera orsaker till dessa variationer. I fallet med Malmö är den främsta anledningen till den relativt sett låga tillfällesprostitutionen de omfattande åtgärder som man från polisens och de sociala myndigheternas sida satt in mot gatuprostitutionen. I övrigt förklaras differenserna troligen av det faktum att gatuprostitutionen i Norrköping (och i viss mån även i Göteborg) har en mer gammaldags och stabil utslagningskaraktär än den i Stockholm.

Hur pass tillförlitliga är dessa siffror?

För Malmö och Norrköping har de en hög grad av tillförlitlighet. Vad gäller Stockholm är tillförlitligheten relativt hög medan den för Göteborgs vidkommande kan bedömas som acceptabel. Sammanfattningsvis ger skattningarna en god bild av gatuprostitutionens omfattning under 1980, totalt och på olika håll i landet.

Vad beträffar variationerna i gatuprostitutionens omfattning under 70-talet är tillförlitlighetsproblemen större. Följande påståenden om utvecklingen får dock betraktas som säkra.

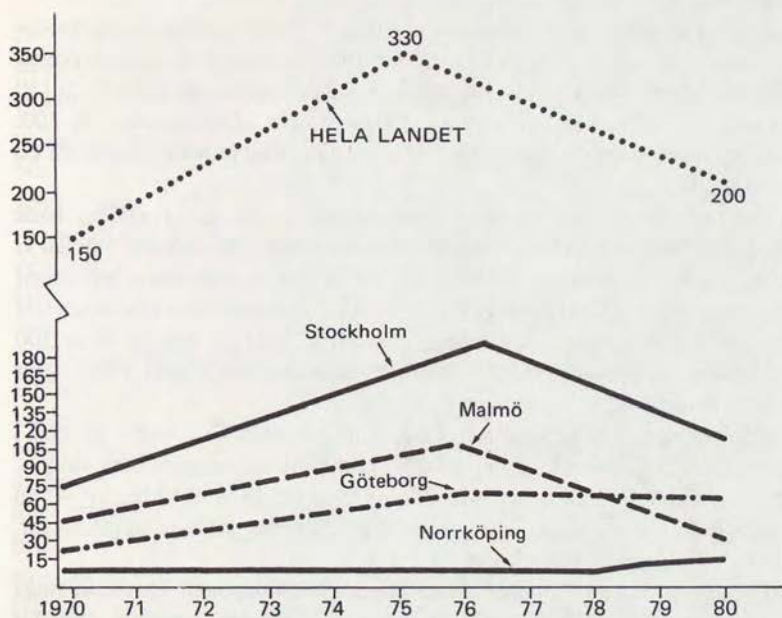
- a) *Hela landet*: Gatuprostitutionen ökar kraftigt från 70-talets början till årsskiftet 1976/77. Ökningen överstiger i vart fall 100 procent och är speciellt markant i Stockholm. Därefter minskar nivån i motsvarande takt och ligger under 1980 obetydligt högre än under 70-talets början.
- b) *Stockholm*: Gatuprostitutionen ökar kraftigt från 70-talets början till årsskiftet 1976/77. Ökningen under denna period är i storleksordningen 150 procent. Från början av 1977 fram till sommaren 1978 har vi så en betydande nedgång i gatuprostitutionens omfattning vilken följs av en stabilisering på ungefär 1978 års nivå.
- c) *Göteborg*: Stadiga ökningar av omfattningen fram till ungefär 1976/77 varefter nivån tycks stabiliseras.
- d) *Malmö*: Kraftiga ökningar över början av perioden som bryts under 1976 och följs av en mycket kraftig minskning. Omfattningen är i dag sannolikt lägre än vid periodens början.
- e) *Norrköping*: Nivån är konstant och låg fram till mitten av 1978 då kraftiga ökningar inträder under det närmast följande året. Därefter en stabilisering på 1979 års nivå.

Den ovan beskrivna utvecklingen torde gälla såväl omfattningen av yrkes- som tillfällesprostitutionen (liksom totalsiffrorna) under den aktuella perioden. Den har sammanfattats i figuren nedan utifrån förändringar i antalet yrkesprostituerade under åren 1970 t. o. m 1980 (figur 2).

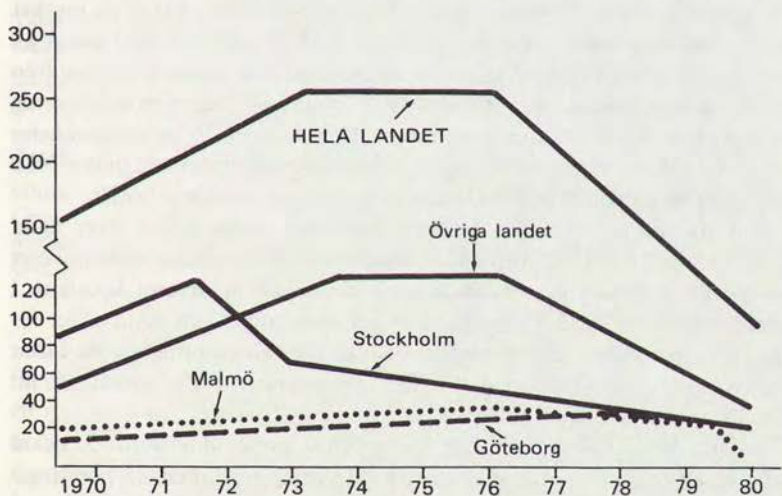
Den kraftiga minskningen i gatuprostitutionen under senare år motsvaras också av en minskning i prostitutionen som helhet. Den beror således inte på t. ex. en överflyttning från gatuprostitutionen till någon annan prostitutionsform.

5.1.4 Prostitutionen på massageinstitut och poseringsateljéer; aktuell omfattning, utveckling under 70-talet

Det bästa måttet på omfattningen av prostitutionen på massageinstitut och poseringsateljéer är det genomsnittliga antalet verksamheter som är igång

Figur 2 Antalet yrkesprostituerade inom gatuprostitutionen under perioden 1970-1980 i Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping samt hela landet (skattade årsgenomsnitt).

Figur 3 Antal massageinstitut poseringsateljéer under perioden 1970-1980 i hela landet samt i Stockholm, Göteborg, Malmö och övriga landet (skattade årsgenomsnitt).

under ett år. Bl. a. är det bra indikator på hur många olika kvinnor som denna prostitution omfattar vid en viss tidpunkt. Det har också hög tillförlitlighet.

I figur 3 ovan har "massageindustrins" utveckling under 70-talet sammanfattats.

Under början av perioden ökar verksamheten markerat. Det är f. ö. en ökning som börjat redan tidigare, mot slutet av 60-talet. Om man ser till den

totala omfattningen så bryts denna uppgång 1973/74 varefter nivån stabiliseras under de närmast följande åren. Från 1976 har vi så en mycket markerad nedgång i denna prostitution. Några siffror: vid periodens ingång har vi ca 150 verksamheter, Under dess mitt ca 250, och mot slutet av den ca 100. Omfattningen av denna prostitution är alltså väsentligt mindre i dag än för tio år sedan.

Den största andelen av dessa förändringar – det gäller således både uppgången och nedgången – förklaras av utvecklingen i Stockholm. Här har vi en kraftig ökning fram till mitten av 1972 som följs av drastiska minskningar under det närmaste året. Dessa "planar ut" så småningom men tendensen står sig över hela perioden. Som mest, dvs. kring 1971/72 har vi drygt 100 massageinstitut/poseringsateljéer i Stockholmsområdet. Under 1980 ligger antalet kring 20–25.

Utvecklingen i Göteborg och Malmö är betydligt mer stabil än den i Stockholm. I Göteborg har vi 10–15 verksamheter vid periodens början. Därefter följer en liten men stadig ökning fram till 1978 då vi har ett 40-tal massageinstitut/poseringsateljéer i området. Därefter kraftiga minskningar. Under 1980 ligger antalet kring 20–25.

I Malmö finns ca 20 sådana verksamheter 1970. Ökningen, som är av ringa omfattning, pågår fram till 1976 då vi har ca 30 lokaler i området. Därefter minskar omfattningen. I början av 1980 får vi en mycket kraftig nedgång (p. g. a. polisära åtgärder) till den nuvarande nivån, ca ett halvdussin massageinstitut/poseringsateljéer.

Vad gäller landet i övrigt – utanför de tre storstäderna – har vi en mycket kraftig uppgång under perioden 1970–1973/74. Uppgången mot slutet av denna period beror (sannolikt) delvis på en geografisk omstrukturering från Stockholmsområdet. Under perioden 1973/74–1976/77 har vi en stabilisering av läget som följs av kraftiga minskningar. 1970 finns ett 50-tal verksamheter utanför de tre storstäderna. Kring 1975 ca 125 verksamheter och under 1980 ca 40–50, dvs. ungefär samma omfattning som vid periodens början.

Hur många prostituerade kvinnor motsvarar dessa siffror över antal verksamheter? Först skall betonas att relationen mellan antalet verksamheter (lokaler) och antalet prostituerade som arbetar där är mycket konstant. I genomsnitt finns det 2,5 prostituerade per verksamhet och detta gäller för perioden som helhet. På ett massageinstitut eller en poseringsateljé hittar man nästan alltid 2–3 olika kvinnor. Det är sällan man arbetar ensam eller att fler än tre kvinnor delar på en lokal.

Inslaget av tillfällesprostitution inom denna prostitutionsform är också relativt sett ringa. Det är de prostituerade på massageinstituten och poseringsateljéerna som mer än någon annan grupp av prostituerade gjort prostitutionen till profession.

Under 1980 har vi i Stockholm ca 50 yrkesprostituerade, och ett motsvarande antal tillfälles- eller (vilket är en bättre beteckning) deltidsprostituerade inom denna prostitutionsform. Samma omfattning, om vi ser till antalet prostituerade av olika kategorier, har vi f. ö. i Göteborg. I Malmöområdet handlar det totalt om ett tiotal yrkesprostituerade och ett jämförbart antal tillfällesprostituerade. Vad gäller resten av landet torde i genomsnitt ca 100 olika kvinnor varit mer kontinuerligt verksamma som prostituerade på massageinstitut/poseringsateljéer under 1980. Antalet tillfällesprostituerade är sannolikt något lägre än så.

5.1.5 Prostitutionen på sexklubbarna; aktuell omfattning utveckling under 70-talet

Den bästa indikatorn på sexklubsprostitutionens omfattning under 70-talet utgörs av antalet sexklubbar. Dessa siffror över antalet verksamheter har också hög grad av tillförlitlighet. Speciellt mot senare hälften av perioden, 1975–1980.

I tabell 2 nedan har utvecklingen på sexklubbsidan 1970–80 redovisats. Två påpekanden är nödvändiga med anledning av tabellen: siffrorna avser inte årsgenomsnitt utan antalet olika klubbar (rörelser) som varit igång under ett visst år.

Speciellt under periodens början är klubbarna ofta kortlivade medan de klubbar som finns kvar vid periodens slut bedriver en betydligt mer kontinuerlig verksamhet. Om man ser till utbudet på den rena sexklubsmarknaden har således inte detta minskat i den omfattning som nedgången i antalet klubbar tyder på. Det är heller inte på det viset att prostitution förekommer på alla klubbar. Vid periodens början är det mycket vanligt med prostitution på klubbarna. Mot slutet av perioden förekommer prostitution i stort sett enbart på landsortsklubbarna. Sammanfattar man resultatet av dessa två fakta med avseende på dess konsekvenser för sexklubsprostitutionen kan man dock säga att siffrorna i tabellen utgör en god indikator på denna prostitutions variation över tiden.

Tabell 2 Antalet sexklubbar under perioden 1970–1980 i hela landet samt Stockholm, Göteborg, Malmö och övriga landet (skattningar, cirkatal 1970–1974)

	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	M
Totalt	50	65	75	90	90	91	78	63	46	30	20	63
Sthlm	10	10	10	15	15	13	10	10	8	9	7	11
Gbg	12	15	13	13	5	3	3	3	3	3	3	7
Malmö	15	20	25	20	15	14	7	1	–	–	–	11
Övr. Sv	10	20	30	40	56	61	58	49	35	18	10	35

Under 1980 finns det alltså 20 klubbar i hela landet varav tio utanför Stockholm och Göteborg. På dessa tio klubbar förekommer prostitution som ett reguljärt och olagligt inslag i verksamheten. Den prostitution det gäller är dock inte särskilt omfattande. Prostitutionen på en av dessa sexklubbar är jämförbar med den som bedrivs på ett vanligt massageinstitut. I genomsnitt handlar det om 2–3 kvinnor på varje klubb som sysslar med prostitution.

Den delen av verksamheten sköts ofta av kvinnor som reser mellan olika klubbar. Under 1980 berörde sexklubsprostitutionen ett hundratal olika kvinnor varav ca hälften prostituerade sig mer kontinuerligt och den andra hälften mer tillfälligt.

Ser man till utvecklingen av sexklubsprostitutionen under perioden 1970–1980 så har omfattningen av den minskat mycket kraftigt. Jämfört med mitten av perioden torde sexklubsprostitutionen ha minskat till ungefär en femtedel av den prostitution som vi hade då. Och under det senaste året (1980–81) har ytterligare minskningar inträffat.

5.1.6 Hotell-, restaurang- och call-girlprostitutionen; aktuell omfattning, utveckling under 70-talet

Hotell- och restaurangprostitutionen samt call-girlverksamheten – den s. k. lyxprostitutionen – är mycket svår att kartlägga. Den dolda och slutna karaktären hos dessa prostitutionsformer gör att bristen på data är påfallande. De data som finns är heller inte särskilt lämpade som underlag för statistiska sammanställningar och redovisningar. Alla övergripande beskrivningar av lyxprostitutionen kommer med nödvändighet att få karaktären av, i bästa fall, initierade gissningar.

F. n. torde lyxprostitutionen (dvs. hotell- och restaurangprostitutionen samt call-girlverksamheten) omfatta några hundra kvinnor. Detta under ett år och för landet som helhet. I regel är det fråga om tillfällesprostituerade som uteslutande förekommer inom denna form av prostitution men det finns även ett markant inslag av "proffs" som extraknacker på detta sätt vid sidan av sin reguljära verksamhet som prostituerade på gatan, massageinstitutet eller sexklubbarna.

Prostitution av det här slaget förekommer kontinuerligt fast i ringa omfattning i våra tre största städer samt till och från – vad beträffar hotell- och restaurangprostitutionen – i de flesta städer på landsorten som är tillräckligt stora för att det skall finnas åtminstone en "finare" dansrestaurang med det erforderliga manliga klientelet.

Det bör dock understrykas att lyxprostitutionen svarar för en mycket ringa del av det totala prostitutionsutbudet. De "tunga" sektoreerna på marknaden utgörs av gatuprostitutionen samt prostitutionen på massageinstitut och poseringsateljéer. Lyxprostitutionen har en utpräglat tillfällig karaktär.

Detta om den aktuella omfattningen. Utvecklingen under 70-talet är naturligt nog än svårare att uttala sig om. Mycket talar dock för att omfattningen av den har minskat. Under början av 70-talet har vi t. ex. en hotell- och restaurangprostitution i Stockholm som är både väl synlig och relativt omfattande. Detta är inte fallet i dag.

Även på call-girlsidan torde utbudet ha minskat, bl. a. som en följd av det ökade polisiära intresset för sådan prostitution. Sammanfattningsvis finns det skäl att anta att även denna prostitution har minskat under 70-talet. Hur mycket är dock omöjligt att säga. Dessutom är det av underordnad betydelse om man ser till prostitutionen som helhet p. g. a. lyxprostitutionens marginella betydelse.

5.1.7 Prostitutionens utveckling under 70-talet; sammanfattande slutsatser

Utvecklingen under 70-talet för de olika prostitutionsformerna präglas av en hög grad av likformighet. Under början av perioden ökar prostitutionen kraftigt, mot slutet av perioden minskar den i ungefär samma takt.

Ur social- och kriminalpolitiska synpunkter är främst det senare av intresse. Prostitutionen i Sverige har minskat kraftigt på senare år; totalt sett, för de olika prostitutionsformer och på olika håll i landet. Undantagen från detta mönster är få och betydelselösa. För att sammanfatta:

- Sedan 1976 har gatuprostitutionens totala omfattning minskat i storleksordningen 40 procent.
- Sedan 1976 har prostitutionen på massageinstitut och poseringsateljéer totalt minskat med ca 60 procent.
- Sedan 1975 har prostitutionen på sexklubbarna minskat med ca 80 procent totalt sett.
- Den s. k. lyxprostitutionen har minskat sedan mitten av 70-talet. Storleken av denna minskning är dock okänd.

Den totala minskningen i de fem prostitutionsformer som redovisats ovan kan heller inte förklaras genom uppkomsten av någon "ny" och hittills "okänd" typ av prostitution som "svalt" de prostituerade, kunder och sexuella tjänster som försvunnit från den traditionella marknaden. Prostitutionens struktur har varit i stort sett oförändrad under den aktuella tidsperioden och den är det fortfarande. Ett försök att förklara orsakerna till de kraftiga variationerna i prostitutionens omfattning under 70-talet skall göras senare.

5.1.8 Prostitutionens ekonomi

En central fråga när man diskuterar prostitutionen är dess ekonomi. Prostitutionen är en marknad och prostituerar sig gör man för att tjäna pengar. Det senare är ett nödvändigt villkor. Om det inte vore lönsamt att prostituera sig skulle antalet kvinnor som gjorde det vara försumbart. I och med att pengarna utgör ett nödvändigt villkor i sammanhanget är också frågan om prostitutionens ekonomi av central betydelse vid varje social- eller kriminalpolitisk betraktelse över ämnet.

I tabell 3 nedan har bruttointäkten inom prostitutionen i Sverige under 1980 redovisats, totalt och för olika prostitutionsformer. Med utgångspunkt från samma underlag som använts för att skatta antalet prostituerade inom olika former har prostitutionens årsarbetskraft¹ beräknats. Som framgår av tabellen går det åtskilliga prostituerade kvinnor på varje årsarbetskraft inom prostitutionen. Anledningen är enkel nog; genomsnittligt har prostitutionen en mycket tillfällig karaktär.

Tabell 3 Bruttointäkten under 1980 för de olika formerna av prostitution samt totalt (skattningar, totalintäkten avrundad)

P-form	Ant årk ^a	Int/p ^b	Ant pass	Årsint/årk	Tot. intäkt
Gatuprostit.	130	1 000	300	300 000	40 000 000
Mi o pa ^c	210	1 000	300	300 000	65 000 000
Sexkl. pr.	20	1 500	300	450 000	10 000 000
Lyxprost.	20	1 000	300	300 000	5 000 000
Totalt	380	1 025	300	308 000	120 000 000

^a Ant årk = antal årsarbetskrafter.

^b Int/p = bruttointäkt per pass.

^c Mi o pa = prostitution på massageinstitut och poseringsateljéer.

¹ På varje årsarbetskraft enligt tabell 3 går det 300 arbetspass. Längden av de senare varierar inom olika prostitutionsformer och för olika kategorier av prostituerade. Valet av just 300 pass per årsarbetskraft är också ointressant för skattningar av bruttointäkten totalt eller inom en viss prostitutionsform. På grundval av empiriska data har intäkten per pass skattats till 1 000–1 500 kr.

En bruttointäkt på ca 120 milj. får självfallet inte förväxlas med en förtjänst för de prostituerade (och eventuella profitörer) på samma belopp. Precis som alla andra verksamheter är prostitutionen förenad med kostnader för verksamhetens bedrivande. De senare kan beräknas till ca 20 milj. och varierar avsevärt beroende på vilken prostitutionsform det gäller. De största avbränningarna har vi för prostitutionen på massageinstitut och poseringsateljéer, ca 12 milj. under 1980, varav merparten av beloppet avser lokalkostnader.

En total bruttointäkt på ca 120 milj. ger således en vinst på ca 100 milj. för prostitutionsindustrin under 1980, dvs. i genomsnitt ca 265 00 per årsarbetskraft. Få, om ens någon, enskild prostituerad torde dock tjäna så mycket.

Vart tar dessa pengar vägen?

Av de ca 100 milj. i vinst går ungefär hälften åt till att bestrida utgifterna för de prostituerades och deras omgivnings (familjs, hallickar) privata konsumtion; mat, hyra, kläder osv. I denna konsumtion finns ett starkt inslag av s. k. lyxkonsumtion. I runda tal tio milj. går till inköp av narkotika för de narkotikamissbrukande prostituerades räkning och ett ungefär motsvarande belopp överförs kontant till olika kategorier av kopplare. Det bör också påpekas att den senare gruppen tillgodogör sig ca sju milj. av de 20 milj. i omkostnader (hyres- och sexklubbshallickar). De resterande ca 30 milj. av vinsten kapitaliseras genom investeringar i kapitalvaror och sparande.

Endast en mindre del av intäkterna från prostitution vandrar således vidare på olika svarta marknader.

5.1.9 De inblandade personkretsarna; prostituerade, kunder och kopplare

Tre kategorier av personer berörs direkt av prostitutionen, nämligen de prostituerade, deras kunder och kopplare.

Hur många personer gäller det?

Under 1980 uppgick gruppen prostituerade till ungefär 2 000 kvinnor, dvs. det antal kvinnor som prostituerade sig under året. Ca 1 000 av dem förekom inom gatuprostitutionen, ca 500 på massageinstitut och poseringsateljéer, ca 100 på sexklubbarna och ytterliga några hundra inom hotell- och restaurangprostitutionen eller call-girlnärings. Överlappningen, att en och samma kvinna förekommer inom mer än en prostitutionsform under en viss tidsperiod, torde vara ringa. Därför är det också relativt riskfritt att skatta hela gruppens storlek genom att summera antalet prostituerade inom olika former.¹ Siffran 2 000 prostituerade under 1980 har en godtagbar tillförlitlighet. På ett ungefär motsvarar denna grupp ett par promille av landets kvinnliga totalbefolkning i motsvarande åldrar.

Den senare andelen är dock ett dåligt mått på hur stor andel av den nu levande kvinnliga totalbefolkningen som någon gång prostituerat sig. Detta beroende på att omsättningen av personer inom gruppen är hög. En initierad gissning pekar på två saker: för det första att denna andel varierar från olika områden i landet. För det andra att denna andel av hela den kvinnliga

¹ Hänsyn till detta har tagits i de skaffningar som redovisats i avsnitten 5.1.2–5 ovan.

befolkningen (på ca fyra miljoner inidvider) med hög grad av sannolikhet ligger under en procent. Alltså: mindre än en på hundra av de nu levande kvinnorna i landet har någon gång prostituerat sig.

För vissa ålderskategorier, och i vissa delar av landet, är denna andel väsentligt högre. Data från Stockholm antyder t. ex att ungefär två procent av de kvinnor som föddes i Stockholmsområdet under mitten av 50-talet har prostituerat sig. I det stora flertalet fall har denna prostitution haft en kortvarig och tillfällig karaktär.

Om en på hundra (eller två på hundra) är "mycket" eller "litet" är en bedömningsfråga. En sak kan dock sägas säkert. Andelen kvinnor som har egen erfarenhet av prostitution är väsentligt mindre än andelen män med samma erfarenhet.

Storleken av den senare gruppen, kunderna, är svårare att skatta. En initierad gissning pekar på att antalet kunder under 1980 ligger i storleksordningen 100 000, dvs. i genomsnitt femtio olika kunder på varje prostituerad. Denna grupp på ca 100 000 kunder motsvarar 3-4 procent av den manliga totalbefolkningen. Variationerna är dock avsevärda mellan olika kategorier av män, bl. a. beroende på ålder och boendeort.

Andelen män i den nu levande manliga totalbefolkningen (på ca fyra miljoner individer) som någon gång varit kund hos en prostituerade torde ligga i storleksordningen tio procent. Andelen "stamkunder" är med säkerhet väsentligt lägre än så, någon procent. Det skall betonas att denna skattning "kring tio procent" är långt ifrån precis. Bl. a. försvåras beräkningarna av det faktum att många kunder med enstaka erfarenheter av prostitution tycks ha gjort dessa utomlands.¹

Ca 2 000 prostituerade och i runda tal 100 000 kunder.

Hur många kopplare?

Storleken av den senare gruppen är enklare att skatta än kunderna bl. a. beroende på att man kan utgå från gruppen prostituerade. I normalfallet har den kvinnliga prostituerade någon person (och ibland flera) som tillgodogör sig varierande andelar av hennes inkomster av prostitutionen. I regel är det fråga om hennes make, fästman, sammanboende eller pojkvän, s. k. husbehovshallickar. Alla prostituerade har det inte. Men flertalet. Till denna grupp skall också läggas andra personer som främjar den prostituerades verksamhet, utnyttjar eller har vinning av den, s. k. professionella hallickar, sexklubbshallickar, hyreshallickar etc. Antalet sådana personer under 1980 torde ganska väl motsvara gruppen prostituerade, kring 2 000 således.

Vad vet man om de inblandade personernas bakgrund och deras aktuella situation?

Först de prostituerade.

Två saker kan sägas om den gruppen som helhet. Dels att den i väsentliga avseenden skiljer sig från den kvinnliga normalbefolkningen i motsvarande åldrar. Inslaget av olika sociala och individuella bristfaktorer är genomsnittligt väsentligt större än i normalbefolkningen. Dels, och samtidigt, är det fråga om en heterogen grupp. Andelen utslagna eller socialt och individuellt utsatta

¹ Kundernas utländska prostitutionserfarenheter gör det således mer komplicerat att skatta gruppens storlek utifrån kända data om de prostituerade.

individer varierar avsevärt mellan olika kategorier av prostituerade. Bland de professionella gatuprostituerade finns t. ex. höga andelar kriminellt belastade, missbrukare, arbets- och bostadslösa. De lyxprostituerade å andra sidan företer inte denna "statistiska belastning". I en yttre bemärkelse, dvs. mätt med olika socialstatistiska kriterier, skiljer de sig inte från motsvarande normalgrupp i någon nämnvärd grad.

Några siffror avseende ålder, boendeort, nationalitet, civilstånd-, familje- och inkomstförhållanden, missbruk av alkohol och narkotika samt kriminalitet.

Gatuprostitution

De gatuprostituerade utgör en grupp av relativt unga kvinnor. Genomsnittsåldern är ca 23 år och ungefär 75 procent befinner sig i åldersintervallet 18–29 år. Andelen underåriga – yngre än 18 år – prostituerade är samtidigt liten, mindre än fem procent. Andelen under femton år är mycket liten, mindre än en procent.

De gatuprostituerade är i en absolut majoritet av fallen bosatta inom den region där de bedriver sin prostitution. En mindre del av gruppen prostituerar sig dock på annan ort eller saknar fast adress.

Bland de gatuprostituerade som bedriver sin verksamhet mer kontinuerligt finns en överrepresentation av utländska kvinnor; ca 25 procent är utländska medborgare och den största gruppen bland dessa utgörs av kvinnor från Finland.

Såväl andelen gifta som andelen kvinnor med barn är lägre inom gruppen av gatuprostituerade än vad den är för den kvinnliga normalbefolkningen. Omkring tio procent av gruppen är gifta och ungefär samma andel har barn.

De gatuprostituerade har mycket små taxerade inkomster. Ungefär hälften av dem är nolltaxerade eller saknar taxerad inkomst. Åttio procent hade en taxerad årsinkomst under 20.000 (1978). Deras inkomster av prostitutionen framgår i vart fall inte av deras taxeringar. Man tar således inte upp dessa inkomster vilket man i för sig skall göra i och med att prostitutionen i sig ju är en av samhället tillåten verksamhet. De gatuprostituerades deklara-tionsbetende gäller för övrigt för samtliga kategorier av prostituerade med ett undantag. Bland de prostituerade på massageinstituten förekommer det undantagsvis att man redovisar mindre andelar av sina prostitutionsinkomster för beskattning.

En stor andel av de av polisen kända gatuprostituerade, dvs. de som prostituerar sig mer kontinuerligt, finns noterade i det s. k. polisregistret för olika typer av brott. Ungefär hälften av dessa kvinnor har känd brottsbelastning och i några procent av fallen är denna belastning mycket grov. De vanligaste brotten är stölder och narkotikabrott. Påpekas bör att andelen kvinnor i den s. k. normalbefolkningen som finns registrerade för brott uppgår till två–tre procent.

Andelen narkotikamissbrukare bland de kända gatuprostituerade varierar kraftigt på olika håll i landet. I Stockholm och Norrköping ligger den kring 20–25 procent, i Göteborg kring 15 procent. I Malmö däremot är en absolut majoritet av de kända gatuprostituerade narkotikamissbrukare. Bland de

tillfällesprostituerade är dock dessa andelar väsentligt lägre och i gruppen gatuprostituerade som helhet torde andelen narkotikamissbrukare vara 8–10 procent.

Också andelen alkoholmissbrukare varierar. Högst är den i Göteborg och Malmö, ca 20 procent. I Norrköping ca 15 procent och i Stockholm kring tio procent.

Sammanfattningsvis: andelarna brottsbelastade samt missbrukare inom gruppen av gatuprostituerade ligger många gånger högre än vad de gör hos den kvinnliga normalbefolkningen i samma områden och ålderskategorier. Förklaringen är enkel. En stor andel av de få procenten kvinnor i normalbefolkningen som är kända för missbruk och/eller kriminalitet återfinns bland de prostituerade.

Barn- och ungdomsinslaget i gatuprostitutionen

Uppgifterna ovan om de underåriga prostituerade kan antas ha en hög grad av tillförlitlighet p. g. a. deras förhållandevis höga upptäcktsrisk.

I anslutning till dessa data om gatuprostitutionen (som inte motsägs av uppgifter från Malmö) och den i massmedia ofta förekommande diskussionen om de s. k. barn- och ungdomsprostitutionen kan det vara värt att understryka bl. a. följande.

Således är mindre än en procent av de gatuprostituerade som förekommit på gatan med så pass hög frekvens att de kunnat identifieras under femton år. Ungefär fem procent är under arton år. Gruppen prostituerade där kunden, genom att köpa (eller erbjuder sig att köpa) den prostituerades tjänster, kan göra sig skyldig till lagbrott (otukt, förförelse av ungdom) är således mycket liten.

Det material över identifierade prostituerade som legat till grund för beräkningarna omfattar dock endast en mindre del av samtliga kvinnor som prostituerat sig på gatan under den tid undersökningen genomförts, nämligen de som gjort det så ofta, eller på ett sådant sätt, att de blivit identifierade.

Genom att risken för att identifieras ökar kraftigt ju yngre den prostituerade är finns det starka skäl att anta att andelen underåriga bland samtliga gatuprostituerade i själva verket är avsevärt mindre än vad ovan angivits. Detta trots att de yngres prostitutionsfrekvens, deras "flit", som också har betydelse för upptäcktsrisken är lägre än för genomsnittet.

Att ge någon mer precis skattning av andelen barn- och ungdomsprostituerade är tyvärr omöjligt. Om man betraktar hela den grupp som är aktuell, dvs. samtliga kvinnor som prostituerat sig på gatan vid ett eller flera tillfällen under den tidsperiod som data avser, kan man dock hävda följande:

- 1) andelen prostituerade under arton år utgör mindre än fem procent av hela gruppen
- 2) andelen prostituerade under femton år utgör mindre än en procent av hela gruppen
- 3) de yngsta prostituerade har väsentligt lägre frekvens på sin prostitution än genomsnittet av gruppen
- 4) de yngsta prostituerade har genomgående en problematisk bakgrund, i normalfallet handlar det om s. k. flickhems klientel.

Dessa siffror jävar på avgörande punkter de olika påståenden som gjorts i massmedia om denna prostitution.

Gruppen är således utomordentligt liten. Storleken av den är heller inte sådan att det på något sätt är meningsfullt att diskutera hur den förändrats över tiden. Än mindre är det berättigat att hävda att den har ökat. Enligt data från tidigare undersökningar tycks barn- och ungdomsprostitution se ut på ungefär samma sätt i dag (och vara av ungefär samma omfattning) som den gjort under hela tiden efter andra världskriget (se Takman 1964). Inte minst vad beträffar flickornas bakgrund. Precis som i Takmans undersökningar är det fråga om flickor med påtagliga psykiska och sociala problem. Inte "helt vanliga småflickor" som går på gatan "för att spara ihop till en egen häst".

Samtidigt är det helt säkert så att erfarenheter av prostitution är förhållandevis vanliga inom gruppen av flickor med svåra psykiska och/eller sociala problem, "flickhemsklientelet". Men gruppen utgör en ringa andel av hela den kvinnliga befolkningen i dessa åldrar och den prostitution det handlar om är ofta av en tillfällig eller kortvarig natur (se Takman).

Missbrukssituationen bland de gatuprostituerade

Sambandet mellan missbruk och prostitution är en "klassiker" i sammanhanget. I debatten om prostitutionen utgör "missbruk" utan tvekan den vanligaste och mest populära förklaringen både till varför en enskild kvinna prostituerar sig, och varför mängden prostituerade varierar under olika tider.

I gruppen av identifierade gatuprostituerade i Stockholm fanns det också – självfallet – ett markant inslag av missbrukare. På grundval av de register- och observationsdata som samlades in vid Stockholmsundersökningen har andelen narkotikamissbrukare uppskattats. En försiktig skattning pekar som ovan nämnts mot att andelen sådana missbrukare (inklusive s. k. blandmissbrukare) bland de kända gatuprostituerade i Stockholm uppgår till ca 25 procent. Andelen alkoholmissbrukare är svårare att skatta. Registerdata innehåller sällan uppgifter om sådant missbruk (annat än i de mest uppenbara fallen) och det är heller inte lika "synligt" som narkotikamissbruket. Andelen alkoholmissbrukare (inklusive s. k. blandmissbrukare) i materialet är dock sannolikt lägre. En "initierad gissning": kring tio procent.

I gruppen från Göteborg är förhållandena snarast de omvända. Data om alkoholmissbruket tycks också vara mer tillförlitliga, bl. a. genom att de poliser som samlat in materialet haft kontakt med personerna i materialet och noterat sina iakttagelser på just den punkten. Dessa uppgifter har också kompletterats med registerdata och informationer från kvinnorna själva. Enligt polisen i Göteborg ligger endelen alkoholmissbrukare upp mot 20 procent. Skattningen av andelen narkotikamissbrukare ligger lägre: kring femton procent.

Skillnaden mellan Stockholm och Göteborg vad beträffar de två kategorierna av missbrukare torde främst bero på att gatuprostitutionen i Göteborg har ett mer "gammaldags" utseende än den i Stockholm. Göteborgsgruppen innehåller en högre andel äldre prostituerade med lång "karriär" i "yrket", dvs. den grupp där man brukar kunna hitta ett synligt alkoholmissbruk.

Även bland de gatuprostituerade i Norrköping utgör missbrukarna en

relativt stor grupp. Skattningar pekar mot att ca 25 procent av dem är narkotikamissbrukare och ca femton procent alkoholmissbrukare.

Avslutningsvis något om de gatuprostituerade i Malmö. Gatuprostitutionen i Malmö skiljer sig i väsentliga avseenden från den som finns på andra platser i landet. Detta gäller f. ö. prostitutionssituationen i sin helhet. Skälet till detta är de olika åtgärder som polisen och socialförvaltningen satt in mot problemet sedan mitten av 70-talet. Innan dess hade prostitutionen i Malmö ungefär samma struktur och omfattning som i Stockholm och Göteborg. Men i dag föreligger avsevärda skillnader. Det finns således inga sexklubbar i Malmö. Detta sedan mars 1977. Antalet massageinstitut och poseringsateljéer är mycket litet. Gatuprostitutionen har låg omfattning och de prostituerade kvinnorna utgör en mycket homogen grupp.

Åtgärder från polis och socialarbetare har medfört olika effekter: (1) De icke missbrukande "proffsen", som utgör "kärnan" bland de gatuprostituerade i t. ex. Stockholm och gjorde det även i Malmö innan åtgärder sattes in, har försvunnit från gatan i Malmö. (2) Inslaget av "tillfällesprostituerade" har minskat kraftigt. (3) Gruppen har renodlats. Kvar finns huvudsakligen missbrukarna. Enligt data från Malmöprojektet uppgår den f. n. aktuella gruppen av gatuprostituerade till ca 30 kvinnor. Dessa kvinnor har genomgående hög frekvens på sin prostitution. De är väl kända av både polisen och de sociala myndigheterna och det finns en mängd data om dem av varierande karaktär.

Åldersmässigt är gruppen i Malmö starkt koncentrerad till åldrarna strax över 20 år. Tyngdpunkten i åldersfördelningen är uttalad och ligger vid 20–24 år. Ca 75 procent av hela gruppen ligger innanför detta intervall eller i närheten av det. Andelen prostituerade som är yngre än så är ringa. Fördelningen för de yngre överensstämmer med den för resten av landet. Andelen äldre är låg. Ca 20 procent är trettio år eller äldre.

Vad beträffar civilståndförhållanden, antal barn och taxerade inkomster är bilden också likartad. Andelarna gifta kvinnor och kvinnor med barn är (väsentligt) lägre än för motsvarande normalbefolkning. De taxerade inkomsterna "lyser med sin frånvaro".

Gruppens inkomster av prostitutionen torde dock genomsnittligt ligga högre än för de gatuprostituerade i Stockholm, Göteborg och Norrköping. Det senare följer av gruppens speciella sammansättning och dess genomsnittligt höga prostitutionsfrekvens.

Enligt Fredriksson och Lind uppger "flertalet av de prostituerade att de har en årsinkomst som överstiger 200 000 kronor" (cit. s. 29). Det finns anledning att ställa sig tveksam till den senare siffran. Med tanke på dels att priset för de gatuprostituerades tjänster ligger väsentligt lägre i Malmö, än på andra håll, dels att få av dem torde arbeta kontinuerligt över ett helt år. Uppgifter från prostituerade om bl. a. deras inkomster torde heller inte präglas av någon högre grad av tillförlitlighet. Att gruppens snittinkomst ligger över 100 000 per år förefaller rimligt. Årsinkomster över 200 000 torde dock snarare utgöra klara undantag.

Inom prostitutionsprojektet i Malmö menar man att de gatuprostituerade i dag kan hänföras till endera av två grupper. Den absoluta majoriteten av den, ett tjugofemtal kvinnor, utgörs av narkotikamissbrukare. Det är genomgående fråga om yngre kvinnor i 20-årsåldern. Den "typiska" missbrukargrupp-

pen med bl. a. mycket hög brottslighet. Dessutom finns ett halvdussin äldre kvinnor, trettio år och äldre, som är alkoholmissbrukare. Också de med hög registrerad brottslighet.

För att sammanfatta: ca 80 procent av de "kända" gatuprostituerade i Malmö är narkotikamissbrukare. Vid projektets början skattades samma andel till ca 30 procent. Genom den ovan beskrivna "renodlingen" av gruppen har de ickemissbrukande kvinnorna gallrats bort. Andelen alkoholmissbrukare uppgick till ca 20 procent, dvs. återstoden av gruppen. På senare tid har nyrekryteringen bland ickemissbrukare tagit ny fart (februari 1981), varför bilden inte längre är helt tillförlitlig.

Massageinstitut och poseringsateljéer

De prostituerade på massageinstituten och poseringsateljéerna företer en högre grad av likhet med "den kvinnliga normalbefolkningen". Detta utan att grupperna för den skull är särskilt lika.

Bl. a. är denna grupp av prostituerade betydligt äldre än sina "kolleger på gatan". Drygt 3/4 är 30 år eller äldre. Genomsnittsåldern ligger vid 35 år och underåriga prostituerade förekommer inte inom denna prostitutionsform.

Nästan alltid är man också bosatt inom det område där man prostituerar sig. Verksamhetens karaktär gör ju att man är bunden till orten på ett helt annat sätt än vid t. ex. gatuprostitution.

De svenska kvinnorna dominerar inom gruppen, ca 85 procent. Av dem med utländsk härkomst utgjordes den största gruppen av medborgare från öststatsländerna (Polen, Ungern, Jugoslavien). Andelarna gifta och med barn är högre än för gruppen gatuprostituerade. Samtidigt är den något lägre än för den kvinnliga normalbefolkningen i motsvarande områden och åldrar.

Även inkomstbilden är mer normal än för de gatuprostituerade. Ungefär en tredjedel av kvinnorna är nolltaxerade eller saknar taxerad inkomst. Ca 2/3 har en årsinkomst på mindre än 20 000 kronor. Gruppen som uppgett mer än 40 000 i årsinkomst är mindre än tio procent för 1978.

Gruppens brottsbelastning är både väsentligt lägre än för de gatuprostituerade och många gånger högre än för den kvinnliga normalbefolkningen, 20–25 procent finns registrerade för olika brott. Brottsbilden överensstämmer relativt väl med de gatuprostituerades med det viktiga undantaget att inslaget av narkotikabrottslighet är ytterst ringa.

Det senare torde följa av det faktum att andelen narkotikamissbrukare i gruppen är mycket liten, högst några procent. Detsamma gäller för andelen med känt missbruk av alkohol.

Sexklubbarna och lyxprostitutionen

Vad gäller de prostituerade på sexklubbarna har de data som finns lägre tillförlitlighet än för de båda tidigare grupperna. Tillgängliga uppgifter om gruppen pekar i följande riktning. Åldersmässigt är dessa kvinnor i regel mellan 25 och 30 år. Inslaget av "proffs", med lång erfarenhet av prostitution, är markant. Andelarna brottsbelastade och missbrukare är ungefär jämförbara med gruppen prostituerade på massageinstitut och poseringsateljéer.

De lyxprostituerade slutligen kan bäst beskrivas som två grupper. En

mindre andel av dem utgörs av "proffs" med ofta lång erfarenhet inom flera prostitutionsformer. Deras bakgrund skiljer sig inte från de prostituerade som beskrivits ovan. Ser man till majoriteten – de kvinnor som enbart ägnar sig åt den här formen av prostitution – är skillnaderna i förhållande till övriga kategorier av prostituerade relativt stora. Åldersmässigt ligger gruppen kring 30 år. Ogifta kvinnor och kvinnor utan barn är överrepresenterade. Inslaget av missbruk och registrerad kriminalitet är inte högre än för motsvarande delar av den kvinnliga normalbefolkningen, dvs. mycket låga.

Kunderna

Till skillnad från gruppen prostituerade består kunderna i stort sett av ett urval män som i vart fall i statistiska bemärkelser liknar den manliga normalbefolkningen.

Data om kända kunder inom gatuprostitutionen och prostitutionen på massageinstitut och poseringsateljéer i ett material från Stockholm visar bl. a. följande.

Vad gäller kundernas ålder så var de yngre kunderna i klar minoritet och underrepresenterade i förhållande till sin andel av normalbefolkningen. Ca 2/3 var 35 år eller äldre. Gruppen 30–49 år var kraftigt överrepresenterade (59 procent).

Andelen gifta utgjorde ca 30 procent. Andelen gifta eller sammanboende torde dock väl överstiga 40 procent och svarar relativt väl mot samma andel för normalbefolkningen i dessa åldrar i området. Skattningar av andelen med barn gav motsvarande resultat.

Vad gäller inkomstfördelningen hade ca hälften av kunderna en taxerad inkomst på minst 50 000 per år medan ca tio procent hade en inkomst som översteg 100 000 kronor per år (under 1978).

En förhållandevis stor andel av de prostituerades kunder tycks komma från en annan ort än den där själva prostitutionskontakten genomförs. I Stockholmsmaterialiet var 30 procent av kunderna bosatta inom Stockholms kommun och en motsvarande andel i grannkommunerna medan den resterande andelen kom från andra områden, företrädesvis i mellersta och södra Sverige.

Andelen utländska medborgare var högre än förväntat. Inemot 20 procent av kunderna på gatan och massageinstituten i Stockholm var utländska medborgare. Fördelningen av dessa på hemland följde relativt väl sammansättningen av den utländska befolkningen i området. Möjligen med viss överrepresentation för kunder från länderna kring Medelhavet.

Överrepresenterad var också gruppen med känd brottsbelastning. Ca 20 procent förekom i det s. k. polisregistret. I regel gällde det smärre förseelser som trafikbrott och liknande men några procent av gruppen hade en mer omfattande och grövre belastning.

Dessa data från Stockholm får också starkt stöd i andra material om prostituerades kunder, bl. a. i undersökningar från Malmö. Den sammanfattande tolkningen av dem blir att den här kategorin av kunder sannolikt utgörs av två grupper. Dels en absolut majoritet som i statistiska termer är typiska "Medelsvensson". Dels en mindre grupp av ensamstående män, ofta av utländsk härkomst och med en högre andel av kriminellt belastade personer.

Vad gäller de lyxprostituerades kunder utgörs gruppen genomsnittligt av affärsmän och s. k. fria yrkesutövare: direktörer, reklamfolk, läkare, jurister osv, dvs. personer med "pengar och kontakter". Andelen politiker och höga tjänstemän, en i massmedia ofta omhuldad grupp i detta sammanhang, tycks däremot vara ringa, i vart fall om man skall gå efter tillgängliga data om de lyxprostituerades kunder.

Kopplarna kan (huvudsakligen) indelas i fem kategorier

Av de uppskattningsvis 2 000 personer som under 1980 i strikt legal bemärkelse gjorde sig skyldiga till någon form av koppleri så var en absolut majoritet s. k. husbehovshallickar. Inom denna kategori rymts två grupper. En som inte syns och är utåt välanpassad liksom de kvinnor de lever med. Och en som ofta återkommer i rättsmaskinen. En utslagningsgrupp med missbruk och missbruksanknuten kriminalitet; våldsbrott, mindre förmögenhetsbrott etc. Husbehovshallickan lever i en emotionell och social relation med en prostituerad kvinna. Prostitutionen utgör ett medel för bådass existens och är ofta av senare datum än relationen. Gruppen har marginell betydelse för prostitutionens omfattning och den vinst man gör på koppleriet är genomsnittligt ringa. Liksom att man sällan tar aktiv del i den prostituerades verksamhet.

Den professionella hallickan lever också i en relation till den kvinna som han utnyttjar men här finns det en viktig skillnad. Relationen utgör sällan något mål utan är ett medel för att öka inflytandet över kvinnan och få henne att prostituera sig. Det är heller inte ovanligt att sådana män kan hålla sig med flera prostituerade.

I regel är det fråga om gatuprostituerade men den här typen av koppleri har även förekommit på t. ex. sexklubbarna eller inom den s. k. lyxprostitutionen. De professionella hallickarna bryter sig på allvar in på marknaden i skiftet mellan 60- och 70-talet. Tidigare kan man säga att de i stort sett var okända. Den prostituerade exploateras hårt. Hallickan tillgodogör sig praktiskt taget alla hennes inkomster och kräver av henne att hon tjänar mycket pengar. Ofta är det också hallickan som fått henne att börja gå på gatan. Medlen har varit psykiska. Han har bundit upp henne känslomässigt, han övertalar, bevekar henne "det är för bådass bästa", "det är bara tillfälligt" osv. När han väl fått grepp över henne blir metoderna mindre sofistikerade. Rent och mycket grovt våld är normala inslag. Hon drivs ut på gatan "med hugg och slag" om så är nödvändigt.

Det är också i den här gruppen som de utländska, eller rättare sagt utomskandinaviska, hallickarna så gott som uteslutande hittas.

Gruppen som sådan har ofta en omfattande kriminell belastning av mycket grov art förutom koppleriet. Bland dessa personer finns således sådana som dömts för mord, dråp, grov misshandel, misshandel, grov stöld, grova narkotikabrott etc. Speciellt våldsbrotten och narkotikabrotten är vanligt förekommande. I Stockholm hade ca 60 procent i gruppen tidigare brottsbelastningar (före kopplerimisstanken). Bilden i Malmö och Göteborg torde vara ungefär likartad. En mycket hög andel som är brottsbelastad och med genomsnittligt grov brottslighet.

Sammantaget har gruppen säkert haft viss betydelse för ökningen och den relativt sett stora omfattningen av gatuprostitutionen i Stockholm, Malmö och även Göteborg under 70-talet. Genomsnittligt och relativt sett har gruppen haft stora intäkter av sitt koppleri.

Under 70-talet har ca sextio personer som varit ägare av sexklubbar eller anställda på sådana klubbar dömts för koppleri. Dessa sexklubbshallickar representerar ett nytt inslag i koppleriet. Ofta har deras relation till de flickor som prostituerat sig varit ett vanligt anställningsförhållande. De emotionella och sociala bindningarna som finns i de tidigare beskrivna fallen saknas ofta. Undantaget utgörs av sådana män som arbetat på klubbarna samtidigt som de haft sina flickvänner där som "artister", dvs. prostituerade. Ser man till hela mängden av den prostitution och det koppleri som förekommit på klubbarna utgör dock den senare gruppen ett mindre inslag. Här handlar det i stället i allt väsentligt om en formaliserad koppleri verksamhet. Klubbägarna skaffar fram kundkretsen, håller med lokal och ser till att de prostituerade flickorna kan sammanföras med sina kunder.

Syftet är ekonomiskt och trots att dessa kopplares direkta intäkt av prostitutionen är relativt sett ringa gör den relativt sett stora volymen på verksamheten att hans indirekta intäkter i form av "gratis artistframträdanden", inträdesavgifter, eventuell hyra för upplåtelse av den lokal där prostitutionen äger rum, andelar av poseringsintäkter etc. att beloppen kan bli avsevärda.

Som grupp betraktad är sexklubbshallickarna mer heterogena än de tidigare beskrivna. I gruppen finns ett dominerande inslag av utländska män. Men det förekommer även svenska män och t. o. m. kvinnor i ledningen för sådana verksamheter. Gruppens totala brottsbelastning är lägre än för husbehovshallickarna och de professionella hallickarna. De registrerade brotten har också ofta samband med själva sexklubbsnäringsen. Här finns ett markant inslag av ekonomisk och organiserad brottslighet i bilden. Skattebrott, fiffel med tillstånd och sociala avgifter, illegala klubbar etc. Däremot sällan den grova vålds- och narkotikabrottslighet som man kan stöta på bland proffshallickarna.

Hyreshallickarna utgör en betydelsefull grupp i sammanhanget. Detta samtidigt som de nästan helt lyser med sin frånvaro i den koppleribrottslighet som varit föremål för åtgärder från rättsapparatusens sida. Det finns ett fåtal domar mot fastighetsägare, "bulvaner" eller andra personer som förmedlat lokaler för prostituerade. Toltalt sett i hela Sverige under 70-talet och fram till hösten 1980 har ett halvdussin personer dömts till koppleri för sådan verksamhet, bl. a. i Göteborg och Stockholm.

Hyreshallickan, som alltså är fastighetsägare, bulvan för fastighetsägaren eller "mäklare", har en mycket formell relation till den prostituerade. Mot svarta överlåtelseavgifter och/eller svart hyra förser han henne med lokal. Den här verksamheten är självfallet mest intressant när det gäller prostitutionen på massageinstitut och sexklubbar och speciellt mot början av 70-talet var handeln med sådana hyreslägenheter utomordentligt omfattande. För att ge ett begrepp om omfattningen kan nämnas att under 70-talet har ungefär 2 000 olika lägenheter och andra lokaler upplåtits för prostitution. En stor del av dem har varit belägna i de större städernas innerområden.

Att antalet lokaler är så stort i förhållande till det genomsnittliga antalet

verksamheter under samma tid beror på att omsättningen på lokaler är mycket hög. Med tanke på att svarta pengar är regel för att lokalen skall upplåtas till den prostituerade är det samtidigt siffran över lokaler som är intressant. Såväl när man försöker skatta hyreshallickarnas intäkter av sin näring som när man försöker värdera deras betydelse för prostitutionens omfattning. Under 70-talet torde i runda tal femtio miljoner, i form av svarta överlåtelseavgifter och hyror, ha pumpats över från de prostituerade på massageinstituten och poseringsateljéerna till olika kategorier av hyreshallickar. Genomsnittligt sett har det också haft mycket stor betydelse i kopplersammanhang.

Det är självfallet inte så att hyreshallickan är inblandad i vare sig den direkta prostitutionshandlingen eller förmedlingen av den men de lokaler han håller med utgör en nödvändig förutsättning för denna prostitutionsform. Data från de tre storstäderna visar också att en förhållandevis liten andel av "notoriska" fastighetsägare finns bakom en mycket stor andel av denna uthyrning. Fastighetsägare som är väl kända av massmedia, hyresgästorganisationer och olika myndigheter för en i alla stycken försumlig eller brottslig förvaltning av sina fastigheter. De prostituerade utgör bara en "binäring" i ett vidare sammanhang av svart lägenhetsförsäljning, svarta hyror, överhyror, underlåtelser att underhålla fastigheten, smygkontorisering, olagliga andrahandsupplåtelser, fiffel med lagfarter, skattebrott etc.

Annonshallickarna är en liten grupp. I dag torde de så gott som ha försvunnit från marknaden i och med att prostitutionssannonserna i stort sett har gjort det. Det behöver knappast påpekas att andelen brottsbelastade i gruppen ansvariga utgivare av dagstidningar är ringa. Vad gäller utgivarna av de annonsblad som till och från förekommit i denna hantering har de dock en annan och mer personlig anknytning till pornografi- och prostitutionsindustrierna. Relationen till den prostituerade är affärsinriktad och formell. Liksom när det gäller hyreshallickarna säljer man tjänster som är nödvändiga för att prostitutionen i fasta lokaler skall kunna bedrivas med ekonomisk framgång. De har också haft en avgörande betydelse för omfattningen av denna prostitution. Intäkterna har dock relativt sett varit mycket ringa (om man ser till förmedlingens omfattning och den övriga verksamheten som man bedriver) och endast undantagsvis kommit den juridiskt ansvarige till godo.

Sammanfattningsvis: om man skall rangordna dessa fem hallickkategorier efter den betydelse de haft för prostitutionens utveckling och omfattning så blir ordningsföljden kanske något förvånande. Annonss- och hyreshallickar har haft mycket stor betydelse. De har utgjort nödvändiga förutsättningar för uppkomsten och tillväxten av prostitutionen på sexklubbar, massageinstitut och poseringsateljéer. De har haft viss betydelse för den del av gatuprostitutionen som utförs i s. k. ateljéer. Sexklubbshallickarna har varit nödvändiga för uppkomsten av prostitutionen på sexklubbarna. Å andra sidan hade de inte kunnat existera utan de två först nämnda grupperna. De professionella hallickarna har haft viss betydelse för gatuprostitutionen. De ansvarar också för en väsentlig andel av de mänskliga och sociala problem som är förknippade med prostitutionen. Husbehovshallickarna är marginella i sammanhanget.

Den statistiskt redovisade koppleribrottsligheten har varit förhållandevis konstant under hela 70-talet: ca 50–100 anmälda brott per år. Koppleri är således ett brott med relativt sett höga mörktal. Endast en ringa del av den

faktiska brottsligheten kommer till myndigheternas kännedom.

Bakom dessa siffror finns huvudsakligen två grupper av personer som anmäls, skäligen misstänkts eller dömts för koppleri. Dels de husbehovshallickar som levt i s. k. utslagningsrelationer med den prostituerade som de utnyttjat. Dels de professionella hallickarna som utgjort en växande andel av gruppen kända kopplare under perioden. Här är också andelen som undgått upptäckt lägre.

De kända kopplarna är nästan alltid män. Mindre än tio procent av de personer som dömts för koppleri sedan 1965 har varit kvinnor. I de senare fallen har det nästan alltid handlat om kvinnor som själva varit prostituerade. De har hjälpt någon "väninna" med att skaffa kunder, ordnat lokal åt henne etc.

Åldersmässigt fördelar sig de kända kopplarna relativt jämnt över åldersintervallet 24–45 år. De mer professionellt inriktade ligger dock ofta inom intervallet 25–35 år. I speciellt den gruppen finns också ett markant inslag av utländska män. För åren 1976–1978 varierade andelen utlänningar av samtliga som dömts för koppleri/främjande av otukt mellan 35 och 60 procent.

Ser man till påföljderna för detta brott så är fängelse klart dominerande. Av de dömda under perioden 1972–1979 fick 68 procent fängelse, 19 procent villkorlig dom, nio procent skyddstillsyn, en procent böter och två procent annat påföljd.

5.2 Den homosexuella prostitutionen mellan män

Homosexuella förbindelser över huvud taget – och därmed givetvis även homosexuell prostitution – var förbjudna enligt svensk lag fram till 1944. Vi vet därför mycket litet om förekomsten av homosexuell prostitution (i fortsättningen endast omtalad som prostitution) fram till denna tid.

Under 1940- och 50-talen flammade en kraftig och tidvis mycket inlammad debatt om homosexualitet, och då även prostitution, upp. Åsikten att prostitutionen ökat kraftig och att mycket unga pojkar utnyttjades fördes fram från olika håll. Några undersökningar eller andra tillförlitliga bevis för att så verkligen var fallet redovisades dock ej.

Prostitutionen har inte heller efter detta undersökts metodiskt och vetenskapligt och det har inte heller inom ramen för denna utredning varit möjligt att genomföra några sådana undersökningar. De uppgifter utredningen grundar sina påståenden på härrör således från personer som i sin verksamhet kommit i kontakt med prostitutionsmiljöer och prostituerade, såsom socialarbetare och poliser, eller från människor och organisationer som har god kunskap om homosexuella förhållanden, såsom Riksförbundet för sexuellt likaberättigande, RFSL.

En belysning av de homosexuellas förhållanden i samhället över huvud taget kommer att ges i en särskild statlig utredning som nu arbetar med att studera de homosexuellas allmänna situation. Prostitutionsutredningen vill dock kort peka på några punkter som kan ha betydelse för just prostitutionen. Det är därvid viktigt att betona att homosexualitet är inplacerad i ett samhälle där heterosexualiteten dominerar. De homosexuella är i minoritet och det sexuellt normgivande mönstret är heterosexuellt. Det heterosexuella samhäl-

let ser dessutom ofta homosexualitet som något avvikande och främmande. Nära kopplade till dessa uppfattningar är avståndstagandet och föraktet. Det finns en mycket påtaglig följd av det ovan antydda. Den heterosexuella kulturens dominans och utseende gör det ofta potentiellt ångestladdat att öppet ge uttryck för sin homosexualitet.

Det måste följaktligen anses befogat att tala om och utgå från det faktum att homosexualiteten som sådan generellt har varit och är förtryckt i vårt samhälle. På flera sätt har detta satt sina spår och gör så än i dag. Sexualbrottsutredningen (SOU 1976:9) skrev år 1976 följande:

Kunskapen om homosexuella levnadsvillkor är liten. Deras situation har dock säkerligen förbättrats under senare år. Inställningen till homosexualitet är inte lika kompakt fördömande som för endast några decennier sedan. Som ett utslag härav kan man se uttalandet av riksdagens lagutskott i samband med reformeringen av giftermålsbalken 1973 att samlevnad mellan två parter av samma kön är en från samhällets sida fullt acceptabel samlevnadsform (LU 1973:20 s. 116). Det är emellertid ställt utom allt tvivel att många homosexuella har det svårt i dagens samhälle. Det innebär en avsevärd påfrestning för en ung människa att upptäcka att hon är homosexuell. Många har svårt att acceptera sin läggning och berätta om den för sina anhöriga. Sexuell kontakt och samlevnad mellan personer av samma kön är svårt att etablera och betraktas inte som en naturlig sak. Homosexuella känner sig ofta hänvisade till ett mer eller mindre utpräglat hemlighetsmakeri kring sina relationer och till en vänkrets som i extrem utsträckning består av likasinnade. Homosexuell samlevnad är förenad med avsevärt större komplikationer än vad som är fallet vid heterosexuella relationer.

5.2.1 *Möjligheten att knyta kontakter*

Det heterosexuella samhällets förtryck av homosexualitet har oftast tvingat de homosexuella till att på ett mer undanskymt sätt knyta kontakter med varandra. Under det senaste årtiondet har antalet träffpunkter visserligen ökat för homosexuella, men många av kontaktpunkterna har fortfarande – som en följd av det existerande förtrycket – något av en illegitim atmosfär över sig.

Det finns huvudsakligen fyra olika möjligheter att knyta kontakt. Den första utgörs av de egna organisationerna. Dessa har ofta egna föreningslokaler. Genom organisationerna sker samvaron på ett icke-kommersiellt sätt. Ingen behöver låtsas eller förställa sig. Problem eller svårigheter kan tas upp vid möten och diskussionstillfällen. Fester eller annan samvaro kan ordnas.

Den andra möjligheten består av olika typer av lokaler med skilda verksamheter. Dessa är mer eller mindre kommersiella. Hit hör restauranger, nattklubbar och dansställen. Vidare inomhusbad och bastubad samt biografier med eller utan angränsande utrymmen.

Den tredje möjligheten är inofficiella träffställen i anslutning till olika offentliga platser och byggnader. Det kan gälla vissa parker eller gator och torg samt vissa tunnelbanestationer eller universitetsbyggnader och toaletter. Sommartid fungerar också vissa utomhusbad som träffställen.

Den fjärde kontaktmöjligheten erbjuder annonserna om bekantskap m. m. i dags-, vecko- och månadspress.

5.2.2 *Träffpunkter*

Utan att göra anspråk på att täcka in hela kontaktmarknaden ges i det följande några exempel på hur den ser ut.

När det gäller föreningar finns dessa på flera olika platser i landet. De homosexuella egna organisationer kommer, med ett undantag, inte att beskrivas närmare och separat. Skälet är att samvaron i och genom dessa inte skiljer sig i stort från samvaro i andra föreningar. Undantaget utgörs av föreningslokalen och träffstället Timmy i Stockholm. Det ägs och drivs av Stockholmsavdelningen av Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL). Medlemmar har fritt tillträde till Timmy, som har servering och diskotek. Ibland förekommer också olika typer av program som viskvällar, diskussionsmöten, osv. Klubben besöks huvudsakligen av medlemmar i RFSL. Enligt en uppfattning är det främst en ganska medveten grupp homosexuella som besöker Timmy. Men klubben är också ett ställe dit de som är på väg att etablera en homosexuell identitet först söker sig. Sommartid besöks klubben av relativt många turister som har fått adressuppgift från någon av de internationella guider som finns. En dag i veckan är klubben öppen endast för kvinnor.

En rad olika restauranger utgör träffställen. Ett mindre antal i hela landet – företrädesvis i storstäderna – har som gäster så gott som uteslutande homosexuella män och kvinnor. På ett antal andra är publiken blandad med ett större eller mindre inslag av heterosexuella gäster. Mellan restaurangerna och ibland inom samma restaurang finns ett slags uppdelning av gästerna. På några ställen består publiken av äldre eller medelålders, medan vissa ställen är utpräglade ungdomsställen. Den dansmusik som erbjuds varierar från traditionell till disco. Några av restaurangerna och dansställena är relativt etablerade med drygt tioalet år på nacken. Restauranger med uteslutande homosexuell publik ligger i storstäderna, främst Stockholm. Restauranger med en blandad publik finns förutom i storstäderna i ett antal mellanstora städer. Näringsställen av nattklubbskaraktär finns i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Några av inomhusbaden, de s. k. bastubaden eller bastuklubbarna samt vissa biografier, utgör träffställen som mer renodlat erbjuder möjligheter att knyta snabba och tillfälliga sexuella kontakter mellan två män. Mest utpräglade när det gäller snabba sexuella kontakter är bastuklubbarna. Ett exempel kan tas från en av Stockholms klubbar. Vissa kvällar i veckan kan besökantalet ligga på över 100 män. Entréavgift om några tiotals betalas. För det får gästen en handduk och nyckel till ett skåp att förvara kläderna i. Efter att ha klätt av sig virar man vanligen handduken runt midjan. Badanläggningen består av två bastulokaler. Den ena är varm och relativt väl upplyst, den andra sval och mörk. Utanför finns duschar. De som vill ha en vanlig bastu och kanske samtidigt "spana in" någon annan besökare sätter sig i den upplysta bastulokalen. Den mörka lokalen är uteslutande till för snabba sexuella kontakter mellan två eller flera parter samtidigt. Förutom de två bastudelarna finns läsbara s. k. vilorum som också fungerar som rum för tillfälliga sexuella förbindelser.

De pornografiska biografierna kan se litet olika ut. I något fall liknar en sådan s. k. gay-kino mer bastuklubben eftersom det vid sidan av filmsalongen också

finns en sauna och "vilrum" där sexuella kontakter äger rum. I ett annat fall var biografen, som numera är nedlagd, mer att likna vid ett slags sexklubb eftersom det förekom poseringsframträdanden av olika slag. För framträdandena svarade unga män i 16–25 årsåldern.

Kontakter för tillfälliga sexuella förbindelser tas också vid vissa offentliga platser eller byggnader. Vissa parker är kända som kontaktpunkter för homosexuella. Kontaktsätten är också här av närmast rituell karaktär. Förbindelser knyts ofta i skydd av mörker och buskage. Kontakttagandet leder många gånger till att parterna går hem till enderas bostad. Många gånger äger den sexuella förbindelsen också rum utomhus i parken.

I många städer är, förutom parker, vissa gator eller torg kända som platser där möjlighet finns att knyta kontakter för snabba och tillfälliga sexuella förbindelser. Detta är främst fallet i storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. Men sådana kontaktplatser finns också i medelstora eller mindre städer.

I de stora städerna, främst Stockholm, är centralstationen en gammal och känd kontaktyta. Centralen utgör en plats inomhus där dels många människor dagligen strömmar förbi, dels en plats där det inte väcker någon uppmärksamhet om man länge står och väntar på någon.

Offentliga toaletter tillhör vad man kan kalla "klassiska" träffställen. Kontaktorna där var troligen mer omfattande tidigare då förtrycket mot homosexuella var hårdare än i dag. Dagens bastuklubbar och andra träffpunkter har också minskat toaletternas betydelse.

Sommartid är vissa utomhusbad eller stränder kring storstäderna platser där kontakter knyts mellan män.

Kontaktannonserna i dags-, vecko- eller månadspress är en annan möjlighet. Särskilda tidskrifter för homosexuella har de flesta annonserna. Annonsernas utformning kan variera mycket; alltifrån en önskan om allmänna brevkontakter eller en önskan om personlig bekantskap till en önskan om tillfälliga renodlade sexuella förbindelser.

Manliga homosexuella som rör sig inom de kända träffområdena är oftast ute för att etablera kontakt med andra homosexuella och avsikten i allmänhet att en sexuell kontakt skall skapas. Då det sexuella umgängesmonstret homosexuella emellan ofta är rakare än det mönster som råder på detta område mellan kvinnor och män, är detta vanligen inget problem. På vissa homosexuella träffställen, t. ex. basstuklubbar, är som nämnts sexuell kontaktskapande ett av huvudsyftena med verksamheten. Dessa förhållanden medför att en homosexuell man i huvudsak kan ha så många och varierande sexuella kontakter han önskar, inom ramen för sitt normala sociala liv. Behovet av prostitutionskontakter blir därför väldigt litet eftersom möjligheterna till tillfälliga sexuella kontakter är så stora, åtminstone i storstäderna.

5.2.3 *Veneriska sjukdomar*

Veneriska sjukdomar förekommer jämförelsevis ofta bland homosexuella män. Det gäller i första hand dem som har många och tillfälliga sexuella förbindelser. Särskilt på de s. k. bastuklubbarna överförs sjukdomar mellan

männen. Även en sjukdom som gulsot har under senare år börjat förekomma bland homosexuella.

För att motverka att veneriska sjukdomar sprids på bastuklubbarna har det tidvis förekommit gratis provtagning på t. ex. en av Stockholms klubbar. En hög förekomst av veneriska sjukdomar konstaterades. För provtagningen svarade hud- och könspolikliniken vid Södersjukhuset i Stockholm i samarbete med socialstyrelsen. Försöksverksamheten tycks ha utfallit väl och också ha uppskattats av klubbens gäster. En möjlighet att begränsa spridningen av sjukdomarna vore att flera män använde kondom. Detta görs dock i ingen eller mycket ringa utsträckning. Ett skäl är att kondom helt tycks förknippas med prevention mot graviditet och därför inte uppfattas som något som behövs i homosexuella förbindelser. Ett annat skäl är att man uppfattar kondom som "obehagligt" eller "bara i vägen". I takt med att omfattningen av veneriska sjukdomar ökar är det emellertid troligt att användandet av kondom kommer att vinna insteg bland männen. Som exempel kan nämnas att i London används kondom på klubbar och andra träffställen där man knyter tillfälliga och snabba sexuella förbindelser.

5.2.4 *Prostitutionens former och omfattning*

Trots vad som ovan sagts om de manliga homosexuellas möjlighet att ha tillfälliga sexuella kontakter inom ramen för sitt normala liv, finns en viss prostitution. Den är dock inte omfattande och kan bedömas helt vara ett storstadsproblem, koncentrerad till Stockholm och Göteborg. Dess former svarar i stort mot de vanliga möjligheter till kontaktknytande som finns, men med ett viktigt undantag. Prostitution förekommer inte i de egna intresseorganisationerna.

Det finns ingenting som tyder på att någon prostitution mellan kvinnliga homosexuella skulle förekomma.

5.2.5 *Prostitution på offentliga platser eller i offentliga lokaler*

Prostitution förekommer på centralstationen i Stockholm. Ett sammanvägande av uppgifter från myndigheter och personer som är insatta i förhållandena pekar på två saker. Den totala omfattningen, räknat i antalet prostituerade, är inte stor och man är inte annat än undantagsvis prostituerad någon längre tid på Centralen. Det torde röra sig om något eller några tiotals yngre män eller pojkar som i mycket varierande utsträckning är prostituerade. Antalet köpare har det inte varit möjligt att närmare uppskatta. Att dessa dock flera gånger överstiger antalet prostituerade är däremot självklart.

Prostitution förekommer också på vissa torg och längs några gator i storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. Vissa parker kan också tidvis ha prostitution. Omfattningen är inte känd. Prostitution kan även förekomma vid vissa utomhusbad sommartid men den är så sporadisk och svår att mäta att påpekandet om dess existens får räcka.

5.2.6 *Annonspstitution*

Annonspstitution kan sägas vara den viktigaste prostitutionens form. Med viktig avses då att den är den form – möjligen vid sidan av en viss prostitution på Centralen – där den prostituerade mest medvetet bedriver sin verksamhet. Genom annonser i dags- eller månadspress, framför allt i den pornografiska, uttalar mer eller mindre klart hur och var prostitutionskontakter kan etableras. Annonsering i vissa homosexuella tidskrifter är betydelsefullast. Efter Högsta domstolens dom i målet mot den ansvarige utgivaren för Nordvästra Skånes Tidningar under hösten 1979 har en del tidskrifter iakttagit större försiktighet även om man i vissa fall har bytt den rubrik under vilken annonserna införs. I den kanske mest spridda och lästa homosexuella tidskriften annonserar sammanlagt under ett år mellan 20 och 30 olika män som är prostituerade. I en del fall sker kontakterna via brev men telefon (ofta med telefonsvarare) är vanligare. Den prostituerade och köparen träffas antingen på ett hotell som köparen har tagit in på eller i en lägenhet som den prostituerade har.

5.2.7 *De inblandade personkretsarna: prostituerade, kunder och kopplare*

Prostituerade

De som prostituerar sig är företrädesvis yngre män. Vanligen är de under 30 år och ofta mellan 16–25 år. De kan vara antingen homosexuella eller heterosexuella (i fråga om sin egen sexualitet). För den prostituerade är – i likhet med vad som gäller i den heterosexuella prostitutionen – den materiella ersättningen oftast pengar, den huvudsakliga drivkraften till verksamheten som just prostituerad. Andra och för den prostituerade sexuellt färgade inslag kan dock förekomma.

Det finns flera olika grupper av prostituerade. En utgörs av unga heterosexuella pojkar eller män. Bland dessa finns många gånger ett inslag av invandertonåringar. För vissa av dessa ungdomar som prostituerar sig är det fråga om helt tillfällig prostitution. Deras erfarenhet sträcker sig kanske över en sommar eller över några månader under en annan del av året. Ytterligare en grupp är unga män som är djupt osäkra om sin egen sexuella identitet. I prostitutionsförbindelser kan de i viss mening "pröva" denna utan att känna sig alltför hotade av vad de gör. Prostitutionen kan för en ung man eller pojke som är osäker om sin egen sexuella identitet vara ett sätt att "legitimera" sitt sexuella handlande under den tid han behöver för att acceptera sin läggning. Han är alltså inte homosexuell, han ställer bara upp för pengar. En sista grupp är män som har en klar egen homosexuell identitet och som prostituerar sig mer eller mindre regelbundet och under längre tidsperioder. Dessa använder sig ofta av annonsering för att knyta prostitutionskontakter.

För en heterosexuell man som prostituerar sig är prostitutionen uteslutande ett sätt att tjäna pengar och han prostituerar sig oftast under en kortare tid i tonåren och fram till de tidigare tjugoåren.

Också för den man som själv är homosexuell utgör den materiella ersättningen (oftast pengar) den huvudsakliga drivkraften för prostitutionen. Det finns emellertid en betydelsefull skillnad om man jämför med heteros-

exuella män och kvinnor som prostituerar sig och där köparna är män. I den homosexuella prostitutionen kan den prostituerade inte sällan själv uppleva sexuell attraktion geniet mot köparen, vilket praktiskt taget aldrig förekommer om säljaren är heterosexuell. För den prostituerade som själv upplever någon form av attraktion blir prostitutionsförbindelsen enklare genom att den får vissa ömsesidiga sexuella inslag. Det könsförakt och förtryck som ofta finns i den heterosexuella prostitutionen med män som köpare och kvinnor som prostituerade saknas nästan helt i den homosexuella prostitutionen när den prostituerade själv är homosexuell.

En annan skillnad mellan den homosexuella och den heterosexuella prostitutionen ligger i priserna. Priserna när det gäller den manliga prostitutionen är i allmänhet betydligt lägre än inom den kvinnliga. Särskilt de unga pojkarna nöjer sig ofta med småsummor, cigaretter eller en tur i en flott bil som ersättning för sina tjänster. Det verkar alltså som om marknaden inte skulle vara speciellt lukrativ när det gäller manlig prostitution i Sverige.

Kunder

Kunderna är liksom då det gäller heterosexuell prostitution svåra att beskriva. En grupp utgörs sannolikt av äldre män som aldrig utåt vågat erkänna sin läggning och aldrig vågar besöka de träffställen där de skulle kunna etablera en normal känslomässig relation med en annan homosexuell man. Bland dessa män finns sannolikt även sådana som inte ens för sig själva vill erkänna att de är homosexuella utan endast påstår sig söka sexuell "variation".

Vidare förekommer bland kunderna sannolikt äldre eller på annat sätt mindre attraktiva män som förlorat sina tidigare möjligheter till sexuella kontakter samt sådana män som absolut vill ha kontakt med mycket unga pojkar eller är intresserade av "avvikelser" t. ex. sado-masochistiska inslag i förbindelsen.

Kopplare

Koppleri är som nämnts i avsnittet om heterosexuell prostitution relativt vanligt inom den heterosexuella prostitutionen med män som köpare och kvinnor som prostituerade. Det förekommer koppleri också vid homosexuell prostitution mellan män. Det mest framträdande slaget av koppleri är det som vissa tidningsutgivare kan sägas stå för genom att införa annonser som gäller prostitutionskontakter. Även andra slag av koppleri förekommer från och till, men som helhet kan sägas att koppleriet vid homosexuell prostitution mellan män relativt sett är mindre än vid heterosexuell prostitution. Den kanske viktigaste skillnaden gäller det slag av koppleri som har kallats hallickverksamheten.

Hallickar förekommer mycket sällan i den homosexuella prostitutionen i Sverige. Den viktigaste orsaken härtill är att hela det könsrollsmönster som finns mellan män och kvinnor saknas i könsspelet mellan män. Det finns därmed inte samma förutsättningar eller drivkrafter för hallickrelationer. Ett annat skäl är att den homosexuella prostitutionsmarknaden är liten, vilket gör att det inte går att tjäna stora pengar på prostituerade på det sätt som det är möjligt på den heterosexuella prostitutionsmarknaden.

Fler prostituerade förr

Enligt samstämmiga uppgifter var den homosexuella prostitutionen större förr. Under 1940- och 50-talen fanns det relativt många prostituerade yngre män framför allt i Stockholm. Det rörde sig exempelvis om soldater som hade ekonomiska svårigheter. Orsaken till att den manliga prostitutionen gått tillbaka jämfört med för bara något tiotal år sedan torde framför allt vara förändringen i samhällets attityd till homosexuella. De närmast hysteriska attityderna till homosexualitet som fanns under 40- och 50-talen skapade naturligtvis en rädsla för homosexuella kontakter som kan ha resulterat i en ganska omfattande prostitution. Tidigare var dessutom möjligheterna till normala kontakter mellan homosexuella mycket små; nu finns flera accepterade kontaktytor, t. ex. föreningar och klubbar. Det finns också ställen som nästan enbart är uppbyggda för att sexuella kontakter skall tas mera anonymt, vilket i stort sett saknades förr.

En annan orsak ligger sannolikt i de förbättrade ekonomiska förhållandena för ungdomar. Många av 40- och 50-talens prostituerade var unga pojkar eller män som hade mycket ont om pengar. I dag har allt färre denna typ av ekonomiska motiv för att sälja sin sexualitet.

5.2.8 *Sammanfattning*

Den homosexuella prostitutionen mellan män är betydligt mindre omfattande än den heterosexuella prostitutionen och den kan knappast sägas utgöra något större problem, varken beträffande antalet prostituerade eller de sociala konsekvenserna. I den homosexuella prostitutionen saknas vidare i stort sett det traditionella könsrollspel som präglar den heterosexuella prostitutionen. Parternas "likhet" motverkar inslag av förakt och övergrepp, vilket dock förekommer. Köparna är åldersmässigt spridda, medan de prostituerade vanligen är unga, oftast under 25 år. Koppleri förekommer i ringa omfattning. Typisk hallickverksamhet liksom alkohol- och narkotikamissbruk är sällsynt.

Slutligen kan sägas att de uppgifter om ökad homosexuell prostitution och större inslag av unga – ibland mycket unga – pojkar, som då och då förs fram i debatten, vanligen kommer från personer, som inte själva är homosexuella. Dessa vet vanligen inte hur de "normala" kontakterna mellan homosexuella knyts och det kan därför inte uteslutas att kontaktsökandet på de vanliga träffställena som är mycket likt heterosexuell gatuprostitution, felaktigt uppfattas som prostitution.

5.3 *Veneriska sjukdomar*

De veneriska sjukdomarna utgör allttjämt ett problem i samhället, även om de genom den moderna medicinens utveckling kan behärskas på ett helt annat sätt än tidigare. I Sverige förekommer könssjukdomarna ärvd och förvärvat syfilis, gonnoré, ulcus molle och venerisk lymfogranulom. Gonnorén är den helt dominerande sjukdomen och svarar för omkring 98 procent av samtliga sjukdomsfall.

År 1950 förekom 1,5 fall av könssjukdomar per 1 000 innevånare i landet.

Andelen sjukdomsfall ökade därefter under 1950- och 60-talen för att 1970 uppgå till 4,9 fall per 1 000 innevånare – den högsta siffra som redovisats under perioden. Andelen har därefter sjunkit under 1970-talet så att 1977 rapporterades 3,1 fall, 1978 2,6 fall och 1979 2,3 fall per 1 000 innevånare.¹

Den tillgängliga statistiken ger inga möjligheter att utröna om några grupper i befolkningen är mer utsatta för könssjukdomar än andra. Generellt torde kunna sägas att personer med ett omfattande sexualliv och många partners löper större risker än andra att utsättas för smitta.

¹ Källa: Sammanställning från Statens bakteriologiska laboratorium.

The first part of the paper discusses the general principles of the theory of the atom. It is shown that the atom is a system of particles which are bound together by forces of attraction. The forces of attraction are of two kinds: the forces of attraction between the particles themselves, and the forces of attraction between the particles and the nucleus. The forces of attraction between the particles themselves are of the same kind as the forces of attraction between the particles and the nucleus. The forces of attraction between the particles and the nucleus are of the same kind as the forces of attraction between the particles themselves.

The second part of the paper discusses the general principles of the theory of the molecule. It is shown that the molecule is a system of particles which are bound together by forces of attraction. The forces of attraction are of two kinds: the forces of attraction between the particles themselves, and the forces of attraction between the particles and the nucleus. The forces of attraction between the particles themselves are of the same kind as the forces of attraction between the particles and the nucleus. The forces of attraction between the particles and the nucleus are of the same kind as the forces of attraction between the particles themselves.

The third part of the paper discusses the general principles of the theory of the crystal. It is shown that the crystal is a system of particles which are bound together by forces of attraction. The forces of attraction are of two kinds: the forces of attraction between the particles themselves, and the forces of attraction between the particles and the nucleus. The forces of attraction between the particles themselves are of the same kind as the forces of attraction between the particles and the nucleus. The forces of attraction between the particles and the nucleus are of the same kind as the forces of attraction between the particles themselves.

The fourth part of the paper discusses the general principles of the theory of the liquid. It is shown that the liquid is a system of particles which are bound together by forces of attraction. The forces of attraction are of two kinds: the forces of attraction between the particles themselves, and the forces of attraction between the particles and the nucleus. The forces of attraction between the particles themselves are of the same kind as the forces of attraction between the particles and the nucleus. The forces of attraction between the particles and the nucleus are of the same kind as the forces of attraction between the particles themselves.

The fifth part of the paper discusses the general principles of the theory of the gas. It is shown that the gas is a system of particles which are bound together by forces of attraction. The forces of attraction are of two kinds: the forces of attraction between the particles themselves, and the forces of attraction between the particles and the nucleus. The forces of attraction between the particles themselves are of the same kind as the forces of attraction between the particles and the nucleus. The forces of attraction between the particles and the nucleus are of the same kind as the forces of attraction between the particles themselves.

6 Prostitutionens orsaker

6.1 Inledning

När man tidigare försökt finna orsaker till varför prostitution förekommer, har man huvudsakligen koncentrerat sig på de prostituerade kvinnorna – deras egenskaper och beteende. Man har nästan fullständigt försummat att intressera sig för övriga inblandade parter, kunder och kopplare. Inte heller har man tagit någon hänsyn till förhållandena i det omgivande samhället, könsrollema eller – beträffande kvinnorna – arbetsmarknadssituation. För att en förklaring till fenomenet prostitution skall kunna ges måste emellertid dessa omgivande faktorer i hög grad beaktas. Först därefter kan det vara fruktbart att söka finna förklaringar på individnivå.

Att uttömmade och med bestämdhet fastslå orsaken till prostitution bereder uppenbara svårigheter. Det framgår bl. a. av det faktum att prostitution förekommit i alla tidsåldrar och under vitt skilda samhällssystem.

6.2 Samhälle, könsroller och sexualitet¹

Hur ser könsroller och sexuella mönster ut i dagens samhälle? Genom att beskriva det vanliga och accepterade mönstret samt redovisa den historiska bakgrunden till detta, kan förklaringen till det avvikande ges. Genom att analysera det vanliga kan de spänningar som orsakar avvikelserna blottläggas och sålunda i slutändan även bearbetas.

6.2.1 *Samhällsförändring och sexualitet*

Det finns knappast något som så väl illustrerar den mänskliga organismens påverkbarhet och mottaglighet för sociala inflytelser som sexualiteten. Människans sexualitet är formbar både när det gäller de föremål den kan inriktas på och de sätt på vilka den kommer till uttryck. Jämförelser mellan olika folk vittnar om att människan är i stånd till nästan vad som helst på det sexuella området. Om man med normaltillstånd avser antingen något som är mänskligt grundläggande eller universiellt inom kulturena, så kan man knappast hänvisa till något normaltillstånd eller dess motsats, när det gäller den mänskliga sexualitetens skiftande former. Varje kultur har sin särskilda gestaltning och sina egna specialiserade mönster för sexuella handlingar och sina egna "mänskliga" förutsättningar på det sexuella området. Föränderligheten i dessa mönster, deras mångfald och den uppfinningsrikedom som

¹ Avsnittet utgör en sammanfattning av Rita Liljeströms studie "Samhälle, könsroller och sexualitet", som utförts för prostitutionsutredningen och sexualbrottskommittén och i sin helhet publicerats i Ds S 1980:9, Prostitutionen i Sverige.

Sammanfattningen har utförts under handledning av Rita Liljeström och godkänts av henne.

präglar dem anger att de snarare är socialt och kulturellt bildade än uttryck för en uteslutande biologiskt bestämd mänsklig natur. Den inneboende bristen på stabilitet hos den mänskliga organismen tvingar människor att själva sörja för en stabil miljö för sitt handlande. Liksom varje samhälle har organiserat sin ekonomi, har sålunda samhällen också organiserat sin sexualitet och bildat sociala arrangemang med vars hjälp biologins råmaterial av drift har fogats i ett kulturmönster.

Den socialt organiserade sexualiteten innefattar familjeform, åldersnormer, arbetsdelning mellan könen och sexualkultur. Historiskt sett har vi i västerlandet ett starkt patriarkat där kontrollen över kvinnan och hennes sexualitet, fruktsamhet, livsbetingelser och ställning har byggts in i samhällsstrukturen. Eftersom männen hade herraväldet över den allmänna ordningen, kontrollerade de alltså även kvinnorna. Kvinnans plats var given som mannens egendom med far, make eller bröder som förmyndare.

Upplösningen av denna institutionaliserade kontroll över kvinnan börjar redan på 1800-talet. Äktenskapsmönstret börjar brytas ner och problem med de ogifta kvinnorna uppstår. Det legitima äktenskapet försvagas och de utomäktenskapliga barnens antal ökar över 1800-talets decennier. Vi får då också horor – kvinnor som bara är kön – och därjämte de goda, riktiga kvinnorna – mödrarna. Samtidigt förändras äktenskapet från hushåll till romantiskt paräktenskap; så småningom neutraliseras kärleksideologin till kamratäktenskap. Därpå följer äktenskapets successiva försvagning som institution genom utbredningen av samboendet och ökningen av skilsmässor.

Från sekelskiftet pågår vidare hela tiden den sexualpolitiska kampen. Under en mansålder läggs kontrollen över fruktsamheten över i kvinnornas egna händer att utövas med hjälp av tekniska medel i stället för sociala och moraliska kontroller. Detta är något av en social revolution i kvinnan-förhållandet.

Under allianssystemets tid handlar äktenskapen ofta om överenskommelser mellan familjeintressen i jord, egendom, arv och börd. Den typ av sexualorganisation som då rådde hade mycket vidare syften än att "undertrycka sexualiteten". Vad det gällde var bevakningen av sammansatta gruppintressen, där parbildningen och sexualiteten ingick som delar i mycket större maktstrategier och avvägningar. Upprättandet av allianser gick ut på att bevara det rådande samhället.

När en ny sexualorganisation börjar lagras över den gamla, minskas alliansernas värde utan att de för den skull blir helt överflödiga. Det som nu skedde har skildrats som en installation av sexualiteten. Allianssystemet ersattes av kroppens begär som vägledande idé.

Föreställningarna om sexualitet utarbetas under loppet av 1800-talet. Det rör sig om idéer om att det skulle finnas något annat än kroppen och dess organ, något mer än allt detta, något med egna inre egenskaper och lagbundenheter, något som kallades för sexualitet. Sexualiteten blir installerad och definierad i förhållande till fyra problemområden: masturbationen, perversionerna, hysterin och försyndelserna mot fortplantningen (= försöken till prevention).

I och med att den gamla ordningen under allianssystemet är förbi, försvinner det sammanhang vari sexualiteten är innefattad. De stora beroen-

deenheterna ersätts av den lilla familjen. Kontrollen över sexualiteten överförs från rättssystem och präster – män i svarta rockar – till medicin och psykiatri – män i vitt.

Sedan sexualiteten blivit inlemmad i det vetenskapliga förnuftet har många vetenskapliga riktningar och skolor utvecklat kunskaper om sexualitet. Under 1920-talet och framåt har såväl företrädare för en samhällskritisk forsknings-tradition i Europa, bl. a. Reich och Marcuse, som representanter för sexologisk forskning i USA, framför allt Kinsey samt Masters och Johnson, påverkat debatten i Sverige.

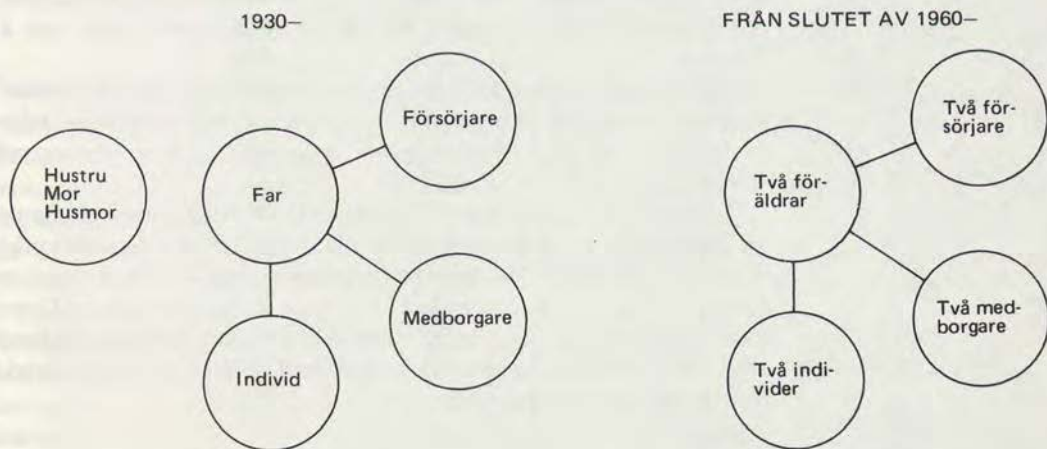
Det mönsterbrott vi genomgår innebär således att emot varandra står det gamla arvet från allianssystemet och den nya synen på sexualitet, som dels innehåller de riktningar som försöker inordna sexualiteten i en samhällskritik och dels de skolor som vill lyfta ut sexualiteten och behandla den som ett fristående problem.

Från sekelskiftet fram till 1930-talet är utbudet av ogifta kvinnor på arbetsmarknaden stort. De ogifta kvinnorna utgör nära hälften av kvinnorna i åldrarna 15–64 år. Situationen efter andra världskriget blir en helt annan. Giftermålsfrekvensen stiger och giftermålsåldern sjunker.

Gruppen av ogifta kvinnor i åldern 20–39 år reduceras från en halv miljon år 1930 till 225 000 år 1960. Detta betyder att fröknarna hade "tagit slut". Däremot stiger inte nativiteten i takt med äktenskapsmönstret. I stället sprids barnafödandet över ett större antal kvinnor. Ett mönster med hög äktenskaps-frekvens och en tidig samt tidsmässigt koncentrerad och låg fruktsamhet inträder.

Därmed fungerar inte den tidigare civilståndsuppdelningen med fröknar på arbetsmarknaden och fruar i oavlönat hemarbete.

Under loppet av ett par decennier blir samhällets familjemodell omdefinierad från en "mor och-försörjer-familj" till en "familj med två försörjare". Följande figur åskådliggör förändringen:

Hävstången i den här familjepolitiska omvälvningen är industrialiseringen. Samma verktyg som används för att bygga upp välfärdssamhället. Plötsligt behövs kvinnan utanför hemmen. Efter andra världskriget blir de efterfrågade på både äktenskaps- och arbetsmarknaden. Under 50-talet och fram till mitten av 60-talet har vi den största andelen gifta i befolkningen någonsin. De gifta kvinnornas förvärvsintensitet ökar från 5–10 procent mot slutet av 30-talet till drygt 30 procent 1970. Vad det hela handlar om är en familjepolitisk revolution.

Men det är en omvälvning som haltar, som får varierande följder. Långt ifrån alla kvinnor i dag är självförsörjande. De bär fortfarande huvudansvaret för hem och barn. Livet splittras och antalet kompromisser ökar.

Efter 1966 minskar äktenskapsfrekvensen på nytt och ganska drastiskt. Skilsmässorna ökar liksom antalet barn som föds utom äktenskapet. Vi står uppenbarligen inför genomgripande förändringar när det gäller samlevnads-mönstren.

På samma sätt märks också förändringarna i de sexuella mönstren. De sexuella debuterna sjunker ner i åldrarna, antalet sexualpartners ökar. Förändringarna gäller både kvinnor och män. Av betydelse i detta sammanhang är säkert, och speciellt för kvinnornas del, förbättrade preventivtekniker, reformer på abortlagstiftningens område, förbättrad sexualrådgivning och bättre sjukvård över huvud taget. P-piller, spiraler, "fria aborter"... allt tekniska fakta som omsätts i social och sexuell praktik från slutet av 60-talet och framåt.

Trots dessa genomgripande förändringar lever vi kvar i ett manssamhälle och arbetsdelningen mellan könen är grundläggande för hela sexualorganisationen och därmed för de sexuella relationernas utformning. Schematiskt och förenklat kan mönstret beskrivas: *männen dominerar samhället, kvinnorna tar hand om barnen*. De två satserna ger de strukturella och socialpsykologiska grundbetingelserna för förhållandet mellan könen – och även alltså för de sexuella mönstren.

Till detta kan läggas: i livets ålderscykel hör manlighet ihop med vuxenhet och oberoende, och kvinnlighet hör ihop med barn och andra som är beroende.

Men för att yttre samhällsförhållanden, arbetsdelning och klassmotsättningar skall kunna binda upp och forma människors kön och könsliv, måste de få något slag av uppbackning från människornas inre böjelser och strävanden.

De erotiska dispositionerna grundläggs under de tidiga barnaåren. Barnet förmänskligas i ett samspel med både en naturlig och en specifik kulturmiljö. Kulturen blir förmedlad till barnet av närstående personer som tar hand om barnet. Det har varit socialt bestämt att kvinnor tar hand om barnen. Denna första bestämning är avgörande. I det följande skall tämligen ingående refereras teorier om hur arbetsdelningen mellan föräldrar antas påverka barnens erotiska framtidsutsikter.

6.2.2 Den erotiska socialisationen

Kvinnornas makt över barnen

Under den period då personlighetens känslomässiga bas grundläggs är det lilla barnet beroende totalt och kvinnornas makt över barndomen fullständig. Barnets aktiva kärlek till sin vårdare är av unik betydelse. I sitt identitetssökande behöver barnet erfarenhet av kroppens integritet, av att finna en inre kärna av sig själv, men också möjlighet att kunna dra gränser till omvärlden. Både upplevelsen av kroppslig närvaro och förmåga att avgränsa sig själva från omgivningen växer fram i förhållande till vårdaren.

Till en början är modern således den totala miljön för sitt barn. Så småningom måste modern dock låta barnet avskilja sig från henne och hon skall även styra barnets separation. I den processen är modern dömd att väcka motstridiga känslor hos barnet. Det kommer ömsom att avvisa henne, ömsom att kräva hennes omsorger. Barnet tvingas under hand inse, att medan modern är unik och oersättlig för barnet, så har modern viktiga relationer även till andra personer. Barnet genomlider den smärtsamma insikten om att modern är en egen varelse med egna önskningar och intressen. Denna insikt ger förhållandet till modern inslag av rädsla, konflikter och kärlekshat. Barnet måste under denna period känslomässigt klara av att omvandla sin naivt egoistiska kärlek till modern till en kärlek som erkänner henne som egen person med egna uppgifter och intressen. I slutet av första levnadsåret har i regel en känsla av egen helhet blivit uppnådd, likaväl som känslan av att finnas till i relation till andra.

De vuxna som upprättar en relation till barnet och svarar på barnets signaler blir barnets primära kärleksrelationer. Med primär relation menas de första fundamentala relationer som lägger personlighetens grund. Vuxen-barnrelationen innebär att man går in i en allomfattande känslorelation. Förhållandet vuxen-barn kan vara genuint på ett plan som saknar motstycke i andra roller och aktiviteter. Det är i förhållande till barndomens primära relationer som barnets kön får sin psykiska innebörd.

Könsidentitet och differentiering av föräldraroller

Eftersom mödrar och döttrar är av samma kön, tycks det vara svårare för dem att dra en gräns mellan sig själva än mellan mödrar och söner. Den primära mor-och-barn-relationen varar längre med döttrar. Flickan känner sig nära nog sammanblandad med modern, fångad i en fusion av känslor. Därför blir det ett större problem för döttrar att individuera sig, att bli fristående personer.

Centralt i kärleken till modern är, att denna kärlek inte böjer sig för verklighetens dementier. Måttstocken på en god eller dålig mor är hur långt hon lever upp till sina barns intressen. Detta skiljer kärleken till modern från den mera realistiska kärleken till fadern. Barn är från början medvetna om att fadern är en fristående person.

När barn väl upptäcker att det är skillnad på könen och att varje barn är dömt till att bli antingen det ena eller det andra, sätter barndomens könskris in. Den kris under vilken barnet förvärvar sin könsidentitet har kallats för ett triangeldrama mellan mor, barn och far. Analys av hur flickan tillägnar sig sin

könsidentitet är på samma gång historien om hur hon från tidig ålder blir underordnad. Barndomens könskras är den tidiga konfrontationen med en arbetsdelning efter kön. De olika föräldrarollerna är "apparaten" som framkallar den sexuella personligheten. Dotterns tidiga relation till modern var intensiv och ambivalent. Därför är det viktigt för flickan att finna en annan primär person i sitt liv. Hennes behov att undkomma uppmuntras i regel av fadern och denne blir för flickan en symbol för frihet från sammanblandning och beroende. Med andra ord, när dottern vänder sig till fadern så hänger detta även samman med de känslomässiga problemen mellan henne och modern. Hennes relation till modern är full av motsägelser. Hennes inre bild av modern sönderfaller i goda och onda aspekter. Eftersom flickan har att införa sig själv rättfärdiga att hon förkastar modern, och eftersom modern ter sig så allsmäktig, så överför dottern alla goda relationsaspekter på fadern och sitt förhållande till honom. För det första, så skiljer hon ut alla de dåliga aspekterna åt sin mor i både inre och yttre mening. För det andra, så kan hon splittra upp sin relation till fadern, och föra över också hans dåliga aspekter på modern.

När flickan i triangeldramat avfärdar sin mor, försvarar hon sig mot den primära identifikationen. Flickan försöker helt enkelt staka ut gränser mellan sig själv och modern. Hon överför helt godtyckligt onda och goda sidor ur en sammanblandning på två olika personer som kommer att stå i förhållande till splittrande sidor av henne själv. I denna fas fruktar och hatar flickan sin mor.

Att flickan vänder sig till sin fader är både ett angrepp på modern och ett uttryck för dotterns kärlek till henne. För dotterns del är triangeldramat mor-barn-far uppbyggt kring en inre lockande mamma och en inre avvisande mamma.

Med fadern i bilden förblir flickans inre värld en triangel. Fadern stöder detta. Hans sätt mot henne uppmuntrar henne att utveckla en kvinnlig (heterosexuell) hållning gentemot honom. Men samtidigt hindrar faderns yttre engagemang utom familjen honom från att bygga upp en konstant kontakt och intresse som kan tävla med moderns uppmärksamhet. Relationen till fadern får inte heller samma överväldigande inflytande på dottern som den tidigare relationen till modern. Den berör över huvud taget inte alls problemet om hon är en egen avskild person eller ej.

Klinisk erfarenhet talar för att många döttrar aldrig får sina känslor besvarade av fadern. Fadern har inte tid, de är inte hemma och de ställer inte upp med tillräcklig känslomässig tyngd. Följaktligen får fäderna inte samma exklusiva karaktär som kärleksobjekt för sina döttrar som mödrar är för söner.

Flickan löser inte konflikten i sin barndoms könskras i samma utsträckning som pojken. Hon varken undertrycker eller ger upp sina tidigare band till modern. Hon tillfogar helt enkelt sin far i sin värld av primära relationer. Eftersom deras första förälder var av samma kön som de själva, uppfattar sig flickor som mindre differentierade än pojkar, mera i samklang med och i ett öppnare förhållande till en social omvärld.

Det vi kallar kvinnlighet är sammansatt av två komponenter; det moderliga och det heterosexuella. Det ena blev införlivat i det intensiva samspelet med modern, det andra är framlockat av fadern i en mera sporadisk och känslomässigt otillfredsställd relation.

Moderns totala makt ger upphov till vanmakt och beroende hos barn av vardera könet. De kommer att hysa omedvetna föreställningar om moderns farlighet. Vad innebär då barndomens könskras för pojken?

Det är troligt att sönerna känner att de blivit skuffade ut ur barndomen, att de tvingats tygla sin primära kärlek till modern. Sonen tvingas att försvara och slå vakt om sina egna gränser. För sonen innebär bekräftelsen till maskönet en kompensation. Maskönet symboliserar hans oberoende och avskildhet från modern. En klar gräns dras mellan mor och son. Därmed undertrycker sonen sina känslor av rivalitet med fadern. Genom att konsekvent förtränga sitt behov av modern "löser" de flesta pojkar triangeldramat. Därmed är de också redo att orientera sig i en icke-familjär omvärld. Om pojken dras in i triangeldramats komplikationer kan mor-och-son-kärleken leda till att fadern känner sig utesluten och hotad. Detta kan leda till att han avvisar sonen. För att inte bli avvisad av fadern som "morsgris" gör sonen klokast i att undertrycka sina känslor för modern.

Barns större avstånd till fadern gör att de ofta inte känner honom särskilt väl. Därför kommer relationen till fadern att vila på fantasi och idealisering. Den saknar den förankring i erfarenheter som finns i barnens relation till modern. Idealisering innebär ett undertryckande av de verkliga känslorna. Egentligen handlar den om att släta över besvikelse och aggression. Barns relation till män hotas av att bli överklig.

Sålunda skapar kombinationen av kvinnans primära och mannens sekundära föräldraskap asymmetrier i flickors och pojkars uppväxterfarenheter och den kris barn upplever när de påförs olika, varandra uteslutande, könsidentiteter. Asymmetrierna kastar ljus på olikheterna i kvinnors och mäns sätt att förhålla sig, deras förmåga att gå in i relationer m. m. De växer upp med personligheter som blir märkta av olika erfarenheter av gränsdragningen mellan sig själva och andra. Deras inre världar av relationer har olika konstruktion och bygger på olika upplevelser. Det feminina har mindre undertryckta inre relationer och ett mindre segmenterat jag. Kvinnor växer upp i medvetande om att de hör samman med andra människor. De upplever sig själva och sina gränser mer genomträngliga och mindre slutna.

Män definierar sig själva som mer distinkta och åtskilda. De har en starkare känsla för givna gränser. Medan den grundläggande kvinnliga självupplevelsen är förbunden med relationer till andra människor, så är den manliga självuppfattningen avskild. Mäns psykiska värld av relationer har en tendens att vara enklare och mera stabil. Eftersom identifieringen med moderlighet och upptagandet av mor-barn-förhållandet i jaget blev förbjuden, fick sönernas dispositioner till primära vuxen-barn-relationer varken näring eller bekräftelse. Det maskulina barndomsarvet blev hårdare förträngt. Därmed blir den manliga personligheten mera bestämd i termer av förnekade relationer och sammanhang, medan den kvinnliga personligheten får sin bestämning via relationer till andra.

Det differentierade föräldraskapet lägger grunden för könsroller, vilka får kvinnor och män att ingå asymmetriska kärleksrelationer. Männerna fruktar för och dominerar över kvinnorna. De riktar sina verksamheter utanför familjen och avstår från primärt föräldraskap. De orienterar sig till ting, produkter och resultat i vilka de "objektivt" kan avläsa vad de själva duger till, vad de förmår att uträtta.

Kvinnorna i sin tur återskapar och för vidare den sexuella och könsmässiga ordning i vilken kvinnor är primära föräldrar. Därmed bidrar de till att låsa sina egna positioner i köns hierarki.

Den primära socialisationen innefattar barnets sociala födelse. Den arbetsdelning mellan kvinnor och män som överlämnar den långa barndomen i kvinnohänder medför att de psykiska dispositionerna för denna arbetsdelning blir inbyggda i själva den process som drar gränsen mellan vårdare och barn. Det klara avskiljandet resp. fusionen mellan barn och vårdare äger rum i en ålder då barnet ännu är helt försvarslöst.

Tudelningen av flickan och pojken dispositioner får sin bekräftelse i arbetsdelningen i hemmet och samhället. Barn bevittnar vad kvinnor och män gör. Barn lär sig de grundkategorier i vilka relationerna i omvärlden synes vara organiserade.

Skuggan som faller över oss

När män hävdar en ensidig besittningsrätt över sin kvinna, handlar det inte bara om ett eko av barnets önskan att äga modern, utan om en likvärdig känsla rotad i pojkåren; bindningen till en kvinna är känslomässigt uthärdlig och förenlig med solidariteten mellan män endast om hon – eller hans känslor för henne – är under säker kontroll. Kan han inte kontrollera henne, kan han rikta kontrollen på att undertrycka och förneka sina egna känslor för henne. Kvinnan kan ju hos mannen lätt återkalla barnets känsla av gränslös och hjälplös passion om han släpper henne för nära. Hon kan hota hans vuxna känsla av makt och kontroll, locka fram det vilda men vämlösa barnet.

Män har därför i alla tider försökt skydda sig mot kvinnor. Den största säkerheten är att helt utesluta kärlekens heterosexuella möjlighet. Ett sätt att göra detta är att hålla sitt "kärleksliv" ytligt i både känslomässig och sexuell mening. Ett annat är att hålla isär de fysiska begären från känslorna. Som sin mors dotter är kvinnan mer benägen att känna att hon bär inom sig själv källan till den tidigare föräldraomsorgens magi. Just i detta avseende är hon mera självförsörjande än mannens gosse. Flickan lånar drag av och smälter mera in i den person som födde henne. Barndomen gav inte henne samma läxa som pojken fick lära sig: att hålla sina egna gränser och samtidigt känna strömdragens tryck utifrån. Därför har kvinnan i sin kärlek en känsla av att hon bär på en mäktig mor inom sig. Hon kan mer än mannen återuppleva barnets roll på ett ställföreträdande plan. Hon är mindre hotad, mindre rädd för att bli kastad tillbaka till barndomens känslor av total hjälplöshet. Och därmed också att ge uttryck för sin svaghet. Det är lättare för henne att förena fysisk och känslomässig intimitet. Däremot har hon svårare för att hålla dem isär, även när detta vore befogat.

Hennes attraktion till fadern är av nödvändighet mindre ursprunglig och inte lika djupt förankrad. Den är ju formad av de möjligheter som språket ger.

Flickan är mindre pressad än pojken att snabbt finna ett sätt att försona den första och den andra kärleken. Men det gäller även för henne att banden till det motsatta könet och solidariteten med det egna könet drar åt olika håll. Men trycket på henne ligger enbart i den djupa ambivalensen i den tidiga kvinna-och-barn-relationen.

Den tidiga vreden mot den första föräldern bidrar till att förstärka pojkens förhållande till hans eget kön genom att han upprättar ett principiellt oberoende och ett mer eller mindre föraktfullt avståndstagande från kvinnor. Däremot går flickor under samma period in för att lösa upp banden till sitt eget kön genom att gå in för en avhängig och tillbedjande stil inför män. Medan pojken lär sig att kontrollera sina känslor för modern, går flickan in för att idealisera fadern. Denna olikhet bidrar till asymmetrin i deras sexualitet. Ty utan starka och klargjorda sätt att balansera känslorna för motsatt kön med en känsla av inbördes solidaritet med eget kön, är kvinnorna mindre fria än männen att diktera sin kärleks villkor.

Medan den kritiska frågan för pojkarnas del gäller deras könsidentitet, så handlar det för flickorna om psykosexuell utveckling. Eftersom båda könen från början är omhändertagna av en kvinna, så är flickan tvungen att skifta föremål för sin kärlek för att bli heterosexuell. Därvid ådrar hon sig en känsla av att var illojal, vilket inger henne vag skuld och fruktan. Som vuxen gör hon ibland avbön genom att offra sin sexuella spontanitet.

6.2.3 *Det erotiska kriget*

Under 1900-talet börjar ungdomen alltmer avskilja sig som en åldersgrupp för sig. Den romantiska äktenskapssynen slår ut allianssystemet och de unga får rätt att själva välja äktenskapspartner. Under 1900-talets första hälft pågår kampen för sexuell frigörelse, som även innefattar ungdomens rätt till ett sexualliv före äktenskapet.

När könets erotiska innebörd aktualiseras i puberteten är flickan och pojken som visats redan inordnade i två könskollektiv som delvis är integrerade, delvis segregerade. Kvinnorna hör i första hand till den privata sfären, medan männen står på två ben, med ett i den offentliga och ett i den privata sfären. Efter hand har män och kvinnor kommit varandra närmare både i social och fysisk mening. Allt fler kvinnor försöker "stå på två ben". Den ökade jämställdheten får dock ofta slagsida genom att kvinnorna blir jämställda på mannens villkor. De manliga mönstren tar överhand i den nya "jämställda" situationen. Inte minst gäller detta sexualiteten.

Sämst rustade i detta sexuella och sociala krig är de individer som är sämst rustade ekonomiskt och socialt. Kvinnorna dominerar i antal men även männen drabbas. Det som är deras styrka, deras ekonomiska, sociala och familjevisa övertag, kan också bli deras svaghet.

I sin osäkerhet och fruktan inför det motsatta könet har individen utvecklat två försvarsstrategier, dels tryggar hon sig till sitt eget kön, dels för hon in dubbelhet och förställning i kontakten med det motsatta könet. Detta medför att könsroller och sexualitet används dels som vapen i individens självhåvande, dels som sköldar för att dölja människan själv. Kvinnorna skall erövas men det skall ske i konkurrens med andra män och kvinnorna har utvecklat en mångfald försvarsstrategier. Den som blir uppbjuden kan tacka nej. Om det inte är viktigt för ens roll att visa stark sexuell lust är det lättare att vara avvisande. Det finns en dubbelhet i det sexuella spelet som kan återföras till att man erotiskt lärts upp i två olika rollmönster.

Denna dubbelhet gör att många skadas i det sexuella spelet. Människor känner sig ratade eller utnyttjade. Situationen blir för många så svårbenämrad

att man söker lösningar där man slipper det sexuella spelets förställning och kan gå rakt på sak. Prostitution kan då bli en utväg att tillgripa; en affärstransaktion där båda parter vet vad saken gäller och där man gör upp i pengar.

6.2.4 *Kollektiv könsmakt och den enskilda mannens vanmakt*

"Kvinnans sexuella frigörelse" kom snabbt att utvecklas till en norm som föreskrev att en kvinna bör vara villig om hon inte vill bli stämplad som oresonlig, nyckfull, frigid eller puritansk eller anklagad för att öva utpressning eller för att såra mannen. För kvinnan gäller att hon måste bidra med sin sexuella tillgänglighet för att bli populär, få vara med i gänget, bevara ett förhållande. För mannen gäller å andra sidan att han skall vara den som tar initiativ, klarar allt och "är karl" – inte minst sexuellt; ett krav som kraftigt underblåses av herrpressen. Emellertid måste de sexuella handlingarna ses i förbindelse med de sociala normer som gäller för vardera könet. I dagens "frigjorda" samhälle där det *viktiga* i sexualiteten betonas, bemödar sig kvinnor och män att vara sexuellt duktiga. Hos män tar sig duktigheten uttryck i självhävdande försök att visa vad man går för – genomförandet av den sexuella uppgiften sätts i centrum – och hos kvinnor i en ställföreträdande strävan att bistå andra till framgång och duktighet – själva förhållandet värdesätts i första hand.

Sett med mäns ögon är kvinnlig sexualitet en eftertraktad vara som kvinnor förfogar över. – Män vill alltid, det är osäkert om kvinnan ställer upp. – De oklara normer som – trots frigjordheten – råder kring sexualitetens "när, var och hur", gör att män ständigt måste övertala, snärja, förhandla och betala ett pris för vad de vill ha. Män som är vana att bestämma tycker inte om att på detta sätt bli utlämnade på kvinnors nåder. De tycker inte om att behöva be om lov. Kvinnoförakt, kvinnomyter och aggressioner är ett sätt att hantera detta att "Hon" – som är i underläge – hela tiden i princip har makt att säga nej eller ja till honom. Män kan i detta läge välja att söka sig till prostituerade för att slippa tigga, tränga sig på, känna att kvinnan "ställer upp för hans skull".

Vad vållar då den asymmetri i mäns och kvinnors sexuella behov som tycks finnas och som skapar stora svårigheter för "manligheten" i form av rädslan att bli nobbad. Är asymmetrin biologiskt eller socialt betingad. Enligt den hypotes som legat till grund för studien är den huvudsakligen socialt betingad och orsakad av bl. a. den tidiga erotiska socialisationen till två olika könsrollsmönster, arbetsdelningen i samhället och ojämlikheten mellan könen som kan framkalla ett passivt motstånd hos kvinnor.

Med det här redovisade synsättet skulle asymmetrin vara den kanske viktigaste orsaken till prostitutionen och denna skulle för männen vara en strategi att slippa be om lov.

6.2.5 *Det splittrade sinnet*

Det finns flera splittringsteman i litteraturen som analyserar sexualiteten. En källa till splittringen ligger i arbetsdelningen och uppdelningen av livet i en privat och en offentlig sfär.

Två helt skilda livsinställningar samexisterar; å ena sidan produktionen och den offentliga sektorn, å den andra privatlivet med dess konsumtion av varor och mediaupplevelser. Den ena sidan kräver övervinnelse, plikt och effektivitet, den andra kräver underkastelse under de egna önskningarna och drifterna.

Konsumtionssfären omger sig med en aura av frivillighet, valfrihet och lättsinne. Även relationerna mellan människor blir påverkade. Människor blir objekt och fasader, sexualiserade ytor. All denna torftighet väcker längtan efter mänsklig närhet. Individer söker fäste för sin försvagade identitet i sexuella relationer. Sexualiteten och dess problem blir lösryckta.

Den splittrade sexualiteten går tillbaka till den tidigare beskrivna erotiska socialisationen i den tidiga barndomen och de förmedvetna dispositioner som blir "inbyggda" i personligheten och som aktualiseras via sexualiteten och när man blir känslomässigt berörd. Det erotiska barndomstemat inrymmer ju de universella kriserna; separationen från modern, triangeldramat mamma-barn-pappa och det svåra i att behöva dela med andra någon som man är helt avhängig av.

I den moderna familjesituationen misslyckas barn ofta med verklighetskontroller, med att modifiera ett mönster av motsatta känslor och med att förena "goda" och "onda" föreställningar. Resultatet kan bli att det finns motiv som inte går att integrera i personligheten. Det yttre och det inre blir sammanblandat.

Barnet kompenserar de onda känslorna som det inte kan hantera med drömmar om rikedom, skönhet och allmakt. Individen försvarar sig med "en storslagen bild av sig själv"; en narcissistisk personlighetstyp utvecklas.

Det manliga mönstret att reagera på besvikelse och rädsla innebär att män undertrycker de känslor de upplever och därmed förnekar de sin besvikelse och rädsla både inför sig själva och andra. Pojkar är därtill fostrade till att tillgripa aggressivitet när de blir rädda. I situationer av osäkerhet skall han inte känna utan handla.

Män inbördes är vana vid att hålla läget under kontroll genom att upprätta enkla klara regler, genom att inordna sig under ledarskap, maktpyramider och befälsordningar. De håller sig till sådant som är reglerat, sakligt och mätbart. Men i umgänget med kvinnor fungerar inte denna stil. De dras in i något obestämbarhet. De ställs inför förväntningar och nyanser som de inte behärskar. Den kvinnliga könsrollen bär på andra innebörder. De dras in i situationer som reser hinder för dem och hotar att avvärja dem. Då gäller det att vara den som drar snabbast och skjuter.

Denna dubbelverkan mellan förnekade inre upplevelser och föreskrivna yttre handlingsmönster förklarar mäns aggressionsberedskap mot kvinnor, när de varken blivit avvisade eller otillbörligt utnyttjade. De tillgriper våld vid blotta tanken på henne och sin längtan efter henne. En längtan som de försöker avgränsa till det sexuella för att den inte skall aktualisera deras dilemma. När den unge mannen håller sin arm runt den kära och samtidigt kastar "pornografiska" blickar på andra kvinnor, är det kanske ett försök att inte drunkna, en räddningsboj han kastar till de andra grabbarna för att vidmakthålla sitt fäste i en manlig världsbild.

Könsmyter, herrtidningar och prostitution blir den enkla lösningen. Så splittras sexualiteten än mer ur sitt sammanhang och kommer att hämta sin

näring ur kluvenhet, fruktan, vilja till makt och kontroll, förakt, mer än ur lust och förälskelse.

Den erotiska socialisationen till två kön och splittringen mellan dem medför för män tvånget att förneka och underordna det andra könet – både inom sig och i det offentliga livet. För kvinnor ligger splittringen i den dubbla försakelsen i att växa upp faderslösa i psykisk mening och att som vuxna ända in i våra dagar bli hänvisade till det privata livet. Mellan könen uppstår och förstärks sålunda en känsla av främlingskap medan en viss överensstämmelse uppstår mellan *samhället och könsrollerna*.

Den centrala tes som legat till grund för denna studie är, att den grundläggande orsaken till vår olycka är den arbetsdelning mellan kvinnor och män som lämnar den långa barndomen nästan helt i kvinnohänder. En arbetsdelning där det ena könet svarar för primära utomrationella behov och det andra för samhälleliga och rationella, där det personliga och privata är avskuret från det historieskapande och offentliga. I de analyser studien grundar sig på ligger tyngdpunkten vid vad som sker i samspelet mellan könen när generationerna möts som föräldrar och barn. För att närma sig varandra har kvinnor och män att förena *makt och omsorg i ett och samma sinne*. Det gäller att överskrida det mönster av dominans och underordning som i dag finns inbyggt i kultur och samhällsstruktur.

Vid sidan av dessa slutsatser om vad som ytterst orsakar de spänningar i relationerna mellan kvinnor och män, vilka som ett av sina symtom har prostitution, och vid sidan av det långsiktiga målet att förändra samhällsmönstret, är det också nödvändigt att mer direkt ge exempel på de spänningar som uppstår och förklara varför dessa ger upphov till prostitution.

I studien har umgängesstilen mellan män och kvinnor beskrivits. En umgängesstil där dubbla budskap och förställning är gängse mönster och där erotiken blir ett oärligt spel i vilket risken att bli ratad eller utnyttjad är stor. Prostitutionen kan då vara en lösning för att slippa dubbelhet och få gå rakt på sak.

Vidare har det faktum att männen kulturellt står för makt och initiativ, *trots* att de enskilda männen ofta känner sig trängda och är rädda för avslag, understrukits. Asymmetrin i mäns och kvinnors sexuella behov har förts fram. – I stället för att se och bearbeta de sociala orsaker som bygger upp asymmetrin kan det vara frestande att välja prostitution som lösning.

Slutligen finns svårigheterna för den allt mer splittrade människan. Då olika behov inte kan integreras försöker hon i stället behandla även det sexuella som ett helt fristående problem. Människorna försöker ömsidigt skydda sig och så uppstår ett främlingskap kvinnor och män emellan, som gör att man inte når varandra ens i de sexuella relationerna. – Steget till prostitution är då inte långt att ta – i synnerhet inte i ett samhälle där herr- och dampressen kommersiellt exploaterar utsattheten människorna emellan.

Målet med den sexualpolitiska kamp som förts under 1900-talet var att mellan könen skulle frihet och kamratlighet råda.

De könsroller och sexuella mönster vi lever efter stämmer dock inte med dessa ideal och detta medför stora spänningar i relationerna mellan könen.

De frågor vi måste ställa oss är: hur ser en bejakande och jämställd sexualitet

ut? Då ett nej är ett nej och män och kvinnor är lojala mot varandra. En fred som inte är puritansk och sexualfientlig utan bygger på en integrerad sexualitet utan fruktan och främlingskap.

6.3 Andra orsakssammanhang

I avsnittet Samhälle, könsroller och sexualitet har några av de grundläggande förhållanden som gör att prostitution kan existera förts fram. Därutöver måste naturligtvis en hel rad andra faktorer, som påverkar förekomsten av prostitutionen i ett visst samhälle vid en viss tidpunkt, finnas.

En tillbakablick visar att prostitutionen i Sverige vid seklets början var mycket omfattande. Om andelen kända prostituerade kvinnor i Stockholm nu hade varit densamma som vid sekelskiftet skulle gruppen ha uppgått till 4 000–5 000 kvinnor mot i verkligheten ca 500 kända prostituerade. Prostitutionen vid denna tid var heller ingen storstadsföreteelse. Det fanns "horor" i byarna på landsbygden lika väl som i städerna. Förklaringen till att så många kvinnor i Sverige vid den tiden prostituerade sig är inte heller svår att ge. Det stora flertalet av dessa kvinnor fann prostitution vara deras enda möjlighet att överleva. Detta mönster där prostitution blir ett medel att överleva för de kvinnor som har det sämst i ett land och en tid som inte erbjuder andra möjligheter till försörjning kan i dag iakttagas i många länder t. ex. i Thailand.

I Sverige trängdes nödprostitutionen undan i takt med att välfärdssamhället växte fram. Motivet att prostituera sig för att överleva försvann. Prostitutionen i Sverige minskade också stadigt från sekelskiftet och fram till 1950-talet, då den sannolikt låg på den lägsta nivå, som har förekommit i Sverige.

Under 1960- och början av 1970-talen ökade som tidigare beskrivits prostitutionen kraftigt, för att efter 1976 åter minska. Det är av intresse att ställa sig frågan om det finns gemensamma drag – på personlighetsmässig eller samhällelig nivå – som kan förklara varför antalet prostituerade kvinnor ökade under 1960- och 1970-talen.

Förklaringen till ökningen kan inte vara direkt ekonomisk nöd av den typ som drev kvinnor i prostitution i sekelskiftets Sverige. Av tradition har som nämnts den prostitutionsforskning som bedrivits nästan enbart inriktats på de prostituerade kvinnorna. Inom forskningen har förklaringar på individnivå till varför vissa kvinnor prostituerar sig växlat under årens lopp från Lombrosos och Ferreros "födda" prostituerade till de dagsaktuella utslagningsteorierna.

I sin beskrivning av prostitutionsprojektet i Malmö har socialarbetarna Torsten Fredriksson och Britt-Inger Lind försökt besvara frågan "Varför blir man prostituerad" och därvid pekat på en rad faktorer.

(1) *Brister i de prostituerades sociala bakgrund*; ofullständiga hem, institutionsvistelser, dålig utbildning, dåliga sociala och emotionella kontakter osv. (2) Att "en oproportionerligt stor andel av de prostituerade under barndomen har blivit utsatta för *sexuella övergrepp* från äldre män, alltifrån blottare till våldtäktsmän". Dessutom "har de haft en tidig sexualdebut". (3) Faktorer som man närmast skulle kunna sammanfatta under rubriken *negativ socialisering*; kontakter med andra prostituerade (och innan man själv blivit det), förälskelse i någon, ofta utländsk, man som övertalar en att prostituera sig.

(4) En *akut* (ekonomiskt) *kris* där prostitutionen blir ett sätt att skaffa pengar. (5) *Missbruk av narkotika* där man tar till prostitutionen för att bekosta sitt (och pojkvännens) missbruk. (6) Slutligen prostitutionen som ett medel att skaffa sig alla de "prylar" med vilka man kan kompensera sin bristande självkänsla och skapa en slags trygghet i tillvaron.

De intervjuer som under utredningens gång gjorts med prostituerade och andra stöder uppfattningen att en eller flera av de nämnda faktorerna varit av avgörande betydelse då en kvinna hamnat i prostitution.

I boken "Flickor på glid. En studie i kvinnoförakt" ger Gustav Jonsson också en mycket likartad beskrivning. Den dåliga uppväxtmiljön och de tidiga och genomgående negativa sexuella erfarenheterna betonas när han diskuterar bl. a. den "sexuella lösaktighet" som var skälet till att de i boken beskrivna flickorna omhändertogs.

Bland de av Gustav Jonsson beskrivna flickorna var det dock endast ett litet antal som sedan de lämnat Skå blev prostituerade, trots att alla hade den negativa bakgrunden och alla hade "sexuell lösaktighet" som grund för omhändertagandet.

De nu beskrivna faktorerna sedda mot bakgrund av de tidigare beskrivna grundläggande förhållandena är relevanta då det gäller att förklara varför en enskild flicka börjar prostituera sig. Det förefaller däremot mindre sannolikt att enbart dessa orsaksbeskrivningar kan förklara ökningen i prostitutionen under 1960 och början av 1970-talen.

Det förefaller nämligen osannolikt att samtliga de missförhållanden som för till prostitution skulle ha ökat under just den angivna perioden. Så kan inte vara fallet. Undantag måste dock göras för det alltmer tilltagande missbruket av narkotika och för de mycket professionella hallickar som då dyker upp på den svenska prostitutionsmarknaden. Dessa företeelser har dock inte i någon större utsträckning förklarat ökningen.

Förklaringen måste istället sökas i samhällsutvecklingen och den människosyn som följde med den. Vårt högt industrialiserade, kapitalistiska industrisamhälle präglades under 1960-talet av en genomgående hög ekonomisk levnadsstandard. Den strukturomvandling som då skedde medförde bl. a. att människor måste byta arbeten och lämna sina hemorter och vana sociala miljöer i betydligt större omfattning än vad som tidigare varit vanligt. Bristfällig social förankring med ensamhet och anonymitet blev ofta en följd av den ekonomiska tillväxten. Den sociala kontroll som människor själva brukar utöva både inom den grupp de själva tillhör och i den närmaste omgivningen, blev efter hand mycket låg. Det uppstod tendenser att betrakta människor som ting. Även människor och mänskliga relationer går att köpa och sälja, eller värdera i pengar. Skrämmande exempel på detta är den "import" av unga, framför allt Thailändska kvinnor, som förekommit i Sverige. Dessa kvinnor är under de första åren i landet helt utlämnade åt den importerande mannens välvilja. Flera fall där mannen ledsnat på kvinnan och brutit förhållandet, vilket medfört att kvinnan fått återvända till hemlandet, har under det senaste året förekommit i landet. I åtminstone något fall har mannen därefter importerat en ny kvinna. Vidare värderas människan utifrån hennes förmåga att tillfredsställa ett alltmer ökande konsumtionsbehov.

Under 1960-talet uppstod så vad som i dagligt tal brukar kallas den sexuella liberaliseringen. Individens rätt till total sexuell frihet och den sexuella

friheten som ett medel att frigöra sig rent allmänt underströks kraftigt. En mängd tabun och regler som tidigare utgjort spärrar mot pornografi, prostitution och sexuell exploatering avlägsnades, Genom ändring i brottsbalken togs t. ex. förbudet mot sårande av tukt och sedlighet bort fr. o. m. den 17 februari 1971, vilket bl. a. medförde att pornografiska föreställningar på sexklubbar inte längre var straffbelagda. De negativa verkningarna av den i stort sett välgörande sexuella liberaliseringen, jämnade vägen för en ökning av prostitutionen.

I debatten framfördes önskemål om statliga bordeller och prostitution framställdes av många som en samhällelig välgärning. Sexualiteten kommersialiserades hårt. Herrpress och rena porrtidningar marknadsförde allt mer ohöjlt prostitutionen.

För att prostitutionen skulle bli en marknad behövdes nu kvinnor som prostituerade sig, män som köpte deras tjänster, lokaler där de kunde hålla till och förmedlare som förde köpare och säljare samman. I det sena 60-talets rika samhälle fanns människor som relativt sett var fattiga i jämförelse med sin omgivning både när det gällde tillgången på materiella ting och rent kulturella värden. Det fanns en liten men växande skara utslagna människor, som fastnat i kriminalitet och/eller missbruk eller var på väg att hamna där. Det fanns en betydligt större grupp med dålig social och ekonomisk bakgrund, problem med arbete, bostad, sociala och mänskliga kontakter. Många unga kvinnor levde således under på olika sätt knappa förhållanden. Kännetecknande för de prostituerade som individer är som tidigare beskrivits bl. a. att de relativt sett är sämre ställda än kvinnor i genomsnitt. Det senare gäller deras bakgrund och aktuella situation lika väl som deras bild av sig själva. De är genomsnittligt lättare att påverka än andra genom att deras situation och därmed deras självförtroende är sämre. Deras sexuella erfarenheter är ofta dystra. Det är ett utnyttjande som de varit vana vid sedan länge. Samtidigt blir utnyttjandet ett medel att i någon grad hävda sitt värde. Den prostituerade blir efterfrågad och begärlig. Det kan ge identitet och självkänsla. Ett sexuellt vidlyftigt liv är inte heller förenat med samma risker som tidigare.

Preventivtekniken har revolutionerats, könssjukdomarna uppfattas inte som något problem, abort som en "sista utväg" är inte längre någon omöjlighet. Genom prostitutionen kan man få pengar och därigenom visa sitt värde som individ inför andra. Identiteten kan stärkas med konsumtion av ting.

Det är vidare ingen tvekan om att det ökade missbruket av narkotika rekryterat många kvinnor till gatuprostitutionen under 60-talets slut, och att de som stannat kvar där under en längre tid ofta varit missbrukare. Kvinnor har ofta sett prostitution som en utväg att betala narkotikan och hålla sitt missbruk vid liv, medan de missbrukande männen ofta skaffat sig pengar genom inbrottsstölder och rån eller annan brottslighet. Missbruket kan också sägas bidra till ökad prostitution på det sättet att kvinnan blir avtrubbad och kan ägna sig åt en intensivare prostitutionsverksamhet än vad hon eljest skulle ha gjort. Generellt är det emellertid svårt att avgöra om det är prostitution som leder till narkotikamissbruk eller om missbruk framkallar prostitutionen.

Prostitutionen kan ibland ge höga inkomster. De kvinnor som utan att vara missbrukare hamnat i en social situation som nödvändigt kräver höga inkomster blir på sitt sätt lika beroende av prostitutionen som missbrukarna.

Prostitutionen blir för dem enda sättet att vidmakthålla den existens som de byggt upp. Typexemplet är de yrkesinriktade prostituerade på gatan och många av kvinnorna på massageinstitut, poseringsateljéerna och sexklubbarna.

Den allmänna ideologin har också påverkat kunderna. Varför kan man inte köpa sig en kvinna när man kan köpa sig allting annat? På så sätt slipper mannen ifrån riskerna i det erotiska kriget och kan visa sitt värde inför sig själv och andra män. Mot slutet av 60-talet blir prostitutionen en verklig marknad som också accepteras. Det blir legitimt för enskilda män att köpa sig sexuella tjänster. Beteendet underblåses inte minst av herrpressen där såväl information om prostitutionsdistrikten som "konsumentinformation" ges och kvinnan genomgående presenteras som ett ting bland andra.

Tillgången på lokaler är god och det är lätt att annonsera. Våra stora dagstidningar är vid tidpunkten de största förmedlarna av prostitutionskontakter. Samhället försöker i slutet av 60-talet och första hälften av 70-talet inte heller att ingripa i verksamheten. Budskapet från den sexuella liberaliseringen har godtagits i stort sett helt och sexualitet, oavsett vilka former den tar sig och hurdana relationerna mellan de inblandade parterna är, betraktas som vars och ens ensak.

De nu beskrivna faktorerna i samverkan kan förklara den drastiska ökningen fram till mitten av 70-talet. På samma sätt kan de minskningar som sedan följer tillskrivas den reaktion från samhällets sida som så småningom satte in och konkret resulterat i en mängd marknadsstörande åtgärder. Massmedia reagerade snabbast. Möjligheten att annonsera skars ned och mot slutet av perioden hade den i stort sett upphört. Detta medförde att inte heller prostitutionen på massageinstitut och poseringsateljéer kunde fungera fullt ut. Hyresvärdarna började dra öronen åt sig och det blev svårt och så småningom nästan omöjligt att skaffa lokaler. Polisen började kartlägga branschen och polisutredningar, åtal och domar mot förmedlare och hyresvärdar blev allt vanligare. Riskerna ökade och krävde allt högre insatser, som inte gick att betala när konjunkturerne vek.

Även mot prostitutionen på gatan började man sätta in åtgärder. Polisen skrämde bort kunderna och de prostituerade som inte tillhörde den hårda kärnan. Polisens insatser för att få fast kopplare av skilda slag gav också resultat. Socialarbetare kom ut på fältet och lyckades genom sitt arbete nedbringa prostitutionen.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att aktiviteten från politiska instanser, massmedia, socialarbetare, polis, åklagare och andra myndigheter stoppade ökningen av prostitutionen och bringade ner antalet prostituerade.

7 Aktuella sociala projekt för att komma till rätta med gatuprostitutionen

7.1 Stockholm, Jourbyråns Citysektion

Efter massmedias larmrapporter om prostitutionen under 1977 tillskapade polisen i Stockholm ett prostitutionskommando bestående av 10–13 man. Styrkan minskades efter hand och kom så småningom att bestå av två man. Under 1978 insåg dessa polismän att social verksamhet behövdes på fältet och efter kontakt med jourbyrån avdelades i juli 1978 en assistent från byrån att kartlägga behovet av social verksamhet bland de prostituerade. Under hösten 1978 avdelades ytterligare en assistent för verksamheten, som bedrevs tillsammans med polisen. Våren 1979 präglades av oordnade arbetsförhållanden och minimala resurser. Ett samarbete med socialjouren växte dock fram och i maj 1979 började ytterligare en socialarbetare arbeta i "prostitutionsgruppen". Hans uppgift var att bygga upp gruppen och under sommaren handplockades ytterligare två medarbetare från socialjouren. Gruppen i nuvarande skepnad – två kvinnliga och två manliga socialarbetare uppdelade i två grupper – började fungera den 13 augusti 1979. Man lade i och med detta upp eget schema och skilde sig från det direkta samarbetet med polisen.

För närvarande arbetar varje grupp 2–3 nätter per vecka och två helger av sex. Arbetstiden under dessa nätter är från klockan 18 till 04. Hela gruppen täcker på detta sätt 5–6 nätter per vecka och fyra helger av sex. Den arbetar intimt tillsammans med de poliser, som arbetar med prostitutionsproblemen och polis och socialarbetare kompletterar varandra bra.

Organisatoriskt har gruppen fr. o. m. den 1 januari 1981 blivit en egen sektion inom jourbyrån, vilket gruppen uppfattat som en mycket positiv förändring. Gruppen har fyra fasta tjänster, varav en med socialinspektörs delegationsrätt. Den officiella beteckningen är "Sektionen för verksamhet bland prostituerade".

Gruppen började sitt arbete utan inledande metoddiskussion. Samtliga inblandade socialarbetare hade lång och bred erfarenhet av socialt arbete och de var överens om att de skulle göra störst nytta genom att arbeta på fältet. Gruppen ville inte bli någon behandlingsbyrå och man har därför strävat efter att etablera ett samarbete med myndigheter, vårdinrättningar och även "rätt" socialbyrå. Socialarbetaren från gruppen betalar t. ex. normalt inte ut socialhjälp till de flickor som lämnat prostitutionen. All ekonomisk hjälp bör gå genom "hemmabyrån". Socialarbetarna från gruppen ställer däremot upp som resurspersoner i kontakten med andra myndigheter eller enheter inom den sociala organisationen. I samband med att man följer flickorna till "hemmasocialbyrån" har man möjlighet att informera socialsekreteraren där

om prostitution och om de problem som följer med detta. Man kan även verifiera att den prostituerade inte har några pengar undanstoptrade efter sin verksamhet. Hittills har samarbetet fungerat bra och de sociala byråerna har ställt upp fint. Omkring 40 procent av de flickor man hjälp till kontakt med socialbyrå har kommit från Stockholms kommun medan 60 procent kommer från kranskommunerna.

Det nattliga arbetet går praktiskt till så att en grupp befinner sig på gatan mellan klockan 18 och 04 fem till sex nätter i veckan. Varje grupp består av en manlig och en kvinnlig socialarbetare. Den tjänstgörande gruppen arbetar från bil och bevakar prostitutionsstråket Malmkillnadsgatan–Brunkebergstorg–Regeringsgatan. Man kör även ibland upp till Valhallavägen. Gruppens verksamhet är nästan helt inriktad på de gatuprostituerade flickorna. Kunderna undviker vanligen socialarbetare och det etableras därför i allmänhet inte någon kontakt dem emellan. Då socialarbetarna upptäcker en okänd flicka tar de direkt kontakt med henne och försöker få fram så mycket information som möjligt. Redan från första kontakten försöker de motivera flickan att sluta prostituera sig och detta arbete fortsätter vid alla följande kontakter. Allt arbete sker helt öppet och på flickornas villkor. Detta innebär dock inte att socialarbetaren inte ställer krav. I de fall de t. ex. upptäcker att en prostituerad har barn, informeras hon om att gruppen kommer att göra barnvårdsanmälan om hon inte lämnar prostitutionen. I arbetet att förmå flickorna att sluta med prostitutionen använder de verbal övertalning. De försöker tala dem till rätta, "för gerillakrig mot dem". Ekonomisk hjälp ställs inte i utsikt förrän den prostituerade bestämt sig för att sluta. Under den tid gruppen har arbetat har en stor mängd flickor slutat med prostitution. En del kan naturligtvis ha flyttat på sig eftersom det förekommer en viss rörlighet mellan olika orter. Så reser t. ex. Stockholmsflickor till Norrköping för att prostituera sig och i Stockholm har man under december 1980–januari 1981 fått upp en del Malmöflickor. Statistik som gruppen fört för 1980 visar bl. a. att den haft 3 667 kontakttillfällen varav 3 360 gällt kvinnor och att de huvudsakliga åtgärderna avsett samtalskontakter och kontakter med olika myndigheter.

Det framgår vidare att det i 2 795 fall rört svenska medborgare, 361 fall finska medborgare och 241 övriga nationaliteter. En av gruppen upprättad lista över nypåträffade prostituerade under 1980 visar per månad ett antal av mellan 9 och 27 eller ett genomsnitt av 16 personer.

Av hela den grupp prostituerade man har kontakt med är 30–50 flickor missbrukare, vilket motsvarar omkring 8 procent av hela gruppen. För att kunna hjälpa dessa är enligt socialarbetarnas mening möjligheter till tvångsomhändertagande av även vuxna missbrukare helt nödvändiga. Samtliga heroinmissbrukare var missbrukare innan de började gå på gatan.

De flickor som blir gatuprostituerade har vanligtvis samma bakgrund som de flickor som blir kriminella, narkomaner eller på annat sätt utslagna i samhället. Bilden av den lyckade, fritt väljande prostituerade är enligt gruppens uppfattning en myt.

Organisatoriskt är gruppen som nämnts en egen sektion inom jourbyrå och anser sig ha mycket gott stöd från socialförvaltningen. Det finns dock inte någon referensgrupp av den typ som tillskapats för Malmöprojektet, vilket

uppfattas som en brist. En sådan grupp skulle nämligen vara en "direktledning" till arbetsförmedling, åklagarmyndighet etc.

I arbetet med att bekämpa gatuprostitutionen är enligt gruppens mening ett fältarbete av den typ som nu bedrivs i Malmö och Stockholm en nödvändighet. Det är därvid synnerligen väsentlig att de socialarbetare som rekryteras har omfattande erfarenhet, helst från olika områden inom det sociala fältet. Det är också viktigt att det är människor med livserfarenhet. Nuvarande ordning då fältarbetarna har låg status och ofta låga löner motverkar emellertid en utveckling enligt dessa linjer. Det är därför nödvändigt att höja såväl fältarbetarnas status som löner.

Det är vidare enligt gruppens uppfattning nödvändigt att de enheter som specialinrättats för missbrukarna bringas att fungera bättre. Bl. a. bör de i större utsträckning arbeta ute på fältet på de tider då missbrukarna vanligtvis är i rörelse.

Ett utbyggt samarbete mellan socialarbetare och polis är också en förutsättning för att arbetet skall kunna bedrivas effektivt. Utvidgad upplysning om och undervisning i sex- och samlevnadsfrågor förefaller vara en nödvändig förutsättning för att efterfrågan på prostituerades tjänster skall minska.

Kunderna som till kanske 85 procent är gifta eller sammanboende, klarar tydligen inte av att bearbeta sina sexuella problem inom den relation de har till en kvinna. Sådan upplysning skulle med fördel kunna ges genom fackförbunden då man på detta sätt skulle kunna nå en stor grupp män.

Sexklubbarna bör enligt gruppens mening stängas oavsett om där förekommer prostitution eller inte. Genom den atmosfär som är på klubbarna uppmuntras nämligen männen att betrakta kvinnan som objekt och att söka sig till prostituerade.

Slutligen anser gruppen att den befintliga lagstiftningen bör användas mer effektivt. Brott som t. ex förförelse av ungdom bör även bedömas strängare än vad som nu sker. Det bör också övervägas om de prostituerades kunder skall kriminaliseras. Beslutar man att så skall ske – eller att hela könshandeln skall kriminaliseras – måste samhället också vara berett att satsa vad det kostar att kontrollera att förbudet efterlevs. Ett förbud med nuvarande resurser hos socialmyndigheter och polis skulle enbart bli ett pappersförbud utan verkan.

7.2 Malmöprojektet

Det s. k. Malmö-projektet startade som en uppföljning av rapporten "Svarta affärer" som publicerades hösten 1976. Denna rapport beskrev bl. a. "de svarta affärerernas" koppling till olika serveringslokaler i Malmö. Den var ett resultat av att den sociala centralnämnden i Malmö år 1975 hade beslutat att låta utreda vissa klubbars och näringsställens sociala struktur och betydelse. En projektgrupp med representanter för socialförvaltning, lokal skattemyndighet, åklagarmyndighet, polis och länsstyrelse ledde arbetet. Rapporten väckte debatt. Framför allt riktades intresset mot den ökade prostitutionen i Malmö.

Som en följd av den gjorda kartläggningen kom dels ett socialt/kurativt arbete bland prostituerade kvinnor, dels sociologisk forskning, igång hösten

1977. Målgruppen för det sociala arbetet var främst prostituerade kvinnor i Malmö. Syftet med den sociologiska forskningen var att dels kartlägga prostitutionens omfattning och struktur i Malmö, dels beskriva och analysera prostitutionens orsaker på samhällelig och individuell nivå. Forskningsarbetet skulle bedrivas intimt sammanlänkat med det sociala arbetet. På så sätt skulle man kunna erhålla ett kunskapsunderlag för att belysa prostituerades situation. Resultaten av de kurativa insatserna skulle också utvärderas. Personalen bestod från början av två socialarbetare och två forskare (med sammanlagt 2 1/2 tjänst att fördela). Det fanns vid denna tid i Sverige inga förebilder för hur ett sådant arbete skulle bedrivas och gruppens medlemmar fick därför själva söka sig fram till fungerande arbetsmetoder. Projektet finansierades genom anslag från sociala centralnämnden och genom statliga bidrag.

Socialarbetarna i projektet har i stor utsträckning lämnat den traditionella socialarbetarrollen. De har också i samarbete med polisen bedrivit ett mycket aktivt fältarbete varvid de även försöker nå kunderna med information om de prostituerades situation, gällande lagregler etc. Som arbetslokal har projektet en centralt belägen lägenhet där de prostituerade kan nå socialarbetarna och även vissa dagar i veckan få viss läkarkontakt.

Prostitutionsprojektet har sammanställt uppgifter om kvinnor som enligt myndigheternas kännedom har prostituerat sig under åren 1973-1977. Sammanlagt rörde det sig om en grupp på 602 kvinnor. I januari 1980 konstaterade man att projektet under sin verksamhetstid hade haft mer eller mindre intensiv kontakt med 123 kvinnor. Följande uppställning visar vad som hade hänt med dessa kvinnor när det gäller prostitution.

	Antal
Har inte prostituerat sig sedan kontakten med projektet	44
Har sporadiskt prostituerat sig sedan kontakten med projektet, men kan nu antas ha slutat	10
Har kontinuerligt under viss tid prostituerat sig sedan kontakten med projektet, men kan nu antas ha slutat	11
Har kontinuerligt fortsatt att prostituera sig sedan kontakten med projektet och kan antas fortsätta	22
Har sporadiskt prostituerat sig sedan kontakten med projektet och kan antas fortsätta	5
Har prostituerat sig sedan kontakten med projektet, omöjlig att bedöma situationen i dag	4
Totalt i Malmö	101

Sammanställningen gällde endast de som i januari 1980 bodde i Malmö. De resterande 22 fördelade sig enligt följande:

	Antal
Avlidna	3
Intagna på anstalt	5
I övrigt avflyttade från Malmö	14
Totalt	22

För verksamhetsåret 1981 skall enligt beslut av sociala centralnämnden följande riktlinjer gälla:

7.2.1 Mål

Förebyggande arbete

Målsättningen är

att öka den kontaktskapande och uppsökande verksamheten i prostitutionsmiljöer.

Detta förutsätter ett smidigt och väl utvecklat samarbete med sociala avdelningens övriga verksamheter och externa myndigheter, som till exempel polisen och skyddskonsulenten.

Behandlingsarbete

Målsättningen är

att med utgångspunkt från klienternas sociala och ekonomiska situation samt hälsotillstånd bryta deras prostitution.

Detta innebär att

- arbeta för att förbättra tidigare sociala kontakter och skapa nya
- hjälpa klienten till bostad och arbete eller utbildning
- stimulera till ett meningfullt fritidsliv
- vid behov motivera till andra behandlingsformer, förmedla kontakt till konsulterande läkare och psykolog
- missbrukare motiveras till kontakt med den samordnade vårdenheten för narkotikamissbrukare eller annan lämplig vårdform
- den ekonomiska situationen utreds och åtgärdas. Därvid skall socialhjälp utgå längst under sex månader från projektet. Gällande delegationsbestämmelser och rutiner i övrigt skall tillämpas.
- behandlingsplan skall upprättas i samråd med socialbyrå i varje enskilt ärende.

Uppföljning

Målsättningen är

att förbättra uppföljningsarbetet genom regelbundna uppföljningssamtal med klienterna.

Information

Målsättningen är

att utöka den målgruppenriktade informationen samtidigt som allmänna studiebesök begränsas,

att i informationsarbetet verka för attitydförändringar,

att genom fortlöpande dokumentation redovisa gjorda erfarenheter.

Organisation

Projektet skall drivas som en del av andra socialbyråns verksamhet. Personalstyrkan omfattar två objektanställda som socialsekreterare. Därutöver medverkar en av andra socialbyråns socialsekreterare (med fältuppgifter) på halvtid i projektet. Kontoristmedverkan skall ske inom befintlig personalplan.

Hittillsvarande projektledningsgrupp skall även fortsättningsvis utgöra referensgrupp för projektet men i framtiden även syssla med bekämpande av ekonomisk och organiserad brottslighet.

Projektets verksamhet under 1981 kommer att skilja sig från de föregående årens eftersom viss personalinskränkning skett. Prostitutionsgruppen avser att ha mer samarbete med de olika socialbyråerna och med narkotikagruppen samt vidare att minska den utåtriktade informationsverksamheten. Avsikten är således numera (sedan hösten 1980) att de prostituerade efter sex månaders kontakt med projektgruppen skall överföras till "sin" socialbyrå och fortsättningsvis få erforderlig hjälp – personlig och ekonomisk – enligt gängse rutiner. För att övergången till socialbyrån i hemdistriktet skall gå smidigt är det enligt projektgruppen av stor vikt att ordentligt dokumenterat beslutsunderlag för utbetald socialhjälp från projektet finns då viss skillnad föreligger mellan projektet och socialbyråerna beträffande normerna för hur hjälpen skall utgå. Det är vidare sannolikt att vissa ärenden, t. ex. sådana där upplagd behandlingsplan finns, även i fortsättningen kommer att handläggas under längre tid i projektet. Hittills har vissa problem förelegat vid "överslussningar" och man kan ännu inte uttala sig om huruvida modellen kommer att fungera.

Prostitutionsgruppen skall i fortsättningen inte heller ha ansvaret för de tunga narkotikamissbrukarna. Dessa skall nu lämnas över till narkotikagruppen, som i ökande utsträckning skall arbeta på fältet, i missbruksmiljöerna. Prostitutionsprojektet har i sitt arbete med missbrukande prostituerade ofta försökt med udda, individuella lösningar på problemen. Trots alla insatser är missbrukarna den grupp som projektarbetarna lyckats sämst med och de hoppas därför att den specialinriktade narkotikagruppen skall kunna göra mer. För att detta skall lyckas är det dock enligt projektarbetarnas uppfattning nödvändigt att uppsöka missbrukarna i prostitutionsmiljön med langare, hallickar och torskar, som alla bidrar till att försvåra brytningen med knarket. Det är vidare nödvändigt med information om prostitution till byråföreståndare och fältassistenter för att narkotikarbetet skall förbättras. Sådan information kommer även att ges under våren. Arbetet att få bort de missbrukande prostituerade från gatan är viktigt inte bara för dessa flickors egen skull utan även för hela prostitutionssituationen. Så länge missbrukarna finns kvar på gatan hålls nämligen kundtillströmningen uppe och detta främjar nyrekryteringen av icke missbrukande prostituerade.

Under hösten 1980 fanns sålunda 25 kända prostituerade på gatan i Malmö. Av dessa var 75–80 procent missbrukare. Fr. o. m. december månad ökade antalet prostituerade så att man i slutet av januari 1981 kände till 44 flickor, varav 16 heroinister och 6 alkoholister. Nyrekryteringen har således till stor del skett bland icke-missbrukare.

Prostitutionsgruppen har sedan hösten 1980 haft en mycket begränsad fälttjänstgöring jämfört med tidigare perioder under projektet. Gruppen har varit känd och de prostituerade har själva sökt upp socialarbetarna i deras lokal. Sedan 1980 finns även kvarterspolis med uppgift att arbeta huvudsakligen med de prostituerade i området och detta har inneburit en värdefull hjälp i arbetet att motverka prostitutionen. Polisen har en omfattande kontakt med kunderna och informerar bl. a. om smittorisker och förekomsten av narkotikalangning. Kunderna som tidigare till omkring 60 procent kom från andra kommuner än Malmö, består nu till i stort sett 100 procent av personer utifrån. Trots den positiva kontakten med kvarterspolisen, önskar projektarbetarna större aktivitet från övriga delar av polismyndigheten. Det är sålunda av största vikt att våldshoteln snabbt behandlar även anmälningar om "mindre" koppleribrott etc.

För att prostitutionsprojektet fortsättningsvis skall fungera tillfredsställande är det enligt socialarbetarna av stor vikt att projektledningsgruppen är rätt sammansatt. Det skulle t. ex. vara värdefullt om en representant för polisens våldshotel ingick. Vidare är det en förutsättning för projektet att den nuvarande läkarkontakten behålls. Den läkare som f. n. är knuten till projektet tjänstgör sju timmar per vecka och behandlar "allt", såväl somatiska som psykiska problem samt ger bl. a. medicin till alkoholmissbrukare. Det skulle dessutom vara värdefullt med psykologkontakt inom projektets ram eller som ett bra alternativ till detta, bättre terapeutisk utbildning för socialarbetarna kompletterad med handledare för psykologiska frågor. Det har nämligen visat sig att flickornas psykiska status när de avser att sluta prostituera sig borde uppmärksammas mer. Många har fobier och nästan alla helt andra värderingar än det övriga samhället. För att säkra en anpassning i samhället krävs en kontinuerlig uppföljning av flickorna och en större terapeutisk insats. Det är också viktigt att bearbeta de f. d. prostituerade attityder till män, då de även efter det de slutat prostituera sig, brutit med hallick etc., har en tendens att söka sig till samma typ av auktoritära män som hallickerna representerade.

För att möjliggöra en anpassning till samhället framhåller projektgruppen nödvändigheten av att den prostituerade ekonomi totalsaneras. Då flickorna ofta levt ett högt liv har de ofta kontoskulder, höga telefonräkningar m. m. De har ibland även kontrakt på en s. k. studio dit de tar sina kunder. Då flickan vill sluta med prostitutionen måste ändå studiohyran betalas jämsides med bostadshyran under uppsägningstiden, vilket vid några tillfällen orsakat mycket höga socialhjälpkostnader.

I Malmö finns sedan 1977 inga sexklubbar. Då den sista klubben stängdes 1977 fanns omkring 400 prostituerade i Malmö. Av de nu verksamma prostituerade har de flesta debuterat på klubbarna. Det är enligt projektarbetarnas uppfattning ytterst viktigt att samtliga sexklubbar stängs eftersom de utgör en prostitutionsbefrämjande miljö för flickorna, men även för att de verkar tillvänjande för många kunder.

Prostitutionsgruppen framhåller sammanfattningsvis att det krävs stora sociala satsningar kombinerade med ökade polisiära insatser för att kunna kraftigt begränsa prostitutionen. Man skulle då kunna förmå i stort sett alla icke-missbrukare att sluta med prostitution. Så länge emellertid efterfrågan finns kvar kommer ständigt nya flickor att av olika skäl dras till prostitution. Det är således ytterst en fråga om att ändra männens attityd till könshandel. För att uppnå denna attitydförändring räcker inte information, det är nödvändig med en lag som kriminaliserar kundens utnyttjande av den prostituerade.

Vid samtal med skilda partipolitiska företrädare i sociala centralnämnden och i 2:a socialdistriktet har de samstämmigt framhållit vikten av att också i fortsättningen söka begränsa och motverka prostitutionen och bedriva arbetet i den form som sker i prostitutionsprojektet. För att detta skall kunna fortsätta är det emellertid nödvändigt med fortsatta statsbidrag till verksamheten. Kommunen skulle utan statligt stöd inte ha någon möjlighet att bedriva särskild verksamhet bland de prostituerade. Orsakerna till detta är dels det allmänt ansträngda ekonomiska läget, dels den s. k. storstadseffekten, som nu beräknas till 2 av Malmös 30 skattekronor. För Malmös del talar även den tämligen stora andelen utländska prostituerade för att staten bör bidra till kostnaderna. F. n. beräknas årskostnaden för projektet till omkring 450 000 kr, och statsbidraget uppgår till 250 000 kr.

7.3 Göteborg

Socialförvaltningen i Göteborg anger i verksamhetsplanen för 1980–1984 att man skall kartlägga och överväga åtgärder mot barn- och ungdomsprostitutionen.

Den begärda utredningen påbörjades under senhösten 1979. Ganska snart fann utredarna att det var nödvändigt att utreda den totala prostitutionen för att få en fullständig bild, men att tonvikten skulle ligga på barn- och ungdomsprostitutionen.

Syftet med utredningen skulle bland annat vara "att få underlag för övervägande om lämpliga åtgärder mot prostitutionen samt samarbetsformer med andra berörda samhällsorgan i syfte att motverka prostitutionen samt bistå de prostituerade".

Utredningens arbete redovisades i en rapport "Prostitution i Göteborg" som publicerades i april 1980. Rapporten innehåller förutom en beskrivning av prostitutionen i Göteborg förslag till åtgärder såväl mot barn- och ungdomsprostitutionen som mot prostitutionen i stort. Som huvudåtgärd föreslås att en grupp socialarbetare tillsätts för att arbeta enbart med prostitutionen. Gruppens verksamhet skulle enligt förslaget bedrivas enligt de linjer som prostitutionsgrupperna i Malmö och Stockholm arbetar efter.

Kommunen har nu (juni 1981) anslagit 300 000 kr om året i tre år för verksamheten. Därigenom ges utrymme för två socialarbetare att arbeta på heltid med prostitutionsbekämpning och vidare möjlighet att anskaffa en lokal för verksamheten.

7.4 Norrköping

I Norrköping finns sedan gammalt en viss gatuprostitution. Denna ökade fram till 1978-79, men har därefter åter minskat och i någon mån ändrat karaktär. Polis och sociala myndigheter beräknar att 10 till 20 kvinnor nu prostituerar sig i centrala Norrköping. Av dessa kommer emellertid numera en inte obetydlig grupp från andra städer, huvudsakligen Stockholm, och tillbringar bara kvällen i Norrköping.

De sociala myndigheterna har ingen verksamhet speciellt inriktad på de prostituerade kvinnorna. Under sommaren 1981 kommer man att ha sex socialarbetare avdelade för arbete på obekvämt arbetstid i centrala staden. Dessa kommer att arbeta med hela den grupp människor med olika problem, som rör sig i området. Givetvis kommer därvid även de prostituerade att uppmärksammas.

Polisen har alltsedan 1978-79 då man under en 18-månadersperiod specialbevakade prostitutionsområdena och även lyckades minska antalet prostituerade, en tillfredsställande verksamhet i prostitutionsmiljöerna. Man har ett gott samarbete med socialförvaltningens fältassistenter och målsättningen är att få bort all prostitution i Norrköping.

8 Något om prostitutionen i Danmark, Finland och Norge

Inledning

I det följande ges några uppgifter om prostitutionen i Danmark, Finland och Norge. Underlaget utgörs av dels utredningens studiebesök i de tre länderna under 1978, 1979 och 1981, dels visst skriftligt material från myndigheter och forskare i de tre länderna. Syftet är begränsat till att ge en orientering om några förhållanden när det gäller prostitutionen. Underlaget samlades huvudsakligen in under år 1978 varför vissa förhållanden kan ha ändrats sedan dess.

8.1 Danmark

Myndigheterna i Danmark har sedan 1950-talet vid olika tillfällen uppmärksammat frågor kring prostitutionen. Två statliga utredningar har i betänkanden avgivna år 1955 och 1973 behandlat vissa frågor kring prostitutionen. Genom bl. a. dessa betänkanden, men också genom olika typer av interna rapporter inom framför allt polisen i Köpenhamn efter år 1973, finns vissa data samlade om prostitutionen i Danmark. Aktuella data gäller främst vissa uppgifter om prostitutionens omfattning, mätt i antalet verksamma prostituerade kvinnor.

I Danmark finns i dag inget projekt med direkt inriktning att minska prostitutionen. I den mån de prostituerade är missbrukare kan de få hjälp genom de socialarbetare, som arbetar med drogproblem och även övriga hjälpformer för utslagna, vagabonderande etc. kan utnyttjas på frivillig väg.

8.1.1 Lagstiftning

Prostitution i sig är inte kriminaliserad enligt dansk lagstiftning. Strafflagens 199 §, som gäller lösdriveri av olika slag, berör bl. a. otukt (inkluderande prostitution) men är obsolet och tillämpas inte i praktiken. I stället är det bestämmelserna i strafflagens 228 §, vilka främst gäller olika former av koppleri eller främjande av prostitution, som är tillämpliga. Som framgår av dessa paragrafer är bl. a. koppleri kriminaliserat.

§ 228, *stk. 1*: Den, der

1. forleder nogen til at søge fortjeneste ved kønslig usædelighed med andre

2. for vindings skyld forleder nogen til kønslig usædelighed med andre eller afholder nogen, der driver erhverv ved kønslig usædelighed, fra at opgive det, eller
3. holder bordel
straffes for rufferi med fængsel indtil 4 år.

stk. 2: På samme måde straffes den, der tilskynder eller bistår en person under 21 år til at søge erhverv ved kønslig usædelighed, samt den, der medvirker til en persons befordring ud af riget, for at denne i udlandet skal drive erhverv ved kønslig usædelighed eller benyttes til sådan usædelighed, når den befordrede person er under 21 år eller uvidende om formålet.

§ 229, stk. 1: Den, der fremmer kønslig usædelighed ved for vindings skyld eller i oftere gentagne tilfælde at optræde som mellemand, eller som udnytter en andens erhverv ved kønslig osædelighed, straffes med fængsel indtil 3 år eller under formildende omstændigheder med hæfte eller bøde.

stk. 2: De, der udlejer værelse i hotel eller gæstgiveri til benyttelse til erhvervmæssig utugt, straffes med hæfte eller med fængsel indtil 1 år eller under formildende omstændigheder med bøde.

stk. 3: Med fængsel indtil 4 år straffes den mandsperson, som helt eller delvis lader sig underholde af en kvinde, der driver utugt som erhverv.

stk. 4: Med fængsel indtil 1 år straffes den mandsperson, som inom politiets advarsel deler bolig med kvinde, der driver utugt som erhverv.

En av politiet meddelt advarsel har gyldighed i 5 år.

stk. 5: De i stk. 3 och 5 givne straffebestemmelser finder ikke anvendelse på mandspersoner under 18 år, overfor hvem kvinden har underholdspligt.

De angivna stadgandena används emellertid i mycket liten utsträckning och 229 § kan i dag i det närmaste anses obsolet. Inte heller de ordningsbestämmelser för prostituerade som finns i polisens föreskrifter tillämpas i normalfallen.

Prostitutionstyper och prostitutionsformer

Två av de fyra grundläggande prostitutionstyperna förekommer väl synligt på olika håll i Danmark, framför allt i Köpenhamn. Det gäller dels den heterosexuella prostitutionen med män som köpare och kvinnor som prostituerade, dels homosexuell prostitution mellan män.

Som helhet kan sägas att prostitutionen i Danmark och då främst i Köpenhamn är av större omfattning än i Finland eller Norge. Den är troligen också mer omfattande än prostitutionen i Sverige, särskilt om man beräknar omfattningen i relativa termer (jämför folkmängden t. ex.). Uppgifterna i det följande gäller om ej annat anges förhållandena i Köpenhamn.

8.1.2 Heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som säljare

Heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som säljare förekommer i flera former: gatuprostitution, massaginstitutsprostitution, bar/restaurangprostitution samt s. k. eskortverksamhet ("call-girlform"). Prostitution förekommer också i anslutning till lokaler där pornografisk film förevisas.

Gatuprostitution

Gatuprostitution förekommer i stor utsträckning i några klart avgränsade kvarter kring Halmtorvet-Istedgade. Distriktet brukar kallas Köpenhamns pomografidistrikt, eftersom ett stort antal butiker som säljer pomografika av olika slag ligger samlade i området.

Viss gatuprostitution förekommer även på något annat håll i Köpenhamn. En speciell gatuprostitution är den som innebär att de prostituerade kvinnorna exponerar sig i fönster mot gatan för att på det viset knyta kontakter med köpare direkt från prostitutionslokalen. Just detta utslag av gatuprostitution förekommer ingen annanstans i Norden men är däremot ganska vanligt i vissa länder på kontinenten. Sammanlagt är det flera hundra kvinnor som på ett relativt regelbundet sätt är verksamma som gatuprostituerade.

Av de gatuprostituerade kring Halmtorvet-Istedgade kan omkring hälften beräknas vara narkomaner. Det finns ett klart samband mellan pomografimiljön och narkotikamiljön och de prostituerade kvinnorna spelar en central roll i narkotikamiljön.

De prostituerade har en bakgrund som vanligtvis inte avviker från andra flickors från arbetarklassen. De börjar ofta sin prostitutionskarriär i 16-17 årsåldern i Sheratons bar. Därefter flyttar de över till Kakadu bar och senare övergår de till gatuprostitution; utvecklingen tar vanligen 8-10 år.

Det förekommer ingen regelrätt bordellprostitution i Danmark, men många hotell i pomografidistriktet fungerar i realiteten som bordeller.

Massageinstitutsprostitution

Prostitution på s. k. massage-kliniker förekommer mest i Köpenhamn, men har på senare år spritt sig i övriga landet och ökat kraftigt i omfattning. De flesta av dessa institut annonserar i dagspressen på ett helt öppet sätt. Förutom annonser i dagspressen förekommer även speciella sexannonsblad, av vilka åtminstone ett tar in även svenska annonser och säljs i stort sett lika mycket i Sverige som i Danmark.

"Klinikken" är ofta inrymd i en privatlägenhet. Data visa att det i storköpenhamnsområdet finns fler än 100 sådana prostitutionslokaler (augusti 1978).

Bar/restaurangprostitution

Det finns några barer i Köpenhamn där prostitution förekommer i stor omfattning. Också på vissa restauranger förekommer en regelmässig prostitution.

"Call-girlverksamhet"

S. k. call-girlprostitution förekommer under benämningen eskort-verksamhet. Flera olika "firmor" annonserar relativt öppet för sådan verksamhet, som till stor del är inriktad på utländska besökande män (särskilt affärsmän) i Köpenhamn. Via en s. k. eskortbyrå förmedlas kontakter till "guider" eller "sekreterare". I själva verket gäller det ofta prostitution enligt Köpenhamns-

polisens bedömningar. Den på detta sätt halvöppna call-girlverksamheten i Köpenhamn har ingen motsvarande storlek i något av de andra nordiska länderna.

Prostitution vid lokaler där pornografisk film visas

I början av 1970-talet förekom i Köpenhamn ett stort antal olagliga s. k. sexklubbar. Vid dessa förekom bl. a. en omfattande prostitution. På klubbarna förekom både förevisning av pornografiska filmer och levande framträdanden av olika slag. Offentlig pornografisk föreställning är inte tillåten enligt dansk lag medan däremot visning av pornografisk film är tillåten under förutsättning av att polisen har gett sitt godkännande till verksamheten. Denna är följaktligen tillståndspliktig (efter ändring i biografloven år 1972). Polisen har skärpt sin kontrollverksamhet gentemot det sammanlagt 50-tal s. k. pornobiografer som finns (år 1978) eftersom det tidigare förekom en omfattande prostitution vid de sexklubbar som "föregick" biograferna. Trots kontrollverksamheten förekommer i varierande utsträckning prostitution i anslutning till några av dessa biografer, som f. ö. ligger i det område där gatuprostitutionen är mest omfattande.

Andra prostitutionsformer

Hamnprostitution anses förekomma men i växlande utsträckning och omfattningen bedöms vara liten i jämförelse med andra prostitutionsformer.

På senare tid har de s. k. weekend-ludren kommit att spela en allt viktigare roll i den danska prostitutionsmiljön. De är vanliga kvinnor, ofta gifta, som med makens medgivande reser in till Köpenhamn över helgen för att genom prostitution skaffa pengar till en semesterresa, en färg-TV eller något liknande. Inte sällan är mannen också med som beskyddare.

Slutligen skall nämnas att det bland de kvinnliga gatuprostituerade i pomografidistriktet finns en ganska stor grupp transvestiter samt många mycket unga flickor, en del ner till 11 år.

Koppleri

Omfattningen av koppleriet bedöms vara stor enligt Köpenhamnspolisens. Kvinnorna i gatuprostitutionen har nästan alltid en hallick, en s. k. Alfons. Denne är inte sällan taxichaufför och kan i den rollen dels övervaka eller beskydda "sin" kvinna, dels ägna sig åt bl. a. häleri och narkotikaförsäljning. Antalet koppleriärenden har dock under åren 1977 och 1978 inte varit särskilt stort i jämförelse med det förmodade faktiska antalet kopplerifall.

Det finns flera svårigheter när det gäller att bevisa koppleri i vissa prostitutionsformer (t. ex. på s. k. massage-klinikker). Samtidigt är det så att antalet koppleriärenden är beroende av polisens resurser och inriktningen av arbetet.

8.1.3 Homosexuell prostitution mellan män

Den totala omfattningen av homosexuell prostitution mellan män är inte känd. Den är dock enligt initierade gissningar mer omfattande än i t. ex. Stockholm. De huvudsakliga prostitutionsformerna är gatu/parkprostitution samt prostitution i anslutning till vissa nattklubbar.

8.2 Finland

I Finland finns det hos myndigheterna inte någon systematiskt samlad kunskap om prostitutionen i landet, men olika myndigheter har dock spridd information rörande prostitution. Särskilt gäller detta polismyndigheterna och då främst den i Helsingfors. Den lagmässiga grunden för polisens och socialmyndigheternas spridda uppgifter och kunskaper är "Lag om lösdrivare" (från 1936, se nedan). Prostitution i sig är inte straffbelagd.

Finländska myndigheter, inkl. polisen, har inte någon särskild verksamhet som är inriktad på prostitutionen. Prostitutionen betraktas inte som något omfattande eller svårt problem av berörda myndigheter.

8.2.1 Lagstiftning

Enligt den finska strafflagen 20:e kap. om sedlighetsbrott är prostitution inte straffbart i sig, vare sig för köparen eller säljaren i prostitutionsförbindelsen. Däremot finns det andra bestämmelser som indirekt riktar sig mot uteslutande den ena parten, den prostituerade. Dessa finns i lagen om lösdriveri och lagen om barnskydd.

Enligt 1 § p. 4 lagen om lösdriveri är lösdrivare bl. a.

person, som genom att vanemässigt förskaffa sig inkomst på ett mot god sed stridande sätt och genom sedligt förkastliga medel eller som genom sitt levnadssätt i övrigt medför uppenbar våda för allmän ordning, säkerhet eller sedlighet.

Vad händer då med den person som har definierats som lösdrivare?

2 §. Lösdrivare bör, där det anses ändamålsenligt, tilldelas varning samt därjämte

1. förhjälpas att frigöra sig från en ogynnsam omgivning samt att förskaffa sig lämplig bostad eller arbetsplats;
2. befordras till sin hemort för att där undergå behandling;
3. bispringas för erhållande av sjukhus- eller annan vård, därest han är i behov av sådan; samt
4. genom andra lämpliga medel stödas och ledas till ett ordentligt och hederligt levnadssätt.

Där uppenbart är, att de i 1 momentet nämnda åtgärderna icke äro tillräckliga, må förordnande meddelas om lösdrivares ställande under lösdriveriövervakning.

Lösdriveriövervakningen varar 1 år (men kan i vissa fall förlängas med högst 2 år enligt 4 §). Om inte övervakningen har gett den avsedda effekten eller om vissa andra skäl finns, kan intagning i arbetsanstalt tillgripas:

5 §. Har lösdrivare icke genom lösdriveriövervakningen kunnat återföras eller är det uppenbart att han icke genom sådan kan återföras till ett ordentligt levnadssätt eller är lösdrivare, för vars vårdande på annat sätt säkerhet ej förefinnes, till fara för sig själv eller för andras personliga säkerhet eller till uppenbar våda för allmän ordning eller sedlighet, må han förordnas till intagning i arbetsanstalt.

För personer som är under 18 år och som betraktas som lösdrivare tillämpas vissa bestämmelser i lagen om barnskydd i stället för bestämmelserna i lösdriverilagen.

Koppleri är förbjudet enligt den finska strafflagens 20 kap.:

8 §. Håller någon hus för bedrivande av otukt eller förleder eller förmår han annan att allmänt låta bruka sig till otukt, skall han för koppleri dömas till tukthus i högst fyra år eller till fängelse.

Den som för att bereda sig fördel främjar eller utnyttjar sådan persons osedliga levnadssätt, som allmänt låter bruka sig till otukt, skall dömas så som i 1 mom. är stadgat.

Försök är straffbart.

Prostitutionstyper och prostitutionsformer

Prostitutionen i Finland är mindre synlig än i Danmark, Norge och Sverige. Den är också mindre utbredd i Finland än i de övriga länderna.

Två av de fyra grundläggande prostitutionstyperna förekommer med säkerhet. Det gäller dels heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som prostituerade, dels homosexuell prostitution mellan män. De två övriga prostitutionstyperna (dvs. heterosexuell prostitution med kvinnor som köpare och män som prostituerade och homosexuell prostitution mellan kvinnor) finns såvitt känt inte belagda.

I den mån prostitution förekommer anses den enligt de finska myndigheterna i huvudsak vara begränsad till Helsingfors.

8.2.2 Heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som säljare

Den heterosexuella prostitutionen med män som köpare och kvinnor som säljare förekommer främst i två former: bar- eller restaurangprostitution eller gatuprostitution.

Gatuprostitution

Gatuprostitutionen förekommer i Helsingfors. Den är dock inte som i t. ex. Köpenhamn, Oslo eller Stockholm koncentrerad till vissa allmänt kända "prostitutionsstråk". För en tillfällig besökare är den därmed inte lika enkelt synbar som i vissa svenska städer. Det finns inga mer precisa uppgifter om gatuprostitutionens omfattning, men den är sannolikt liten.

Lösdrivarlagens 1 § tillämpas i viss utsträckning på kvinnor som deltar som prostituerade i prostitutionsförbindelser, men det är inte känt om de ingripanden som görs uteslutande gäller sådana kvinnor. Däremot är det troligt att det stora flertalet av registrerade ingripanden gäller denna prostitutionsform.

Relevant statistisk för år 1976 för Helsingfors anger att åtgärder enligt lösdrivarlagen vidtogs mot 80 kvinnor på grund av prostitution. Åtgärderna vidtogs inte uteslutande på denna grund utan även andra förhållanden spelade

in i olika grad. För de 80 kvinnorna ansåg Helsingfors stads vårdverk att prostitution i 22 fall var den huvudsakliga grunden för åtgärder. Motsvarande siffror från 1970 och t. o. m. 1977 var:

1970	34 kvinnor
1971	25 kvinnor
1972	21 kvinnor
1973	17 kvinnor
1974	10 kvinnor
1975	19 kvinnor
1976	22 kvinnor
1977	15 kvinnor

För dessa år (med undantag för 1976) föreligger inga siffror över i hur många fall prostitution över huvud taget förekom som grund för åtgärder. Trots vissa tolkningssvårigheter ger statistiken en vink om att gatuprostitution förekommer. Siffrorna pekar också på att omfattningen inte är särskilt stor.

Uppgifter om t. ex. antalet män som köpare saknas.

Bar- eller restaurang- och nattklubsprostitution

Bar- eller restaurangprostitution förekommer i Helsingfors. Det finns inga säkra uppskattningar av hur omfattande denna prostitutionsform är, men sannolikt är den inte särskilt stor. Den förekommer främst på vissa centrala och mer "exklusiva" närings- och nöjesställen. På dessa ställen är prostitutionen inte speciellt synlig eller påfallande för tillfälliga besökare, men samtidigt är den inte helt dold. Öppet ackorderande om priser från köparens sida kan förekomma.

Polisen har kännedom om att prostitution förekommer på vissa centrala barer och dansställen, men man anser att det är svårt att bevisa något. Lösdrivarlagen har såvitt utredningen kunnat utröna inte tillämpats i något fall för denna prostitutionsform.

Andra prostitutionsformer

Tidigare förekom en relativt omfattande hamnprostitution. Denna anses i dag vara i stort sett borta. Orsaken är de förändringar som de större hamnarna har genomgått på grund av teknisk utveckling och stordrift. Förändringarna har bl. a. lett till att fartyg dels ligger i hamn korta tider, dels att lastning och lossning ofta sker långt från den gamla hamnens mer centrala kajer. Sjömännens korta tid i hamn ger inte utrymme för besök i staden.

Vid några tillfällen har polisen förmodat att viss prostitution kunde förekomma i lägenheter eller olika former av massagelokaler. Vissa annonser som pekar i denna riktning har då och då dykt upp i pressen.

Polisen har inga entydiga uppgifter om att det skulle förekomma någon slags inofficiell förmedlingsverksamhet. Med det finns spridda uppgifter om att s. k. call-girlverksamhet förekommer. Det har visat sig svårt att närmare få grepp om denna prostitutionsform.

Koppleri

Koppleri anses förekomma men den är svår att bevisa. Polisen har ingen aktiv spaning på eventuella kopplare. I den mån koppleri finns förekommer den främst inom bar- och nattklubsprostitutionen.

8.2.3 *Homosexuell prostitution mellan män*

Först år 1971 avkriminaliserades homosexuella förbindelser mellan män. Samtidigt sattes skyddsåldersgränsen för homosexualitet vid 18 år (i vissa fall vid 21 år).

Kunskap om homosexuell prostitution mellan män saknas i stor utsträckning. På basis av olika myndigheters uppgifter kan hävdas att det finns spridda exempel på att sådan prostitution förekommer. Information om former eller utbredning saknas dock. Det kan också konstateras att statistik från Helsingfors stads vårdverk visar att för män har prostitution inte i något enda fall under 1970-talet utgjort grund för ingripande enligt lösdrivarlagen.

8.3 Norge

Det finns ingen systematisk samlad kunskap om prostitutionen hos de norska myndigheterna. I modern tid finns en på myndigheters begäran utförd studie över prostitutionen i Norge. Studien utfördes på 1960-talet av Willy Martinussen vid Institutt for kriminologi og strafferett, Oslo universitet för straffelovrådets räkning men publicerades inte offentligt. Rapportens bakgrund var en begäran från polismyndigheten i Oslo från första hälften av 1960-talet att erhålla utvidgade möjligheter att ingripa mot prostitutionen, som vid denna tidpunkt tycktes tillta i omfattning. Straffelovrådet avrådde 1969 från en utvidgning av bestämmelserna rörande prostitution.

När det gäller Oslo är det i dag i huvudsak två myndigheter som har viss kunskap om prostitutionsförhållandena: för det första polisen och för det andra socialförvaltningen och inom denna särskilt barnevernskontoret. Dessa myndigheters kunskaper baserar sig dels på registeruppgifter, dels på vissa anställdas personliga kunskaper om en del förhållanden och miljöer i Oslo.

8.3.1 *Lagstiftning*

Prostitutionen i sig är inte förbjuden enligt norsk lag. Termen prostitution förekommer för övrigt inte i den norska strafflagen. De ordsammanställningar som i lagen i vissa fall innefattar prostitution är "utugt" eller "utugtig forbindelse". Enligt strafflagens § 378 är då vissa former av prostitution straffbar:

§ 378. Med Fængsel indtil 3 Maaneder straffes den, som enten ved Ord, Tegn eller uanstændig Opførsel paa offentligt Sted eller paa nogen Maade, som er egnet til at vække offentlig Forargelse, utvetydlig opfordrer eller indbyder til Utugt, eller som ved offentlig Bekjendtgjørelse søger indledet utugtid Forbindelse, eller som medvirker hertil. I Gjentaagelsestilfælde kan Fængsel indtil 6 Maaneder anvendes.

Under formildende Omstændigheder kan Boder anvendes.

Bestämmelserna har, åtminstone enligt sin ordalydelse, tillämpning på såväl köparen som den prostituerade i en prostitutionsförbindelse. Enligt uppgifter från polismyndigheten i Oslo är emellertid lagrummet i stor utsträckning obsolet.

Medverkan till att en person prostituerar sig är enligt norsk lag inte tillåten:

§ 206. Den som forleder noen til å drive utukt som erverv eller til å fortsette med slikt erverv, eller som medvirker til slik forledelse, straffes med fengsel inntil 5 år.

Den som fremmer eller utnytter andres ervervsmessige utukt straffes med bote eller fengsel med inntil 5 år. Det samme gjelder den som i vinnings hensikt fremmer eller utnytter andres utuktige omgang.

En mann som helt eller delvis lar seg underholde av en kvinne som driver utukt som erverv, straffes med fengsel inntil 2 år.

Till skillnad från den svenska kopplerilagstiftningen (se 6 kap. 7 § BrB) finns det här en särskild bestämmelse för det fall att en man helt eller delvis låter sig understödjas av en kvinna som bedriver otukt. Det bör observeras att bestämmelserna under § 206 tillämpas oberoende av om förhållandena berörs av § 378 eller inte.

Utan att direkt uppta prostitution som grund kan § 4 i lagen om lösdriveri, bettleri och dryckenskap användas mot prostituerade:

§ 4. Den, som hengir sig til orkesløshet eller driver omkring under saadanne forhold, at der er grund til at anta, at han helt eller delvis skaffer sig midlerne til sit livsførsel ved straffbare handlinger eller ved andres erhvervsmæssige utugt, straffes for løsgjængeri med fængsel indtil 3 maaneder.

Det samme gjælder den, som hengir sig til orkesløshet eller driver omkring og herunder ved voldsom, truende eller paatrængende opførsel forulemper eller voldrer fare for andre.

Inte heller dessa bestämmelser tillämpas längre i någon nämnvärd utsträckning.

I "lov om barnevern" finns också vissa paragrafer som kan tillämpas på personer under 18 år i förebyggande syfte. Lagens kap. III anger som skäl för omhändertagande bl. a.

§ 16. Vernetiltak som omhandlet i detta kapitel kan treffes overfor barn under 18 år.

- a. når barnet bli slik behandlet eller lever under slike forhold at dets helse (fysisk-psykisk) eller utvikling utsettes for skade eller alvorlig fare,
- b. når barnet ved lovovertredelser eller annen atferd viser så dårlig tilpasning til omgivelsene eller samfunnet at særlige åtgjerder finnes påkrevd.

Under paragraf 16 ryms bl. a. att någon prostituerar sig. I vissa fall kan omhändertagandet utsträckas till dess den omhändertagne har fyllt 23 år (lov om barnevern, §§ 48-51).

Prostitutionstyper och prostitutionsformer

Av de fyra grundläggande prostitutionstyperna är två tydligt förekommande och dokumenterade. Störst omfattning har givetvis den heterosexuella prostitutionstypen med män som köpare och kvinnor som säljare. Näst största kända omfattning svarar homosexuell prostitution mellan män för. En tredje

prostitutionstyp, den heterosexuella med kvinnor som köpare och män som prostituerade, har förekommit men dess nuvarande existens och omfattning finns inte närmare dokumenterad. Den fjärde typen, dvs. homosexuell prostitution mellan kvinnor, är inte känd.

Prostitution förekommer även i andra städer än Oslo, men Oslo intar en särställning.

8.3.2 Heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som säljare

Den heterosexuella prostitutionstypen förekommer i skilda former. Mest utbredd synes gatuprostitutionen vara. Denna är störst i Oslo men förekommer också i andra städer.

Gatuprostitution

I Oslo sysslade enligt polisens spaningsuppgifter hösten 1978 ca 150 kvinnor med gatuprostitution i större eller mindre omfattning. Gatuprostitutionen går i huvudsak till på samma sätt som i Sverige.

Gatuprostitutionen i Oslo är inte lika koncentrerad geografiskt som motsvarande prostitution i Stockholm eller Malmö. Däremot finns likheter med Göteborg, där gatuprostitutionen också är mer utspridd geografiskt. I Oslo utgörs prostitutionsstråken främst av Øvre og Nedre Slottsgaten, Borggården, Bankplassen, Grew Wedelsplass samt Stenersgaten.

För de prostituerade kvinnorna fanns ofullständiga polisiära spaningsuppgifter. Av dessa kunde utläsas att ca 40–50 kvinnor var narkotikaberoende (dessa rörde sig främst på Øvre og Nedre Slottsgaterna och i viss mån på Bankplassen). Ca 10 äldre kvinnor höll traditionellt till på Grew Wedelsplass. Ett 20-tal kvinnor i åldern 25–35 år höll till på Borggården. Dessa senare ansågs operera på mer "professionell" basis med hallickar i bakgrunden. Två transvestiter var kända av polisen.

En särskild grupp utgjorde de *mycket unga* flickor som sedan några år tillbaka fanns på Stenersgate. Det rörde sig om sammanlagt ca 50 flickor som från och till umgicks med varandra, sina "pojkvänner" samt män som köpare i prostitutionsförbindelser. Flickorna var i stor utsträckning thinner- eller narkotikamissbrukare, men också alkoholmissbruk förekom.

Stenersgatemiljön under 1978 var i första hand att betrakta som en subkultur för mer eller mindre utslagna ungdomar. Framträdande var just det thinner- och narkotikamissbruk som förekom bland flickorna. Prostitutionsinslaget verkade vara ett tillfälligt och högst varierande inkomstled i vistelsen längs Stenersgatemuren. Flickorna använde pengarna till inköp av narkotika, hamburgare, läskedrycker osv. till sig själva och sina eventuella pojkvänner. När väl uppgifterna om att det gick att köpa unga flickor på Stenersgate spred sig flerdubblades de potentiella köparna i området. Därmed förstärktes också för en tid prostitutionsinslaget i denna subkultur. Förhållandena uppmärksammades av polisen under senhösten 1977. Flickorna var i åldrarna 13 till 18/19 år. De flesta var i 16-årsåldern. På grundval av polisens uppgifter bildades en arbetsgrupp för Stenersgatens barn- och ungdomsprostitution med företrädare för polis, sjukvård, barnavård, fritidsförvaltning, arbetsförmedling och skola.

Skilda polisiära åtgärder vidtogs – i främsta rummet mot de manliga köparna, som i flera fall begick olagligheter eftersom flickorna var under 16 år. (Den generella könsumgänsgränsen är i Norge 16 år med strängare straff för könsumgänge med barn under 14 år). Några män blev också åtalade och dömda. Dessa polisiära insatser, massmedias skildringar av förhållandena vid Stenersgate och vissa sociala insatser minskade märkbart frekvensen av potentiella köpare. Till detta bidrog också att polisen även tillgrip tekniska kontroller av bilar vid skilda tillfällen i Stenersgatsstråket. Prostitution förekom dock fortfarande under hösten 1978.

Vid samtal med de sociala myndigheterna och polisen i Oslo framgick att många av de flickor som rörde sig på Stenersgaten kom från s. k. multiproblemfamiljer. I flera fall hade de rymt från sina hemorter långt ifrån Oslo, eller från olika institutioner. I augusti 1979 inleddes ett socialt projekt för arbete bland ungdomarna på Stenersgaten. Projektet avslutas sannolikt i augusti 1981 och en rapport väntas i anslutning härtil. Under projektets arbete har det visat sig att långt färre problemungdomar än man väntat sig förekommit i området.

De sociala myndigheterna i Oslo har en omfattande generell uppsökande verksamhet bland barn och ungdom i staden. Man planerar för närvarande att utvidga samarbetet med polismyndigheten och hoppas därigenom i större utsträckning kunna förbygga sådan social missanpassning som kan leda till prostitution.

Bar- och restaurangprostitution

Det är svårare att få ett grepp om denna prostitutionsform än om gatuformen. Polisuppgifter skattade antalet kvinnor som prostituerade inom denna form till ca 50 i Oslo. Uppgifterna på antalet män som köpare saknas.

Den prostitutionsverksamhet som förekommer i vissa barer, restauranger och nattklubbar är inte särskilt uppenbar för tillfälliga gäster. På ett mindre antal näringsställen anses denna prostitution dock förekomma regelmässigt.

Andra prostitutionsformer

Tidigare förekom en relativt omfattande s. k. hamnprostitution. Enligt tillgängliga uppgifter existerar denna inte längre. Orsaken är framför allt att skeppsfarten har ändrat utseende. Tekniska förändringar och storskalig drift har gjort att besöken i hamn numera är mycket kortvariga.

Prostitution på massageinstitut och poseringsateljéer är inte känd i någon större omfattning. Under olika "maskeringar" kan det dock finnas ett eller annat sådant exempel.

S. k. call-girlprostitution eller annan mer inofficiell förmedlingsverksamhet är inte dokumenterad. Initierade kontakter, också inom den norska polisen, hävdar dock att sådan verksamhet troligen förekommer. Under år 1975 sprängde t. ex. Oslopolisen en sådan mer "exklusiv" illegal förmedlings- och klubbverksamhet.

Koppleri

Enligt polisens och andra initierades uppgifter förekommer uppenbarligen koppleri. Det gäller först och främst gatuprostitutionen och bar- och restaurangprostitutionen. Polisen har ingen aktiv och regelbunden spaning mot hallickarna, vilket blir ett problem. I stället avvaktar man kvinnornas angivanden. En följd blir att polisen har mindre kunskap om hallickarna än vad som skulle kunna vara fallet om en aktiv spaning tillämpades. En annan följd är att kvinnans möjligheter att i sin miljö delge polisen uppgifter minskar.

Trots den begränsade kunskapen om hallickarna kan man konstatera att dessa huvudsakligen utgörs av norska medborgare. Den internationalisering som i vissa svenska städer har skett vad gäller hallickarnas nationalitet saknas således i Oslo.

8.3.3 Homosexuell prostitution mellan män

Utredningens kunskap om denna prostitutionstyp begränsar sig till vissa förhållanden i Oslo. Några skilda och mer eller mindre kända former inom denna typ utgörs av gatu- och parkprostitution samt klubbprostitution (legala och illegala klubbar).

Gatu- och parkprostitution

Denna prostitutionsform förekommer i huvudsak i och kring Østbanstationen i Oslo. En liten park med offentlig pissoar utanför järnvägsstationen är ett känt kontaktställe.

Ett obekant antal pojkar eller yngre män prostituerar sig här. Vissa mycket unga pojkar har observerats. Köparna är obekanta för polismyndighet och sociala myndigheter.

Klubbprostitution

Oslo har några klubbar för homosexuella. Under år 1978 var en av dessa öppen för homosexuella kvinnor och män. Även heterosexuella ägde tillträde. På de olika klubbarna kunde det enligt initierades uppgifter förekomma viss prostitution.

8.3.4 Övriga prostitutionstyper

Enligt polisen skall tidigare under 1970-talet viss prostitution med kvinnor som köpare och män som prostituerade ha förekommit. Homosexuell prostitution mellan kvinnor var inte känd.

8.3.5 Några intryck från Stavanger

Upptäckten av olja i Nordsjön har i många avseenden givit Stavanger en för nordiska samtida förhållanden unik prägel med snabb ekonomisk expansion och åtföljande sociala förändringar. Detta skulle kunna vara en grogrund för

en utbredd prostitution. Under de senaste åren har Stavanger också i vissa delar av norsk och svensk press utmålats som ett formligt prostitutionsnäste. De ensamstående männen som skiftarbetar inom oljeutvinningen tjänar ovanligt bra med pengar och detta skulle utgöra grunden för en vidgad "kommers med sex" i skilda förpackningar.

Efter samtal med företrädare för polismyndighet och socialförvaltning i Stavanger och vissa egna kortvariga iakttagelser kan sägas att den återgivna massmediabilden inte är korrekt. Den synliga "sexkommersen" har uppenbarligen starkt överdrivits. Samtidigt är det tydligt att den sociala strukturen i Stavanger snabbt har förändrats och att detta har lett till problem av skilda slag.

Enligt myndighetsuppgifter förekommer heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som säljare. Denna prostitutionstyp förekommer huvudsakligen i två former: bar/restaurangprostitution och viss gatu/uteprostitution.

I likhet med Oslo är inte den förekommande bar/restaurangprostitutionen särskilt synlig eller påtaglig. Gatuprostitutionen synes ha liten omfattning. I anslutning till den s. k. barackbyn (bostäder för ensamma och i Stavanger tillfälligt arbetande män) förekommer enligt uppgifter viss prostitution med unga flickor som säljare.

Förekomsten av övriga tre prostitutionstyper är inte dokumenterad.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be supported by a valid receipt or invoice. This ensures transparency and allows for easy auditing of the accounts. The second part of the document provides a detailed breakdown of the monthly expenses, categorized by department and project. It shows that the majority of the funds are allocated towards operational costs, such as salaries and utilities. The final part of the document summarizes the overall financial performance for the period, highlighting the successful completion of the budget and the positive impact of the various initiatives.

Category	Sub-Category	Amount
Operating Expenses	Salaries	120,000
	Utilities	15,000
	Travel	8,000
	Office Supplies	2,000
Capital Expenses	Equipment	50,000
	Construction	30,000
	Software	10,000
Financial Expenses	Interest	5,000
	Depreciation	12,000
Income	Revenue	200,000
	Grants	10,000

9 Mina överväganden

100 000 män i Sverige köper varje år tjänster av 2 000 prostituerade kvinnor. Det är dagens svenska prostitution.

En tillbakablick visar att prostitutionen förekommit hos oss liksom i alla andra västerländska samhällen i århundraden. I Sverige har omfattningen varierat liksom inställningen till prostitutionen och medlen att försöka komma till rätta med den.

Under 1960-talet och första hälften av 70-talet skedde en markant ökning. Den s. k. sexuella liberaliseringen slog igenom. Individerna ansågs ha rätt till sexuell frihet och den sexuella friheten betraktades som ett medel till allmän frigörelse. Ett resultat av denna frigörelse blev en hård marknadsföring av den kommersialiserade sexualiteten i dess olika former. I pressen salufördes prostitutionen öppet. Allt gick att köpa – också kvinnor.

Så småningom inträdde en reaktion. Debatten blev livlig och tyvärr ofta verklighetsfrämmande. Skildringar av hur prostitutionen blivit ett vanligt sätt för flickor att skaffa sig ridhästar och annat åtråvärt florerade. Liksom alltid när problemet prostitution kommer på tal uttalade sig många med stor tvärsäkerhet trots brist på verkligt underlag. Yrvakna debattörer kom med hurtfriska uppslag om hur man skulle bli av med prostitutionen. Den kom också att bli ett inslag i den allt livligare kvinno- och jämställdhetsdebatten.

Detta uppflammande intresse för prostitutionen och de prostituerade kom till uttryck i riksdagsdebatter och motioner och ledde till att det ansågs nödvändigt att göra en utredning i ämnet. Regeringen tillkallade år 1977 mig att med biträde av sakkunniga utreda prostitutionen.

Min huvudsakliga uppgift skulle enligt direktiven vara en kartläggning av problemen kring prostitutionen. Under utredningens gång har det ofta visat sig att just kartläggningen är av grundläggande betydelse. Det kan inte nog kraftigt betonas att det är nödvändigt att veta problemets omfattning och orsaker innan det är meningsfullt att diskutera olika lösningar.

Det är också viktigt att sätta prostitutionen som problem i relation till andra problem i vårt samhälle. Prostitutionen förs inte så sällan fram och debatteras på ett sätt som om den var vår största och viktigaste samhällsfråga. I verkligheten är det naturligtvis alls inte så. Jämför t. ex. prostitutionen med ett annat problem som ofta förekommer i samband med den, nämligen narkotikamissbruket.

Samtidigt som det kan vara på sin plats att varna för en alltför känsloladdad och osaklig debatt är emellertid det engagemang som många visar av stort värde när det gäller att komma till rätta med prostitutionen.

Särskilt har skilda kvinnoorganisationer ägnat frågan stort intresse. Oftast har då debatten rört sig om prostitutionen som en utpräglad kvinno- och jämställdhetsfråga. Behandlar man emellertid prostitutionen enbart som en kvinnofråga och koncentrerar intresset till de inblandade kvinnorna bortser man från att tillgången på prostituerade helt är beroende på efterfrågan. Att det alltså i hög grad gäller männens sociala situation – deras krav, behov och attityder. Var de inte villiga att betala för de prostituerades tjänster hade vi inte någon prostitution. Om prostitutionen vidare inte var något annat än en jämställdhetsfråga skulle man i princip få en tillfredsställande lösning lika väl genom att uppmuntra manlig prostitution som genom att motarbeta kvinnlig – men alla inser ju att detta är en absurd tanke.

Utgångspunkten måste enligt min uppfattning i stället vara att prostitutionen är ett mänskligt problem – inte ett mans- eller kvinnoproblem. Det är en fråga om mänskliga relationer, ömsesidig hänsyn och respekt för varandra, om mänsklig värdighet.

Det har redan framhållits att kvinnor och kvinnoorganisationer har insett vikten av att engagera sig för frågans lösning. Jag utgår från att så kommer att ske också i fortsättningen. Det skulle vara bra om också män i allmänhet visade ett motsvarande intresse. Av alltför många avfärdas frågan med ett slags mildt överseende eller med viss raljans. Endast en gemensam insikt och vilja att komma till rätta med problemet kan föra fram till en lösning.

Frågan varför prostitution finns i ett samhälle som vårt där den sexuella frigjordheten ifrågasätts av så få har inte något entydigt svar. Förklaringen är som tidigare redovisats mycket sammansatt alltifrån vårt kommersialiserade samhälle med rådande könsrollsmönster till en rad individuella faktorer som gör att en man vill köpa sexuella tjänster och att en kvinna vill prostituera sig.

När det gäller efterfrågan på prostituerade tjänster kan det vara av intresse att påpeka att det är en mycket stor grupp män som anlitar prostituerade. Den gruppen omfattar, som en prostituerad uttryckte det, "alla män". Kartläggningen har också visat att det är gifta och ogifta män, män i skilda åldrar och med skiftande yrken och inkomster – med andra ord ett typiskt genomsnitt av befolkningen.

Av vad som tidigare redovisats om de prostituerade kvinnorna vill jag särskilt påpeka att det inte finns belägg för de ofta framförda påståendena om att många mycket unga flickor prostituerar sig och att prostitutionen går allt längre ner i åldrarna. Andelen gatuprostituerade under 15 år uppgår således inte till en procent av hela gruppen. En annan uppgift som för mig var överraskande är att så många kvinnor någon gång prostituerat sig, låt vara ytterst kortvarigt. Så har ungefär två procent av de kvinnor som föddes i Stockholmsområdet under mitten av 1950-talet ägnat sig åt prostitution.

Jag har i mina överväganden hittills utgått från att prostitutionen är ett samhällsont som skall bekämpas. Som alltid finns det väl personer som har en motsatt uppfattning. Jag tror emellertid att det är få som vid närmare eftertanke anser att prostitutionen bör godtas. Visserligen förs det av och till fram tankar om att prostitutionen borde organiseras och koncentreras till statliga bordeller. Förespråkarna för prostitution brukar också framhålla att prostitution utgör den enda möjligheten för män som på grund av olika handikapp är utestängda från vanligt sexuellt och känslomässigt umgänge att

få uppleva detta. Utredningen visar emellertid att det är tämligen få handikappade män som söker prostitutionskontakter och att det rent känslomässiga utbytet i allmänhet är ringa eller obefintligt. Motsvarande problem borde ju i så fall beaktas när det gäller handikappade kvinnor. Med en öppnare syn och med kunskap och förståelse bör de handikappades sexuella och känslomässiga problem kunna lösas på annat sätt. Jag utgår från att den frågan redan övervägs med tanke på det nuvarande handikappåret med mottot full delaktighet och jämlikhet.

Det har också gjorts gällande att sexualbrottsligheten minskar genom att det finns tillgång till prostituerade. De tesar i denna riktning som framförts av t. ex. den danske forskaren Kutschinsky delas inte av svenska forskare på området. Det kan även konstateras att de grövre sexualbrotten som t. ex. våldtäkt, inte minskat under 1970-talet. Påståendet synes ännu vetenskapligt så svagt underbyggt att det i vart fall inte kan användas som försvar för prostitutionen med de påtagliga negativa verkningar denna har.

De prostituerade själva gör också ofta gällande att de utför en samhällsnyttig gärning – de finns till för de ensamma och isolerade, de hjälper till att hålla ihop familjer där hustrun inte är intresserad av sexuell samvaro etc. Att de prostituerade själva bibringas en sådan uppfattning är lättförståeligt. Inställningen att de utför något nyttigt gör också att de ofta påtalar och har svårt att fördrå det förakt som de utsätts för från alla håll. Många av dem anser sig vara samhällets mest föraktade varelser trots att de inte gör något brottsligt utan i stället något som samhället faktiskt tolererar.

Det föranleder mig att göra den reflexionen att prostitutionen som företeelse mycket väl kan fördömas men att de enskilda kvinnorna som ägnar sig åt prostitution inte bör bli föremål för förakt.

I detta sammanhang kan prostitutionen i kombination med narkotikamissbruk förtjäna särskild uppmärksamhet. Om narkotikamissbruket är en följd av prostitution eller tvärtom kan vara svårt att säga. Klart är emellertid att det är särskilt svårt, ofta ogörligt, att få prostituerade som är beroende av narkotika att sluta med sin prostitution. Detta har tydligt framgått att redovisningarna från Malmö och Stockholm. Prostitutionen är ett medel att få narkotikabehovet tillgodosett. Fanns inte prostitutionen skulle de flesta missbrukande kvinnorna känna sig hänvisade till stölder, rån och liknande brottslighet liksom så många missbrukare bland männen. Vilket är då att föredra? Här måste rimligen narkotikan och inte prostitutionen vara huvudproblemet som det gäller att komma till rätta med.

Som ett sammanfattande svar på om prostitutionen är berättigad vill jag säga att den strider mot den fundamentala uppfattningen om varje människas lika värde. Att med utgångspunkt från det konstaterandet våga påstå att det går att utrota prostitutionen tror jag emellertid inte är realistiskt utan ett önsketänkande. Prostitutionen har under tidernas lopp tagit sig alltför många former och exemplet narkotika/prostitution visar på de uppenbara svårigheterna. Det realistiska målet måste vara att försöka hålla prostitutionen inom så snäva gränser som möjligt.

Den allt livligare prostitutionsdebatten under senare år har förmedlat intrycket att prostitutionen ständigt ökar och att problemet blivit allt allvarligare och mera svårlost. Så är emellertid inte fallet. En seriös diskussion om vad som bör göras för att begränsa prostitutionen måste utgå från det för

många säkert mycket överraskande men likväl obestridliga faktum att prostitutionen *minskat* kraftigt på senare år.

Det faktaunderlag som tagits fram av sakkunniga inom ramen för min utredning visar att gatuprostitutionens totala omfattning minskat i storleksordningen 40 procent sedan 1976 medan motsvarande minskning på massageinstitut och poseringsateljéer utgör 60 procent. Sedan år 1975 har prostitutionen på sexklubbarna minskat med ungefär 80 procent. Också lyxprostitutionen har gått ner men storleken av minskningen är okänd.

Minskningen måste tillskrivas de aktiviteter på olika områden som sattes in i mitten av 1970-talet. Någon annan förklaring finns inte. Massmedia belyste missförhållandena, polisen ökade sina insatser, åtal och domar mot kopplare blev allt vanligare. Politiska instanser och sociala myndigheter fick upp ögonen för att prostitutionen var ett socialt problem som krävde deras ingripande.

Som särskild utredare befinner jag mig alltså i den något ovanliga situationen att de missförhållanden som föranledde utredningen redan avtagit betydligt, något som jag självfallet noterar med tillfredsställelse. Det går dock inte att slå sig till ro med de uppnådda förbättringarna. För att också i fortsättningen kunna hålla prostitutionen nere och minska den så mycket som det någonsin är möjligt, krävs att den aktivitet som redan givit resultat fortsätter men också att nya och effektivare insatser övervägs och prövas.

10 Mina förslag till åtgärder mot prostitutionen

Att börja ett avsnitt om åtgärder mot prostitutionen med att tala om barns uppfostran kan kanske förefalla egendomligt. Debatten om vilka åtgärder som kan vidtas för att komma till rätta med prostitutionen har hittills mest handlat om sådant som kriminalisering av köp och försäljning av sexuella tjänster, förbud mot sexklubbar och andra åtgärder av begränsad räckvidd. Även jag blir visserligen tvungen att i detta betänkande i huvudsak hålla mig på detta plan.

Men jag känner ett behov av att säga ifrån att jag egentligen tycker att det är otillfredsställande med denna närsynthet och denna kortsiktiga inriktning på ingripanden i efterhand. När det gäller prostitutionen liksom när det gäller brottslighet, missbruk och sociala missförhållanden i allmänhet har jag alltid hävdats att vi borde satsa betydligt mer på förebyggande åtgärder och inte, som nu så ofta sker, avvakta med insatser tills allting redan gått snett. *Man borde alltid börja från grunden, dvs. med barnen.* Mycket skulle se annorlunda och bättre ut i dagens Sverige, om det inte fanns så många barn som for illa, kanske inte så mycket på grund av materiell nöd som på grund av brist på omtanke, kärlek och omvårdnad. Vi borde ägna lite mer tid och krafter åt att fundera ut vad vi kan göra åt den saken.

För min del vill jag därför, innan jag går in på olika frågor om tänkbara konkreta åtgärder i nuet mot prostitutionen, åtminstone säga några ord om barns uppfostran och utbildning som enligt min bedömning har betydelse för kampen mot prostitutionen i ett långsiktigt perspektiv. Jag gör det fullt medveten om risken för att en del av det jag säger kan framstå som självklarheter.

10.1 Uppfostran

Som framgått av avsnittet "Könsroller, samhälle, sexualitet" får barnen sina könsroller fastlagda redan på ett mycket tidigt stadium och vanligen låses de sedan under den fortsatta uppväxten allt hårdare fast i sina en gång givna roller.

Det är ingen tvekan om att vårt kulturmönster med dess traditionella fördelning av rollerna mellan män och kvinnor haft och har sin betydelse för uppkomsten och utbredningen av prostitution. För att man skall förstå sammanhanget räcker det med att erinra om t. ex. hur könsrollsmönstret generation efter generation bidragit till att hos pojkar utveckla manliga ideal som styrka och osentimentalitet och hos flickor uppamma en lust att behaga

män. Mannen har varit förutbestämd att dominera, kvinnan att underordna sig. Därifrån är steget inte långt till att betrakta kvinnan som sexualobjekt. Ett objekt kan, som bekant, i princip bli föremål för köp.

I ett samhälle där män och kvinnor är jämställda, där barn regelmässigt har nära och känslomässigt fullvärdiga kontakter inte bara med sin mor utan också med sin far och där barnen ser kvinnorna delta i samhällslivet utanför hemmen på samma villkor och i samma utsträckning som männen kommer förutsättningarna för att komma till rätta med sociala problem i allmänhet, och däribland även prostitutionen, att i väsentliga hänseenden vara betydligt bättre än idag.

För var och en som är angelägen om att begränsa prostitutionen måste det därför i ett långsiktigt perspektiv vara av grundläggande betydelse att förelegade könsroller blir utbytta mot nya som stämmer med vår tids värderingar om alla människors lika värde. Men detta kommer att ta tid, och långt innan vi nalkas det målet är det mycket annat som vi både kan och måste försöka göra för att ge barnen en bättre fostran och därmed underminera grunden för prostitutionen.

Det enskilda barnet har framför allt behov av att vara älskat, önskat och väl omhändertaget. Samhället måste inrättas så att dessa behov i görligaste mån blir tillgodosedda. Det får inte vara så att bostadsbrist, brist på bra barnomsorg eller ekonomiska försörjningsproblem hindrar människor att skaffa barn eller medför en så pressad situation för föräldrarna att de inte förmår ge sina barn den kärlek och den omvårdnad som de behöver.

Det är naturligtvis också av stor vikt att föräldrarna inser hur stor betydelse de själva har för sina barn, inte bara då det gäller att tillfredsställa barnens materiella behov, utan kanske framför allt för att ge dem en känslomässigt varm och trygg uppväxt.

Att ge barn en varm och trygg uppväxt innebär ingalunda kravlöshet och frihet från fostran och handlingsmönster för barnen. Att vara önskad och älskad innebär bl. a. att någon bryr sig om ens person. Att bry sig om är också att ställa rimliga krav. Tolerans och hänsyn är något barnet måste lära sig. För att barnen skall utvecklas i sådan riktning är det nödvändigt att de vuxna fostrar dem och tydligt visar vilka normer, som skall gälla i relationen mellan människor och i samhället. Den passiva fostran som delvis präglat 1960- och 70-talen kan leda till en avsaknad av klara riktlinjer, som för vissa barn medför en direkt kaotisk situation. Att så småningom ges ansvar i växande utsträckning för sig själv, sina medmänniskor och sin miljö är ett uttryck för kärlek och förtroende och ingalunda någon negativ frihetsinskränkning.

I barnens vardag har även den informella sociala kontrollen stor betydelse. Det är därför viktigt för ett barns utveckling att också andra barns föräldrar, lärare och andra i barnets närmiljö intresserar sig för barnet och reagerar om det påtagligt bryter mot handlingsmönster eller på annat sätt visar misstrivsel.

En avgörande förbättring av livsvillkoren för de barn som skall växa upp i vårt samhälle bygger således på större förståelse för barns behov och villkor och på att vi själva är beredda att i vissa avseenden förändra vårt nuvarande sätt att leva.

Kan vi skapa en bättre uppväxtmiljö för våra barn ger vi dem en möjlighet

att i fortsättningen få känna gemenskap med andra och uppleva sexualitet som ett uttryck för kärlek och omtanke och inte som en handelsvara. Det är på sikt den säkraste vägen att förebygga prostitutionen.

10.2 Utbildning

Av intresse i sammanhanget är att se hur skolan fullgör sin uppgift att förmedla kunskap i samlevnadsfrågor. Ofta hör man den uppfattningen att sexualundervisningen är koncentrerad till frågor av rent "teknisk" natur men att känslomässiga upplevelser, vikten av hänsyn, ömhet och ansvar i sexuella relationer inte berörs.

Skolöverstyrelsens handledning för samlevnadsundervisningen utgavs år 1977. Handledningen är avsedd bl. a. för grundskolan och gymnasieskolan. I förordet anförs att "sexualkunskap har i skolarbetet alltmer kommit att behandlas i ett vidare perspektiv, som en del av värderings- och samlevnadsfrågor ... Undervisningen benämnes i enlighet härmed samlevnadsundervisning". I handledningen redovisas de mål undervisningen syftar till att uppnå. Eleven skall sålunda genom samlevnadsundervisning

1. skaffa sig kunskaper om anatomi, fysiologi, psykologi, etik och sociala sammanhang för att få bättre förutsättningar att förverkliga en samlevnad präglad av ansvar, hänsyn och omsorg om medmänniskan och därigenom få uppleva sexualitet som en källa till glädje och lycka i gemenskap med en annan människa;
2. skaffa sig kunskap om livsåskådningar och om värderingar inom sexual- och samlevnadsområdet för att kunna acceptera grundläggande (gemensamma) värderingar, som enligt läroplanen skall framhållas och främjas, och för att kunna ta ställning till skiljaktiga värderingar, som enligt läroplanen skall behandlas sakligt och allsidigt;
3. förvärva insikt om att sexualiteten är en integrerad del av människans liv, och att den har ett starkt samband med personlighetsutveckling, gemenskapsrelationer och samhällsstruktur;
4. förvärva insikt om sexualitetens komplexa natur och därigenom få möjlighet till personligt ställningstagande i samlevnadsfrågor.

De uppställda målen följs av anvisningar och kommentarer. Det viktigaste målet för samlevnadsundervisningen sägs vara att främja förmågan till gemenskap. Denna förmåga betecknas i den första målpunkten som en av förutsättningarna för att uppleva sexualitet som en källa till glädje och lycka. Sexuella aktiviteter kan äga rum utan gemenskap, men skolans samlevnadsundervisning hävdar att den gemenskapspräglade sexualiteten bättre fyller ett djupgående mänskligt behov. I den första målpunkten hävdas vidare att ansvar, hänsyn och omsorg är en nödvändig förutsättning för gemenskap. Denna måste vårdas och utvecklas. Det är en allmänmänsklig regel som inte bara gäller för den gemenskap där en sexuell relation ingår. Det är dock speciellt viktigt att betona regeln med avseende på sexuella relationer, då ibland en inställning bland elever gör sig märkbar som innebär att man på det sexuella området kan få vara hänsynslös och att vanliga regler för hänsyn och ansvar inte gäller på detta område.

Skolan har enligt läroplanen till uppgift att grundlägga och vidareutveckla sådana egenskaper hos eleverna som kan bära upp och förstärka demokratins principer om likaberättigande mellan människor. Denna princip vänder sig

t. ex. mot den traditionella dubbelmoralen på det sexuella området, enligt vilken kvinnor utsätts för sociala förkastelsesdomar för samma handlingar som män saklöst kan begå. Att ta avstånd från den sexuella dubbelmoralen är en del av uppgiften att motverka de traditionella könsroller, dvs. den prägling av män och kvinnor som motverkar jämställdhet mellan könen.

Handledningen innehåller utöver de övergripande målen med kommentarer även tämligen ingående anvisningar avseende arbetssätt och innehåll för samlevnadsundervisningen på de olika stadierna, samlevnadsundervisningen för etniska och nationella minoritetsgrupper samt undervisningen för och om elever med handikapp. Dessutom ingår en relativt omfattande faktaöversikt, som behandlar såväl anatomi och fysiologi som livsåskådningsfrågor, sociala och psykologiska synpunkter samt lagstiftning.

Samlevnads- och sexualundervisningen skall enligt föreskrifterna meddelas i samverkan mellan ämnena biologi, samhällskunskap och religionskunskap. Medverkan påräknas därjämte från svenska, hemkunskap och gymnastik.

Enligt läroplanen skall således alla svenska skolelever efter genomgången årskurs åtta, dvs. normalt vid 15 års ålder, ha fått en allsidig och utförlig undervisning om sexual- och samlevnadsfrågor, (t. ex. på målbeskrivning för arbetsområdet Att vara två för årskurs åtta, se bilaga 2), som påtagligt understrukt de sociala och etiska frågorna, som är anknutna till sexuella relationer.

Om läroplanen speglade verkligheten skulle allt vara gott och väl. Det finns emellertid anledning att sätta frågetecken för hur det förhåller sig på den punkten. Av en mindre undersökning utförd under våren 1981 vid pedagogiska institutionen, universitetet i Linköping, om yngre tonåringars kunskaper om och inställning till sex, "Sex i sjuan och åttan", framgår att dessa tonåringars kunskaper inte motsvarar handledningens målsättning.

Ingen av de intervjuade eleverna hade ännu kunskaper som byggts upp till en sammanhängande kunskapsstruktur med full förståelse för hur människan fungerar i sexuellt avseende. De flesta befann sig i den första uppbyggnadsfasen då kunskaperna ännu är osammanhängande och t. o. m. stora delar fattas. Förutom bristande kunskaper om de rent biologiska sammanhangen kunde konstateras att ingen heller förstod hur man och kvinna påverkar varandra i ett parförhållande och att detta spelar en stor roll för sexualiteten.

Ungefär hälften av de intervjuade ungdomarna kunde inte tala med sina föräldrar om sex och många av dem var missnöjda med skolans sexualundervisning. Flera av ungdomarna hade sagt att arbetsformen och innehållet i sexualundervisningen inte varit tillfredsställande. Arbetsformen hade enligt deras åsikt varit alltför dominerad av helklassundervisning med många tekniska hjälpmedel.

Vad innehållet beträffar hade de inga invändningar mot det som tagits upp, men eleverna ansåg att mycket fattades. Det som tagits upp hade varit känslomässigt neutralt som anatomi, fosterutveckling och menstruation, medan de mera engagerade momenten som samlag och andra känslomässiga uttryck för sexualiteten, liksom preventivmedel, fått liten eller ingen uppmärksamhet.

Det kunde sammanfattningsvis konstateras att det i läroplanen definierade målet inte uppnåtts. Skolan i dag ger inte eleverna en fungerande sexualundervisning. Frågan om detta över huvud taget är möjligt med ungdomar i

början av puberteten och med nuvarande undervisningsmetoder lämnades öppen.

Resultaten från Linköpingsundersökningen stöds även av resultaten från en i Uppsala under våren 1978 genomförd undersökning. Undersökningen utfördes genom intervjuer med två ungdomsgrupper som ett samarbetsprojekt mellan Skolgynekologiska mottagningen och Sociologiska institutionen i Uppsala. (Anders Å-son Berg: Inställning till och erfarenhet av sexualitet hos skolungdomar – Är ungdomar i 16-årsåldern bättre sexualupplysta i dag än tidigare? Intagen i Bo Lewin: Sexual Attitudes and Sexual Experiences among Teenagers in a Swedish City. (Uppsala 1980)).

Även i denna undersökning visades att en mycket stor del av ungdomarna inte kunde tala om sexuella frågor med föräldrarna och att lärarnas betydelse som kunskapsförmedlare därför är mycket stor. Vidare framkom även här att nära hälften av ungdomarna önskade mer information om sexuella frågor.

Enligt min mening är det av yttersta vikt att skolan bemödar sig om att uppnå de i läroplanen fastställda målen för samlevnads- och sexualundervisningen och därvid kanske mer än nu lägger tonvikten på de etiska och sociala aspekterna.

Av Linköpingsundervisningen framgår att undervisningen ofta upplevs som känslolös och teknisk samt att helklassundervisning kan försvåra för eleverna att ställa frågor i dessa för många känsliga ämnen. Däremot upplever många, särskilt flickor, kontakten med skolsköterskan eller gynekolog vid ungdomsmottagning som positiv. Man bör mot bakgrund härav överväga om inte dessa kan utnyttjas mera medvetet och systematiskt som undervisare beträffande stora delar av samlevnads- och sexualundervisningen.

Undervisningen bör även i större utsträckning än vad nu sker ges i mindre grupper. Det kan även mot bakgrund av den allt lägre sexuella debutåldern, (f. n. torde ca en fjärdedel av tonåringarna ha debuterat vid femton års ålder) övervägas om inte tyngdpunkten i samlevnads- och sexualundervisningen bör komma tidigare än i åttonde klass.

I samlevnadsundervisningen skall som nämnts även könsrollerna uppmärksammas. Det är i detta sammanhang viktigt att betona att undervisningen i denna del inte bara snävt bör behandla frågor som har med sexualitet och samlevnad i inskränkt, familjär mening, att göra, utan att stor vikt även bör läggas vid frågor om lika ansvar för barnomsorg, hemarbete, samhälle och produktion. Flickorna bör uppmuntras att på samma sätt som pojkarna se en yrkesutbildning som självklar och vikten av att alla vuxna och arbetsföra människor ekonomiskt kan klara sig själva, bör inskräpas. Hem- och skolföreningarna borde här ha betydande uppgifter att fylla.

Med denna genomgång har jag velat betona skolans betydelse och ansvar då det gäller att ge ungdomarna en sådan uppfattning om samhälleliga och mänskliga relationer att möjligheten att köpa sexuell samvaro framstår såsom utesluten. Från dessa synpunkter på hur prostitutionen över huvud taget skall förhindras att uppstå övergår jag till att diskutera vilka åtgärder som kan vidtas för att minska den prostitution som redan finns.

10.3 Kriminalisering?

Den fråga som i debatten om åtgärder mot prostitution tilldragit sig störst intresse är om prostitutionen skall kriminaliseras eller inte. Som jag tidigare framhållit är det inte straffbart för en prostituerad att sälja sina tjänster och inte heller för en kund att köpa dem.

De krav på straffbeläggning som nu ställs utformas olika. Antingen krävs att både köpare och säljare skall straffas eller att straff enbart skall drabba köparen. Det påstås att en kriminalisering är den enda verkningfulla utvägen dels genom den effekt som ett straff i det enskilda fallet medför och dels genom det generella fördömande som en straffbeläggning innebär.

Kraven på straffbeläggning kommer från olika håll och av företrädare för vitt skilda åsikter i övrigt. Så har t. ex. en regeringsledamot redan tagit ställning för kriminalisering. I en intervju med statsrådet Karin Andersson den 20 september 1980 i Svenska Dagbladet uttalar hon: "Prostitutionen bör förbjudas. Kan vi lagstifta mot aga, kan vi också stifta en lag mot den fysiska och psykiska misshandel som prostitutionen innebär". Hon utvecklar denna tankegång vidare och anser enligt tidningen "att både den prostituerade och kunden skall drabbas".

Trots att detta är statsrådsord tror jag att det är klokt att inte anamma åsikten utan att tänka över skälen för och emot. Jag bör också kunna utgå från att hela regeringen inte tagit ställning innan den av regeringen själv tillsatta utredningen är färdig.

Prostitutionen är som jag tidigare framhållit oförenlig med de idéer om individens frihet och allas jämställdhet som sedan länge rått i vårt land. Trots detta har samhället inte kommit till rätta med prostitutionen. Det visar att en genomgripande förändring av attityder och beteendemönster på detta område tar lång tid – så lång tid att resultatet enligt förespråkarna för kriminalisering inte kan avvaktas. För att få till stånd en förändring fordras därför enligt deras uppfattning att en kriminalisering av prostitutionen sker nu.

Ett förbud skulle, menar de, göra klart för de prostituerades kundkrets, att prostitutionen är en verksamhet som samhället finner förkastlig. Riskerna för att köparens beteende genom polis- och andra ingripanden blir känt för familjen, i umgängeskretsen och bland arbetskamrater skulle öka. Detta skulle säkerligen vara en starkt avhållande faktor för en mycket stor del av köparna och troligen verka mer avhållande än det bötesstraff, som torde vara den mest sannolika rättsliga påföljden av en upptäckt. I den betydligt mindre gruppen köpare från "undre världen" skulle ett förbud sannolikt vara helt verkningfullt, då dessa män vanligen redan befinner sig i rättsmaskineriet och detta nya brott skulle vara jämförelsevis betydelselöst.

På sikt skulle ett förbud sannolikt också medföra en ändrad inställning hos många icke-kriminella män mot köpta könsförbindelser. Propagandan i "hertidningar" för verksamheten skulle förhoppningsvis minska om köparen gjorde sig skyldig till brott.

En straffbeläggning skulle givetvis också verka avskräckande på kvinnornas verksamhet.

Vad som nu anförts utgör de huvudsakliga argumenten som talar för att kriminalisera prostitutionen och det kan kanske inte förnekas att de har en viss bärkraft åtminstone beträffande männen-köparna.

En kriminalisering av prostitutionen reser emellertid allvarliga problem av skilda slag.

En övervägande del av de kvinnor som ägnar sig åt prostitution befinner sig i en sådan social situation att de behöver omfattande och aktiv social – ibland också medicinsk – hjälp för att ordna sina problem. Ingen av de straffrättsliga påföljder vi i dag har kan ge kvinnan den hjälp hon behöver för att skapa en tillvaro utanför prostitutionen. Den enda försörjningsmöjligheten skulle även efter eller under verkställigheten av påföljden sannolikt vara prostitution. Om påföljden bestämdes till böter skulle dessa troligen komma att inräknas bland omkostnaderna i prostitutionen och tjänas ihop genom ny prostitution. Erfarenheterna från andra länder där säljaren är kriminaliserad, visar även att åtgärden inte på något sätt stoppar prostitutionen.

En kriminalisering kan även få andra negativa effekter för de inblandade kvinnorna. Eftersom kunderna kan beräknas bli än mer måna om att inte synas finns en risk att verksamheten, som ju måste anpassa sig till kundernas krav, i större utsträckning drivs under jorden där polis och socialarbetare helt skulle sakna möjligheter att arbeta öppet bland kvinnorna. Inslaget av "beskyddare" skulle sannolikt bli än större, då frestelsen för kunden att undandra sig betalningen – och därmed inte begå något brott – naturligen skulle vara mycket stor. Risken för kvinnorna att råka ut för direkta fysiska övergrepp från kunderna skulle av samma skäl också öka.

Kunden kan också löpa stora risker. Möjligheterna för prostituerade kvinnor och hallickar att öva utpressning mot kunderna liksom att obeivrat tillgripa mer pengar än vad som ursprungligen överenskommits, skulle givetvis öka. Även om kunderna kan sägas ha sig själva att skylla, kan man inte bortse från att en kriminalisering av deras förhåanden skulle kunna medföra risker för en ökande tämligen grov brottslighet riktad mot dem.

Grundläggande för vårt rättssystem är att avgränsningen mellan straffbelagd och icke straffbelagd gärning skall vara klar och så entydig som möjligt. Redan här möter svårigheter när det gäller att kriminalisera prostitutionen. Hur kan man försäkra sig om att den privata sexualiteten inte misstänks? När skall en kvinna sägas vara prostituerad? Vilken typ av ersättning konstituerar prostitution etc?

Inte enbart definitionsfrågan är svårlöst utan också bevisfrågan. Hur skall samhället kunna bevisa att den straffbara handlingen begåtts? Handlingen bygger i normalfallet på en uppgörelse mellan två parter där ingendera har något intresse av att avslöja att ett brott begåtts. Vidare sker handlingen oftast inomhus eller i vart fall utom synhåll för vittnen. I stort sett enda sättet att få bevis skulle vara genom provokation av polis, socialarbetare eller andra som skulle samarbeta med polisen. Denna typ av brottsbekämpning har ingen tradition i Sverige och många ser med oro mot en utveckling som i sin förlängning kan leda till korrupption och utpressning.

Också möjligheten att övervaka efterlevnaden av förbudet skulle medföra svårigheter. Enbart i Stockholm förekommer under ett år 200 000 prostitutionstillfällen. Om förbudet skulle vara effektivt och rättvist borde ju alla dessa beivras – redan tanken är orimlig. Med de begränsade polisresurser vi har skulle endast ett fåtal fall bli lagförda.

De fall som kunde föranleda ingripanden skulle utan tvekan avse gatuprostitutionen. Den dolda lyxprostitutionen skulle på grund av bevis- och

övervakningssvårigheter gå fri. Kriminaliseringen skulle alltså ge upphov till en typisk klasslagstiftning.

Vetskapen om den ringa upptäcktsrisken skulle uppenbarligen göra förbudet verkningslöst; ett "röd gubbe"-förbud. Förbud som inte kan övervakas och där överträdelse regelmässigt inte medför någon påföljd är en fara för rättssamhället. De urholkar rättsmedvetandet och minskar respekten för andra regler och lagar.

Vidare har hos allt fler människor under senare år motviljan mot nya förbud ökat. Detta gäller särskilt bestämmelser inom områden som hör till privatlivet. En annan risk med förbud är att samhället sedan ett förbud införts anser att frågan fått sin lösning och att ytterligare samhällsengagemang är överflödigt.

Min egen uppfattning i frågan är klar och entydig. Jag anser att de skäl som talar mot en kriminalisering av prostitutionen har en sådan styrka att de inte kan förbigås. Prostitutionen i Sverige bör därför enligt min uppfattning också i framtiden vara straffri.

Med den ståndpunkten är det desto angelägnare för mig att söka finna andra sociala och juridiska lösningar att minska prostitutionen. Jag övergår därför till den granskningen och börjar med de juridiska frågorna.

10.4 Lagar av betydelse i kampen mot prostitutionen

10.4.1 *Brottsbalksbrott*

Könsumgånge med barn under 15 år är kriminaliserat enligt BrB 6:3; brottet benämnes otukt med barn. Det är vidare förbjudet att ha eller försöka skaffa sig tillfälliga könsförbindelser med någon under 18 år mot betalning, BrB 6:8; förförelse av ungdom. En förutsättning för att köparen skall kunna dömas är emellertid att han insåg eller hade skälig anledning antaga att säljaren inte hade uppnått de angivna åldersgränserna.

För närvarande är det sällsynt med åtal enligt dessa bestämmelser. Det kan diskuteras om inte åtal för dessa brott skulle kunna väckas i större omfattning än vad som nu sker. Det skulle vara av intresse att få fler avgöranden som visar hur domstolarna tolkar rekvisitet "skälig anledning antaga", i de fall då köparen säger sig inte ha insett att säljarens ålder understeg de angivna gränserna. För min del ser jag inte någon anledning att föreslå någon ändring av bestämmelserna.

I brottsbalken 6:2 stadgas straff för bl. a. den som "övar könsligt umgänge med någon under otillbörligt utnyttjande av att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd - -". Brottet benämnes frihetskränkande otukt. Med uttrycket hjälplöst tillstånd åsyftas bland andra sådana fall som att den angripna på grund av sjukdom eller kroppsskada är oförmögen att bjuda motstånd eller ej förmår uppfatta gärningens innebörd. Med vanmakt förstås enligt kommentar och rättspraxis hittills vanligen redlös alkoholberusning. Begreppet vanmakt övertogs från strafflagen 15:15 och kommenterades inte närmare av straffrättskommittén i dess betänkande (SOU 1965:14).

Också här skulle det vara av värde om domstolarna fick fler fall till bedömning, särskilt för att få klarlagt vad som är att hänföra till "vanmakt" med avseende på narkotikapåverkan. Om domstolarna inte skulle vilja föra in

otillbörligt utnyttjande av narkotikapåverkade prostituerade under nuvarande brottsbeskrivning bör tillämpningsområdet för stadgandet i vart fall vidgas genom att "narkotikapåverkat tillstånd" tillförs brottsbeskrivningen.

Att påstå att en man som köper sexuella tjänster av en narkotikapåverkad kvinna gör sig skyldig till "otillbörligt utnyttjande" borde inte bereda några svårigheter. Det kan däremot i vissa fall vara svårt att avgöra om en person är narkotikapåverkad eller inte. Bevissvårigheterna bör dock inte överdrivas. Köparen kan t. ex. känna den prostituerade personligen och inse att hon är narkotikapåverkad. Det finns också fall, som har framhållits för mig under utredningens gång, där gatuprostituerade är så omtöcknade att de går på lyktstolpar och bilar. De prostituerade kan också vara starkt avmagrade och försedda med en mängd verbölder efter narkotikainjektioner. I många sådana fall måste alltså situationen framstå som rätt klar för köparen. Om det visar sig att det subjektiva rekvisitet vållar svårigheter bör man enligt min mening kunna överväga att i analogi med BrB 6:3 vidga detta rekvisit så att det räcker med att köparen haft skälig anledning anta att den prostituerade var narkotikapåverkad.

Vill man ytterligare utvidga straffmöjligheterna kan man överväga att införa straff för den som köper sig tillfällig könsförbindelse av någon som han vet (eller möjligen har skälig anledning att misstänka) är narkotikaberoende utan hänsyn till om vederbörande vid prostitutionstillfället var narkotikapåverkad.

Självfallet kan även beroendet av narkotika vara svårt att bevisa. Men även här skulle finnas klara fall t. ex. stamkunder för vilka den prostituerades narkotikaberoende är notoriskt, synbara yttre tecken på den prostituerade, osv. Dessa kvinnor blir också lätt kända genom intensiteten i prostitutionsverksamheten. De finns ofta på gatan från tidig eftermiddag till långt in på natten. Att använda sig av dessa kvinnor framstår såsom särskilt hänsynslöst. Den smittorisk som köparna utsätter sig för bör inte heller underskattas.

Om straffbestämmelserna mot köparna vidgas på det sätt som jag här har ifrågasatt måste man vara uppmärksam på risken för att en del prostituerade för att skaffa pengar till narkotika drivs från prostitutionen in i brott. Denna risk kan vara motiv för särskilda åtgärder till stöd för de missbrukande kvinnorna. Till den frågan återkommer jag i annat sammanhang.

För koppleri, BrB 6:7, straffas den som vanemässigt eller i vinningssyfte främjar eller utnyttjar annans otuktiga levnadssätt samt den som förleder person under 20 år till sådant levnadssätt.

Koppleri har på senare år alltmer övergått från att vara ett angivelsebrott till att vara ett spaningsbrott. Även då det gäller koppleri torde det vara av stor vikt att åtal väcks och domstolarna ges möjlighet att pröva även "mindre allvarliga" fall. Påföljderna i kopplerimålen synes på senare år ha skärpts i praxis.

De dömda är emellertid fortfarande huvudsakligen klassiska hallickar, som uppfyller stadgandets rekvisit med avseende på såväl vanemässighet som vinning. Lagtexten ger dock utrymme för att döma någon som vanemässigt eller för att bereda sig vinning främjar eller utnyttjar annans otuktiga levnadssätt. Möjlighet att döma den, som förleder någon som är under 20 år till sådant levnadssätt har hittills utnyttjats ytterst sällan. F. n. pågår dock utredning angående åtminstone en kvinna som förlett en yngre väninna att börja prostituera sig.

Lagtexten ger således utrymme för att åtala fler kategorier kopplare än vad nu sker och domstolarna bör genom fler väckta åtal även ges möjlighet att visa att hela det av lagen givna utrymmet skall utnyttjas.

En fråga i detta sammanhang som måhända ligger något utanför utredningens område, men som jag ändå vill beröra är när koppleri blir att bedöma som grovt. Enligt lagtexten skall särskilt beaktas om gärningsmannen främjat otuktigt levnadssätt i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan. I praxis synes det huvudsakligen vara så att brottet bedöms som grovt om hallicken tillgodogjort sig mycket stora summor på kvinnans verksamhet eller om han misshandlat henne brutalt för att förmå henne att prostituera sig eller fortsätta med detta.

Enligt min uppfattning borde "i större omfattning" mycket väl kunna avse "lång tid" eller "med utnyttjande av flera flickor". Hänsynslösheten kan ju visa sig på helt andra sätt än genom fysisk misshandel för att tvinga kvinnan till (fortsatt) prostitution. Den professionella hallickens metod att först medvetet binda en ung kvinna till sig känslomässigt och därefter med utnyttjande av denna beroendeställning, förmå henne att prostituera sig, är ofta värre, då kvinnans situation utåt inte verkar alarmerande.

Koppleriansvar gäller även för den som medvetet inför annonser för prostituerade i tidningar, annonsblad o. d.

I vilken utsträckning fastighetsägare som hyr ut lokaler till prostituerade kan fällas till ansvar för koppleri är något osäkert.

För att koppleri alls skall föreligga krävs således att någon främjar eller utnyttjar annans otuktiga levnadssätt. Att med vetskap hyra ut en lokal till prostituerad för att användas direkt i dennas verksamhet är enligt rättspraxis att hänföra till främjande. Vidare krävs för att koppleri skall föreligga som nämnts att främjandet skett vanemässigt eller i vinningssyfte. Huruvida vinning i detta sammanhang innebär att den uttagna hyran måste överstiga den som andra hyresgäster får betala för motsvarande lokal eller om det är tillräckligt att hyresvärden får någon intäkt – normalhyra – genom uthyringen är något oklart i rättspraxis. I dom från hovrätten över Skåne och Blekinge från år 1978 anses att den förstnämnda tolkningen är den rätta, men vägledande avgörande från högsta domstolen saknas.

En fastighetsägare som medvetet hyr ut lokaler till prostituerade att användas speciellt i deras verksamhet och som för detta betingar sig högre hyra än vad som annars skulle varit fallet, kan tveklöst dömas för koppleri. Om hyran i det beskrivna fallet varit normal är det f. n. mindre troligt att koppleri anses föreligga. Att hyra ut en bostadslägenhet för normalhyra till en kvinna, som senare visar sig vara prostituerad, är inte att betrakta som koppleri. Skulle hyran emellertid höjas sedan hyresvärden fått kännedom om prostitutionen – medan andra hyresgäster fick behålla tidigare hyra – torde hyresvärden kunna fällas till ansvar för koppleri.

För medverkan till koppleri torde vidare enligt vanliga regler den fastighetsägare kunna dömas, som hyr ut en lägenhet till en person med vetskap om att denne avser att hyra ut lägenheten i andra hand för prostitution och att detta sker vanemässigt eller i vinningssyfte.

Efter lagändring från den 1 januari 1981 gäller, att om den, som med nyttjanderätt upplåter en lägenhet, som helt eller till väsentlig del används för dobbleri och inte vid upplåtelsen insåg att lägenheten skulle användas för

sådan brottslig verksamhet, men som därefter får vetskap om verksamheten och underlåter att göra vad som skäligen kan begäras av honom för att få upplåtelsen att upphöra, skall han, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat denna och dömas till ansvar enligt brottsbalkens medverkansregler.

För att underlätta för hyresvärderna att i angivna fall säga upp hyresavtalet ändrades samtidigt jordabalkens 12 kap. 42 § så att i dess 8 stycke nu stadgas, att hyresrätten är förverkad och hyresvärderna således berättigad att säga upp avtalet om lägenheten helt eller till väsentlig del utnyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande.

I förarbetena till ändringen nämndes som tidigare sagts upplåtelse i andra hand för prostitution – koppleri – som exempel på andra typer av brottslig verksamhet än dobbleri, som kunde göra stadgandet i jordabalken tillämpligt (prop. 1979/80:179 s. 24). Däremot är underlåtenhet att vidta åtgärder för att säga upp den som upplåter lägenheten i andra hand för prostitution, dvs. kopplaren, inte kriminaliserat som medverkan på sätt som skett beträffande dobbleriet.

Koppleri är – liksom de flesta brottsbalksbrott – ett uppsåtsbrott och detsamma gäller medverkan till koppleri. För min del kan jag inte godta tanken på att oaktsam medverkan skulle göras straffbar. Mot bakgrund härav kan det vara frestande för en hyresvärd att inte "veta" till vilka ändamål de uthyrda lägenheterna används och därigenom kunna undvika att säga upp hyresavtalen. Problemet är svårlöst. För att med framgång kunna säga upp ett hyresförhållande med åberopande av 12 kap. 42 § 8 st. jordabalken måste hyresvärderna kunna bevisa att lägenheten har utnyttjats till brottslig verksamhet. En hyresvärd kan med hänsyn härtill inte vid straffansvar åläggas säga upp en hyresgäst för att denne har upplåtit lägenheten till annan för prostitution vanemässigt eller med vinningssyfte, dvs. gjort sig skyldig till koppleri, annat än i klara fall, t. ex. då en brottsmålsdom visar att så har varit fallet.

För att omöjliggöra att mindre nogräknade hyresvärdar, vars hyresgäster i andra hand hyr ut prostitutionslokaler, undgår straffansvar genom att hävda att de vid uthyringstillfället saknade vetskap om hur de uthyrda lokalerna skulle användas, föreslår jag att ett nytt stadgande om ansvar för medverkan till koppleri införs. Stadgandet skall – efter mönster av det tidigare beskrivna medverkansansvaret vid dobbleri – avse fall då hyresvärderna först efter det att lägenheten uthyrt får kännedom om att denna utnyttjas i koppleriverksamhet och då underlåter att utnyttja sin möjlighet att säga upp avtalet.

I det föregående har jag på flera punkter föreslagit en vidgning av det straffbara området. Den inställningen förutsätter att man samtidigt är beredd att öka insatserna för att hjälpa de prostituerade att avstå från sin verksamhet. Det får inte bli så att man med skärpta regler mot t. ex. hyresvärdar enbart når det resultatet att fler prostituerade drivs ut på gatan med ökad risk för dem att bli utsatta för våldsövergrepp.

10.4.2 Skattelagstiftningen

Genom ett flertal avgöranden från kammarrätt och regeringsrätten är fastslaget att prostituerade är skyldiga att deklarerat sina inkomster och betala

skatt på dessa. Det är emellertid synnerligen ovanligt att så sker och skattemyndigheterna har mycket små möjligheter att tillse att deklaration lämnas och skatt betalas in. Sköntaxeringar brukar emellertid tämligen ofta bli följden av uppgifter i brottmål om inkomster som prostituerade haft.

Att kräva att gällande skattelagstiftning skall tillämpas konsekvent mot prostituerade är på flera sätt olustigt. Det är lätt att hävda att staten gör sig skyldig till ett dubbelmoraliskt agerande om man genom vissa organ med all kraft försöker bekämpa prostitutionen, medan man genom skattemyndigheterna kräver "rättmätig" skatt på verksamheten. Det kan ligga nära till hands att uppfatta beskattningen som en legitimering av verksamheten.

Krav på att gällande skatteregler skall följas även av prostituerade blir emellertid den enda logiska konsekvensen av att prostitutionen ej är kriminaliserad.

För den händelse prostitutionen ej kriminaliseras och myndigheterna fortsätter att inte ens söka tillämpa gällande skattelagstiftning mot de prostituerade, har samhället avhänt sig ett verksamt medel då det gäller att förmå enskilda prostituerade att upphöra med verksamheten. Åtminstone för en del av de prostituerade kvinnorna är de förhållandevis stora och "lättförtjänta" inkomsterna den stora drivkraften. Det finns ingen anledning varför samhället skulle avstå från att kräva ut den skatt som de prostituerade enligt gällande regler är skyldiga att betala.

Då det förefaller osannolikt att självdeklarationer skulle avlämnas i någon större omfattning torde sköntaxering bli det vanliga förfarandet. Enligt min mening torde det vara praktiskt möjligt att i större utsträckning än vad nu sker sköntaxera åtminstone ateljéprostituerade. Dessa kvinnor är i tämligen stor omfattning yrkesinriktade prostituerade, som bedriver sin verksamhet under längre tid. De står för en stor del av det sammanlagda "prostitutionsarbetet" och även för en betydande del av intäkterna.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att redan gällande lagar ger stora möjligheter att bekämpa prostitutionen och den brottslighet som förekommer i samband med den. Skärpning av vissa regler kan också vara på sin plats. Men som alltid krävs att lagens möjligheter utnyttjas och att efterlevnaden av reglerna kontrolleras.

10.5 *Sociala åtgärder*

Nu gällande barnavårdslagstiftning ger möjlighet att ingripa mot alla ungdomar under 20 år om de på grund av sedeslöst levnadssätt är i behov av särskilda tillrättaförande åtgärder från samhällets sida.

Samma möjligheter kommer i princip att finnas efter den 1 januari 1982 då lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga träder i kraft och ersätter barnavårdslagen. För ungdomar mellan 18 och 20 år måste dock vård inom socialtjänsten med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt vara uppenbart lämpligare än annan vård för att få tillgripas.

Att de lagliga möjligheterna att ingripa också utnyttjas framgår bl. a. därav, att andelen prostituerade under 18 år är låg – mindre än fem procent av hela gruppen prostituerade. Denna uppgift kan antagas ha sin tillförlitlighet på grund av de höga upptäcktsrisken för dessa flickor.

Den sociala verksamheten har visat sig effektiv när det gäller att motivera de kvinnor som prostituerar sig att sluta samt för att hjälpa och stödja dem då de beslutat sig för att upphöra med prostitution. För att minska och i möjligaste mån förhindra prostitution och då särskilt gatuprostitutionen krävs att den sociala verksamheten är uppsökande, intensiv och kontinuerlig. Sådan verksamhet har sedan slutet av 1970-talet bedrivits i såväl Malmö som Stockholm. Hur socialarbetarens arbetsinsatser och myndigheternas satsningar utformats framgår av redogörelsen för de aktuella sociala projekten. Här vill jag särskilt framhålla och värdesätta betydelsen av att socialarbetarna arbetar ute på gatan bland de prostituerade och deras kunder. Att uppehålla sig i den miljö där problemen skapas och inte huvudsakligen bakom skrivbord i mottagningslokaler är avgörande för resultatet. Förhoppningsvis får den arbetsmetoden bli vägledande i all social verksamhet för framtiden. Med den kännedom jag skaffat mig om prostitutionsgruppernas arbete är det min uppfattning att sådan form av verksamhet bör finnas i de städer där gatuprostitution förekommer.

Organisatoriskt finns det viktiga skillnader mellan prostitutionsgrupperna i Stockholm och Malmö. I Stockholm är prostitutionsgruppen en egen sektion inom socialförvaltningens Jourbyrå. Gruppen har fyra fasta tjänster, varav en med socialinspektörs delegationsrätt, vilket medför en trygghet i arbetet och ett stort mått av självständighet. I Malmö däremot bedrivs prostitutionsgruppens arbete i projektform och som en del av andra socialbyråns verksamhet. Projektets bestånd är beroende av statsbidrag, vilket medför en osäkerhet hos alla iblandade om huruvida verksamheten kan fortsätta efter utgången av 1981.

Organisationsmässigt bör grupperna enligt min uppfattning vara permanenta och självständiga enheter inom socialförvaltningen. Målsättningen bör vara att tjänsterna i prostitutionsgrupperna besätts med erfarna socialarbetare som har ingående kännedom om såväl socialförvaltning som samhället i övrigt. De måste också ha livserfarenhet och god människokännedom. Fältarbete i prostitutionsmiljöer är krävande. Åtgärderna för att återanpassa en kvinna som bestämt sig för att sluta med ett liv som prostituerad måste ofta vara både omfattande och okonventionella. För att prostitutionsgruppen skall fungera effektivt synes det dock vara lämpligast att låta det egentliga rehabiliteringsarbetet liksom utbetalningar av socialhjälp över längre perioder etc. ligga på resp. kvinnas "ordinarie" socialbyrå, dit ärendet sålunda bör överföras sedan de ursprungliga kontakterna tagits och kvinnan motiverats att sluta prostituera sig. Det förefaller vidare vara av värde om – såsom fallet är i Malmö – prostitutionsgrupperna har stöd av en referensgrupp med företrädare för skilda samhällsområden. Från socialarbetarhåll har också omvittnats hur väsentligt samarbetet med polismyndigheten är i det uppsökande arbetet. Det är bl. a. av den anledningen nödvändigt att polisen erhåller nödvändiga resurser för att upprätthålla en omfattande bevakning på prostitutionsstråken.

En väl fungerande social verksamhet bland de prostituerade kan alltså förväntas ge goda resultat när det gäller att få kvinnor att upphöra med prostitution. En grupp bland de prostituerade förefaller dock i det närmaste opåverkbara och det är de narkotikaberoende kvinnorna.

Genom lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) som föreslås träda i kraft den 1 januari 1982 har möjligheterna att ingripa mot dessa kvinnor också mot deras vilja bibehållits. Enligt min uppfattning är möjligheten till tvångsvård oundgänglig då det gäller missbrukande prostituerade. Genom sin verksamhet har dessa kvinnor möjlighet att på ett för dem lagligt sätt skaffa tillräckligt mycket pengar för att finansiera sitt missbruk. Prostitutionen upplevs emellertid mycket ofta som psykiskt och fysiskt synnerligen nedbrytande, vilket gör att de måste öka doserna narkotika för att klara hanteringen. På detta sätt uppstår en växelverkan mellan missbruk och prostitution, som gör att kvinnornas missbruk blir mycket avancerade och kvinnorna tämligen snabbt svårt nedgångna.

Som jag tidigare framhållit återfinns dessa kvinnor på gatan under en stor del av dygnets timmar.

Jag har tidigare föreslagit att kunder som använder sig av sådana kvinnor skall kunna straffas. Det förutsätter emellertid att effektiva åtgärder sätts in för att få kvinnorna att upphöra med sitt missbruk. Annars blir endast följden att kvinnorna för att skaffa pengar till sitt beroende drivs från prostitutionen in i brottslighet.

Över huvud taget gäller att anpassningen till ett normalt liv för de kvinnor som bestämt sig för att sluta med prostitution kan vara svår. De kvinnor som lever i prostitutionsvärlden avskärmar sig ofta från vanliga sociala kontakter, släkt och tidigare vänner. De tillägnar sig värderingar som avsevärt skiljer sig från de i samhället allmänt accepterade och en livsstil som är i hög grad inriktad på konsumtion. Tämligen ofta har de ett mansideal som gör att de även efter det de lämnat prostitutionen söker sig till dominerande, auktoritära män av den typ hallickarna vanligen representerar. De har dessutom ofta svårigheter att leva i en normal sexuell relation med en man och inte sällan känslor av självförakt och äckel inför sig egen kropp.

Många av dessa kvinnor skulle behöva psykologkontakt och terapi vid sidan av ekonomiskt stöd genom socialbyrå eller utbildning; kanske även efter det kvinnan kommit in i det normala arbetslivet.

För en del kvinnor räcker det sannolikt med kontakt med människor som är etablerade i samhället och lever ett vanligt liv. Denna kontakt är emellertid ofta mycket svår att få och inte sällan medför de svårigheterna att kvinnorna ställer onormalt stora krav på de människor de fått kontakt med t. ex. genom prostitutionsgrupper. I denna del av rehabiliteringsarbetet skulle ideella organisationer och andra engagerade grupper kunna göra en stor medmänsklig insats.

Medlemmarna i skilda kvinnoorganisationer som så ofta uttalat sitt intresse för samhällets bekämpande av prostitution skulle genom praktiskt handlande kunna vara verksamma för tidigare prostituerade. Samma förhoppning om aktiva insatser hyser jag också i fråga om kyrkorna, Röda korset och andra organisationer och grupper med humanitär inriktning. Dessa frivilliga kvinnor och män skulle kunna lotsa de tidigare prostituerade in i förenings- och organisationsliv, stimulera dem till fritidsaktiviteter inom kultur och sport samt över huvud taget medverka till att den tidigare prostituerades bild av sig själv blir bilden av en människa som är önskvärd och värdefull i det etablerade samhället.

Självfallet skulle också många av de män som uppehåller sig på prostitu-

tionsstråken vara i behov av olika sociala insatser. Här skulle nog också socialarbetarna på fältet i större utsträckning än vad som sker kunna söka kontakt med köparna för att underrätta sig om männens problem och vid behov lotsa dem vidare till rätt instans. Det skulle måhända vara lämpligt att till prostitutionsgrupperna knyta en kurator med inriktning på sexualrådgivning. Genom polis och socialarbetare skulle också kunderna kunna göras uppmärksamma på gällande lagbestämmelser.

10.6 Information och upplysning

Sexualupplysning för vuxna är numera helt accepterad och tämligen lättåtkomlig i samhället. Informationen är dock huvudsakligen inriktad på preventivmedelsrådgivning och tekniska frågor. Rådgivning om t. ex. abort och preventivmedel ges vid alla sjukhus i landet. Rådgivning direkt inriktad på sexual- och/eller samlevnadsproblem ges genom RFSU-klinikerna i Stockholm och Göteborg, vid lasarettet i Lund, vid landstingets mentalvårdsbyrå i Stockholm samt i Stockholm även vid Svenska Sexuelforskningsinstitutet. För tonåringar finns särskilda ungdomsmottagningar på ett trettiotal platser i landet. Huvudinriktningen vid dessa byråer är vanligen preventivmedelsrådgivning, men vissa byråer inriktar sig även på missbruksproblem eller psykiska problem.

Rådgivning i andra samlevnadsformer än de sexuella ges i dag över hela landet genom familjerådgivningsbyråer, såväl kommunala som på många håll kyrkliga.

Trots att sexualupplysning för vuxna funnits genom RFSU sedan 1930-talet och trots att sexualundervisning bedrivits i de svenska skolorna sedan 25 år tillbaka är kunskapen om sexualitet och samlevnad dålig hos många människor i Sverige.

Till de fåtaliga rådgivningsbyråerna kommer enligt en av utredningen gjord undersökning främst människor utan direkta materiella problem, med relativt hög utbildning och som är välorienterade i samhället. På samma sätt förhåller det sig med ungdomsmottagningar. De når inte ungdomar med svåra sociala problem eller över huvud taget ungdomar som är negativt inställda och inte kommer frivilligt.

Enligt sexualrådgivarna är emellertid sexuella problem ingalunda ovanliga och behovet av hjälp tycks dessutom öka. En av orsakerna till detta kan vara att den sexuella attraktionen har blivit en allt viktigare grund för förhållandena och att i och med detta har känsligheten för störningar i sexuallivet ökat. Det stora utbudet av sex i massmedia under det senaste årtiondet har säkerligen bland annat lett till uppfattningen att sexuell tillfredsställelse är mycket viktig i förhållanden.

Bland rådgivarna dominerar uppfattningen att sexualupplysningen blivit bättre på senare år. Människor vet mer och kan tala öppet om sex, även om många fortfarande har svårt att tala med varandra om hur de själva har det. Det finns en press på de yngre att starta och leva ut sin sexualitet innan de är känslomässigt mogna för det. Den nya öppenheten är måhända bara en förändring på ytan.

Den s. k. sexuella revolutionen under det senaste årtiondet har inte lett till någon verklig frigörelse från våra sexuella fördomar, utan bara frigjort oss från

våra tidigare hämningar för att öppet exponera dem. En "frigiordhet" som vi t. ex. möter i den kommersialiserade sexualitetens olika yttringar. Den "liberala" hållningen till sex kan även ifrågasättas då den kommit att innefatta så många krav; man måste få orgasm, man måste prestera, medan känslorna kommer i bakgrunden. I pornografin och herrtidningarna frodas en sexuell orealism med överdrifter och myter om superälskare där samlaget ses som en prestation och lyckan mäts i antalet partners. De flesta människor har trots en förbättrad sexualupplysning alldeles för dålig kunskap att sätta emot denna påverkan.

Ungefär 100 000 män utnyttjar årligen prostituerade och behovet av hjälp för sexuella problem ökar. Mot bakgrund härav finner jag det angeläget att informationen och upplysningen till vuxna och äldre tonåringar om sexual- och samlevnadsfrågor ökas väsentligt.

Då det gäller att nå de äldre tonåringarna borde den befintliga ungdomsmottagningsorganisationen vara lämpligast att utnyttja och vidareutveckla. Undersökningar av yngre tonåringar visar som nämnts, att de ofta finner det lätt att tala med skolsköterska och gynekolog om sexuella frågor. På ungdomsmottagningarna är oftast just dessa yrkeskategorier representerade. Det förefaller därför lämpligt att personalen vid ungdomsmottagningarna i större utsträckning än vad nu sker självmant tar upp frågor som rör sexualitet och samlevnad i vidare perspektiv med de besökande ungdomarna, liksom att studiegrupper om sexualitet, samlevnad och könsroller organiseras genom mottagningarna.

Genom sjukhusens abort- och preventivmedelsrådgivning, mödravårdscentralerna och barnavårdscentralerna har samhället en god möjlighet att nå de vuxna kvinnorna med information och upplysning om sexual- och samlevnadsproblem. Genom att ge framför allt de barmorskor, som arbetar inom de angivna områdena mer omfattande utbildning i sexologi och samlevnadsfrågor, samt göra samtal i dessa frågor till rutin, skulle sannolikt en stor del av fördomar och felaktiga föreställningar som kvinnorna själva har om sexualitet och samlevnad kunna utrotas.

Betydligt större svårigheter erbjuder problemet att nå de vuxna männen med vederhäftig information i nu aktuella frågor insatta i ett större sammanhang. Några redan etablerade kontaktkanaler lika dem som finns för ungdomar och kvinnor finns inte. Såväl vid ungdomsmottagningarna som vid de få befintliga rådgivningsklinikerna dominerar de kvinnliga besökarna. I de fall männen själva söker vid rådgivningsklinikerna är problemet dessutom ofta snävt sexuellt-tekniskt – svårigheterna att få erektion eller problem med för tidig sädesavgång.

I vissa fall når man givetvis mannen genom att kvinnan nås av information och fått eller sökt vidare hjälp. Det måste emellertid bedömas som mycket viktigt att alla män nås av direkt och vederhäftig information om sexualitet, samlevnad och könsroller som en motvikt till den verklighetsförfälskade bild med vilken herrtidningar och pomografi når en mycket stor del av männen. Som ett led i denna information skall givetvis upplysning om prostitution, dess orsaker och innehåll, ingå.

För att informationen till männen verkligen skall nå dem, är det förmodligen nödvändigt att ge denna genom "manliga" kanaler. Värnpliktsutbildningen är sålunda en naturlig kanal för information som samhället bedömer

som värdefull. Fördjupad undervisning om sexualitet, samlevnad och könsroller genom obligatoriska studiecirklar skulle sannolikt på sikt kunna ge värdefulla motbilder mot den herrtidningsinspirerade bild av samliv mellan man och kvinna, som nu synes dominera i militärlivet.

Fackföreningarna är en annan naturlig kanal att nå män bland män. För närvarande finns hjälpprojekt inom vissa fackföreningar för alkoholmissbrukande medlemmar. Likartade projekt för hjälp åt män med sexuella problem, som tar sig uttryck i prostitutionskontakter, borde vara ett angeläget område för fackförbunden. Vidare skulle studiecirklar av den typ som nyss nämnts kunna vara ett stående inslag i den fackliga verksamheten.

För att ge de människor – ensamma eller i par – som insett att de behöver hjälp med sexuella problem i en eller annan form, en möjlighet att reda ut sina svårigheter bör sjukvårdens rådgivningsverksamhet omfatta även rådgivning direkt inriktad på samlevnads-sexuella problem. Mödra- och barnvården borde kunna fylla en funktion även i denna del av verksamheten genom att fånga upp problem och remittera den sökande vidare.

Upplysning och information av nyss angiven art kan väntas få effekter dels direkt genom att lära människor mer om sexualitet, samlevnad och könsroller och göra dem medvetna om problem och fördomar, både egna och generella, dels på sikt genom att förändra människors attityder.

Då det gäller allmän upplysning och opinionsbildning har givetvis en mängd institutioner och organisationer en stor uppgift att fylla.

Bland de redan etablerade är i detta sammanhang framför allt RFSU att nämna. Förbundet har alltsedan början av 1930-talet fört en kamp under Elise Ottesen-Jensens motto:

”Jag drömmer om den dag då alla barn som föds är välkomna, alla män och kvinnor jämlika och sexualiteten ett uttryck för innerlighet, njutning och ömhet.”

Verksamheten bedrivs nu och alltsedan starten efter tre huvudlinjer:

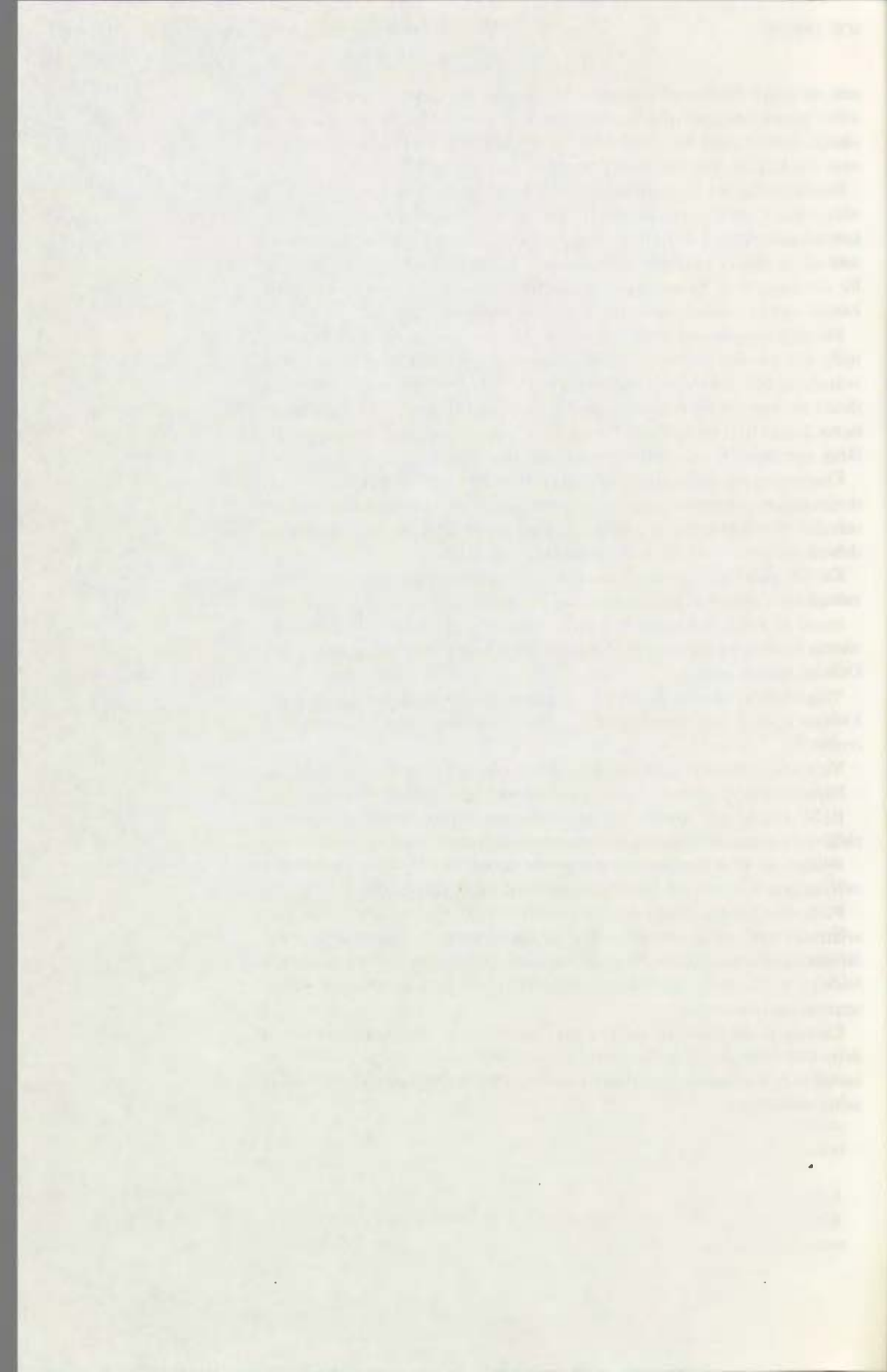
Förbundet arbetar med opinionsbildning och upplysning.

RFSU-klinikerna i Stockholm och Göteborg arbetar huvudsakligen med rådgivning i sexuella frågor och preventivmedelsupplysning.

Bolaget, RFSU:s försäljningsorganisation, som bl. a. säljer preventivmedel och därigenom bidrar till finansieringen av RFSU:s verksamhet.

Förbundet har nu liksom tidigare en stor uppgift att fylla och genom den erfarenhet som samlats om sexualupplysningsarbete torde förbundet vara väl lämpat att delta i utformandet av material för studiecirklar och vidareutbildning av läkare, barnmorskor m. fl. grupper som skall handha samhällets upplysningsverksamhet.

Liksom då det gäller att aktivt delta i arbetet bland de prostituerade och deras kunder skulle också här kyrkorna och ideella organisationer som Röda korset och kvinnoorganisationerna kunna vara viktiga opinionsbildare i samlevnadsfrågor.

11 Den offentliga pornografiska föreställningen och de s. k. sexklubbarna¹

11.1 Inledning

I utredningsuppdraget ingår att göra en "systematisk utvärdering av 1973 års lagstiftning rörande formerna för offentlig pornografisk föreställning och en kartläggning av verksamheten vid sexklubbarna. I samband härmed bör frågan om behovet av ändrad lagstiftning övervägas".

Bakgrunden till denna del av utredningsuppdraget är bl. a. den olagliga verksamhet som alltsedan de s. k. sexklubbarnas intåg i Sverige har förekommit vid dessa. Tidigare statliga utredningar, bl. a. brottskommissionen (Ds Ju 1973:5) och sexualbrottsutredningen (SOU 1976:9), har berört dessa frågor. Riksdagen har också diskuterat de s. k. sexklubbarna. Justitieutskottet har i ett betänkande (JuU 1976/77:5) uttalat sig med anledning av motioner om ändring i allmänna ordningsstadgans bestämmelser om pornografiska föreställningar. Önskemålen gick ut på att införa förbud mot förevisning av samlag vid sådana föreställningar. I betänkandet, som godkändes av riksdagen, anförde utskottet bl. a. följande.

Av bl. a. sexualbrottsutredningens betänkande, (SOU 1976:9) Sexuella övergrepp, framgår att verksamheten vid sexklubbarna i många fall utvecklats till ren bordellverksamhet eller kommit att inrymma eller tjäna som täckmantel för en omfattande kriminalitet. Det står också klart att verksamheten kan dra in ungdomar och även andra i ett asocialt levnadssätt och att den ofta tar sig uttryck som är i hög grad föredrande för kvinnorna. Delvis kan utvecklingen ha samband med bristande resurser hos polis, barnavård och socialvård. Klart synes emellertid vara att 1973 års lagstiftning inte har givit tillräckliga möjligheter att ingripa.

Mot denna bakgrund delar utskottet motionärernas uppfattning att åtgärder erfordras för att komma till rätta med avarterna av sexklubsverksamheten. Utskottet finner det emellertid tveksamt om en utsträckning av förbudet mot förråande sexuella eller sadistiska beteenden till att avse även offentliga samlag ensamt kan tjäna ett sådant syfte. Ett sådant förbud bör dock enligt utskottets mening kunna verka i viss mån dämpande på verksamheten och det finns därför anledning att överväga frågan härom. Ställningstagandet bör dock föregås av en systematisk utvärdering av 1973 års lagstiftning och en kartläggning av verksamheten vid sexklubbarna. Arbetet härmed – som bör syfta till skärpt lagstiftning – bör enligt utskottets mening snarast komma till stånd genom regeringens försorg.

Frågan har därefter ånyo aktualiserats i riksdagen. Med anledning av ett flertal motioner med innehåll att offentliga pornografiska föreställningar bör

¹ Här avses endast klubbar med ett programutbud som riktar sig till en heterosexuell publik som främst utgörs av män. Klubbar av detta slag som riktar sig till en manlig homosexuell publik finns f. n. inte i Sverige.

förbjudas uttalade justitieutskottet i betänkande (JuU 1980/81:27), som godkändes av riksdagen, bl. a. följande.

Regler om offentliga pornografiska föreställningar ges i allmänna ordningsstadgan. Reglerna fick sin utformning genom lagstiftning år 1973. De innebär bl. a. att det för anordnande av sådan föreställning krävs tillstånd av polismyndighet samt att polismyndigheten kan meddela dels föreskrifter om ordning och säkerhet, dels förbud mot föreställning om därvid förekommer något som strider mot lag. Regleringen är straffsanktionerad. Ingripanden mot avarter inom ramen för offentliga pornografiska föreställningar kan också stödjas på bestämmelser i brottsbalken och andra författningar, t. ex. på socialtjänstens område.

Utskottet saknar anledning att nu göra annan bedömning än den som riksdagen gjorde år 1976 av behovet av åtgärder mot den i motionerna kritiserade verksamheten.

11.2 Kort historisk bakgrund

11.2.1 *Synsätt och lagstiftning före år 1970*

Den officiella hållningen till pornografi i skilda former var mycket restriktiv i slutet av 1800-talet. Detta avspeglas bl. a. i 1864 års strafflag som förbjöd sårande av tukt och sedlighet.

Brottsbalken, som fr. o. m. år 1965 ersatte 1864 års lag, kriminaliserade också företeelser som ansågs sårande för tukt och sedlighet. I praktiken gällde det främst pornografiska framställningar i ord och bild. Den allmänna synen på pornografi hade dock successivt blivit mindre restriktiv under 1900-talet.

I förarbetena till brottsbalken underströk departementschefen att gränsen för det straffbara området skulle avgöras med hänsyn till de värderingar som vid varje tid var förhärskande i samhället.

1950- och 1960-talen innebar allmänt en något öppnare sexualitetssyn än tidigare. Det ansågs att statens uppfattning borde kännetecknas av vidsynthet rörande vad som skulle bedömas som stötande för den sexuella anständighetskänslan eller avvikande därifrån. Mot bl. a. denna bakgrund tillsatte regeringen år 1965 en utredning som skulle se över bestämmelserna om yttrande- och tryckfrihet.

Utredningen, som antog namnet "Kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet", lämnade år 1969 ett delbetänkande (SOU 1969:38) om yttrandefrihetens gränser. Kommittén föreslog bl. a. ändringar i brottsbalkens bestämmelser om sårande av tukt och sedlighet. Enligt förslaget borde endast grovt sedlighetssårande framställningar träffas av kriminaliseringen.

Föredragande departementschefen gick i den proposition som följde på kommitténs förslag ett steg längre. Han föreslog att bestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet helt skulle upphävas.

I sin motivering anförde departementschefen bl. a. att den allmänna debatten på olika områden fördes med större öppenhet än tidigare. Detta var inte minst fallet på sexuallivets område. Det som för blott något tiotal år sedan

av den allmänna opinionen och domstolsväsendet hade bedömts som sedlighetsårarande ansågs nu fullt acceptabelt. I vissa fall, menade departementschefen, kunde det t. o. m. betraktas som önskvärda inslag i kulturlivet.

Departementschefen betonade att den enskilde i vidaste möjliga omfattning själv borde få bedöma vilka framställningar i skrift, bild och andra media han ville ta del av.

Riksdagen biföll propositionen år 1970. Därmed upphävdes straffbestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet. I stället infördes en bestämmelse om straff för otillåtet förfarande med pornografisk bild för den som på eller vid allmän plats genom skyltning eller på liknande sätt förevisade pornografisk bild så att det kunde väcka allmän anstöt. Ändringarna trädde i kraft den 17 februari 1971.

11.2.2 Sexklubbsverksamheten före år 1970

Det var i mitten av 1960-talet som sexklubbarna och de s. k. poseringsateljéerna blev mer allmänt kända. De övergick från en ganska dold verksamhet till en öppnare.

Flera stora dagstidningar började också införa annonser om sådan verksamhet. I t. ex. Dagens Nyheter förekom den första annonsen om s. k. yrkesmodell den 7 december 1965 och på hösten år 1966 förekom flera annonser om posering i samma tidning.

Föregångare till sexklubbarna var bl. a. de försäljningsställen för pornografiska alster som öppnades i vissa större städer under åren 1966 och 1967. I dessa affärer förekom förutom försäljning av pornografi också visning av pornografisk film samt levande framträdanden (posering/avklädning). Filmerna var i allmänhet inte godkända av statens biografbyrå. En annan föregångare till sexklubbarna var de kaféer där de serverande kvinnorna uppträdde med blottade bröst och där gästerna kunde beställa enskild posering.

I slutet av 1960-talet övergick flera av dessa företeelser till att bli det som mer renodlat benämns sexklubbar. Med termen avses lokaler med pornografisk filmvisning och levande nakenframträdanden på scen. Enskild s. k. posering kan – men behöver inte – förekomma. Servering av enklare slag förekommer vanligen. Gäster betalar en viss inträdesavgift för varje besök.

Vid slutet av 1960-talet utvidgades programinnehållet på sexklubbarna. Scenframträdandena kom förutom strip-tease (dvs. avklädning till musik) att omfatta vad som inom branschen benämndes som pettingshow, lesbian show och live-show (samlag på scenen).

Klubbarna drevs av både svenska och utländska medborgare. På några av de stora klubbarna hämtades de som framträdde huvudsakligen från motsvarande verksamhet i Paris. På de mindre klubbarna kom kvinnorna (och i vissa fall männen) många gånger från Danmark. Givetvis förekom även svenska medborgare som "artister".

Myndigheterna bedömde verksamheten vid sexklubbarna som offentliga tillställningar. Bestämmelserna i ordningsstadgan var tillämpliga. Det enda som direkt ålades anordnaren var att göra en anmälan till polismyndigheten om föreställningen. Ett allmänt åliggande tillkom. Anordnaren skulle svara

för ordningen vid tillställningen samt se till att inget brottsligt förekom.

I slutet av 1960-talet hände det vid flera tillfällen att polismyndigheterna, främst i de större städerna, beslöt att upplösa sexklubb-föreställningar. Man förbjöd också arrangörerna att ta upp föreställningar på nytt. Bakom dessa upplösningar och förbud låg i allmänhet att det vid föreställningarna hade förekommit visning av sedlighetssårande filmer, osedliga offentliga framträdanden samt överträdelser av utskänkingsbestämmelser. Brister vad gällde hygien och säkerheten för besökarna samt överträdelser av bestämmelser i byggnadslagstiftningen hade också betydelse för myndigheternas agerande. I flera fall kombinerades polisens aktioner med husrannsakingar. Dessa utgjorde led i förundersökningar rörande brottslighet vid klubbarna.

11.2.3 *Sexklubs-verksamheten 1970-1/10 1973*

Sedan riksdagen år 1971 hade upphävt brottsbalkens straffbestämmelser om tukt- och sedlighetssårande handling ökade antalet sexklubbar snabbt. Dagstidningarna kom i flera fall att överflöda av annonser om sexföreställningar och poseringsverksamhet. Bestämmelsen om otillåtet förfarande med pornografisk bild kom i praktiken att sakna betydelse för sexklubbarnas påträngande annonsering.

Olika myndigheter vidtog i vissa fall åtgärder för att komma till rätta med avarterna inom branschen. Genom föreskrifter sökte man t. ex. förebygga sanitär olägenhet i form av buller och störande trafik samt förbättra ordningen och säkerheten vid klubbarna. I stort sett var dock åtgärderna verkningslösa. Uppsikten över sexklubbarna var inte framgångsrik.

Under perioden blev den s. k. privata poseringen ett framträdande inslag i sexklubbarnas programutbud. Vid sidan av offentliga scenframträdanden erbjöds sålunda publiken av de s. k. poseringsflickorna privat posering i särskilt avdelade utrymmen inom eller i anslutning till klubblokalerna. I åtskilliga fall innebar den privata poseringen att prostitution förekom.

Sexklubbarnas poseringsverksamhet utgjorde med andra ord ett slags förtäckt bordellverksamhet. I några fall kunde polisen uppsåra och kartlägga att sådan verksamhet förekom. De ansvariga dömdes för koppleri. För att i domstol kunna bevisa denna typ av brottslig verksamhet krävdes ofta långvariga och tålmodsprövande polisinsatser. De inblandade kvinnorna och de manliga köparna var i allmänhet obenäpna att inför polisen erkänna vad som förekommit.

I syfte att förhindra eller åtminstone försvåra denna brottsform meddelade polismyndigheterna föreskrifter som avsåg att omöjliggöra kroppslig kontakt mellan mannen och kvinnan. Genom olika typer av nät eller glasväggar i poseringsrummen samt åtskilda ingångar för mannen och kvinnan skulle parterna separeras från varandra.

Polisen saknade emellertid verkningsfulla lagliga möjligheter att ingripa mot sexklubbarnas verksamhet. Först när man hade konstaterat att det vid föreställningarna förekom något som stred mot lag, eller att meddelade föreskrifter ej följdes, eller att tillställningen innebar fara för de närvarande kunde polisen upplösa tillställningen eller meddela förbud mot dess förnyande. Men effekterna av sådana åtgärder var ofta kortvariga. Genom att låta klubben byta namn och utse en ny formellt ansvarig anordnare kunde

klubbägaren efter skriftlig anmälan dagen efter polisens ingripande i praktiken fortsätta sin verksamhet. Lokalen var densamma liksom de medverkande kvinnorna. Något nytt som kunde motverka grogrunden för brottslighet eller riskerna för social utslagning hade inte tillkommit.

Det var också så att tillgängliga straffsanktioner, dvs. endast böter för överträdelse av meddelade föreskrifter, inte var ett särskilt verkningsfullt kriminalpolitiskt medel mot lagstridiga sexklubbägare. Anordnarna bedömde eventuella böter som rimliga omkostnader för verksamheten.

Regeringen bemyndigade i januari 1973 chefen för justitiedepartementet att tillsätta en kommission med uppgift att allmänt utreda frågan om åtgärder för att bekämpa brottsligheten och förbättra den allmänna ordningen. Utredningens namn blev brottskommissionen. Enligt sina direktiv skulle brottskommissionen också överväga vilka särskilda åtgärder som kunde vidtas för att förebygga brott och s. k. social missanpassning i samband med sexklubbarnas verksamhet. Den skulle också pröva i vilka fall den lokala polismyndigheten kunde ges befogenhet att förbjuda pornografiska föreställningar.

11.2.4 Brottskommissionens synpunkter och förslag

Brottskommissionens avgav i mars 1973 betänkandet (Ds Ju 1973:5) "Åtgärder för att bekämpa brottsligheten och förbättra den allmänna ordningen". Kommissionen fann att sexklubbarnas verksamhet utgjorde eller kunde utgöra en grogrund för brottslighet och s. k. social missanpassning. Koppleri, främjande av otukt, olovlig rusdrycksförsäljning, narkotikalangning och häleri var några av de brott som hade avslöjats i samband med sexklubsverksamheten. Denna hade också ofta medfört sanitära olägenheter för de kringboende. Kommissionen betonade de svårigheter som polisen hade att med gällande lagstiftning komma till rätta med de många olika problem som sexklubsverksamheten förde med sig.

Gällande lagstiftning sammanfattades sålunda. Det var inte längre straffbart att visa pornografiska framställningar vid t. ex teater- och varitéföreställningar; som offentlig föreställning avsågs enligt 9 § allmänna ordningsstadgan (AOst) bl. a. teater- och biograföreställningar, vilka anordnades för allmänheten.

För sådana tillställningar behövdes inget särskilt tillstånd av polismyndigheten. Dock skulle man i förväg göra en anmälan till polisstyrelsen enligt 13 § AOst. Det ålåg också anordnaren att enligt 16 § samma stadga svara för ordningen och rätta sig efter de föreskrifter avseende ordning och säkerhet som polisstyrelsen fann anledning att utfärda.

Polisen hade vidare upplösningsrätt enligt 19 § AOst. Enligt 20 § AOst kunde tillställningen förbjudas. Offentlig förevisning av film som enligt 2 § biograförordningen inte hade godkänts av statens biografbyrå var förbjuden. Överträdelse straffades med böter.

Trots att kriminalitet m. m. kunde påvisas i samband med sexklubbarna ville brottskommissionen inte föreslå ett allmänt förbud mot verksamheten. Kommissionen ansåg att det borde räcka med att kräva tillstånd av den lokala polismyndigheten för att anordna offentlig pornografisk föreställning. En grundtanke var att den enskilde i vidaste möjliga utsträckning själv skulle bestämma vilka framställningar han eller hon ville ta del av.

Genom att förorda ett tillståndsförfarande ville brottskommissionen stävja de olagligheter som frodades kring sexklubbsverksamheten. Tillståndsgivningen skulle ombesörjas av resp. polisstyrelse, som hade att utforma de exakta kriterier som skulle gälla. Kommissionen gick sålunda inte närmare in på det direkta innehållet i tillståndsföreskrifterna. Däremot markerade den tydligt att det gällde att inte bara ta hänsyn till sökandens person utan också till tillställningens art samt platsens eller lokalens lämplighet. Kommissionen hävdade att

genom särskilda föreskrifter eller villkor angående lokalernas utformning och disponering kan man t. ex. förhindra eller åtminstone försvåra prostitution inom klubblokaler och försäkra sig om att de inte heller i övrigt utnyttjas på ett otillbörligt eller olämpligt sätt.

Tekniskt skulle tillståndsfrågan lösas så att den pornografiska föreställningen medräknades i definitionen av offentlig tillställning i 9 § AOst samt tillfördes uppräknningen i 12 § andra stycket AOst av tillståndspliktiga föreställningar. Med pornografisk föreställning skulle förstås "föreställning vid vilken sexuella situationer eller händelseförlopp framställs på ett ohöljt och utmanande sätt". Kommissionen menade att enstaka inslag av strip-tease eller liknande vid varité- eller teaterföreställning inte medförde att sådan föreställning räknades som pornografisk.

Kommissionen föreslog vidare att personer under 18 år inte skulle få medverka vid offentlig pornografisk föreställning. Förråande sexuella eller sadistiska beteenden skulle inte heller få förekomma vid sådan föreställning. Kommissionen betonade dock att det inte fanns något belägg för att föreställningarna på svenska sexklubbar i form av samlagsshower, lesbiska shower m. m. innehöll sådana inslag som kunde betecknas som förråande eller sadistiska. Påföljden för brott mot bestämmelserna utvidgades enligt 29 § AOst till att förutom böter också innefatta fängelse i högst sex månader.

Beträffande filmförevisningen föreslog kommissionen också vissa påföljds-skärpningar. Den som uppsåtligt visade film som inte var godkänd skulle kunna dömas till fängelse i högst sex månader. Överträdelse som hade skett av oaksamhet och som inte var att betrakta som ringa skulle straffas med böter. Utrustning och film som använts i strid med bestämmelserna i 2 § filmförordningen skulle förverkas om det inte var uppenbart obilligt.

11.2.5 Regeringens förslag och riksdagens beslut år 1973

Regeringen anslöt sig i prop. (1973:115) till den tanke som låg bakom brottskommissionens avvisande av ett förbud mot sexklubbsverksamheten. Justitieministern anförde bl. a. följande.

De av kommissionen framlagda förslagen till ändringar i allmänna ordningsstadgan innebär som tidigare nämnts att offentlig pornografisk föreställning kommer att jämföras med sådana offentliga tillställningar för vilkas anordnande redan nu krävs särskilt tillstånd av polismyndighet, exempelvis cirkusföreställning, tivoli- och marknadsnöjen och uppvisning i professionell brottning. Det klargörs vidare att person under aderton år ej får medverka i pornografisk föreställning. Genom en särskild föreskrift slås vidare fast att det vid sådan föreställning inte får förekomma förråande sexuella eller

sadistiska beteenden. Slutligen innebär förslaget att i straffskalan, vid sidan av normalstraffet böter, även införs fängelse i högst sex månader med tanke i första hand på överträdelse av de bestämmelser som det här är fråga om. – Enligt min mening är de av kommissionen sålunda förordade förslagen lämpligt avvägda för att motverka de omedelbara missförhållandena på detta område. --- De i betänkandet redovisade synpunkterna angående tillämpningen av de föreslagna bestämmelserna föranleder inte några erinringar från min sida.

Justitieministern biträdde också kommissionens förslag till ändringar i filmförordningen.

Riksdagen biföll propositionen. Ändringarna i lagstiftningen trädde i kraft den 1 oktober 1973.

11.2.6 Riksdagsbeslut år 1976

Riksdagen beslöt år 1976 om en viss ändring i AOst. Teaterföreställning, konsert- och biografföreställning skulle inte längre definieras som offentlig tillställning enligt 9 § AOst. För nämnda föreställningar skulle man i stället tillämpa lagen om allmänna sammankomster. Ändringen trädde i kraft den 1 januari 1977.

11.3 Gällande bestämmelser

11.3.1 *Sammanfattning av allmänna ordningsstadgans regler för den offentliga pornografiska föreställningen*

Sedan år 1973 räknas som ovan nämnts pornografiska föreställningar till de offentliga tillställningarna och blir därigenom underkastade de regler som gäller för dessa.

Definitionen av offentlig tillställning finns i allmänna ordningsstadgans 9 §, som lyder:

Med offentlig tillställning avses tävling och uppvisning i sport och idrott, danstillställning, pornografisk föreställning, cirkusföreställning, tivoli- och marknadsnöjen, festtåg samt tillställning av annat slag, som anordnas för allmänheten och som icke avses i lagen om allmänna sammankomster.

Såsom offentlig skall anses jämväl tillställning, till vilken tillträde är beroende av medlemskap i viss förening eller av inbjudning, därest tillställningen uppenbarligen utgör del av rörelse, som föreningen eller inbjudaren driver uteslutande eller väsentligen för anordnande av dylika tillställningar, eller vilken eljest, såsom med avseende å omfattningen av den krets som äger tillträde eller de villkor under vilka tillträde lämnas, är att jämställas med tillställning till vilken allmänheten har tillträde.

För att pornografisk föreställning skall få anordnas krävs alltid tillstånd av polismyndigheten. Tillståndsansökan skall göras skriftligen och vara polismyndigheten till handa senast å femte dagen före tillställningen. Ansökan skall innehålla uppgift angående anordnaren, tid och plats för tillställningen samt dennas art och huvudsakliga utformning. Anordnaren har att svara för att god ordning råder vid tillställningen samt är skyldig följa de föreskrifter med avseende å ordning och säkerhet som polismyndigheten meddelar.

Polismyndigheten har under vissa förutsättningar rätt att inställa eller upplösa offentlig tillställning. Polismyndigheten har också rätt att förbjuda

förnyande av offentlig tillställning, som åsyftar eller innebär något som strider mot lag eller om tillställningen visat sig föranleda oordning eller fara för de närvarande. Person under aderton år får ej medverka vid offentlig pornografisk föreställning. Vid sådan föreställning får ej förekomma förråande sexuella eller sadistiska beteenden.

Polisen skall vid handläggning av ärenden enligt allmänna ordningsstadgan samråda med andra myndigheter som berörs av ärendet.

Slutligen stadgas att den som anordnar offentlig tillställning utan tillstånd eller fortsätter sådan tillställning sedan beslut meddelats om dess upplösning eller lämnar oriktig uppgift eller bryter mot av polismyndigheten för den offentliga tillställningen meddelade föreskrifter dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

I anslutning till ansvarsbestämmelserna stadgas att entréavgifter kan förklaras förverkade i de fall detta finnes skäligt.

11.4 Sexklubbsverksamheten

11.4.1 Sexklubbarnas antal och spridning

Sexklubbarnas antal och spridning på olika orter i landet har varierat en hel del under perioden 1970–1981. I tabell 1 ges en sammanställning av omfattningen.

Tabell 1 visar på några intressanta förhållanden.

För det första att sexklubbarnas spridning till orter utanför Stockholm/Göteborg/Malmö sköt fart omkring år 1973. Detta år skärptes f. ö. i enlighet med brottskommissionens förslag bestämmelserna för just den offentliga pornografiska föreställningen. Från år 1974 och fram till början av år 1978 har

Tabell 1 Antalet av polisen kända sexklubbar åren 1970–1981

Polisdistrikt	70	71	72	73a ^a	73b ^b	74	75	76	77	78	79	80 ^f	81 ^g
Stockholm	2	8	10	12	12	14	13	10	10	8	9	7	5
Göteborg	12	15	13	13	13	4	3	3	3	3	3	3	3
Malmö	– ^c	– ^c	25	19	12	16	14	7 ^d	1 ^e	–	–	–	–
Övriga distrikt (Antal övriga distrikt)	10 (8)	14 (9)	21 (13)	30 (19)	41 (25)	56 (30)	61 (32)	58 (34)	49 (30)	35 (25)	18 (11)	10 (6)	7 (3)
Sammanlagt klubbantal	24	37	69	74	78	90	91	78	63	46	30	20	15
(Sammanlagt distriktsantal)	(10)	(11)	(16)	(22)	(28)	(33)	(35)	(37)	(33)	(27)	(13)	(8)	(5)

^a Fram till 1973-09-30.

^b Efter 1973-10-01 då tillstånd enligt AOst erfordras.

^c Uppgifter saknas.

^d Tillstånd för 6 av de 7 klubbarna upphörde 1976-01-31.

^e Tillståndet upphörde per 1977-03-31.

^f I mars månad 1980.

^g I maj månad 1981.

spridningen av sexklubbarna till orter utanför de tre storstäderna varit relativt stor, jämn och stabil. Ungefär 30 orter har under denna tid haft sexklubbar. Antalet klubbar på dessa orter har dock sjunkit något efter en kraftig expansion fram till år 1975. Från 1977/78 och fram till år 1980 har ortsspridningen avsevärt minskat. I mars 1980 fanns sexklubbar på 6 orter utanför Stockholm/Göteborg. Örebro hade 4 av de sammanlagt 10 klubbar som fanns i mars 1980 utanför storstäderna. Vad gällde de övriga 5 orterna hade Strömstad 2 klubbar medan Eskilstuna, Karlstad, Köping och Skövde hade en klubb var.

För det andra har antalet sexklubbar totalt som mest varit 91 år 1975. Landsortsstäderna svarade för ungefär 2/3 av dessa och Stockholm/Göteborg/Malmö för den resterande tredjedelen. År 1980 var det totala antalet klubbar 20. Landsortsstäder svarade för hälften och Stockholm/Göteborg för den andra hälften. I Stockholm har antalet sexklubbar från år 1972 och framåt varit relativt konstant. Motsatsen är fallet i Göteborg och Malmö. Göteborg uppvisar en kraftig minskning av antalet sexklubbar fr. o. m. år 1974. Malmö hade år 1972 det ojämförligt största antalet sexklubbar av de tre storstäderna. Under år 1976 stängde Malmöpolisen i stort sett samtliga sexklubbar. Sedan den 1 april 1977 finns det inga klubbar i Malmö.

Under de senaste tio åren har det på olika håll funnits ett antal illegala sexklubbar. Särskilt många har de med stor sannolikhet inte varit. För polismyndigheten är det betydligt enklare att avslöja en helt illegal klubb än att avslöja eventuella olagligheter som pågår vid en tillåten sexklubb.

11.4.2 Sexklubbmiljön i dag

De olika sexklubbarna skiljer sig inte alltför mycket från varandra i fråga om program och utskänkning. Lokalerna brukar bestå av filmrum, barsserveringsutrymmen, rum för poseringsverksamhet samt omklädningsutrymmen m. m. för de anställda. I filmrummet finns ofta någon form av scen där den levande pornografiska föreställningen ges.

Programmet består vanligen av visning av pornografiska filmer som med jämna mellanrum avlöses av scenframträdanden. Framträdandena kallas på branschspråk för dans eller strip-tease (en kvinna klär av sig naken till musik), petting-show (en kvinna simulerar masturbation med massagestav eller annan penisattrapp eller andra penisattribut), lesbisk show (där två eller flera kvinnor uppträder tillsammans med syftet att för åskådaren visa hur de sexuellt synes stimulera varandra på olika sätt) och live-show (samlag mellan kvinna och man). Kärnan i sexklubsverksamheten är att kvinnor (och i några fall män) framträder på scenen eller finns tillgängliga på klubben på annat sätt. Utan kvinnor av kött och blod övergår verksamheten i visning av pornografiska filmer.

I anslutning till scenframträdandena förekommer oftast möjlighet för gästerna att köpa s. k. enskild posering. Den äger rum i ett särskilt utrymme där ett finmaskigt nät eller en glasskiva finns uppsatt för att förhindra att kvinnan och mannen kommer i direkt beröring med varandra. På eller i anslutning till klubbarna utanför Stockholm och Göteborg förekommer också tidvis prostitution.

Programutbudet på sexklubbarna kan alltså sägas bestå av åtminstone fyra delar, den levande pornografiska föreställningen, de pornografiska filmerna, posering samt den renodlade prostitutionen. Gemensamt för alla delar av programutbudet är att nakna kroppar eller kroppsdelar på olika sätt skall fungera sexuellt stimulerande för gästerna. Stimulansmönstren utgår från de generella sexuella mönster som finns i det svenska samhället. Men det finns också avvikelser. Sådant som kan anses mer eller mindre tabubelagt kan förekomma i programutbudet. Mest utpräglat är detta i vissa av de pornografiska filmerna. Exempel härpå är olika former av sadism eller masochism eller sexuellt umgänge där exkrementer utgör viktiga inslag. I filmerna finns ofta en massiv fokusering på människans eller kvinnornas könsorgan. Ett framträdande drag är penisfixeringen. Den sexualitet som uppvisas är primärt ett slags manlig sexualitet. Den rör penis och den handlar om mannens utlösning.

Ett annat och framträdande drag är opersonligheten i de sexuella situationerna. Programutbudets sexuella stimulanser är lösryckta från människornas personligheter och ger därför ofta ett svalt kliniskt intryck.

Utöver programutbudet förekommer på klubbarna viss servering av kaffe, lättöl, smörgåsar etc. Klubbarna kan skilja sig en del från varandra när det gäller finhetsgrad. Inträdesavgifterna kan också variera mellan 25–145 kr. I Stockholm och Göteborg kan klubbarna grovt indelas i tre grupper. Den enklaste utmärks av torfliga, ibland ruffiga lokaler. Programmet består av pornografifilmer och scenframträdanden av en ensam kvinna, som efter varje nummer erbjuder gästerna enskild posering.

Klubbarna i medelkategorin har vanligtvis en mer påkostad inredning och bättre utrustning för filmvisning än de enklaste klubbarna. Scenframträdandena är också mer avancerade och förutom dans/striptease förekommer oftast petting, lesbian-shows och live-shows. Även här erbjuds besökarna posering.

De mest exklusiva klubbarna har tämligen stora lokaler med påkostad inredning. Pornografiska filmer av vanligen god teknisk kvalitet visas. Scenframträdandena är ofta s. k. nonstopföreställningar om ca två timmar. Föreställningarna är målmedvetet uppbyggda med koreografi och rekvisita. Samlag på scenen förekommer. På Chat Noir i Stockholm förekommer ingen privat posering. Denna klubb framställer sig i reklamen som "internationell nattklubb" och bemödar sig om en respektabel framtoning.

Det är inte meningsfullt att söka indela landsortsklubbarna i olika grupper som fallet är i Stockholm och Göteborg. Smärre variationer i inredningsstandard, inträdesavgifter m. m. finns självfallet. Men som helhet är likheterna större än skillnaderna. Programmen består av visning av pornografifilmer och ca en gång per timme scenuppträdanden. Dessa senare består av dans/striptease med ibland pettinginslag. De uppträdande kvinnorna erbjuder mellan scenframträdandena männen "privat", som på landsortsklubbarna i stort sett alltid innebär samlag. Enbart posering är där ovanlig.

11.4.3 *Ägare*

Sexklubsägarnas syfte är givetvis att tjäna pengar. För den offentliga pornografiska föreställningen och för de pornografiska filmerna får ägaren intäkter genom inträdesavgifter. Den s. k. enskilda poseringen ger klubbäga-

ren i de flesta fall en viss procentuell intäkt, genom att den kvinna som poserar betalar ägaren en viss summa för varje posering.

Ytterligare ett sätt för ägaren att tjäna pengar är genom prostitutionen. Det förekommer att den kvinna som prostituerar sig på eller i direkt anslutning till klubben betalar ägaren en summa för att få vara på klubben. Prostitutionen lockar vidare fler män att över huvud taget komma till klubben och därmed ökar ägarens inträdesinkomster.

Ett i sexklubbssammanhang marginellt sätt att tjäna pengar är genom servering av kaffe, lättöl m. m. Ett ytterligare sätt är att på klubben saluföra olika typer av pornografiska produkter eller s. k. sexuella hjälpmedel. Ibland arbetar ägaren inte själv på klubben utan har en eller flera anställda som sköter verksamheten. Ofta sysslar de själva med verksamheten samtidigt som de har en eller flera anställda. Sysselsättningen varierar i huvudsak med ägarens könstillhörighet. Om ägaren är en kvinna utför hon vanligen striptease och där så förekommer enskild posering eller prostitution. Om ägaren är man sköter han vanligen inträdet, baren eller filmföreläsningen. De kvinnor som är ägare till klubbar har nära nog alla ett flerårigt förflutet som kringresande på klubbar. De har under några år varit på alla eller många av de tidigare existerande klubbarna och har sedan övergått från att vara anställda till att bli ägare.

11.4.4 Anställda

De anställda har varit och är till övervägande delen kvinnor. Deras uppgifter består i allt från strip-teaseframträdande på scenen till prostitution. Däremellan finns olika steg. För kvinnorna handlar det givetvis om att tjäna pengar. Sysselsättningen på klubbarna är, om det vill sig väl, inkomstbringande. Mest pengar tjänar den kvinna som prostituerar sig. Enligt lagen får ingen under aderton år delta i pornografisk föreställning. Många kvinnor har börjat vid denna ålder. I flera fall även tidigare. De flesta är i tjugooårsåldern. Endast ett litet antal är över 35 år.

Som arbetsplats skiljer sig klubbarna från de flesta andra arbetsplatser. Det gäller inte bara själva innehållet i sysselsättningen utan också den "löneform" som används. I Stockholm och Göteborg får kvinnorna en mindre, fast lön per arbetspass för sina scenframträdanden (barpersonal som inte framträder på scenen förekommer men i liten utsträckning). De får vidare en varierande del av (i undantagsfall hela) intäkterna från s. k. enskilda poseringen som de själva svarar för. Klubb innehavaren tar med andra ord en del – ofta 50 procent – av den summa som en kvinna "poserat" in. Utanför Stockholm och Göteborg är betalningssystemet ett annat. För sina scenframträdanden får kvinnorna ingen eller en mycket liten ersättning. I stället utgörs kvinnornas förtjänst av de intäkter som de erhåller genom poseringen eller renodlad prostitution.

I vissa fall betalar klubbägaren/arbetsgivaren in vissa skatter och sociala avgifter för de anställda. I många fall sker detta över huvud taget inte. För att skydda sig mot polisens insyn och söka undvika misstanke om brott låter klubb innehavaren dessutom ofta kvinnorna underteckna ett skenkontrakt. I detta fall uttalas att endast s. k. laglig posering får ske.

11.4.5 *Publik*

Sexklubbarnas gäster består nära nog uteslutande av män. Det händer dock att man och kvinna tillsammans besöker en klubb. Det har inte funnits möjlighet att med hjälp av statistiska tillvägagångssätt söka mäta i siffror hur publiken generellt är sammansatt.

De manliga gästerna kan indelas i två grupper. De som blott gör ett enstaka sexklubbbesök och de som återkommer flera eller många gånger. För det enstaka besöket kan motivet många gånger vara nyfikenhet och undran inför hur klubbarna ser ut och vad som pågår där. Bakom denna nyfikenhet kan i sin tur ligga en rad faktorer. För att endast nämna några: känsla av sexuell otillfredsställdhet, vilja att se nakna kvinnor, önskan att pröva något man aldrig varit med om. Ofta är det yngre män, kanske upp till 40 år, som dominerar bland de nyfikna.

För den man som återkommer har inte nyfikenhetsmotivet motsvarande bärkraft. Andra motiv spelar in i högre grad. Ett motiv kan vara att sexklubbarna och deras miljö för den återkommande besökaren har en sexuell laddning som han vill uppleva eller ta del av på olika sätt. I många fall handlar det om att mannen söker en prostitutionsförbindelse. I andra fall vill mannen få utlösning på annat sätt än i den rena prostitutionsförbindelsen. Han kan då onanera med den levande kvinnan som blickfång i poseringsrummet efter att ha känt eller gjort sig mer eller mindre sexuellt upphetsad genom att tidigare se på de pornografiska filmerna eller scenframträdandena. Mannen kan i andra fall "bära med sig" den sexuella laddningen från klubben för att i olika sammanhang tycka sig stimulerad därav vid t. ex. onani hemma eller vid sexuella förhållanden med sin hustru eller annan kvinna.

Det synes vara många olika kategorier av män som återkommer som besökare på klubbarna. Det finns både sammanboende/gifta och ensamboende utan fasta förhållanden. De flesta åldrar är representerade. Dock tycks två åldersgrupper förekomma mer än andra, nämligen män mellan 25–35 år och mellan 45–55 år. Män med rörliga yrken tycks också mer företrädda på klubbarna än andra yrkesgrupper. Särskilt tydligt är detta på klubbarna i landsortsstäderna. Affärsmän av olika slag förekommer regelbundet. I Stockholm är t. ex. inslaget av utländska affärsmän markant på exklusiva klubbar. Rörelsehindrade män som besöker sexklubbar utgör ett mycket litet inslag bland besökarna. De är försvinnande få.

11.5 Förekomsten av prostitution, koppleri och annan kriminalitet vid sexklubbarna

Alltsedan sexklubbarna blev tillåtna har polis och andra i branschen insatta personer känt till att det förekommit en rad fall av prostitution, koppleri och annan kriminalitet vid sexklubbarna. Brottskommissionen skrev redan år 1973 följande.

I direktiven uttalas att sexklubbarnas verksamhet kan vara en grogrund för brottslighet av skiftande slag och att kvinnor som utnyttjas kommersiellt i verksamheten löper stor risk för social missanpassning. Det material som har ställts till kommissionens förfogande främst från polisens sida bestyrker att sådana missförhållanden förekommer

i samband med såväl sexklubbs- som poseringsverksamhet. Koppleri, främjande av otukt, olovlig rusdrycksförsäljning, narkotikabrott och häleri eller olovlig befattning med avseende på stulna eller insmugglade partier av cigaretter och spritdrycker är exempel på brott som avslöjats i samband med denna verksamhet. Även stöld, rån, misshandel och olaga hot förekommer mot både kunder och personal. Det kan vidare misstänkas att åtminstone en del av de betydande inkomster som sexklubbs- och poseringsverksamheten ger utnyttjas i kriminellt syfte.

I samband med att tillståndsförfarande för sexklubbsverksamheten föreslogs, uttalades den förhoppningen att den brottsliga verksamheten därigenom skulle kunna stävjas. Det kan emellertid konstateras att prostitution även efter det att tillståndsförfarandet trädde i kraft den 1 oktober 1973 är vanlig på sexklubbarna i landsorten. Från denna tidpunkt och fram till den 1 december 1977 har landets polismyndigheter klara belägg för att prostitution förekom vid minst 50 klubbar med tillstånd. Från december 1977 och fram till utgången av år 1978 har polisen säker kunskap om att prostitutionen ägde rum vid minst 18 klubbar med tillstånd. I mars 1979 förekom omfattande prostitution vid minst åtta sexklubbar med tillstånd och ett år senare förekom det fortfarande sådan prostitution av stor omfattning vid troligtvis nio av landsortens 10 sexklubbar. I Stockholm och Göteborg förekommer enligt uppgift från polisen numera ingen prostitution på sexklubbarna och i Malmö finns sedan våren 1977 inga klubbar. Under tiden oktober 1973 till februari 1980 meddelades koppleridomar gällande verksamheten vid 39 olika sexklubbar.

En rad andra brott än koppleri har begåtts vid sexklubbarna. Det exakta antalet brott går inte att få fram. Dock kan sägas att det fram till den 1 december 1977 förekom annan kriminalitet än koppleri vid minst 36 sexklubbar. Kriminaliteten bestod av misshandel, rån/stöld, brott mot AOst, brott mot filmförordningen, skattebrott, häleri, narkotikabrott, otukt med minderårig, olovlig rusdrycksförsäljning och valutabrott.

11.6 Polismyndigheternas tillståndspraxis sedan 1/10 1973

Som redan tidigare påpekats krävs det efter den 1 oktober 1973 tillstånd av polismyndigheten för att anordna offentlig pornografisk föreställning. De närmare föreskrifterna har det varit resp. polisstyrelses uppgift att utforma. Den tillståndspraxis som har utvecklats varierar därför mellan polisdistrikten. Den kan också variera över tiden inom ett och samma polisdistrikt.

11.6.1 *Viss statistik för tillståndsansökningarna*

Fr. o. m. den 1 oktober 1973 och fram till den 1 december 1977 hade ansökningar om tillstånd inhämtats i 46 av landets 118 polisdistrikt. Det sammanlagda antalet ansökningar var 519. Av dessa beviljades 416 medan 71 ansökningar blev avslagna. (32 ansökningar drogs tillbaka innan de slutbehandlats.) Det stora flertalet ansökningar blev följaktligen beviljade. En mindre del av de behandlade ansökningarna, knappt 15 procent, godkändes inte.

11.6.2 *Kort beskrivning och analys av den tillståndspraxis som vuxit fram*

Den omständigheten att ett tillståndsförfarande år 1973 infördes ledde inte till några restriktiva föreskrifter i de distrikt där ansökningar inkom. Ett undantag utgjordes av Göteborg. Övergångsvis lämnades där tillstånd för de klubbar där verksamhet redan pågick. Men före 1973 års slut hade polisstyrelsen i Göteborg hunnit pröva ansökningarna med hänsyn till intentionerna i prop. 1973:115 och brottskommissionens förslag. Resultatet blev att avslag meddelades de sökande i 13 fall. Endast fyra ansökningar beviljades (en ansökan återkallades). En motsats vid denna tid kan Malmö sägas utgöra. Totalt gavs där 63 tillstånd för 20 olika klubbar under tiden oktober 1973–oktober 1975. Efter den 1 april 1977 har inget tillstånd givits där.

Som helhet, och med undantag för Göteborg, kan dock konstateras att tillståndsförfarandet inte innebar någon hög eller svårforcerad tröskel för personer som ville investera i och tjäna pengar på sexklubbverksamhet. Det innebar inte heller att prostitution eller koppleri på något påtagligt sätt motverkades.

Av landets samtliga polisdistrikt hade den 1 december 1977 endast 12 distrikt bedömningsgrupper som i större eller mindre utsträckning överhuvudtaget tog hänsyn till frågor rörande prostitution vid klubbar som ansökningarna avsåg. Det vanliga var i stället att polisstyrelsen främst tog fasta på den sökandes lämplighet. I andra hand bedömdes lokalerna, men då främst ur brand- och hälsovårdsaspekter (resp. myndighet kopplades då in). Polisen gjorde också en bedömning ur allmän ordnings- och säkerhetsynpunkt.

Det fanns en väsentlig skillnad i praxis mellan polisstyrelsen i Stockholm och övriga polisstyrelser. Fram till år 1977 ansåg polisen i Stockholm att s. k. enskild posering inte var en del av den pornografiska föreställningen även om den ägde rum i lokaler anslutna till sexklubben. Från år 1977 hävdar polisstyrelsen i Stockholm inte längre denna syn utan bedömer att poseringen utgör ett inslag i den pornografiska föreställningen.

I några polisdistrikt, t. ex. Göteborg och Stockholm, försökte man vid beredningen av tillståndsärenden att ta reda på om det fanns en bulvan för ägaren till en klubb. Dessa distrikt sökte också ta hänsyn till om andra beroendeförhållanden kunde föreligga mellan den sökande och andra personer. I ett mindre antal polisdistrikt tog man vid lokalinspektionen noga reda på att det inte fanns anslutande utrymmen som kunde utnyttjas för prostitution. Lämnade tillstånd förbands ofta med föreskrifter av dels allmän karaktär i avsikt att förebygga brott, dels av mer specifik karaktär för den aktuella klubben. De mer specifika föreskrifterna gällde vanligen ordning, hygien och säkerhet.

Tillståndperiodernas längd varierade. Vid en förstagsansökan lämnades ofta tillstånd för en kortare tid som inte översteg 4–6 månader. "Etablerade" klubbar kunde få tillstånd för 6 månader eller längre.

Göteborg har även fortsättningsvis varit restriktivare än andra polisdistrikt vid tillståndsgivningen. Göteborg tycks tidigast ha sökt följa intentionerna i brottskommissionens betänkande och regeringens proposition.

Malmö polisdistrikt ändrade radikalt sin tidigare tillståndspraxis fr. o. m. år 1975. Med kraft och konsekvens tog Malmöpolisen itu med en lång rad

missförhållanden kring sexklubbarnas verksamhet. Från år 1976 gavs i stort sett inga nya tillstånd, och från den 1 april 1977 fanns ingen tillåten sexklubb kvar i Malmö. Detta polisdistrikt har tydligast av alla landets distrikt ändrat sin tillståndspraxis sedan år 1973.

Under åren 1978 och 1979 skedde efter omfattande spaningsverksamhet en rad razzior i flera olika polisdistrikt. Prostitution, koppleri och annan kriminalitet avslöjades i stor omfattning. Mot bakgrund av detta har tillståndspraxis ändrats också på flera andra håll. En skärpning har kommit till stånd. Ett antal distrikt med sexklubbar har dock inte ändrat sin tillståndspraxis så sent som vintern och våren 1979/1980. Till dessa distrikt hörde bl. a. Örebro, Skövde, Strömstad, Eskilstuna och Köping. Dessa orter hade vid denna tid lätt maskerad prostitution av stor omfattning på klubbarna (*en klubb undantagen*).

En värdering av tillståndspraxis efter 1973 visar att denna knappast har följt de rekommendationer som brottskommissionen förde fram och till vilka regeringens proposition i frågan anslöt sig. Som nämnts gällde dessa rekommendationer bl. a. att man genom särskilda föreskrifter eller villkor angående lokalernas utformning och disponering skulle förhindra eller åtminstone försvåra prostitution inom klubblokaler. Man skulle också försäkra sig om att de inte heller i övrigt utnyttjades på ett otillbörligt eller olämpligt sätt. Efter ett flertal polisaktioner som alla har visat på att prostitution, koppleri och annan kriminalitet förekommer vid ett stort antal sexklubbar har tillståndspraxis skärpts i en del polisdistrikt. Men fortfarande är praxis inte ändrad i flera distrikt där det fortfarande finns klubbar. Tillståndsförfarandet i sig har följaktligen knappast haft den förmodade brottsbekämpande effekt som brottskommissionen föreställde sig år 1973.

11.7 Polismyndigheternas kontrollpraxis sedan 1/10 1973

Termen kontrollpraxis syftar på den typ av kontroll av efterlevnaden av givna sexklubbstillstånd som de olika polismyndigheterna har utvecklat. Här finns inga uttalade bestämmelser som speciellt reglererar denna verksamhet. Kontrollpraxis växlar följaktligen starkt mellan de skilda polisdistrikten. Den kan också växla inom ett och samma distrikt över tiden. Det fanns 31 polisdistrikt med sexklubbar den 1 december 1977. Det stora flertalet av dessa distrikt hade någon form av kontroll av klubbarna, men fyra polisdistrikt saknade enligt egen uppgift helt kontrollverksamhet vid denna tidpunkt.

Det finns flera orsaker till att kontrollen faktiskt växlar. Kontrollen bedöms inte som angelägen, i vart fall inte vid jämförelse med vissa andra polisiära åtgärder. Bakom detta kan bl. a. ligga en allmän inställning till sexklubbarna och vad som pågår där. Polisdistriktets resurser är ansträngda och man anser sig därför inte ha tid eller möjlighet att utöva kontrollverksamhet. Man kan också felbedöma de försiktighetsåtgärder som sexklubbsägaren vidtar för att dölja att prostitution förekommer. Därmed sätts inte tillräckliga kontrollåtgärder in.

11.7.1 *Kort beskrivning och analys av den kontrollpraxis som har vuxit fram*

Handläggningen av ansökningar för tillstånd att anordna offentlig pornografisk föreställning sker i Stockholm, Göteborg och Malmö på resp. distrikts juridiska avdelningar. I samtliga andra distrikt sker handläggningen i polischefens kansli. De nämnda enheterna har ingen egen personal som arbetar på fältet och som kan kontrollera att givna föreskrifter följs. För att sådan kontroll skall kunna ske måste den därför verkställas genom någon annan enhet inom resp. distrikt.

Två skilda typer av kontrollverksamhet av sexklubbarna har förekommit och förekommer – om än i mycket växlande utsträckning. Den första typen är ett slags inre system för registrering av vissa uppgifter rörande klubbarna på den tillståndsgivande enheten. Man noterar uppgifter från allmänheten om brott och ordningsstörande händelser på och kring klubbarna, uppgifter från hälsovårds- och brandmyndigheter om sanitär olägenhet och fara för ordning och säkerhet samt eventuell information från social- och skolmyndigheter om klubbarna som olämpliga miljöer med risk för kriminalitet och s. k. asocialitet. Denna typ av kontrollverksamhet kan sägas ha en mer "passiv" karaktär.

Den andra typen av kontroll är mer aktiv och utåtriktad. Den grundar sig på ordningspolisens övervakande och kriminalpolisens spanande och brottsutredande verksamhet. Detta kan ta sig många skilda former liksom avsevärt variera i intensitet och omfattning.

Genom att sammanställa uppgifter från de två kontrollsystemen kan tillståndsmyndigheten i bästa fall fortlöpande bedöma hur givna tillstånd efterlevs. Om det behövs kan ytterligare föreskrifter meddelas eller tillställningarna upplösas eller förbud ges mot att dessa förnyas. Den inre typen av kontroll har inte varit särskilt utvecklad eller systematiskt utförd i det stora flertalet polisdistrikt.

Den andra, yttre kontrolltypen har tagit sig flera olika former. Det kan röra sig om ströbesök med långa tidsmellanrum av civilklädda kriminalpoliser eller besök varje vecka av civilklädda poliser på oregelbundna tider eller i några få fall dold spaningsverksamhet i olika varianter.

Dessa övervakningsformer har oftast varit målinriktade på viss brottslighet t. ex. koppleri eller olovlig utskänkning. Men den kan också ha varit mer allmäninriktad i syfte att söka konstatera om någon typ av brott begåtts på en viss klubb eller om denna blivit samlingsplats för kriminellt belastade. Som helhet kan konstateras att denna yttre kontrolltyp inte fortlöpande har prioriterats i de aktuella polisdistrikten. I den mån kontrolltypen har förekommit har den varit osystematisk och sporadisk. Några undantag har funnits. Särskilt i Malmö polisdistrikt fick denna kontrollverksamhet tidigt hög prioritet.

Vintern och våren 1976 tog vissa massmedier upp pornografi- och prostitutionsfrågor till diskussion. Debatten blev tidvis livlig och högröstad. Detta ledde till en viss ökad uppmärksamhet av dessa frågor också inom polisen. Efter år 1976 utvidgades polisens kontrollpraxis i vissa distrikt. Men först under år 1978 och 1979, med impulser och bidrag från polisen i Malmö resp. Stockholm samt prostitutionsutredningen, utvidgades kontrollverksam-

heten i flera av de distrikt som vid denna tid hade sexklubbar. Detta ledde till att flera tillslag och razzior gjordes. En rad olagligheter och oegentligheter kunde då avslöjas, vilket knappast kom överraskande för dem som var insatta i branschen. Sedan år 1973, liksom dessförinnan, har ju prostitution, koppleri och annan kriminalitet frodats och i huvudsak ostört kunna förekomma vid åtskilliga sexklubbar.

En sammanfattande bedömning av kontrollpraxis visar således att denna i regel inte har varit särskilt utvecklad eller systematisk under perioden. Den har inte heller varit särskilt effektiv. Mot slutet av perioden har i vissa distrikt kontrollverksamheten utvidgats. En rad olagligheter har då kunnat konstateras. Klubbar har som en följd av detta stängts.

Men fortfarande i mars 1980 pågick i flera distrikt ingen större kontrollverksamhet. Till dessa distrikt hörde bl. a. Örebro, Strömstad, Köping och Eskilstuna. Under tiden därefter har kontrollen skärpts på de flesta platser. Så har t. ex. sexklubben i Köping stängts på grund av misstanke om prostitution på klubben och vissa förelägganden givits mot en av klubbarna i Strömstad.

11.8 Den offentliga pornografiska föreställningen i andra nordiska länder

I Danmark, Norge och Finland är offentlig pornografisk föreställning inte tillåten. Det betyder att det i dessa tre länder inte finns några motsvarigheter till de offentliga svenska sexklubbarna.

I Danmark är sexklubbar med offentlig pornografisk föreställning av svensk typ förbjudna sedan år 1972. Det finns dock ett fåtal privata klubbar med höga avgifter, som visar t. ex. live-shows. Dessa föreställningar är emellertid inte särskilt eftersökta i Köpenhamn. Det finns däremot populära privata klubbar med homosexuella uppträdanden, däribland live-shows, och masochistiska uppträdanden. Klubbarna tar emot få besökare till varje föreställning och kan sägas leva på den prostitution som försiggår i anslutning till klubben. För den genomsnittlige besökaren är emellertid individuell porrfilm, som är tillåten under vissa förutsättningar, mer populär och lättåtkomlig. Filmerna är oftast s. k. hårdporr med varierande avvikelser som djursex, helst med hästar, våldsex med t. ex. bondage och Lolita-sex. Filmerna visar en grotesk exploatering av människan.

Pornografiska alster är inte tillåtna i finsk och norsk lag. Men gränserna varierar något. I Finland sätter lagstiftningen gränser för det tillåtna vid det som kränker den offentliga sedligheten. Det är polischefen i resp. distrikt (och i sista hand givetvis domstolarna) som avgör vad som är sårande för sedligheten. I praktiken har detta inneburit att pornografiska filmer kan visas. Offentlig pornografisk föreställning förekommer emellertid inte. Det har dock funnits några undantag då s. k. striptease på ett nöjesställe i Helsingfors utkanter inte belades med förbud.

I Norge är enligt strafflagen alla framställningar med "utuktig innehåll" olagliga. Även visning av pornografisk film är därmed otillåten. Sådan visning förekommer dock tidvis och under olagliga former i t. ex. Oslo. Offentlig pornografisk föreställning är olaglig. Undantagsvis kan s. k. striptease förekomma på någon restaurang i Oslo.

12 Mina överväganden och förslag till åtgärder beträffande de s. k. sexklubbarna

Inställningen till pornografi i skilda former har varit tämligen restriktiv i vårt land fram till 1960-talet. I samband med den sexuella liberaliseringen växte också sexklubbar och poseringsateljéer fram. Så småningom kom klubbarnas programinnehåll att omfatta förutom striptease även petting-shows, lesbian shows och live-shows (samlag på scenen). Något krav på tillstånd för verksamheten fanns inte utan det räckte med att anordnarna gjorde en anmälan till polismyndigheten. Föreställningarna fick dock inte strida mot det då gällande förbudet mot tukt- och sedlighetssårande handling.

I slutet av 1960-talet upplöste också polismyndigheten vid flera tillfällen sexklubb föreställningar därför att det förekommit osedliga offentliga framträdanden och visning av sedlighetssårande filmer. Sedan straffbestämmelsen om tukt- och sedlighetssårande upphävts 1971 ökade antalet sexklubbar snabbt. I samband därmed blev den privata poseringen ett framträdande inslag i sexklubbarnas programutbud. I åtskilliga fall kom också den privata poseringen att innebära prostitution.

Utvecklingen på bl. a. sexklubbområdet ledde till att regeringen 1973 tillsatte brottskommissionen. Denna fann att sexklubbarnas verksamhet utgjorde eller kunde utgöra en grogrund för brottslighet och s. k. social missanpassning. Koppleri, främjande av otukt, olaglig rusdrycksförsäljning, narkotikalangning och häleri var några av de brott som hade avslöjats i samband med sexklubbverksamheten. Brottskommissionen ville emellertid inte föreslå ett allmänt förbud mot verksamheten utan ansåg att det borde räcka med att kräva tillstånd av den lokala polismyndigheten för att anordna offentlig pornografisk föreställning. Med pornografisk föreställning skulle förstås "föreställning vid vilken sexuella situationer eller händelseförlopp framställs på ett ohöljt och utmanande sätt". Att enstaka inslag av strip-tease eller liknande förekom vid varieté- eller teaterföreställning skulle inte medföra att sådan föreställning räknades som pornografisk. Grundtanken hos kommissionen var att den enskilde i största möjliga utsträckning själv skulle bestämma vilka framställningar han eller hon ville ta del av.

Regering och riksdag anslöt sig till brottskommissionens uppfattning. Numera gäller således att det alltid krävs tillstånd av polismyndigheten för att offentlig pornografisk föreställning skall få anordnas.

I den debatt som under senare år förts om sexklubbarna dominerar åsikten att klubbarna nu skall förbjudas. I riksdagen har ett flertal motioner med krav på sådant förbud behandlats. Justitiekommittén yttrade i sitt av riksdagen godkända betänkande JuU 1980/81:27 bl. a. följande.

Frågan om ingripande från statsmakternas sida mot offentliga pornografiska föreställningar har vid olika tillfällen efter 1973 års lagstiftning aktualiserats i riksdagen. År 1976 behandlade utskottet sålunda motioner i ämnet och uttalade då att utskottet delade motionärernas uppfattning att åtgärder erfordras för att komma till rätta med avarter av sexklubsverksamheten. Verksamheten borde enligt utskottets mening kartläggas, och 1973 års lagstiftning borde utvärderas. Arbetet härmed borde enligt utskottets uppfattning syfta till skärpt lagstiftning.

Utskottet saknar anledning att nu göra annan bedömning än den som riksdagen gjorde år 1976 av behovet av åtgärder mot den i motionerna kritiserade verksamheten.

Liksom när det gäller frågorna kring prostitutionen finns det också här skäl att eftersträva en saklig och verklighetsanknuten debatt. Fakta som uppenbarligen tycks vara förbisedda men som förtjänar att uppmärksammas är att sexklubbarnas antal minskat kraftigt sedan mitten av 1970-talet. Från att vi 1975 haft 91 klubbar i 35 polisdistrikt har vi i dag 15 stycken spridda på fem polisdistrikt. Av klubbarna ligger fem i Stockholm och tre i Göteborg. På dessa klubbar förekommer enligt vad utredningen kunnat utröna överhuvudtaget inte någon prostitution. På övriga klubbar, som finns i södra och mellersta Sverige förekommer tidvis prostitution i liten omfattning.

Minskningen av antalet klubbar beror till en del på att tillståndsvång infördes 1973 men framförallt på en ändrad inställning hos allmänheten. Fastighetsägarna förefaller inte längre angelägna att hyra ut lokaler till sexklubbar. Antalet besökare på klubbarna är inte särskilt stort. Ofta finns inte ens ett tiotal besökare i lokalerna, som förmedlar ett intryck av torftighet och tristess bortsett från de mer lyxbetonade klubbarna. På dessa är besöksantalet större och i Stockholm med ett tydligt inslag av utländska affärsmän. På klubbarna dominerar medelålders och äldre män. En del av dem utnyttjar de möjligheter till enskild posering som vissa klubbar erbjuder. Det har inte ens i den mest uppplammade debatten gjorts gällande att sexklubbarna skulle utöva någon lockelse på ungdomar eller vara någon träffpunkt för dem.

Det har däremot påståtts att sexklubbarna är grogrund för all slags kriminalitet och att kriminella element samlas där. De berörda polismyndigheterna har bedömt saken så att kriminella personer och kriminalitet förekommer i samband med sexklubbarna men inte i större utsträckning där än i anslutning till vissa restauranger och spellokaler.

När det gäller frågan om prostitution förekommer på klubbarna bör det framhållas att sexklubsprostitutionen sedan mitten av 1970-talet minskat med hela 80 procent – självfallet till stor del en följd av det avsevärt minskade antalet klubbar. Dock finns det fortfarande ett hundratal kvinnor som ägnar sig åt prostitution vid sexklubbarna i landet. Undantag härifrån är klubbarna i Stockholm och Göteborg. I Malmö finns sedan 1977 inte några sexklubbar.

Även för de kvinnor som inte ägnar sig åt prostitution måste deltagandet i de olika sexshowerna vara påfrestande, låt vara att åldersgränsen för medverkan i sådana föreställningar går vid 18 år. Sexualiteten framställs som något helt lösryckt utan samband med känslomässiga upplevelser som ömhet och kärlek. För många kvinnor är därför steget från sexklubb till prostitution inte särskilt långt. Många gatuprostituerade har också tidigare varit verksamma i sexklubbssammanhang.

De män som besöker sexklubbarna befästs i inställningen om kvinnan som ojämlig och sexualiteten som avskild från andra mänskliga relationer. Visserligen kan det med rätta sägas att denna påverkan på en relativt sett liten grupp män måste vara obetydlig i jämförelse med vad pornografi, sexfilmer och herrtidningar åstadkommer i den riktningen, men den bidrar ofta effektivt till att ge männen uppfattning om kvinnan som enbart könsvara och handelsvara.

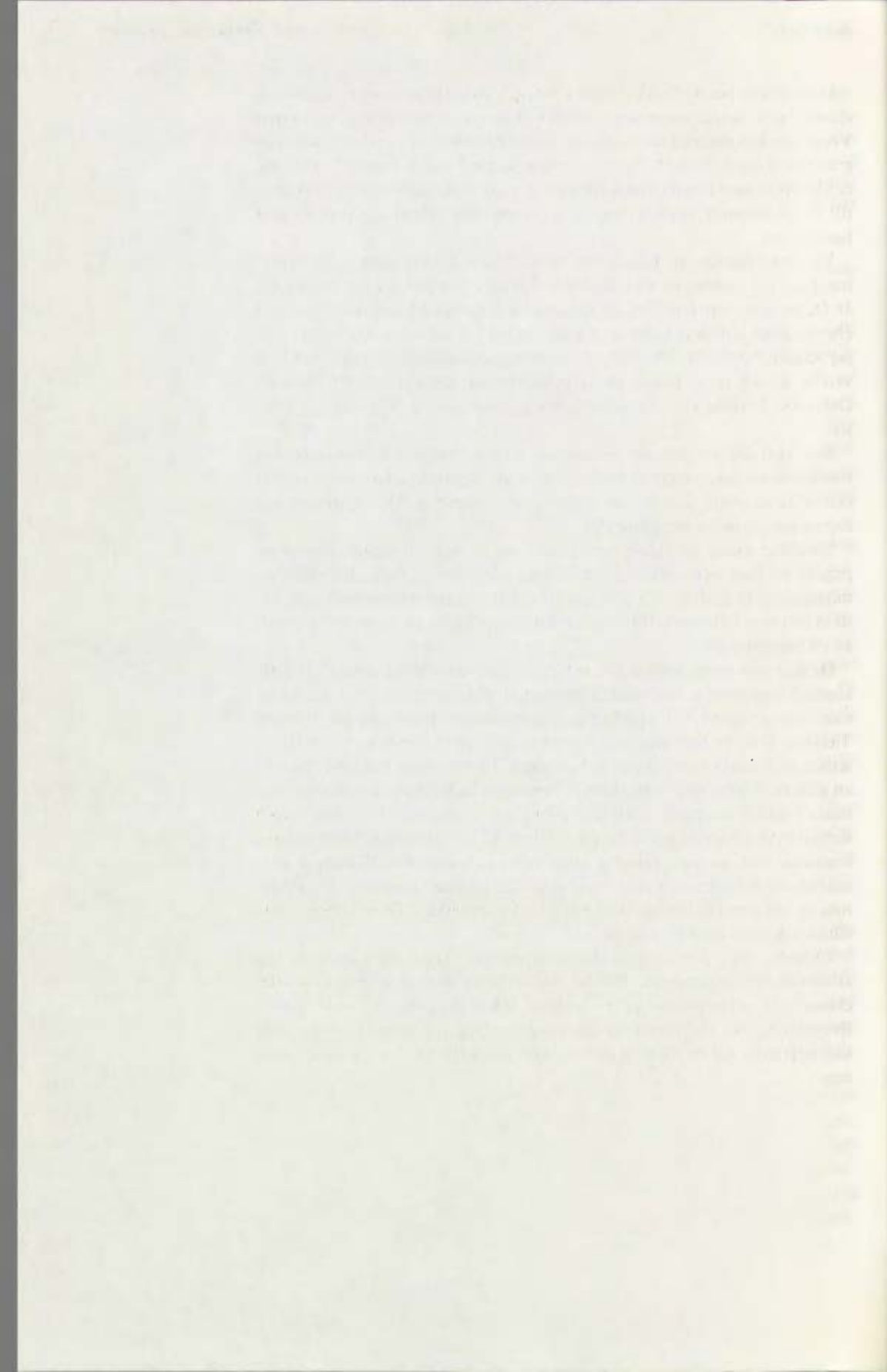
Vid övervägande av frågan om sexklubbarnas vara eller icke vara i framtiden bör erinras om att sexklubbar funnits i Sverige i inte ens ett tjugotal år. De program som framförs där kan inte sägas berika det svenska kulturlivet eller på annat sätt tjäna något skyddsvärt intresse. Tvärtom motverkar de som jag tidigare framhållit samhällets strävan mot jämställdhet mellan könen och verklig sexuell frihet byggd på samhörighet och gemenskap. Inte heller i Danmark, Finland eller Norge är offentlig pornografisk föreställning tillåten.

Som skäl för att inte förbjuda verksamheten vid sexklubbarna brukar framhållas att risken med ett totalförbud är att illegala klubbar skulle uppstå och att dessa skulle få något av det förbjudnas lockelse. Motviljan mot nya förbud gör sig också här gällande.

Självfallet måste det vidare vara en strävan att låta allt lagstiftningsarbete präglas av lugn och måtta så att häftiga växlingar mellan ytterligheter i möjligaste mån undviks. En antydning till sådan svängning finns onekligen här då så gott som fullständig frihet och avsaknad av regler på tio år önskas ersatt av ett totalt förbud.

De skäl som redan anförts för ett förbud väger emellertid tungt. Till detta kommer som absolut avgörande argument att riksdagen år efter år uttalat sig mot verksamheten vid klubbarna. Lagstiftningen måste därför skärpas. Tänkbart är då att förbjuda vissa former av sexframträdande t. ex. samlag på scenen men tillåta andra såsom lesbisk show. Jag finner det föga meningsfullt att göra en sådan uppdelning. Den skärpning av lagstiftningen som efterlyses måste i stället utformas så att den offentliga pornografiska föreställningen förbjuds. Att i tider då nakenhet på badstränder och i liknande sammanhang betraktas som alltmer naturlig vilja förbjuda varietéföreställningar med nakenframträdanden och strip-tease förefaller däremot opåkallat. En avvägning av vad som i praktiken skall anses som pornografisk föreställning måste därför utformas med hänsyn härtill.

Förbudet mot pornografisk föreställning bör lagtekniskt intas i 21 § allmänna ordningsstadgan. Påföljd bör ådömas den som anordnar eller ekonomiskt understödjer eller upplåter lokal för offentlig pornografisk föreställning eller medverkar till något av detta. Någon kriminalisering av dem som uppträder vid en offentlig pornografisk föreställning föreslår jag däremot inte.

13 Kostnader för utredningens förslag

Tyngdpunkten i betänkandets åtgärdsförslag ligger i att befintliga regelsystem skall utnyttjas på ett mer effektivt och målmedvetet sätt. Vissa av de föreslagna åtgärderna kräver dock viss omprioritering.

De föreslagna skärpningarna i gällande lagstiftning kan inte påverka polis, åklagarmyndigheter och domstolar mer än marginellt. Några resursförstärkningar föreslås därför inte.

Det åligger redan nu kommunerna att verka för att ungdom växer upp under goda förhållanden och att svaga grupper stöds. Det är därför naturligt att arbetet bland de prostituerade åvilar kommunerna. Så är också fallet i de flesta kommuner. För att effektivisera arbetet bland de prostituerade har utredningen framhållit vikten av fältarbete. Genom ett sådant arbetssätt bör också kostnaderna för kommunerna kunna nedbringas.

Utredningens förslag innebär inte heller att hjälpen till tidigare prostituerade kvinnor skall ges enligt andra normer än de som tillämpas för andra hjälpbehövande inom kommunerna.

Mot skolans målsättning för undervisningen i samlevnadsfrågor finns inga invändningar att göra. Däremot tycks undervisningen inte ha nått ut på det sätt som varit avsett. De förslag till förändringar som utredningen ger, t. ex. undervisning i mindre grupper, förutsätter viss omvärdering av ämnets betydelse, men bör inte inverka på resursbehovet i stort.

Den ökade information som utredningen förutsätter, föreslås ske genom redan befintliga kanaler. Betänkandet och det arbetsmaterial som framtagits i anslutning till det kan därvid tjäna som underlag för information och undervisning.

Till sist vill jag poängtera att också ur kostnadssynpunkt är förebyggande åtgärder att föredra framför kostnadskrävande insatser då problemet väl uppstått.

Bilaga 1 Föreskrifter

Föreskrifter rörande uppsikten öfver prostituerade kvinnor i hufvudstaden, af öfverståthållarämbetet meddelade den 2 juni 1875.

Art. 2

Om besiktningsskyldighet, inskrifning och besiktningar.

§ 2

Såsom prostituerad anses hvar och en kvinna, som bevisligen idkar skörlefnad såsom yrke.

§ 3

Hvar och en prostituerad kvinna vare skyldig att två gånger hvarje vecka och oftare, om så finnes nödigt, på bestämda dagar och tider infinna sig å byrån för undergående af sundhetsbesiktning, därtill hon, i händelse af underlåtenhet att sig själfmant anmäla, af öfverståthållarämbetet för polisärenden förständigas, sedan hon vid föregången undersökning blifvit om prostitution förvunnen.

§ 4

Besiktningsskyldig kvinna inskrifves uti en för sådant ändamål upprättad bok, hvaruti antecknas kvinnans för- och tillnamn, de binamn, under hvilka hon kan vara känd, hennes utseende, ålder, födelseort, bostad, föräldrar, föregående sysselsättning och öfriga lefnadsförhållanden samt de orsaker, som förmått henne att öfverlämna sig åt prostitutionen, hvarjämte anmärkes, om hon varit med venerisk smitta behäftad och hvarest hon då vårdats; åliggande det hvarje sådan kvinna att förete sitt prästbetyg, hvilket på byrån förvaras.

§ 5

Besiktningarna komma att, såsom hittills, kostnadsfritt äga rum; dock kan efter omprövande medgifvas kvinna, därest hon vill undvika inställelse vid de allmänna besiktningarna, att å annan tid varda å byrån besiktigad, mot erläggande af en krona för hvarje gång. De härför inflytande medlen uppbäras och redovisas af föreståndaren för polisafdelningen och användas såsom bidrag till bestridande af omkostnaderna för byrån.

Art. 3

Ordningsregler för inskrifna kvinnor.

§ 6

Kvinna, som sålunda blifvit inregistrerad, åligger:

- a) att föra ett tyst och stilla lefverne;
- b) att icke genom fönsters öppnande eller eljest från sin bostad anropa förbigående personer eller på annat sätt söka göra sig bemärkt;
- c) att icke vid antändt ljus visa sig i fönstren, hvilka böra vara försedda med luckor, jalousier eller rullgardiner;
- d) att icke under någon tid af året vistas utomhus nattetid efter kl. 11;
- e) att å gator, torg och allmänna platser städse visa sig i anständig klädsel och icke genom utmärkande utstyrel i sin klädedräkt söka ådraga sig uppmärksamhet;
- f) att å sådana ställen icke stryka fram och tillbaka, ej gå flera i sällskap, icke utan giltig anledning stanna samt icke tilltala personer, eller genom utrop och åtbörder söka tillocka sig uppmärksamhet;
- g) att icke uppehålla sig å de allmänna platser af nu omförmälda beskaffenhet, restaurationslokaler, kaféer, värdshus eller andra dylika ställen, hvilka polismyndigheten förbjudit prostituerad kvinna besöka, likasom ock att ej å teatrama intaga de platser, i afseende å hvilka sådant förbud blifvit af polismyndigheten meddeladt;
- h) att på föreskrifna tider låta vederbörligen besiktiga sig;
- i) att när tecken förmärkas, som häntyda på smitta, genast anmäla sig till besiktning och icke hålla sig undan eller anlita kvacksalfvare;
- k) att, efter erhållen remiss till kurhuset; ofördröjligen där inställa sig;
- l) att vid afresa från staden, dagen förut och, vid återkomst påföljande dag därom å besiktningssbyrån göra anmälan samt icke inflytta i någon ny bostad utan att därtill hafva erhållit polisföreståndarens tillåtelse; samt
- m) att icke emottaga besök af personer, som uppenbarligen tillhöra gosseåldern.

Utdrag ur Stadgar och föreskrifter

till förekommande af den veneriska smittans utbredande i Göteborg; den 2 maj 1877.

Art 2

Om besiktningsskyldighet, inskrifning och besiktningar.

§ 2

Hvarje kvinna, som genom lösaktighet är vådlig för allmänna sundheten, underkastas den kontroll och behandling, som dessa stadgar föreskrifva. Dessa kvinnor äro dels sådana, som bevisligen idka skörlefnad såsom yrke och då böra genom poliskammaren å en särskild förteckning inskrifvas, dels sådana som hängifva sig åt lösaktighet, utan att kunna till de förra hänföras.

§ 3

Uti ofvannämnda förteckning, som under särskildt nummer upptager hvarje inskrifven kvinna, antecknas hennes för- och tillnamn, de binamn, under hvilka hon kan vara känd, hennes utseende, ålder, födelseort, bostad, föräldrar, föregående sysselsättning och öfriga lefnadsomständigheter samt de orsaker, som förmått henne att öfverlämna sig på prostitutionen; hvarjämte anmärkes, om och när hon varit med venerisk smitta behäftad och hvarest hon då vårdats; börande inskrifven kvinnas prästbevis och andra henne rörande handlingar aflämnas till och förvaras af föreståndaren för polisafdelningen.

§ 4

Inskrifven kvinna vare skyldig att två gånger i veckan och oftare, om så finnes nödigt, å de dagar, som poliskammaren bestämmer, undergå sundhetsbesiktning, hvartill hon, i händelse af uraktlåtenhet att sig själf infinna, i vederbörlig ordning inställes.

§ 5

Lösaktig kvinna, som enligt § 2 är underkastad kontroll, men icke å ofvannämnda förteckning inskrifven, må, med polismästarens begifvande, efter anmälan af föreståndaren för polisafdelningen, om hon därtill förklarar sig villig, en gång i veckan på bestämd dag å besiktningsbyrån förete på föregången undersökning grundadt, af legitimerad läkare utfärdadt intyg om sitt hälsotillstånd eller låta sig undersökas antingen kostnadsfritt å byrån eller, emot den i § 6 bestämda afgift, enskildt af besiktningsläkaren.

§ 6

Besiktningarne å byrån förrättas å tid, som af läkaren bestämmes, särskildt för inskrifna kvinnor och särskildt för sådana, som i § 5 omförmälas; skolande med venerisk sjukdom behäftad kvinna genast till kurhuset afföras.

För enskild besiktning i lokal, som af läkaren upplåtes, erlägges en krona, hvilken afgift tillfaller läkaren, men icke må af honom själf uppbäras, utan skall för hvarje vecka förskottsvis betalas till föreståndaren för polisafdelningen; börande kvinna, som antingen försummar betala berörda afgift eller icke vidare vill sådan erlägga, undergå besiktning å byrån.

Art. 3

Ordningsregler för inskrifna kvinnor.

§ 7

Inskrifven kvinna åligger:

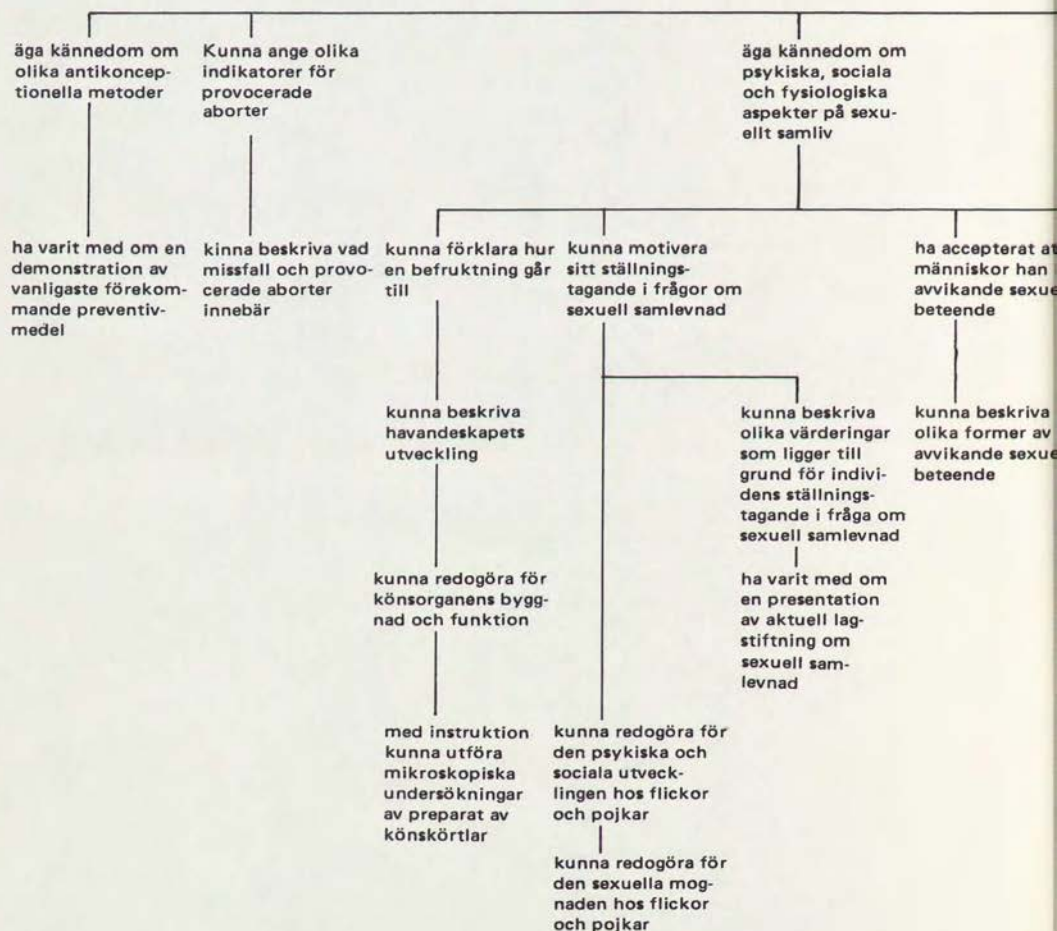
- a) att föra ett tyst och stilla lefverne;
- b) att icke medelst fönsters öppnande, genom att från huset anropa förbigående personer eller på annat sätt göra sig bemärkt;
- c) att icke vid antändt ljus visa sig i fönstren, hvilka böra vara försedda med luckor, jalousier eller rullgardiner;

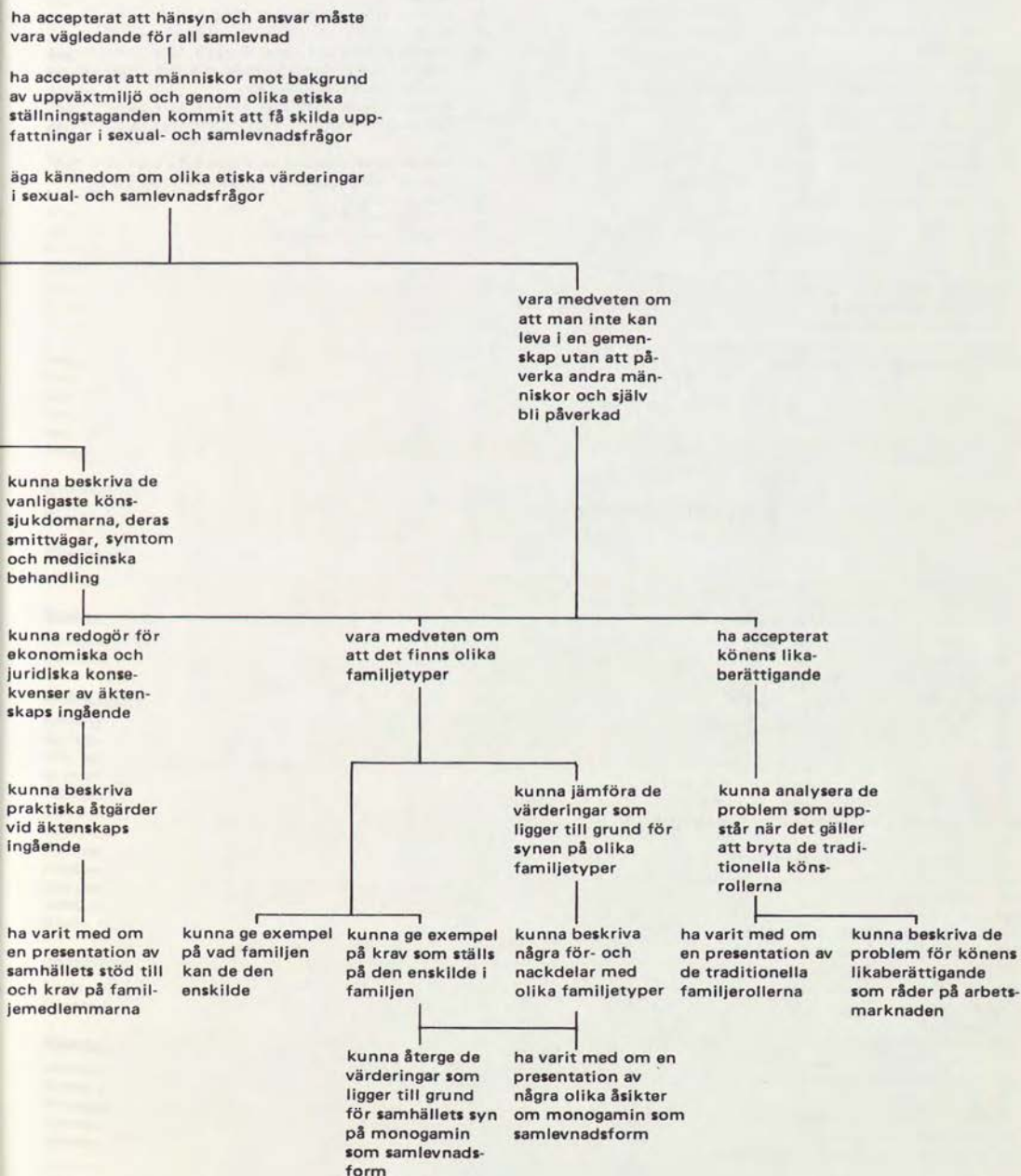
- d) att å gata, torg och andra allmänna platser visa sig i anständig klädsel och icke genom utmärkande utstyrelse söka ådraga sig uppmärksamhet;
- e) att icke å teatrar eller andra allmänna samlingsställen intaga andra platser än de af polismyndigheten medgifna;
- f) att icke under någon tid på året vistas utomhus nattetid efter klockan elfva;
- g) att icke hafva barn eller unga flickor hos sig;
- h) att icke mottaga besök af personer, som uppenbarligen tillhöra gosseåldern;
- i) att städse beflita sig om största möjliga renlighet och, utan gensägelse eller motstånd, låta på föreskrifna tider besiktiga sig;
- k) att, när tecken förmärkas, som antyda venerisk sjukdom, utan att anlita kvacksalvare, genast anmäla sig till besiktning; och
- l) att icke, utan föregången anmälan, ombyta bostad eller aflägsna sig från staden på längre tid än två dygn.

Bilaga 2

Måldokument för arbetsområdet Att vara två
Årskurs 8

Statens offentliga utredningar 1981

Kronologisk förteckning

1. HS 90: Hälsorisker. S.
2. HS 90: Ohälsa och vårdutnyttjande. S.
3. HS 90: Hälso- och sjukvård i internationellt perspektiv. S.
4. HS 90: Utgångspunkter och riktlinjer för det fortsatta arbetet. S.
5. Ny arbetstidslag. A.
6. Översyn av lagen om församlingsstyrelse. Kn.
7. Lag om vård av missbrukare i vissa fall. S.
8. Översyn av sjölagen 1. Ju.
9. Enhetligt huvudmannaskap för högskolan. U.
10. Datateknik i verkstadsindustrin. I.
11. Datateknik i processindustrin. I.
12. Inrikesflyget under 1980-talet. K.
13. Närradio. U.
14. Reformerat kyrkomöte, kyrklig lägstiftning m. m. Kn.
15. Grundlagsfrågor. Ju.
16. Film och TV i barnens värld. U.
17. Industrins datorisering. A.
18. Minskat tobaksbruk. S.
19. Översyn av radiolagen. U.
20. Omprövning av samvetksklausulen. Kn.
21. Internationellt patentsamarbete III. H.
22. Sjukersättningsfrågor. S.
23. Tekniska hjälpmedel för handikappade. U.
24. Socialförsäkringens datorer. S.
25. Bra daghem för små barn. S.
26. Omsorger om vissa handikappade. S.
27. Omsorger om vissa handikappade. Sammanfattning, lagförslag, specialmotiveringar. S.
28. Turism och friluftsliv. Det centrala myndighetsansvaret. Ju.
29. Forskningens framtid. U.
30. Forskarutbildningens meritvärde. U.
31. Avtalsvillkor mellan näringsidkare. Ju.
32. Fluor i kariesförebyggande syfte. S.
33. Effekter av investeringar utomlands. I.
34. Fristående skolor för skolpliktiga elever. U.
35. Sjukresor. S.
36. Begravningsverksamheten. Kn.
37. Företags obestånd II. B.
38. Om hets mot folkgrupp. A.
39. Svensk krigsmaterielexport. H.
40. Prisreglering mot inflation? H.
41. Prisreglering mot inflation? Bilagor 1-6. H.
42. Prisreglering mot inflation? Bilagor 7-12. H.
43. De internationella investeringarnas effekter. I.
44. Lontagarna och kapitaltillväxten. Slutrapport. E.
45. Nya medier - text-TV, teledata. U.
46. Ändringar i förvaltningslagen. Ju.
47. Hyresgästinflytande på målning och tapetsering. Bo.
48. Telubaffären. Ju.
49. Den svenska psalmboken. Band 1. Kn.
50. Den svenska psalmboken. Band 2. Kn.
51. Den svenska psalmboken. Band 3. Kn.
52. Den svenska psalmboken. Band 4. Kn.
53. Stockholms kommunala styrelse. Kn.
54. Kooperativa företag. I.
55. Video. U.
56. Bibeln. Nya testamentet. U.
57. Djurens hälso- och sjukvård. Ju.
58. Samverkan vid uppgiftslämnande. B.
59. Datateknik i industriproduktionen. I.
60. Kooperationen i samhället. I.
61. Familjepensionen. S.
62. Familjepensionen. Sammanfattning. S.
63. Samhället och samlingslokalerna. Bo.
64. Våldtäkt. Ju.
65. Svenska kyrkans gudstjänst. Band 5. Kyrkliga handlingar. Kn.
66. Svenska kyrkans gudstjänst. Bilaga 3. Kyrkliga handlingar. Vågen in i kyrkan. Dop, konfirmation, kommunion - aktuella liturgiska utvecklingslinjer. Kn.
67. Svenska kyrkans gudstjänst. Bilaga 4. Kyrkliga handlingar. Aktenskap och vigsel i dag - Liturgiska utvecklingslinjer. Kn.
68. Svenska kyrkans gudstjänst. Bilaga 5. Kyrkliga handlingar. Döendet, döden och begravningsgudstjänsten. Kn.
69. Pris på energi. I.
70. Äldre arbetskraft. A.
71. Prostitutionen i Sverige. S.

1981-11-11

STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1981

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Oversyn av sjölagen 1. [8]
Grundlagsfrågor. [15]
Avtalsvillkor mellan näringsidkare. [31]
Ändringar i förvaltningslagen. [46]
Telubaffären. [48]
Våldtakt. [64]

Socialdepartementet

Hälsa- och sjukvård inför 90-talet. 1. Hälsorisker. [1] 2. Ohälsa och vårdutnyttjande. [2] 3. Hälsa- och sjukvård i internationellt perspektiv. [3] 4. Utgångspunkter och riktlinjer för det fortsatta arbetet. [4]
Lag om vård av missbrukare i vissa fall. [7]
Minskat tobaksbruk. [18]
Sjukersättningsfrågor. [22]
Socialförsäkringens datorer. [24]
Bra daghem för små barn. [25]
Omsorgskommittén. 1. Omsorger om vissa handikappade. [26] 2. Omsorger om vissa handikappade. Sammanfattning, lagförslag, specialmotiveringar. [27]
Fluor i kariesförebyggande syfte. [32]
Sjukresor. [35]
Pensionskommittén. 1. Familjepensionen. [61] 2. Familjepensionen. Sammanfattning. [62]
Prostitutionen i Sverige. [71]

Kommunikationsdepartementet

Inrikesflyget under 1980-talet. [12]

Ekonomidepartementet

Löntagarna och kapitaltillväxten. Slutrapport. [44]

Budgetdepartementet

Företags obestånd II. [37]
Samverkan vid uppgiftslämnande. [58]

Utbildningsdepartementet

Enhetligt huvudmannaskap för högskolan. [9]
Närradio. [13]
Film och TV i barnens värld. [16]
Oversyn av radiolagen. [19]
Tekniska hjälpmedel för handikappade. [23]
Utredningen om forskningens och forskarutbildningens situation. 1. Forskningens framtid. [29] 2. Forskarutbildningens meritvärde. [30]
Fristående skolor för skolpliktiga elever. [34]
Nya medier – text-TV, teledata. [45]
Video. [55]
Bibeln. Nya testamentet. [56]

Jordbruksdepartementet

Turism och friluftsliv. Det centrala myndighetsansvaret. [28]
Djurens hälso- och sjukvård. [57]

Handelsdepartementet

Internationellt patentsamarbete III. [21]
Svensk krigsmaterielexport. [39]
Prisregleringskommittén. 1. Prisreglering mot inflation? [40] 2. Prisreglering mot inflation? Bilagor 1–6. [41] 3. Prisreglering mot inflation? Bilagor 7–12. [42]

Arbetsmarknadsdepartementet

Ny arbetstidslag. [5]
Industrins datorisering. [17]
Om hets mot folkgrupp. [38]
Äldre arbetskraft. [70]

Bostadsdepartementet

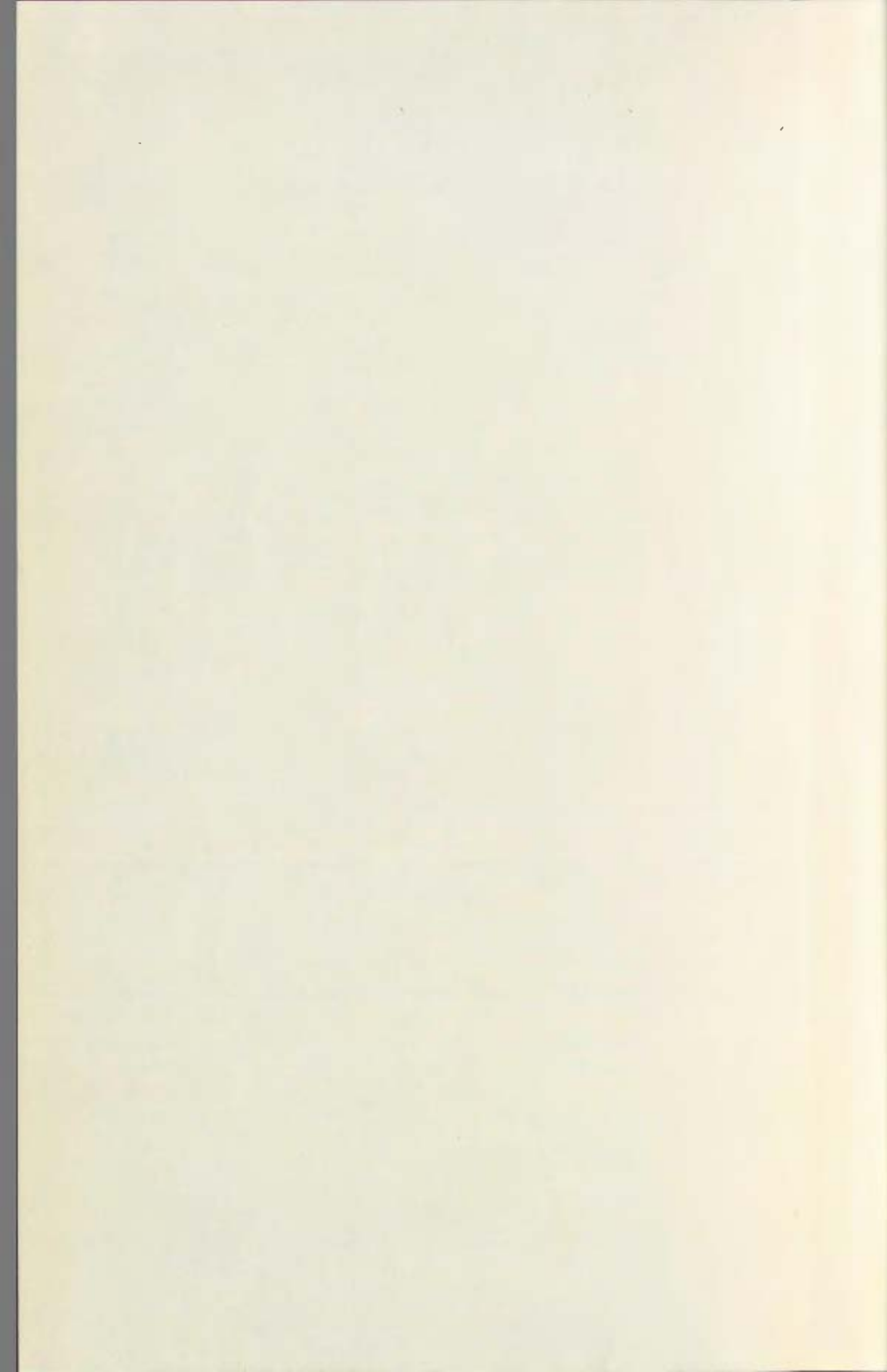
Hyresgästinflytande på målning och tapetsering. [47]
Samhället och samlingslokaler. [63]

Industridepartementet

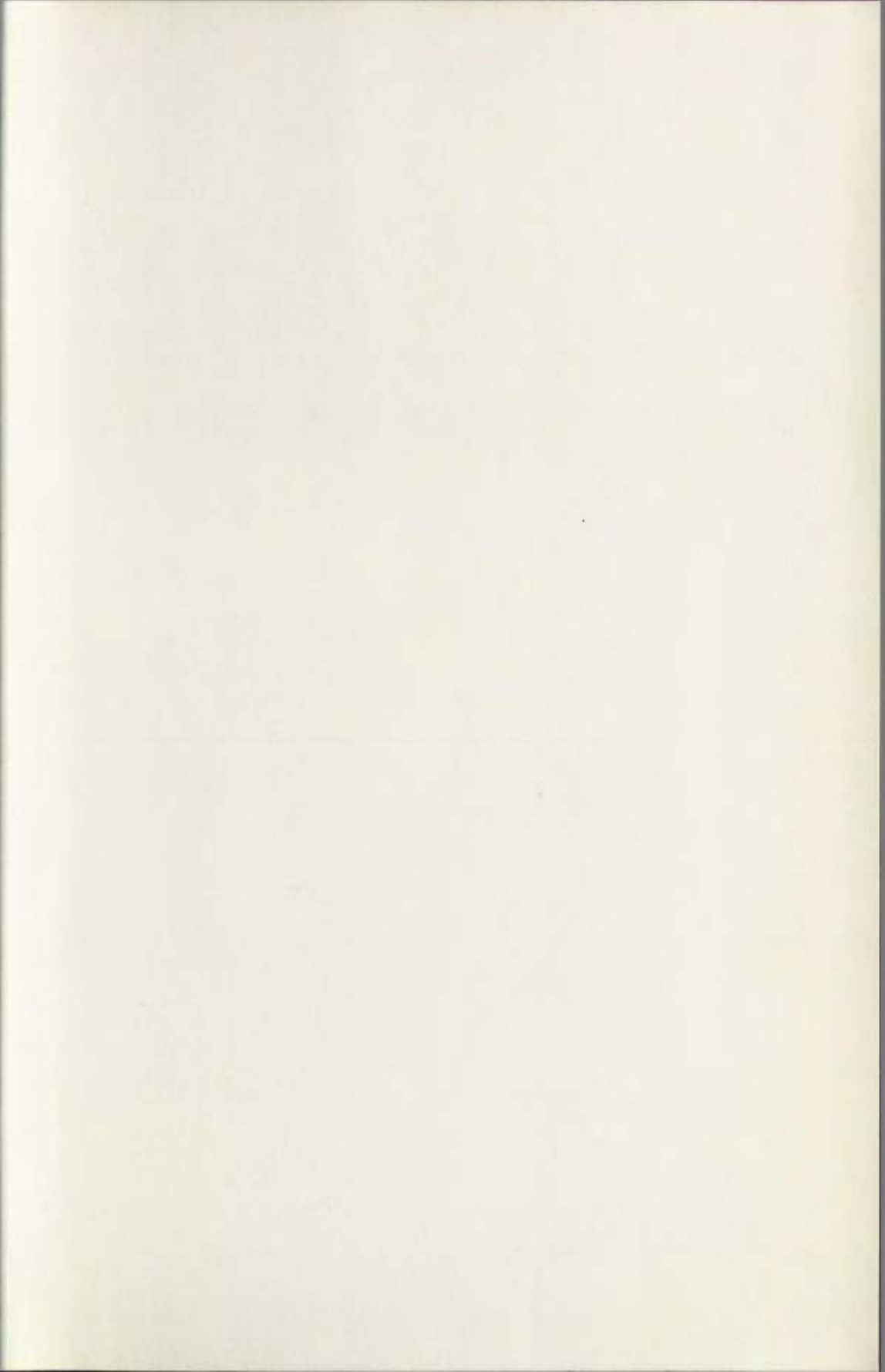
Data- och elektronikkommittén. 1. Datateknik i verkstadsindustrin. [10] 2. Datateknik i processindustrin. [11] 3. Datateknik i industriproduktionen. [59]
Direktinvesteringskommittén. 1. Effekter av investeringar utomlands. [33] 2. De internationella investeringarnas effekter. [43]
Kooperationsutredningen. 1. Kooperativa företag. [54] 2. Kooperationsen i samhället. [60]
Pris på energi. [69]

Kommundepartementet

Oversyn av lagen om församlingstyrelse. [6]
Reformerat kyrkomöte, kyrklig lagstiftning m. m. [14]
Omprövning av samvetsklausulen. [20]
Begravningsverksamheten. [36]
1969 års psalmskommitté. 1. Den svenska psalmboken. Band 1. [49] 2. Den svenska psalmboken. Band 2. [50] 3. Den svenska psalmboken. Band 3. [51] 4. Den svenska psalmboken. Band 4. [52]
Stockholms kommunala styrelse. [53]
1968 års kyrkohandboks-kommitté. 1. Svenska kyrkans handbok. Band 5. Kyrkliga handlingar. [65] 2. Svenska kyrkans gudstjänst. Bilaga 3. Kyrkliga handlingar. Vägen in i kyrkan. Dop, konfirmation, kommunion – aktuella liturgiska utvecklingslinjer. [66] 3. Svenska kyrkans gudstjänst. Bilaga 4. Kyrkliga handlingar. Akten-skap och vigsel i dag – Liturgiska utvecklingslinjer. [67] 4. Svenska kyrkans gudstjänst. Bilaga 5. Kyrkliga handlingar. Döendet, döden och begravningsgudstjänsten. [68]

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-06399-9
ISSN 0375-250 X